

MEVLÂNA

ÇEVRESİNDEKİLER,
MEVLEVÎLİK
VE ESERLERİYLE İLGİLİ
ESKİ HARFLİ TÜRKÇE ESERLER

Hazırlayan
Dr. Ali TEMİZEL

MEVLÂNÂ
ÇEVRESİNDEKİLER, MEVLEVÎLİK VE ESERLERİYLE
İLGİLİ ESKİ HARFLİ TÜRKÇE ESERLER

Hazırlayan
Dr. Ali TEMİZEL

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
MEVLÂNÂ ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları
Yayın No: 4
Kaynak Eserler Serisi No: 3

ISBN
978-975-448-193-8

S. Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetim Kurulu'nun
11.11.2008 tarih ve 2008/3
Toplantı Sayısı'nun 4 No'lu kararı uyarınca yayınlanmıştır.

RAPORTÖRLER

Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU (Kırıkkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine YENİTERZİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet SEVGİ (Selçuk Üniversitesi)

Grafik Tasarım
Ali TARHAN (SÜMAM)

Baskı
Selçuk Üniversitesi Matbaası

I. BASIM
2009
KONYA

*Bu eserin yayını S.Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından "S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Mevlâna Kitaplığı-Kitap Yayını" başlıklı 09301001 no'lu Altyapı Projesi çerçevesinde desteklenmiştir.

©
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
MEVLÂNÂ ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ
www.mevlana.selcuk.edu.tr
mevlana@selcuk.edu.tr

**“Kitaptan maksat içindeki bilgilerdir”
(Mevlâna)**

Dr. Ali TEMİZEL, 1963 yılında Kahramanmaraş'ın Yenicekale köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimini 1982 yılında Kahramanmaraş'ta tamamladı. 1987'de Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalından mezun oldu. 1996'da Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında Yüksek Lisansını, 2002'de Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında da Doktora öğrenimini tamamladı.

1988-1989'de askerlik hizmetini Ankara-KK Lisan Okulu Komutanlığında 201. dönem Yedek Subay Farsça Öğretmeni olarak yerine getirdi. 15 Mart 1990–15 Nisan 1991'de Başbakanlık-Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kayseri Erkek Yetiştirme Yurdunda öğretmenlik yaptı. 01 Nisan 1991–30 Kasım 1992'de T.C. Tebriz Başkonsoloslusunda Farsça Tercüman-Sekreter olarak çalıştı.

23 Kasım 1992–10 Eylül 2007'de Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. 10 Eylül 2007'de Yrd. Doç. Dr. unvanıyla aynı Anabilim Dalında Öğretim Üyeliğine atandı ve halen bu görevine devam etmektedir.

19.09.2006–30.09.2010 tarihleri arasında dört yıl süreyle T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ve Bakanlıklar Arası Ortak Kültür Komisyonunun kararıyla Tahran Allame-i Tabatabai Üniversitesi, Fars Edebiyatı ve Yabancı Diller Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Türkçe Okutmanı olarak çalıştı.

Evli ve üç çocuk babası olan Dr. Ali TEMİZEL'in kendi alanı ve Mevlâna ile ilgili bazı makaleleri, Türkçe ve Farsça çevirileri vardır. Ahmedî'nin Mîzânü'l-Edeb ve Mi'yâru'l-Edeb'i ve Tercümesi isimli bir kitabı yayınlamıştır.

e-mail: temizel46@yahoo.com

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	VII
ÖN SÖZ	VIII-X
KISALTMALAR	XI

GİRİŞ

Mevlâna, Mevlevîlik ve Mevlâna'nın Eserleriyle İlgili Çalışmaların Muhtevaları	1-14
---	------

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MEVLÂNA HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR	15-59
1.1. Mevlâna, Çevresindekiler ve Mevlevîlerin Menkıbelerine Dair Eserler	15-40
1.2. Mevlâna ve Mevlâna'nın Çevresindekilerin Hal Tercümelerini Muhtevi Eserler	41-45
1.3. Mevlâna Hakkında Söylenmiş Kaside, Methiye ve Benzeri Eserler	46-51
1.4. Mevlâna'nın Evrad, Dua ve Münacatlarının Tercüme ve Şerhlerini Muhtevi Eserler	52-56
1.5. Konuyla ilgili Olarak Kaynaklarda Yer Alan Fakat Ulaşamadığımız Eserler	57-59

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎLER HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ..	61-90
--	-------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEVLÂNA'NIN ESERLERİYLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	91-208
3.1. Mesnevî ile ilgili Çalışmalar	91-199
3.1.1. Mesnevî'nin Eski Harfli Türkçe Tercüme ve Şerhleri	91-152
3.1.2. Mesnevî'den Yapılan Müntahapların Tercüme ve Şerhleri	153-182
3.1.3. Mesnevî Hikâyeleriyle İlgili Eserler	183-187

3.1.4. Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhleri	188-191
3.1.5. Mesnevî Üzerinde Yapılan Diğer Bazı Çalışmalar	192-196
3.1.6. Telif Tarihleri veya Müellifleri ya da Buldukları Yerleri Tam Olarak Bilinmeyen ve <i>Mesnevî</i> 'den Müntahap Beyitlerin veya <i>Mesnevî</i> 'nin Bir Kısımının Tercüme ve Şerhlerini Muhtevi Bazı Eserler	197-199
3.2. Divân-ı Kebîr Üzerinde Yapılan Çalışmalar	200-207
3.3. Fihî Mâ fih ile İlgili Yapılan Çalışmalar	208
SONUÇ	209-210
DİZİN	211-229
KAYNAKLAR	231-235

SUNUŞ

Mevlâna, Mevlevîlik ve eserleri sekiz asırdır doğuda ve batıda tasavvufa, Türk kültür ve edebiyatına ve İslam düşüncesine ilgi duyanlar tarafından araştırma ve inceleme konusu olmuştur. Bunların önemli bir kısmının -olması gerektiği gibi- ülkemizin bilim ve kültür dünyasına ait olması gurur kaynağımızdır.

Bir taraftan Mevlâna, çevresi ve hayatıyla ilgili çalışmalar tarih boyunca hiç önemini kaybetmeden devam etmiş, diğer taraftan ise Mevlevîlik, âdab ve erkânı, âyinleri ve mûsikîsi hakkındaki çalışmalar da Mevlâna'nın Hakk'a yürümesinden sonra başlamış; önemini ve sayısını günden güne artırarak zamanımıza kadar gelmiştir. Mevlâna'nın eserleri, özellikle Mesnevî'si ile ilgili çalışmalar; açıklama, çeviri, özet ve seçme gibi özellikler taşımakta olup bu çalışmalar, Türk edebiyatında bir Mesnevî edebiyatı oluşturacak boyuta ulaşmıştır.

Osmanlıdan Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Mevlâna, Mevlevîlik ve eserleri ilgili eski harfli Türkçe çalışmaların açıklamalı bir bibliyografyasını oluşturan bu çalışmanın bu alanda çalışma yapacak ilgililere katkı sağlayacağı bir gerçektir.

S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi olarak bilimsel Kongre, Sempozyum, Panel ve Sergi gibi etkinliklerin tebliğlerini yayınlamak bilim ve kültür dünyasının hizmetine sunarken, konu ile ilgili olarak tarih boyunca kaleme alınmış, ama neşredilmemiş temel metinleri ve bu metinlerle ilgili çalışmaları içeren eserleri de imkanlarımız ölçüsünde yayınlamayı önemli bir görev olarak biliyoruz.

Bu vesile ile uzun bir mesai sonunda *Mevlâna: Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler* isimli kitabı hazırlayan Dr. Ali Temizel'e Mevlâna Kitaplığına bir eser daha kazandırmasından dolayı teşekkürlerimizi sunuyoruz. Eserin yayınlanması aşamasında incelemeleleriyle bizlere yol gösterip katkı sağlayan Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu'na, Prof. Dr. Emine Yeniterzi'ye ve Prof. Dr. Ahmet Sevgi'ye; eserin basım aşamasında çalışmalarda bulunan Merkezimiz görevlilerine ve Merkezimizin kurulmasına öncülük ederek maddi-manevi desteklerini esirgemeyen Rektörümüz Prof. Dr. Süleyman Okudan'a, Üniversitemiz Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne ve çalışmalarımızda düşünce ve emekleriyle katkıda bulunan Yönetim Kuruluna teşekkür ediyoruz.

Dr. Nuri ŞİMŞEKLER

S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü

ÖN SÖZ

Türk düşünce tarihinde bugüne kadar pek çok tasavvuf erbabı yetişmiştir. Ancak bu şahsiyetlerden pek çoğunun isimleri zaman içerisinde unutulmuştur. Bir milleti insanlık tarihinde var eden ve yaşamasını devamlı kılan unsurlardan birisi, milletin yetiştirdiği ve kendisine mâl olan önemli şahsiyetlerdir.

Türk kültürü ve tasavvuf tarihi üzerinde derin izler bırakan, bu alanda meydana getirdiği eserleriyle toplumumuzun temel taşlarından sayılan bu şahsiyetlerden birisi de Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'dir.

Mevlevîlik, Osmanlı topraklarının her köşesinde özellikle de Anadolu'da nüfuzunu yüzyıllar boyu devam ettiren, bilhassa büyük merkezlerde Mevlâna'dan sonra sürekli gelişen bir tarikattır. Bu gelişimin en büyük nedeni, Mevlevîlerin toplumda var olan sosyal düzenin korunmasına özen göstermeleri, topluma ve insanlığa zarar verecek dinî ve siyasî tartışmalardan uzak durmalarıdır.

Mevlâna'nın eserleri, özellikle Mesnevî'si asırlarca devlet adamlarının, müderrislerin, sûfilerin, ediplerin, şâirlerin ve diğer çevrelerin dikkatini çekmiş; bu çevreler tarafından ilgi görmüş; medreselerde, tekkelerde ve bir çok ilmî mekanda ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu yüzden Mevlâna'nın, Mevlevîliğin ve Mevlâna'nın eserlerinin, bilhassa Mesnevî'sinin herkes tarafından daha iyi, daha kolay ve daha doğru anlaşılabilmesi için Osmanlı topraklarında, daha çok da Anadolu'da telif, tercüme, şerh ve müntahap gibi Türkçe birçok eser meydana getirilmiştir.

Bilindiği üzere, Mevlâna'nın yaşadığı dönemden bu güne kadar Mevlâna, eserleri, Mevlevîlik ve Mevlevîler hakkında doğuda ve batıda dünyanın birçok yerinde çok sayıda ilim adamı tarafından çeşitli dillerde pek çok eser telif edilmiş ve çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmada, Mevlâna, Mevlevîlik, Mevlevîler ve Mevlâna'nın kitapları hakkında Osmanlı döneminde ve XX. yüzyılın ilk yarısında yetişmiş Mevlevî şahsiyetler, devlet adamları, şâirler ve diğer çevreler tarafından telif, tercüme, şerh ve müntehap olarak kaleme alınan eski harfli Türkçe yazma ve basma eserler ile müellifleri tespit edilmeye ve tanıtılmaya çalışıl-

dı. Bazen eserlerin yazarları tespit edilemedi, bazen de tespit edilen yazarlar hakkında yeterli bilgi bulunamadı.

Bu çalışma, Giriş, üç ana Bölüm, Sonuç ve İndeks olarak düzenlenmiştir. Girişten sonraki her bir Bölümde, Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında XIV. yüzyıldan 1950'li yıllara kadar kaleme alınan eserler, ilgili konu başlıkları altında dönem veya tarihlere göre sıralanmış ve numaralanmıştır.

Bu üç Bölüm; eserlerin adını, müelliflerini, yazılış tarihlerini ve yazılış amaçlarını, konularını, yazarı hakkında elde edilebilen bilgileri, yazma halde olan eserlerin özelliklerini, fiziki durumlarını ve nüsha taovislerini, tespit edilebilen nüshalarını, eğer yayımlanmışsa yayım tarihlerini veya üzerlerinde yapılan diğer bazı çalışmaları içermektedir.

Giriş: *Mevlâna, Mevlevîlik, Mevlevîler ve Mevlâna'nın kitapları ile ilgili olarak yazılan eserler ve içerikleri hakkındadır.*

Bu bölüm, Mevlâna, Mevlevîlik ve Mevlâna'nın Kitapları İle İlgili Eserler adı altında üç kısımda değerlendirilmiştir. Mevlevîler konusundaki eserler de Mevlevîlik kısmında yer almıştır. Adı geçen diğer konularla ilgili çalışmalar, uygun alt başlıklar altında eserlerin yazılış veya yayınlanış tarihlerine göre, içerikleri hakkındaki kısa açıklamalarla sunulmuştur. Eserler ve yazarları hakkında elde edilen bilgiler, ikinci bölümde etraflı olarak arz edildiğinden birinci bölümde özet şeklinde verilmiştir. Yazılış tarihleri ve yazarları tespit edilemeyen çalışmalar ise, konularına uygun olarak ilgili kısımların sonunda zikredilmiştir.

Birinci bölüm: *Mevlâna Hakkında Yapılan Eski Harfli Türkçe Çalışmalar:*

Bu bölümde, Mevlâna'nın hayat hikâyesi ile ilgili eski harfli Türkçe telif edilen yazma eserler ile yayımlanan eserler ve müellifleri tespit edilip tanıtılmaya çalışılmıştır. Eserler, konularına göre aşağıdaki beş ara başlık altında sunulmuştur.

İkinci bölüm: *Mevlevîlik ve Mevlevîler Hakkında Yapılan Eski Harfli Türkçe Çalışmalar:*

Bu bölümde, Mevlevî şeyh, şâir ve dervişleri ile Mevlevîlik tarikatı hakkında bilgi veren; Mevlevî mukabelesi, dua ve âyinlerinden bahseden;

Melevîhâneleri, buralardaki faaliyetleri ve şeyhlerini konu edinen eski harfli yazma ve basma Türkçe eserler ile Melevî âyin ve notalarının değerlendirildiği mecmualar incelenmiştir. Bu eserlerden günümüz Türkçesiyle Latin harfli olarak yayımlanan veya üzerinde çalışma yapılan eserlere de ulaşılabilirdiği kadarıyla işaret edilmiştir.

Üçüncü bölüm: *Mevlâna'nın Eserleriyle İlgili Olarak Eski Harfli Türkçe Yapılan Çalışmalar:*

Bu bölümde "1. Mesnevî ile ilgili çalışmalar, 2. Dîvân-ı Kebîr üzerinde yapılan çalışmalar, 3. Fîhi mâ fih ile ilgili yapılan çalışmalar" ana başlıkları altında Mevlâna'nın eserleri ile ilgili eski harfli Türkçe telif edilen yazma eserlerle neşredilen basma eserler ve müellifleri tespit edilip tanıtılmaya çalışılmıştır. Mesnevî ile ilgili çalışmaların çokluğu ve çeşitliliği dikkate alınarak "Mesnevî İle İlgili Çalışmalar" başlığı altındaki eserler, telif edildikleri tarih sırasına ve konularına göre aşağıdaki altı ara başlık altında sunulmuş ve bu başlıklara göre numaralandırılarak sıralanmıştır.

Dizin bölümünde şahıs ve eser isimleri bulunmaktadır. Çok sık kullanılan Mevlâna, Mesnevî ve Melevîlik kelimelerine ise yer verilmemiştir.

Yaptığımız bu çalışma ile Mevlâna, Melevîlik, Melevîler ve Mevlâna'nın kitapları hakkında geçmişte; Türklerin Türkçe olarak edebiyatımıza, kültürümüze, Melevîlik tarihine kazandırdıkları eserleri günümüz neslime, bilim dünyasına, konuyla ilgilenen çevrelere -bazı eksiklikleriyle- tanıtmış olmaktan dolayı kendimizi mutlu sayıyoruz.

Bu vesile ile beni böyle bir çalışmaya teşvik eden ve çalışmam boyunca ilmi ve teknik konulardaki yardımlarıyla her zaman yanımda olan Sayın hocalarım Dr. Yakup Şafak ve Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu'na; kitabın basılmasında yardımlarını esirgemeyen S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Yrd. Doç. Dr. Nuri Şimşekler'e, eserin yayın aşamasında incelemeleri ile bize yol gösteren Raportör hocalarımıza ve eserin vücut bulmasındaki hazırlık ve katkılarıyla Merkez çalışanlarına ve Üniversite Basımına teşekkürlerimi sunuyorum.

Dr. Ali TEMİZEL

Konya / 2009

KISALTMALAR

AY	: Arapça Yazma (lar)
Bk./bk.	: bakınız
Ktp.	: Kütüphane(si)
nr.	: Numara
ö.	: ölümü (ölüm tarihi)
r.	: Rumi (takvim)
v.b.	: ve benzeri/leri
vd.	: ve devamı
S.	: Sayı
s.	: sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TY	: Türkçe Yazma (lar)
Yz.	: Yazma

GİRİŞ

MEVLÂNÂ, MEVLEVÎLİK VE MEVLÂNÂ'NIN ESERLERİYLE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN MUHTEVALARI

1. MEVLÂNÂ HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.1. Mevlâna, Çevresindekiler ve Mevlevîlerin Menkıbelerine Dair Eserler:

Bu eserler daha çok Ahmed Eflâkî (ö. 30 Receb 761/16 Haziran 1360)'nin *Menâkıbu'l-ârifin*¹ ve Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr'ın *Risâle-i Sipehsâlâr* adlı eserlerinin tam veya muhtasar tercümeleri ile Mevlâna'nun eserlerinden istifade edilerek telif edilmiş eserlerdir. Bu tür eserleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

Bugünkü bilgilerimize göre Mevlâna ve çevresindekilerin menkıbelerine dair Türkçe ilk eser, *Menâkıbu'l-ârifin*'in 1400–1401 yılında, XIV-XV. yüzyıl Mevlevî derviş ve âlimlerinden Zâhid b. Ârif tarafından *Mahzenü'l-esrâr* adıyla yapılan tercümesidir. Bundan sonra sırasıyla 1504 yılında Lokmâni Dede tarafından manzum olarak *Menâkıb-ı Mevlâna*; XVI. yüzyılın ilk yarısında Senâ'î Halil tarafından *Tercüme-i Menâkıb-ı Sevâkıb*; 1589-90'da Mesnevîhân Derviş Mahmud Dede tarafından *Tercüme-i Sevâkıbu'l-Menâkıb*; XVI. yüzyılın sonlarında Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî tarafından *Menâkıb-ı Sevâkıb* ve Muhyî Efendi (Muhyî-i Gülşenî) tarafından *Menâkıb-ı Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî*; XVII. yüzyılın başlarında İlmî Dede Bağdâdî tarafından *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna*; Kemâl Ahmed Dede tarafından *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlâna*; XVIII. yüzyılın başlarında Anbârîzâde Dervîş Ali b. İsmâil tarafından *Esrârü'l-ârifin ve sirâcû't-tâlibin* ve Sâkıb Mustafa Dede tarafından *Sefîne-i nefîse fi'l menâkıbi'l-Mevleviyye*; 1795 yılında Gevrekzâde Hâfız Hüseyin b. Abdullah tarafından *Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifin*; 1797'de Abdülbâkî Nâsır Dede tarafından *Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifin*; 1841'de Mehmed Reşid Çelebi tarafından *Tercüme-i Menâkıb-ı Sipehsâlâr*; XIX. yüzyılın sonlarında Osman Fevzi Olcay tarafından *Muhtasar-ı Menâkıb-ı Mevlâna*; 1900 yılında Hocazâde Ahmed Hilmi tarafından *Silsile-i Meşâyih-i Mevleviyye*; 1912–13 yılında Ahmed Avni Konuk tarafından *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî*; 1913'te Ahmed Midhat Bahârî Hüsâmî

---

¹ Eser, Tahsin Yazıcı tarafından *Menâkıbu'l-ârifin* (Ankara 1976) adıyla neşredilmiştir.

Beytur tarafından *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr* ve XX. yüzyılın başlarında Veled Çelebi İzbudak tarafından *Divân-i Türkî-i Sultan Veled* gibi eserler hazırlanmıştır.

Ayrıca yazılış tarihleri bilinmeyen *Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifîn*, Korkudzâde Hâfız Hasan tarafından; *Terceme-i Menâkıbu'l-ârifîn*, Abdüllatif b. Sinân tarafından; *Menâkıb-ı Şerif-i Hazret-i Mevlâna*, Şeyh Ahmed Dede tarafından yapılan tercüme bulunmaktadır.

Bunlardan başka Mevlâna, çevresindekiler ve Mevlevîlerin menkıbelelerine dair yazılmış, fakat telif tarihleri ve müellifleri tespit edilemeyen *Menâkıbu'l-ârifîn ve Merâtibu'l-kâşifîn*, *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna*, *Menâkıb-ı Mevlâna ve Şemseddîn-i Tebrîzî*, *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlâna* ve *Menâkıb-ı Mevlâna* gibi eserler de vardır.

1.2. Mevlâna ve Mevlâna'nın Çevresindekilerin Hal Tercümelerini Muhtevi Eserler:

Eldeki bilgilere göre bu konudaki Türkçe ilk eser, XVIII. yüzyılın başlarında Derviş Mehmed Emin Tokâdî tarafından kaleme alınan *Menâkıb-ı Mevlâna Bahâeddîn* isimli eserdir. Bundan sonra sırasıyla 1889'da Ali Haydar Bey tarafından neşredilen *Şerefünmâ* adlı eseri; 1895'de Salih Saim Unar tarafından yayımlanan *Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ve Şemseddîn-i Tebrîzî* isimli eseri; 1334/1915'de Ahmed Remzi Akyürek tarafından yayımlanan *Târihçe-i Aktâb'ı*; 1336/1917'de Osman Behçet tarafından neşredilen *Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, Hayatı ve Mesleği* isimli eseri, 1921 yılında Abdullah Cevdet tarafından neşredilen *Dilmestî-i Mevlâna* ve benzeri eserleri, Mevlâna ve Mevlâna'nın çevresindekilerin hal tercümelerini muhtevi eserler olarak sayabiliriz.

1.3. Mevlâna Hakkında Söylenmiş Kaside, Methiye ve Benzeri Eserler:

Genelde Mevlâna için söylenmiş kaside, methiye ve benzeri şüirleri bir araya getiren ilk eserin, XIX. yüzyılın ortalarında Kuddûsî Ahmed Efendi tarafından kaleme alınan *Medâyah-i Hazret-i Mevlâna Muhammed Celâleddîn* isimli eser olduğu sanılmaktadır. Daha sonra sırasıyla; 1897'de Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun tarafından yayımlanan *Mir'ât-ı Hazret-i Mevlâna*; 1897- 1899 yıllarında Mevlevî Dervîşi Vâsıf Efendî tarafından muhtelif şairlerden derleme yoluyla toplanan ve iki cilt olarak neşredilen *Mecmû'a-yi Medâyah-i Hazret-i Mevlâna*; XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başla-

rında derleme yoluyla hazırlanan *Şi'ir Mecmû'ası* ve XX. yüzyılın ortalarında Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından telif edilen *Dâsitân-ı Cenâb-ı Mevlâna* gibi eserler, bu tür eserlerden sayılmaktadır.

1.4. Mevlâna'nın Evrad, Dua ve Münacâtlarının Tercüme ve Şerhlerini Muhtevi Eserler:

XIX. yüzyılın ilk yarısında Ali Feyzi b. Osman'a ait tercüme-telif *Evrâd-ı Mevlâna*'dan sonra sırasıyla; 1866'da Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı Bosnavî tarafından şerh ve tercüme olarak kaleme alınan *Şerhü'l-Evrâd (Şerh-i Hakâyik-ı Ezkâr-i Mevlâna)*; 1888 yılında Konya'da Nûri adında bir Mevlevî dervişi tarafından derleme suretiyle yazılan *Münâcât-ı Hazret-i Mevlâna*; Veled Çelebi İzbudak tarafından *Ceride-i Sûfiye*'de tefrika suretiyle neşredildikten sonra İstanbul'da 1330r./1915 yılında yayınlanan *Hayrû'l-Kelâm* ve XX. yüzyılın başlarında Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun tarafından tercüme edilen *Münâcât-ı Hazret-i Mevlâna Tercümesi* gibi eserler, bu türden eserler olarak görülmektedir.

1.5. Ayrıca XV. yüzyılda Dede Ömer Rûşenî tarafından telif edilen *Kitâb-i Mevlâna*; 1212/1797'de Abdülbâkî b. eş-Şeyh es-Seyyid Ebû Bekr Dede Efendi tarafından tercüme edilen *Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifîn (Tercüme-i Eflâkî)*; XIX. yüzyılın ilk yarısında R. M. Ali Efendi tarafından yazılan *Sefîne-i Rüasâya zeyil*; XIX. yüzyılın ikinci yarısında Ali Behçet tarafından kaleme alınan *Terceme-i Aşknâme* ve Hüseyin Fahreddin Dede tarafından manzum olarak telif edilen *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*; XIX. yüzyılın sonlarında Arif Bey-Cabbarzâde (Cabbarzâde Mehmed Arif) tarafından kaleme alınan *Tuhfe-i Şemsiyye-Şerh-i Nutk-i Mevlâna*; Ahmed Remzi Akyürek manzum olarak yazılan ve Sivas'ta 1316/1898'de neşredilen *Âyine-i Seyyid-i Sirdân*; yazılış tarihleri tam tespit edilemeyen *Silsile-i Hazret-i Mevlâna*; *Terceme-i tâbirât-ı menâm-ı Hazret-i Mevlâna* ve Kirdeci Alî tarafından telif edilen *Dâsitân-ı Kesikbaş* gibi eserleri de Mevlâna hakkında yapılmış çalışmalardan saymamız uygun olacaktır.

2. MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎLER HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

XVII. yüzyılın ilk yarısında her üçü de Rusûhî İsmâil-i Ankaravî tarafından telif edilen ve tasavvufî konuları genel hatlarıyla ihtiva eden ve müellifin *Risâle-i hucetü's-semâ'* isimli kitabıyla birlikte Bulak'ta 1256/1840'da ayrıca İstanbul'da 1286/1869'da yayımlanan *Minhâcu'l-fukarâ'*; Mevlevî ayin ve törenlerinde yapılan raks ve semâ'nın ve def çalmanın mubah olduğunu açıklayan *Risâle-i hucetü's-semâ'*; Mevlâna'nın tarikatı, tarikat silsilesi ve Mevlevî tarikatında sulûk keyfiyetine dair sorulan bir soruya cevap vermek amacıyla telif edilen ve *Risâle-i Usûl-i Tarikat ve Bi'at-i Hazret-i Mevlâna* olarak da bilinen *Risâle-i Usûl-i Tarikat-ı Mevlâna* gibi eserlerin, bu konuda yazılmış ilk eserler olduğu düşünülmektedir. Bunlardan sonra, 1096/1685 yılında Ârifî Ahmed Dede tarafından Abdülganî-i Nâblûsî (1050-1145/1641-1731)'nin *Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-Mevleviyye* adlı kitabı *Tercüme-i Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-Mevleviyye* ismiyle Türkçeye tercüme edilmiştir.

XVII. yüzyılın sonlarında ve XVIII. yüzyılın başlarında Nâbî Yusuf tarafından kaleme alınan *Münşe'ât* isimli eser, Çelebilere gönderilen Türkçe mensur mektupları içermektedir. 1182/1768-9 yılında Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn tarafından kaleme alınan ve hem *Şerh-i 'İbârât* hem de *Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-Mevleviyye şerhi* adıyla bilinen eser, Abdülganî-i Nâblûsî (1050-1145/1641-1731) tarafından Mevlevî semâ ve ayinleri hakkında Arapça telif edilen ve Ârifî Ahmed Dede tarafından da Türkçeye tercüme edilen *Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-Mevleviyye* adlı kitabının mensur Türkçe şerhidir. 1211/1797 yılında Esrâr Mehmed Dede (Mehmed Esrâr Dede) tarafından *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* adıyla telif edilen eser, kaleme alındığı yıla, yani müellifin vefat yılına kadar yaşamış olan Mevlevî şairlerin hal tercümelerini içeren Türkçe mensur bir kaynaktır. XVIII. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen, fakat müellifi ve telif tarihi tam tespit edilemeyen *Menâkıb-ı Sultân Divânî*, Divâne Mehmed Çelebi'nin menkıbelerini içeren bir eserdir. Yine 1211/ 1797 yılından önce derlendiği sanılan; mukaddimesi ve dibacesi bulunmayan ve müellifi, müstensihî ve telif tarihi tam tespit edilemeyen *Mecmû'a*, İstanbul Mevlevîhânelerinde kuruluş tarihlerinden 1211/ 1797 yılına kadar hizmet veren şeyhlerin isimlerini ve bu şeyhlerin dönemlerinde Mevlevîhânelerdeki meydana gelen gelişmeleri içermektedir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Esrâr Mehmed Dede (Mehmed Esrâr Dede) tarafından kaleme alınan *Mübâreknâme-i Esrâr* isimli

eser, Mevlevîlik ve Mevlevî ayinleri hakkında bilgi vermekte ve Mevlevî mukabelesindeki sırları anlatmaktadır.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda toplandığı tahmin edilen, müellifi, müstensihi ve telif tarihi tam tespit edilemeyen *Mevlevî âyinleri* isimli mecmuada, çeşitli makam ve üslupta yirmi âyin vardır. Yine aynı zamanlarda derlendiği sanılan başka bir *Mevlevî âyinleri mecmû'ası*, çeşitli makam ve üslupta yirmi beş âyini içermektedir. XVIII- XIX. yüzyıllarda derleme yoluyla iki cilt olarak kaleme alınan ve müellifi, müstensihi ve telif tarihi bilinmeyen *Hamparsan- Âyîn-i şerif notaları* isimli eserde bir çok Mevlevî âyîn-i şerifinin notaları vardır. 1798–1813 yılları arasında Ali Nutkî Dede tarafından yazılan *Defter-i Dervîşân* isimli eserde, 1190–1227/ 1775–1813 yılları arasında Yenikapı Mevlevîhânesi ile ilgili çeşitli bilgilere yer verilmektedir. XVIII.-XIX. yüzyıllarda derleme yoluyla meydana getirildiği sanılan, ancak müellifi ve telif tarihi tam olarak bilinmeyen *Mevlevî âyinleri notası* isimli eserde Mevlevî tören ve meclislerinde yapılan âyinlerle ilgili hazırlanmış olan bestelerin 66 adet notası vardır. Yine aynı yüzyıllarda derleme yoluyla kaleme alınan *Mevlevî notaları* isimli eser, Mevlevî tören ve meclislerinde yapılan âyinlerde icra edilen otuz kadar bestenin notasını içermektedir.

XIX. yüzyılın başlarında Seyyid Sahih Ahmed Dede tarafından kaleme alınan *Mecmû'atü't-tevârîhi'l-Mevleviyye* isimli eser, yaklaşık 600 kadar Mevlevî şahıs hakkında kısa bilgiler vermektedir. XIX. yüzyılın ilk yarısında Nakşî Mustafa Dede tarafından kaleme alınan, fakat telif tarihi tam olarak tespit edilemeyen *Hilye-i Mevlâna* isimli eser, Mevlevîlik hakkında bilgi vermektedir. XIX. yüzyılın ortalarında tamamlandığı sanılan, fakat istinsah tarihi ve müstensihi tam olarak bilinmeyen *Mecmû'a*, Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili bazı bilgileri içermektedir. 1275/1858 yılında Hasan Nazîf Dede tarafından Mevlevî sâlikleri için yazılan *Ta'rîfû's-sülûk*, Hasan Nazîf Dede'nin müritlerinden Edirneli Hayri Efendi tarafından şerh edilmiş ve İstanbul'da 1276/1859'da küçük boy olarak neşredilmiştir. Hacı Feyzullah Nakşibendî tarafından kaleme alınan, *Minhâcu'l-fukarâ'nın* Mevlevî mukabelesi hakkındaki izahlarını özetleyen, Mevlevî ayinlerinde yapılan dualara işaret eden ve *Risâle-i İşâretü'l-Ma'nevîyye fi âyîni'l-Mevleviyye* adıyla da bilinen *İşâretü'l-Ma'nevîyye*, İstanbul'da 1281/1864'de yayımlanmıştır. 1301/1883'de derleme yoluyla yazıldığı tahmin edilen ve müellifi bilinmeyen *Mevlevî âyin ve nota mecmû'ası* isimli eserde, Mevlevî âyin meclislerinde yapılan âyinler ve bu ayinlerle ilgili hazırlanmış besteler ve naatlar mevcuttur. XIX. yüzyılın sonunda yazılan ve 5 Rebi'ü'l-evvel 1305/ 9 Kasım 1887 tarihinde çecelebilik makamına sunulan *Mevlâna Kütüphanesi Defteri*, Mevlâna

dergâhındaki 1440 kitabın adlarını muhtevi ta'dât defteridir. Ali Enver Efendi tarafından kaleme alınan ve İstanbul'da 1309/1891 yılında yayımlanan *Semâhâne-i edeb*, şair olan Mevlevî şeyh ve dervişlerinin hal tercümelelerini ve şiirlerinden bazı örnekleri içermektedir.

1321 Rûmî/1905'de derleme yoluyla telif elden *Mevlevî âyinleri mecmû'ası*, Mevlevî tören ve meclislerinde yapılan âyinlerde okunan Türkçe bazı beste ve naatları muhtevidir. Mehmed Ziya (İhtifalci Mehmed Ziya) tarafından kaleme alınan, İstanbul'da 1326 r./1910'da ve 1329 r./1913 yılında iki kez basılan *Yenikapı Mevlevîhânesi* isimli eser, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kuruluşunu ve kuruluş tarihinden itibaren bu Mevlevîhâne'de şeyhlik yapan meşâyihinin hal tercümesini anlatmaktadır. XX. yüzyılın başlarında Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun tarafından kaleme alınan ve İstanbul'da 1326/1910 yılında yayımlanan *Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişîni Şeyh Celâleddîn Merhum Efendi* isimli eser, Şeyh Celâleddîn Efendi'nin hal tercümesini içermektedir.

Mahmûd Celâleddîn tarafından kaleme alınan ve İstanbul'da 1334r./1336/1918'de yayımlanan *Hakâyık-ı semâ'* isimli eser, Hacı Feyzullah Nakşibendî'nin *İşâretü'l-Ma'neviyye fi âyîni'l-Mevleviyye* adlı kitabının mensur Türkçe açıklamasıdır ve ayrıca Rusûhî İsmâil-i Ankaravî'nin *Minhâcu'l-fukarâ*'sında yer alan Mevlevî mukabelesi hakkındaki açıklamaları özetlemektedir. Veled Çelebi İzbudak tarafından telif edilen ve İstanbul'da 1342/1923'de yayımlanan *Birbirimizi Kırmayalım* isimli eserde Mevlevîler ve Mevlevîlikle ilgili bazı iftiralara cevap verilmektedir. Abdülbâkî Nâsır Dede (Seyyid Nâsır Abdülbâkî) tarafından 1813 yılında yazılmaya başlanan ve 1935'te Abdülbâkî Dede tarafından tamamlanan *Defter-i Dervîşân* isimli eserde, 1813–1935 yılları arasında, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde icra edilen tasavvufî ve içtimaî faaliyetler hakkında çeşitli bilgiler verilmektedir. Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631) tarafından XVII. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınan ve 1370/1950 yılında Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun tarafından *Nisâbu'l-Mevlevî tercümesi* adıyla tercüme edilen eserde tarikat, fıkıh ve süluk mertebelerine dair meseleler işlenmiştir.

Bunlardan başka Mevlevî şeyh, şair ve dervişleri ile Mevlevîlik tarikatı ve Mevlevî âyinleri hakkında bilgi veren, fakat telif tarihi ve müellifi bilinmeyen *Mevlevî âyinleri*, *Mevlâna ve Sultân Divânî'nin Gazeli*; *Mevlevî şeyhleri silsilesi* (*Yenikapı*, *Kulekapısı*, *Kasımpaşa* ve *Beşiktaş Mevlevîhâneleri Şeyhleri Silsilesi*); *Mevlevî tarikatı silsilesi*; *Müntahabât mecmû'ası*; *Risâle-i Mevlevî*; *Şi'ir Mecmû'ası* gibi eserler de bulunmaktadır.

3. MEVLÂNA'NIN ESERLERİYLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

3.1. Mesnevî ile ilgili Çalışmalar:

3.1.1. Mesnevî'nin Eski Harfli Türkçe Tercüme ve Şerhleri:

Bu tür eserler, Mesnevî'nin altı cildinin tercüme ve şerhi ya da birkaç cildinin veya çoğunluk itibarıyla birinci cildin tercüme ve şerhi şeklindedir.

985/1577-78'de Ebu's-Su'ûd b. Sa'dullâh b. Lütfullâh b. İbrahim el-Hüseynî el-Kayserî tarafından tercüme ve şerh olarak kaleme alınan *Mesnevî şerhi* isimli eser eldeki bilgilere göre *Mesnevî*'nin ilk eski harfli Türkçe tercüme ve şerhi sayılır. XVI. yüzyılın sonlarında Şem'î Şem'ullâh tarafından şerh ve tercüme yoluyla telif edilen *Şerh-i Mesnevî*, *Mesnevî*'nin altı cildinin tam olarak yapılan ilk Türkçe tercüme ve şerhidir.

XVII. yüzyılın başlarında Pîr Mehmed Efendi tarafından tercüme ve şerh olarak yazılan *Hazînetü'l-ibrâr*, *Mesnevî*'nin Türkçe mensur tercüme ve şerhidir. 1620-1627 yıllarında Rusûhî İsmâil-i Ankaravî tarafından tercüme ve şerh olarak kaleme alınan ve *Mecmû'atu'l-letâ'if ve ma'muretü'l-me'ârif* adının yanında daha çok *Mesnevî şerhi* adıyla bilinen *Mesnevî-i şerif şerhi*, *Mesnevî*'nin altı cildinin ve Mevlâna'ya ait olmayan yedinci cildin şerhidir. 1035-1040/1625-1631 yıllarında Sarı Abdullah tarafından tercüme ve şerh olarak yazılan *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*, *Mesnevî*'nin birinci cildinin beş cilt olarak yapılmış Türkçe mensur tercüme ve şerhidir. 1087/1676-77'da Şeyh Nazmî Mehmed Efendi (Nazmî Mehmed Efendi veya Mehmed Nazmî Efendi) tarafından hazırlanan *Tercüme-i Mesnevî-i Şerif*, *Mesnevî*'nin birinci cildinin Mesnevî vezninde Türkçe manzum tercümesidir. XVII. yüzyılda veya daha öncesinde Mehmed Ali el-Mevlevî tarafından şerh edildiği sanılan *Mesnevî-i ma'nevî*, *Mesnevî*'nin birinci cildinin Türkçe mensur şerhidir. 1106/1694'de Tâlibî Hasan Efendi tarafından şerh edilen *Yetîmü's-şürûh*, *Mesnevî*'nin üçüncü cildinin Türkçe mensur şerhidir.

1712-1730 yıllarında Nahîfî Süleyman tarafından tercüme edilen *Terceme-i Mesnevî li-Nahîfî* adıyla da bilinen *Manzum Mesnevî tercümesi*, *Mesnevî*'nin altı cildinin Türkçe manzum tercümesidir.

1255-1261/1839-1845 yıllarında Murâd Mehmed Efendi tarafından şerh edilen *Hulâsatu's-şurûh*, *Mesnevî*'nin altı cildine tam olarak kısa ve veciz bir şekilde yapılmış Türkçe mensur şerhtir. XIX. yüzyılın ilk yarısında Çuhadarzâde Şakir Mehmed Efendi (Şakir Paşa veya Ferâizci Mehmed Şakir, yahut Mehmet Şakir) tarafından hazırlanan *Mesnevî-i şerif ma'a ter-*

cüme-i manzûme-i Türkî, *Mesnevî*'nin manzum tercümesidir. XIX. yüzyılda Hüseyin Avni Bey (Yenişehirli Avni Bey) tarafından hazırlanan *Mesnevî tercümesi* isimli eser, tamamlanmamış ve müsveddelerinin bir kısmı kaybolmuştur. XIX. yüzyılda Alî Rızâ b. Mehmed Rüşdî Yalvâcî tarafından kaleme alınan üç ciltlik *İkâzu'n-Nâ'imîn ve İfhamu'l-Kâsirîn* isimli eserin içinde yer yer *Mesnevî-i ma'nevî şerhi* vardır. 1302–1306/ 1884–1889 yılları arasında Abidîn Paşa tarafından tercüme ve şerh olarak kaleme alınan *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerif*, *Mesnevî*'nin birinci cildinin altı cilt olarak yapılmış Türkçe mensur tercüme ve şerhidir.

1929–1937 yıllarında Ahmed Avni Konuk tarafından şerh edilen ve toplam 34 ayrı defterden oluşan *Mesnevî-i şerif şerhi*, Mevlâna'nın altı cilt *Mesnevî*'sinin Türkçe şerhidir. 1937–1940 yıllarında Veled Çelebi İzbudak tarafından tercüme edilen ve toplam 30 ayrı defterden meydana gelen *Mesnevî tercümesi*, *Mesnevî*'nin Türkçe mensur tam tercümesidir. 1929–1953 yıllarında Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun tarafından tercüme ve şerh olarak kaleme alınan *Şerh-i Mesnevî*, *Mesnevî*'nin birinci cildinden beşinci cildinin bir bölümüne kadar olan kısmın Türkçe mensur tercüme ve şerhidir.

Ayrıca Mehmed Rasih tarafından kaleme alınan *Mecmû'a-i Fevâ'id ve Eş'âr* isimli eser, *Mesnevî*'nin bir kısmının tercümesidir.

Bunlardan başka mütercimi, müstensihi ve istinsah tarihi bilinmeyen ve *Mesnevî*'nin birinci cildinin Türkçe tercümesi olan *Mesnevî şerhi*; *Mesnevî*'nin bir bölümünün Türkçe şerhini içeren *Şerh-i Mesnevî* (yedi adet) ve *Mesnevî tercemesi* (iki adet) gibi eserler de vardır.

3.1.2. Mesnevî'den Yapılan Müntahapların Tercüme ve Şerhleri:

839/ 1436'da Mu'înüddîn b. Mustafa tarafından *Mesnevî*'den seçme yoluyla iki cilt halinde tercüme ve şerh olarak yazılan *Mesnevî-i Murâdiye*, elde ettiğimiz bilgilere göre *Mesnevî*'nin bilinen Türkçe ilk müntahap manzum tercümesi ve şerhidir.

979/1571 yılında İlmî Dede Bağdâdî tarafından tercüme ve şerh olarak telif edilen *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Sineçâk Yusuf Sinan'ın Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinden 366 beyit seçerek meydana getirdiği ve *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı eserin tercüme ve şerhidir. XVI. yüzyılda yine İlmî Dede Bağdâdî tarafından şerh olarak telif edilen ve *Şerh-i Dîbâce-i Mesnevî* adıyla da bilinen *Şerh-i Dîbâce-i Cild-i Evvel-i Cezîre-i Mesnevî*, Sineçâk Yusuf Sinan'ın *Cezîre-i Mesnevî*'sinin birinci cildinin Türkçe şerhidir. 990/1582'de Hacı Pîrî

Efendi tarafından tercüme ve şerh olarak kaleme alınan *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*, *Mesnevî*'nin birinci cildinden müntahap bazı beyitlerin Türkçe mensur tercüme ve şerhidir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Sûdî-i Bosnavî tarafından şerh edilen *Şerh-i Mesnevî*, *Mesnevî*'nin VI. cildinin bir bölümünün Türkçe şerhidir.

1026/1617'de Sabûhî Ahmed Dede tarafından altı cilt olarak *İhtiyârât-ı Mesnevî* adıyla şerh edilen eser, *Mesnevî*'nin altı cildinden seçilen beyitlerin Türkçe mensur şerhidir. XVII. yüzyılın başlarında Rusûhî İsmâil-i Ankaravî tarafından *Tuhfetü'l-berere* adıyla kaleme alınan eser, *Mesnevî*'den müntahap bazı beyitlerin Türkçe şerhidir. 1038/1628'de Abdullah-ı Bosnavî tarafından tercüme ve şerh olarak kaleme alınan *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Sîneçâk Yusuf Sinan'ın *Cezîre-i Mesnevî* isimli eserinin Türkçe manzum tercüme ve şerhidir. XVII. yüzyılın başlarında Abdülmecid b. Muharrem-i Sivâsî tarafından şerh olarak kaleme alınan *Şerh-i Mesnevî*, *Mesnevî*'nin birinci cildinden bir bölümün Türkçe şerhidir. Yine aynı dönemde aynı müellif tarafından şerh edilen *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Sîneçâk Yusuf Sinan'ın *Cezîre-i Mesnevî*'sinin Türkçe şerhidir. 1047/1637-38'de yine Abdülmecid b. Muharrem-i Sivâsî tarafından şerh olarak kaleme alınan *Meyâdinu'l-fursân*, *Mesnevî*'nin birinci cildinden müntahap Türkçe mensur şerhtir ve daha çok dilbilgisi izahlarını içermektedir. 1057/1647'de Cevrî İbrahim Çelebi (ö.1057/1647) tarafından *Hall-i tahkîkât* adıyla şerh edilen eser, *Mesnevî*'den müntahap 40 beyitten her birinin beşer beyitle terkihi bend tarzında Türkçe olarak yapılmış şerhini içermektedir. Yine aynı yılda aynı müellifin hazırladığı *Hâşiye-i Çehâr Yâr-i güzîn -Aynu'l-fuyûz* ve *Şerh-i intihâb* adlarıyla da bilinen *Aynu'l-fuyûz* isimli çalışma Sîneçâk Yusuf Sinan'ın *Cezîre-i Mesnevî* isimli eserinin tercüme ve şerhidir. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Şifâ'î Derviş Mehmed'in şerh olarak telif ettiği *Mesnevî şerhi* isimli eser, *Mesnevî* derslerinde öğrencilerin yararlanması için Türkçe mensur olarak kaleme alınmıştır. 1096/1685 yılında Adnî Receb Dede tarafından telif edilen *Nahl-i tecelli*, *Mesnevî*'den seçilmiş her beytin beşer beyitle manzum olarak yapılmış Türkçe şerhidir. XVII. yüzyıl sonlarında ve XVIII. yüzyıl başlarında İsmâ'il Hakkî-i Bursevî tarafından şerh olarak telif edilen *Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî*, *Mesnevî*'nin birinci cildinden seçilmiş 172 beytin Türkçe mensur şerhidir.

1116/1704 yılında İsmâ'il Hakkî-i Bursevî tarafından şerh olarak kaleme alınan *Rûhu'l-Mesnevî*, *Mesnevî*'nin birinci cildinin bir kısmının Türkçe mensur şerhidir. XVIII. yüzyılın başlarında Derviş Mehmed Emin Tokâdî tarafından yazılan *Şerh-i beyt-i Mesnevî*, *Mesnevî*'den dört beytin Türkçe

şerhidir. XVIII. yüzyılda veya daha öncesinde Muhammed Sa'îd b. Muhammed Mustafa-i Köstendilî'nin Türkçe şerh ve tercüme olarak kaleme aldığı *Şerh-i Mesnevî* isimli eser, Şem'î Şem'ullâh tarafından XVI. yüzyılın sonlarında şerh ve tercüme olarak telif edilen Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinin üçüncü cildinin özetidir. XVIII. yüzyılda Asaf Mehmed Paşa tarafından tercüme ve şerh olarak kaleme alınan *Cezîre-i Mesnevî* ve 1204/1789-90'da Şeyh Gâlib Es'ad Dede tarafından tercüme ve şerh olarak telif edilen *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Sîneçâk Yusuf Sinan'ın *Cezîre-i Mesnevî* isimli eserinin Türkçe tercüme ve şerhidir.

XIX. yüzyılda Mehmed Emin'in tercüme ve şerh olarak kaleme aldığı *Revâiyihü'l-Mesnevîyât*, *Mesnevî*'nin birinci cildinden müntahap bazı beyitlerin Türkçe mensur tercüme ve şerhidir. 1306/1888'de Süleyman Hayri Bey tarafından tercüme edilen ve İstanbul'da 1308/1890-91 yılında yayımlanan *Mesnevî-i şerif tercümesi*, *Mesnevî*'nin birinci cildinin bir kısmının Türkçe manzum tercümesidir. XIX. yüzyılda veya daha öncesinde Muhammed b. Hasan Habîb el-Mevlevî tarafından seçki olarak kaleme alınan *Müntahâb-ı Mesnevî* isimli eser, *Mesnevî*'den seçilmiş ve Türkçeye tercüme edilmiş beyitleri içermektedir.

XX. yüzyılın başlarında Es'ad Mehmed Dede tarafından *Şerh-i Mesnevî* adıyla şerh edilen eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden müntahap 360 beytin Türkçe mensur şerhidir.

Bunlardan başka *Mesnevî*'den yapılan müntahapların tercüme ve şerhi olarak yazılmış, fakat telif tarihleri tespit edilememiş bazı eserler de vardır.

es-Seyyid el-Hâc Mehmed Şükrü İbn es-Seyyid Ahmed Ata tarafından tercüme edilen ve *Mesnevî*'nin birinci cildinden müntahap 270 beytin Türkçe mensur şerhini içeren *Müntahabât-ı Mesnevî*; Muhammed Hâkim tarafından tercüme ve şerh olarak telif edilen ve *Mesnevî*'den müntahap bazı beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içeren *Tercüme-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî*; Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Belhî tarafından şerh edildiği tahmin edilen ve *Mesnevî*'de konusunu *Kur'ân*'dan alan beyitlerin şerhini içeren *Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî*; Şeyh Hasan el-Mevlevî en-Nâcî tarafından şerh edilen ve *Mesnevî*'den müntahap beyitleri içeren *Mesnevî şerhi* ve müellifleri de tespit edilemeyen *Mesnevî*'nin birinci cildinden müntahap bazı beyitlerin Türkçe şerhini içeren *Şerh-i Müntahabât-ı Mesnevî*, *Müntahabât-ı Şerh-i Mesnevî* ve *Mesnevî'den bir beytin şerhi* gibi eserler, bu tür eserlerdendir.

3.1.3. Mesnevî Hikâyeleriyle İlgili Eserler:

XV. yüzyılda Mevlevî İbrahim tarafından şerh olarak kaleme alınan *Mesnevî Hikâyeleri* isimli eser, *Mesnevî*'den on yedi adet hikâyenin manzum şerhidir. 880/1475'de Dede Ömer Rûşenî tarafından tercüme olarak kaleme alınan *Çobannâme*, *Mesnevî*'deki "Musa ile Çoban" kıssasının geniş bir tercümesidir. XV. yüzyılın ikinci yarısında İbrahim Tennûrî, *Gülzâr-ı Ma'nevî* adlı eserinin "Ney ve Çeng" bölümlerinde *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini yeniden uyarlayarak tercüme etmiştir.

XVII. yüzyılın başlarında Rusûhî İsmâil-i Ankaravî tarafından telif edilen *Hall-i müşkilât-ı Mesnevî*, *Mesnevî*'deki bazı beyitlerin ve hikâyelerin Türkçe mensur açıklamasıdır. Yine aynı dönemde aynı müellif tarafından kaleme alınan *Cenâhu'l-ervâh*, *Mesnevî* ve *Gülşen-i Râz*'dan alınan bazı beyitlerin şerhinden ve çeşitli kıssalardan oluşmaktadır.

XVIII. yüzyılda Mekkî Mehmed Efendi tarafından tercüme ve şerh olarak telif edilen *Şerh-i Hikâye-i Mescid-i Âşık Kişi*, *Mesnevî*'de yer alan bir hikâyenin tercüme ve şerhidir.

1888 yılında Abidîn Paşa tarafından telif ve neşredilen *Merd-i Arabî kıssası*, müellifin *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerif* isimli eserinin dördüncü cildinde yer alan Türkçe mensur bir hikayedir.

1910–11 yıllarında Fazlullâh Rahîmî tarafından şerh olarak kaleme alınan ve aynı yıllarda yayımlanan *Gülzâr-ı Hakikat*, *Mesnevî*'den müntahap hikâyelerin Türkçe mensur şerhidir.

Hâce Abdülmecid tarafından tercüme olarak telif edilen, fakat telif tarihi tespit edilemeyen *Mesnevî-i şerif'ten tercüme* isimli eser, *Mesnevî*'den bir kıssanın Türkçe mensur tercümesidir.

3.1.4. Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhleri:

XV. yüzyılda Dede Ömer Rûşenî tarafından tercüme ve şerh olarak kaleme alınan *Neynâme*, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin nazmen tercümesi ve kısmen de şerhidir.

XVII. yüzyılın başlarında Rusûhî İsmâil-i Ankaravî'nin şerh olarak kaleme aldığı *Fâtihü'l-ebîyât*, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin Türkçe mensur şerhidir. Yine bu yüzyılda Ağazâde Mehmed Efendi tarafından şerh olarak telif edilen *Mesnevî'nin İlk Beyitlerinin Şerhi* isimli eser, *Mesnevî*'nin ilk yirmi beytinin Türkçe mensur şerhini içermektedir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Kerküklü Abdurrahman adıyla da bilinen Abdurrahman Hâlis-i Talibânî tarafından şerh olarak kaleme alınan ve İstanbul'da 1284/ 1868 yılında yayımlanan *Kitâbu'l ma'ârif fi Mesnevî-i şerif*, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin şerhidir. XIX. yüzyılda Âsım (Bağdatlı), *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini *On Sekiz beyit şerhi* adıyla şerh etmiştir. XIX. yüzyılın sonlarında Hasan Tevfik Efendi tarafından tercüme olarak kaleme alınan *Kitâbu'l ma'ârif fi Mesnevî-i şerif tercümesi*, Abdurrahman Halis-i Talibanî'nin *Kitâbu'l ma'ârif fi Mesnevî-i şerif* isimli eserinin Türkçe tercümesidir.

Ayrıca, Seyyid Derviş Muhammed tarafından şerh olarak telif edilen ve *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin Türkçe şerhini içeren *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi* isimli eserin telif tarihleri tespit edilemedi. Bunlardan başka, müellifleri ve yazılış tarihleri tespit edilemeyen *Mesnevî'nin İlk Beyitlerinin Şerhi* isimli eserle *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi* isimli eser, *Mesnevî'nin* ilk beyitleri üzerinde yapılan çalışmalardandır.

3.1.5. Mesnevî Üzerinde Yapılan Diğer Bazı Çalışmalar:

XVII. yüzyılın başlarında İlmî Dede Bağdâdî tarafından telif edilen *Tahrîr ve Teşrîh-i Dîbâce-i Mesnevî* isimli eser, bu tür eserlerin ilki sayılır. XVII. yüzyılın başlarında Rusûhî İsmâil-i Ankaravî tarafından yazılan *Câmi'ü'l-âyât*, *Mesnevî*'deki ayet ve hadislerle Arapça ibarelerin ve anlaşılması zor bazı ıstılahların Türkçe şerhidir. Yine aynı dönemde Abdülmecid b. Muharrem-i Sivâsî tarafından kaleme alınan *Müşkilât-ı Mesnevî*, *Mesnevî*'de yer alan anlaşılması zor kelimeleri izah etmektedir. XVII. yüzyılın sonlarında Şâbanzâde Mehmed Efendi tarafından telif edilen ve *Muzhirü'l-işkâl fi beyânî Lügati'l-Mesnevî* adıyla da bilinen *Muzhirü'l-işkâl*, *Mesnevî*'deki anlaşılması zor 2000'e yakın Arapça ve Farsça nadir kelimenin Türkçe olarak yapılan açıklamalı tercümesidir.

XIX. yüzyılda Osman Selâheddin Dede'nin *Mesnevî* dersleri sırasında yaptığı şerhleri içeren *Mesnevî şerhleri mecmuası* isimli eseri vardır.

1934 yılında Mehmed Şerafeddin (Yaltkaya) tarafından *Mesnevî* şerhlerinden ve Mevlâna'nın diğer eserlerinden istifade edilerek telif edilen *Mevlâna'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler*, Mevlâna'nın Türkçe şiirlerini ve Farsça şiirlerindeki Türkçe kelimeleri içermektedir.

Bunlardan başka müellifleri ve yazılış tarihleri tespit edilemeyen ve *Mesnevî*'nin dibace kısmının Türkçe şerhini içeren *Şerh-i Dîbâce-i Mesnevî*; altı cilt *Mesnevî*'nin ciltlerine ve sayfalarına göre hazırlanmış fihristi içeren

Mesnevî fihristi ve *Mesnevî*'de yer alan bazı istilahlara Türkçe mensur açıklamasını içeren *Mesnevî istilahları hakkında bir risale* gibi eserler de *Mesnevî* hakkında yapılan çalışmalardandır.

3.1.6. Telif Tarihleri veya Müellifleri ya da Buldukları Yerleri Tam Olarak Bilinmeyen ve *Mesnevî*'den Müntahap Beyitlerin veya *Mesnevî*'nin bir Kısımının Tercüme ve Şerhlerini Muhtevî Bazı Eserler:

XVI. yüzyılın başlarında Pirî Mehmed Paşa (Remzi Mehmed Paşa Pirî, Karamanlı) tarafından *Mesnevî*'nin bir kısmı *Mesnevî şerhi* adıyla şerh edilmiştir. XVI. yüzyılda Balâtîzâde Kemâlî Mehmed Çelebi tarafından *Mesnevî, Şerh-i Mesnevî* adıyla kısmen şerh edilmiştir. 1598 yılında Nevî Yahya Efendi Malkaravî tarafından *Mesnevî*'den iki beyit, *Şerh-i dubeyt-i Mesnevî* adıyla şerh edilmiştir.

XVII. yüzyılda, Abdüllatif Efendi tarafından kaleme alınan *Letâ'if-i Ma'nevî, Mesnevî*'nin Türkçe şerhidir. XVII. yüzyılın sonlarında ve XVIII. yüzyılın başlarında Derviş Mehmed Emin Tokâdî tarafından kaleme alınan *Mesnevî'den bir beytin şerhi* isimli risale, *Mesnevî*'nin "Ân hiyâlâtî ki dâm-i evliyâst; aks-i mehrûyân-ı butsân-ı Hudâst (1. defter 72. beyit) beytinin şerhidir.

XVIII. yüzyılda Mustakimzâde Süleyman Sa'deddîn tarafından *Mesnevî*'nin bazı beyitleri, *Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî* adıyla şerh edilmiştir.

XIX. yüzyılda Mehmed Tefik Efendi, *Mesnevî*'nin bir bölümünü *Uns-i Ma'nevî* adıyla; Mihaliççıklı Hacı Mustafa Efendi ise *Mesnevî*'den dört beyti *Çehar beyt-i Mesnevî* adıyla şerh etmiştir. XIX. yüzyılın sonunda Abdurrahman Süreyya Efendi, *Râhatu'l-ervâh-Mukaddime-i Mesnevî şerhi* adında bir eser kaleme almış; Mehmed Galib Efendi ise *Mesnevî*'nin bir kısmını *Mesnevî tercümesi* adıyla manzum olarak tercüme etmiştir.

3.2. *Divân-ı Kebîr* Üzerinde Yapılan Çalışmalar:

Dîvân-ı kebîr'in tamamı veya bir kısmı üzerinde eski harfli Türkçe olarak yapılmış tam bir çalışmaya rastlanmamıştır. *Divân-ı Kebîr* ile ilgili olarak yapılan çalışmalar, daha çok "Düş vakt-i subh-dem ber çarh-i pâyân yâftem; Der meyân-i dâne-i haşhâş sindân yâftem", matlalı on bir beyitli gazelin birkaç kişi tarafından *Şerh-i Gazel-i Mevlâna* adıyla yapılmış tercüme ve şerhleridir. Bu tür çalışmaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

XV. yüzyılın sonlarında ve XVI. yüzyılın başlarında Seyyid Emîr-i Buhârî tarafından telif edilen ve *Feyz-i âsâru'l-Mesnevî* adıyla da bilinen

Şerh-i Gazel-i Hazret-i Mevlâna isimli eser, yukarıda adı geçen on bir beyitli gazelin Türkçe mensur şerhidir.

XVI. yüzyılda Ebü's-Sena Şeyh Şemseddin Ahmed es-Sivâsî, aynı gazeli *Şerh-i Gazel-i Hazret-i Mevlâna* adıyla Türkçe mensur şerh etmiştir.

XVII. yüzyılın başlarında Abdülmecid b. Muharrem-i Sivâsî (971-1049/1563-1639) tarafından şerh edilen ve kaynaklarda “*Şerh-i âlâ kaside-i mîmiyye li-Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî*” ismiyle bilinen *Şerh-i Kaside-i Mîmiyye*, Mevlâna'nın on bir beyitlik bir şiirinin Türkçe şerhidir.

XVIII. yüzyılda Nazîrâ İbrahim Efendi tarafından Mevlâna'nın bir gazeli *Şerh-i Gazel-i Mevlâna* adıyla Türkçe şerh edilmiştir.

XVIII. yüzyıl ortalarında Abdullah Salâhî Uşşâki tarafından şerh olarak telif edilen *Şerh-i Gazel-i Hazret-i Mevlâna* isimli eser, yine aynı gazeldir.

1346/1927 yılında İstanbul'da Ahmed Midhat Bahârî Hüsâmî Beytur tarafından Mevlâna'nın eserlerinden seçme yoluyla kaleme alınan *Deste Gül*, Mevlâna'nın bazı şiirlerinin ve rubâilerinin mensur Türkçe tercümesidir. 1941'de İstanbul'da Veled Çelebi İzbudak tarafından tercüme olarak telif edilen *Divân-ı Kebîr-i Hazret-i Mevlâna'dan muhtârât* isimli eser, *Divân-ı Kebîr* 'den müntahap 92 beytin Türkçe mensur tercümesidir. XX. yüzyılın ilk yarısında Tefik Mehmed Efendi, Mevlâna'nın rubâilerinden yüz tanesini seçerek *Rubâ'iyât-ı Mevlâna* adıyla şerh etmiştir.

3.3. Fîhi mâ fîh ile ilgili Yapılan Çalışmalar:

Fîhi mâ fîh'in tamamı veya bir kısmı üzerinde eski harfli Türkçe olarak yapılmış tek çalışma, XX. yüzyılın başlarında Ahmed Avni Konuk'un hazırladığı *Fîhi mâ fîh tercümesi* isimli çeviridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MEVLÂNA HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Mevlâna'nın hayat hikâyesi ile ilgili eski harfli Türkçe olarak telif edilen yazma eserlerle neşredilen basma eserler, telif edildikleri tarih sırasına ve konularına göre numaralandırılarak sıralanmış ve tespit edilen müellifleriyle birlikte aşağıdaki beş ara başlık altında sunulmuştur:

1. 1. Mevlâna, Çevresindekiler ve Mevlevîlerin Menkıbelerine Dair Eserler:

Bu eserler daha çok Ahmed Eflâkî'nin *Menâkibu'l-ârifin* ve Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr'ın *Risâle-i Sipehsâlâr* adlı eserlerinin tam veya muhtasar tercümeleri ile Mevlâna'nın eserlerinden istifade edilerek telif edilmiş eserlerdir.

1.1.1. *Mahzenü'l-esrâr*:

Zâhid b. Ârif (XIV-XV. yüzyıl Mevlevî derviş ve alimi) tarafından 803/1400–1401 yılında Ahmed Eflâkî'nin *Menâkibu'l-ârifin* adlı eseri *Mahzenü'l-esrâr* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bu eser, Mevlâna'nın, çevresindekilerin ve Mevlevîlerin menkıbelerine dair ilk eser olduğu sanılan *Menâkibu'l-ârifin* adlı eserin Türkçe ilk tercümesidir. Mukaddimesinin 2a varlığında İkinci Murad (1400–1451)'a takdim edildiği belirtilen eserin, İstanbul, Süleymaniye Ktp. Ayasofya, nr. K. 3456'da yazma nüshası bulunmaktadır.

Hakkında fazla bilgi bulunmayan Zâhid b. Ârif, XIV-XV. yüzyıl Mevlevî derviş ve âlimlerindedir².

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp. Ayasofya, nr. K. 3456

Eser, 245x170 (192x120) mm ebadında, 251 varak ve 19 satırdır. Eserin sonundaki temmet kaydından İlyas Aga tarafından talik hatla istinsah edildiği anlaşılıyor. İstinsah tarihi tespit edilemedi. Siyah meşin ciltli,

² *Mevlâna Bibliyografyası-Yazmalar*, s. 292.

miklablı ve har iki kapakta ince nakışlı elips şemseler ve miklabta da ince nakışlı dairevî şemse vardır. Baş cilt kapağı dağınıktır. Konu başları, bazı hususi isimler, dikkat çekmesi gereken yerler, Arapça ve Farsça ibare ve beyitler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Baş: 1b

بسم الله... حمد و سپاس شکر و تبارک و تعالیٰ به جلہ جلالہ و عظم شانہ اولسون کہ... اما بعد
عاشقان صادقان عزیزان التماس قلدر کہ کتاب مناقب مولانا و سیدنا کاشف الاسرار الحقیقہ سلطان
العارفین...

Son: 251b

بو کتاب شریف کہ ادی مخزن الاسرار در کہ نیجہ درر حقایق و دقائق کہ بو مبارک مخزنده
در... بو بنده مخلص کہ زاهد بن عارف در... نبینک هجرتندن فی سنہ ثلاث و ثمانئہ تمت بعون الله
الملیک الوهاب الیاس اغا.

1.1.2. *Menâkıb-ı Mevlâna:*

Eser, Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr ve Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-ârifîn* adlı eserlerinin muhtasar olarak Lokmâni Dede (ö. 925/1519) tarafından 910/1504 yılında *Menâkıb-ı Mevlâna* ismiyle manzum mesnevî tarzında yapılmış Türkçe tercümesidir.

Lokmâni Dede, eseri iki yıllık bir çalışma sonunda 910/ 1504 yılında tamamlamıştır³. Eser, Lokmâni Dede tarafından İstanbul'a götürülerek İkinci Bayezid (1448–1512)'a takdim edilmiştir⁴.

³ Lokmâni Dede, *Menâkıb-ı Mevlâna*, yz., İstanbul Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, Mülhak nr, 48, varak 77b.

⁴ DEİS, s.267; TDEA, VI, 98; Gölpınarlı, s. 15; *Mevlâna Bibliyografyası-Yazmalar*, s. 289

Hakkında fazla bilgi bulamadığımız Lokmânî Dede, Mevlevî bir şairdir. 910/ 1504 yılında Mevlâna dergâhında türbedâr olarak hizmet etmiş ve 925/ 1519'da Konya'da vefat etmiştir⁵.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Süleymaniye Ktp. Halet Efendi, Mülhak nr, 48

Eser, 205x120 (150x80) mm ebadında, 78 varak ve 15 satırdır. Ebru kağıt kaplı karton ciltli, miklablı ve cilt kenarları meşindir. Manzum iki sütun halinde koyu krem renkli aharlı kağıda talik hatla istinsah edilmiş, müstensihî ve istinsah tarihi bilinmiyor. Kırmızı cetveli ve konu başlıkları kırmızı mürekkeple belirlenmiştir.

Baş: 1b

مناقب لقمانى دده من كتاب اسرار المولوى - كتاب مناقب نامه حضرت مولانا

عشقلن ايلدم سوزه بسيار جان و دلدن خدایى قلدن يار

اولنده ديدم كه بسم الله بنده سينه معين اول الله

Son: 78b

فاتحه اوقبانه رحمت اول مصطفى نورى برله قلبى طولا

از دست زبان كه بر آيد كزعهده شكرش بدر آيد

اگر صابر اوقرسه بو كتابدن صولو شفتالولر وير طوطقدن

Bazı yazma nüshaları şunlardır:

Ankara, Millî KütüphaneBaşkanlığı, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp., nr. 06 Hk 3215

⁵ DEİS, s. 267; TDEA, VI, 98; Gölpınarlı, s. 15

İstanbul Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3457, Hacı Mahmud Efendi, nr. 4415; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 1319; İstanbul Üniversitesi, Merkez Ktp. TY. nr. 2440.

Konya Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 2155, 2157, 2158, 2179.

Halil Ersoylu tarafından eserin Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3457'deki nüshası esas alınarak ve yine aynı kütüphanenin Hacı Mahmud Efendi, nr. 4415'deki ve Halet Efendi, Mülhak nr. 48'deki nüshalarıyla karşılaştırılması yapılarak "*Lokman Dede, Menâkıb-ı Mevlâna*" (Ankara, 2001, Türk Dil Kurumu yayınları, 783 sayfa -orijinal metinle birlikte 1428 sayfa-, ISBN: 9751614228) adıyla yayımlanmıştır.

1.1.3. Tercüme-i Menâkıb-ı Sevâkıb:

Senâ'î Halil (ö. 950/1543) tarafından XVI. yüzyılın ilk yarısında tercüme edilen eser, Abdülvehhâb b. Muhammed el-Hemedânî'nin *Sevâkıbu'l-Menâkıb* adlı eserinin Türkçe mensur tercümesidir. Eserin İstanbul, Süleymaniye Ktp. Halet Efendi, Mülhak nr. 50'de yer alan nüshasının mukaddimesinde (3a'da) müellif, adı geçen eseri bazı tadillerle Türkçe'ye tercüme ettiğini ve Kânûnî Sultan Süleyman (1494–1566)'a sunduğunu; (4a'da ise) eserin adını *Tercüme-i Menâkıb-ı Sevâkıb* koyduğunu ve Abdülvehhâb b. Muhammed el-Hemedânî'nin taksimine göre dokuz bâba ve her bâbı da iki fasla ayırdığını belirtmektedir. Eserin telif tarihi tespit edilememiştir.

Senâ'î Halil, Konya Mevlâna dergâhı dervişlerindedir. Konya Mevlevîhânesi'nde yetişti ve burada mesnevîhânlık yaptı. XVI. yüzyıl şairlerinden olan müellif, 950/ 1543'de vefat etti⁶.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, Mülhak nr. 50

Eser, 184x120 (154x80) mm ebadında, 242 varak ve 21 satırdır. 1017/1608–9 tarihinde krem rengi aharlı kağıda talik hatla istinsah edilmiştir. Müstensihî belli değildir. Ebrulu karton ciltli ve miklablıdır. Sırtı ve kenarları meşin kaplıdır. Sayfalar ince kırmızı cetvellidir. Dikkat çekmesi gereken yerler kırmızıyla belirlenmiştir. Cümlelerin sonunda büyük kırmızı noktalar vardır. 1b-5a arasında mukaddime mevcuttur. Eser, 5a'dan sonra birinci bâbta Bahâeddîn Veled'in; ikinci bâbta Seyyid Burhâneddin Mu-

⁶ TDEA, VII, 514; DEİS, s. 437

hakkik-i Tirmîzî'nin; üçüncü bâbta Mevlâna'nın; dördüncü bâbta Şems-i Tebrîzî'nin; beşinci bâbta Salâheddîn-i Zerkûb'un; altıncı bâbta Hüsâmeddin Çelebi'nin; yedinci bâbta Sultan Veled'in; sekizinci bâbta Ârif Çelebi'nin; dokuzuncu ve son bâbta ise Âbid Çelebi'nin menkıbeleri anlatılmaktadır. 241b-242a'da da bir münâcât-ı ilâhî vardır.

Baş: 1b-2a

هذا كتاب مناقب حضرت مولانا قدس الله سره العزيز

بسم الله... بر حمدک عظیم نوری که یوز بیک دردنجی گوک گوئشی کیبی گوئش آنکه جمال

با کمالنک ایدینلغنده اولماز... بعده خدای متعاله حمد و ثنا و حبیب ذو الجلالک نعمت شریفلی ادا

اولندقدن صکره معلوم علم عالم آرای علما و مفهوم و مشهود دل ارباب عرفاندر...

Son: 242a

بحق معجزات احمد مختار و عروج معراج سید الابرار و آل و اصحابه الخیر یا غفور یا غفار

برحمتک ارحم الراحمین تم فی اواسط شهر رمضان المبارک سنه سبع و عشر و الف.

Eserin İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, Mülhak, nr. 49'da ve Manisa İl Halk Ktp., Genel, nr. 7233'de nüshaları bulunmaktadır.

1.1.4. Tercüme-i Sevâkıbu'l-Menâkıb:

Mesnevîhân Dervîş Mahmud Dede (ö.1010/1601–2)'nin 998/1589–90'da tercüme ettiği eser, Ahmed Eflâkî'nin 754/1353'de Farsça olarak telif ettiği *Menâkıbu'l-arifin* adlı eserinden Abdülvehhâb b. Celâleddin Muhammed (ö.1547) tarafından kısaltılarak yeniden *Sevâkıbu'l-Menâkıb* adıyla yazılan eserinin Türkçe mensur tercümesidir.

Mesnevîhân Dervîş Mahmud Dede, önce eserin Mevlâna ve babasına ait iki bâbını tercüme ederek Sultan Üçüncü Murad (1546–1594)'a takdim etmiş ve Sultan Üçüncü Murad'ın, eserin diğer bâblarını da tercüme etmesini buyurması üzerine, Mesnevîhân Dervîş Mahmud Dede eserin diğer

bâblarının tercümesini 998/ 1589-90'da Konya'da tamamlamıştır. *Tercüme-i Sevâkıbu'l-Menâkıb*, dokuz bâb üzerine tertip edilmiş ve bâb ve fasılların tertibi *Sevâkıbu'l-Menâkıb*'e göre değil, onun aslı olan *Menâkıbu'l-ârifin*'e göre düzenlenmiştir. Bazı yerlerde *Menâkıb-ı Mevlâna* ve *Sevâkıb-ı Menâkıb-ı Evliyaullah* olarak da bilinen esere, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5996'deki nüshanın mukaddimesinde (3a-4b) *Tercüme-i Sevâkıb* adı verildiği belirtilmektedir.

Mesnevîhân Dervîş Mahmud Dede, Konyalıdır. Sinan Dede'nin oğlu Şeyh Abdüllatif'e on beş yıl hizmet etti. Sonra Mevlâna dergâhında şeyh ve Mesnevîhân olan kardeşi Abdülkerim'e intisap etti. Kardeşinin ölümünden sonra 998/ 1588-89 yılında İstanbul'a gitti ve sonra tekrar Konya'ya döndü. 1010/ 1601-2 yılında vefat etti⁷.

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5996

200x130 (173x100) mm ebadında, 264 varak ve 17 satırdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Nesih hatla istinsah edilmiştir. Koyu kahverengi meşin ciltli, üst kapağı cetvelli, ortası şemseli, sırtı ve köşeleri tamir görmüştür. Arka kapağı mukavva ciltlidir. Kağıt, filigranlı ve aharlıdır. Başlıklar, ayetler ve dikkat çekmesi gereken ibareler kırmızıyla yazılmıştır. Eksik olan bazı varaklar Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yazılarak ilave edilmiştir⁸.

Baş: 1b

هذا كتاب مناقب شريف حضرت مولانا قدس سره العزيز... بر حمدك عظيم نوريكه يوز بيك

دردنجی گوک کونش گییی گونش آنک جمال با کمالنک ایدینلغنده بر زره اولماز...

⁷ Gölpınarlı, s. 15; *Mevlâna Bibliyografyası-Yazmalar*, s. 277

⁸ MMYK, III, 403.

Son: 264b

بو کبار کتابه غرق اولان در ... آب غفرانکله یویوب پاک ایله آمین بحرتمه معجزات احمد

محنتار و عروج و معراج سید الابرار و آل و اصحابه... تم رجب المرجب شب پنجشنبه با قلم شکسته رقم

ابن عبید بی نوا عبدالباقی بن احمد بن عزت عفی عنهم ختام پذیرفت.

Tercüme-i Sevâkıbu'l-Menâkıb, İstanbul'da 1281/1864'te Karahisârî el-Hâc Rıza Efendi taş matbaasında Şeyh Abdülbâkî b. Eşref-i Rûmî'nin *Müzekki'n-nüfûs* adlı eserinde 368 sayfa haşiye olarak basılmıştır. Ayrıca Ahmet Süheyl Ünver tarafından "*Sevâkıb-i Menâkıb: Mevlâna'dan Hâtıralar*" olarak İstanbul'da 1973 yılında minyatürleriyle birlikte neşredilen Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Köşkü, nr. 1479'deki nüshanın minyatür çekimleri Hediye Camgöz tarafından yeniden yapılmış ve Bekir Şahin tarafından *Sevâkıb-ı Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna'dan Menkıbeler* adıyla Konya, 2006'da tekrar yayımlanmıştır.

Tercüme-i Sevâkıbu'l-Menâkıb 'in bazı yazma nüshaları şunlardır:

Afyon, Gedik Ahmet Paşa Halk Ktp., nr. 18230.

Amasya, Beyazıt Halk Ktp., Beyazıt, nr. 582.

Ankara, İl Halk Ktp. Genel, nr. 103; Millî Kütüphane Başkanlığı, Adnan Ötüken Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 06 Hk 4323, 4340, Tokat İl Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 60 Hk 155; Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp., Yazma Eserler Bölümü, Mustafa Con, nr. A 527⁹.

Bursa, İnebey Eski Eserler Ktp. Genel, nr. 119; Orhan, nr. 680

İstanbul, Atıf Efendi Ktp., nr. 1785; Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 3316, Veliyyüddin Efendi, nr. 1844; Millet Ktp., Ali Emiri Efendi, nr. 1072, 1073, 1119, Feyzullah Efendi, nr. 2145, Reşid Efendi, nr. 363; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2305; Süleymaniye Ktp., Ali Nihat Tarlan, nr. 93, Ayasofya, nr. 3454, Âşir Efendi, nr. 151, Çelebi Abdullah, nr. 269, Dügümlü Baba, nr. 544, 545, 571, 572, Fatih Camii, nr. 2867, Hacı Mahmud Efendi, nr. 4539, 4622, 4647, 4671, Halet Efendi, nr. 47, 277, 319, Hacı Hüsnü Paşa, nr. 857, 860, Hasan Hüsnü Paşa, Mülhak, 860, Mihrişah Sultan, nr. 272, Nafiz Paşa, nr. 1115-1119, Pertevniyal, nr. 389; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Köşkü, nr. 458, 1479, Yeniler, nr. 110.

⁹ Almaz, Hasan s. 236.

Karaman, Baha Kayserilioğlu özel kitaplığı.

Kastamonu İl Halk Ktp. nr. 1180

Kayseri, Râşid Efendi Ktp. nr. 26613.

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 5996, M. 85, 2152–2155, 4774, 5133, 5492, 6075–6077, M. F. Uğurlu, nr. 1638; Yusufâğa Ktp. nr. 686.

Kütahya, Vahit Paşa Halk Ktp., nr. 311 ve 1438.

London, British Museum, Or. 7480.

Ayrıca Bekir Şahin tarafından *Tercüme-i Sevâkıbu'l-Menâkıb* 'in birçoğu yukarıdaki nüshalarla ortak olan seksen adet nüshasının kısa tavsifi yapılmıştır¹⁰.

1.1.5. *Menâkıb-ı Sevâkıb*:

Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî (ö.1014/1605) tarafından tercüme olarak telif edilen eser, Abdülvehhâb b. Muhammed el-Hemedânî'nin *Sevâkıbu'l-Menâkıb* adlı eserinin Türkçe tercümesidir.

Nüsha tavsifi:

Kütahya Vahitpaşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 43 Va 1053

Eser, 150x100 (100x80) mm ebadında 37 varak, 13 satır, filigranlı kâğıda talik hatla istinsah edilmiş olan bu nüsha, ciltsiz, söz başı kırmızıdır. Mevlevîhâne kitaplarından olan bu nüsha Hacı Fatma Hanım vakfıdır¹¹.

Baş: 1b

بِسْمِ اللَّهِ... براعظم حمدی که صدر... فلک ...

Son: 37

اوقیانک ایما نی عنایت خدا ایله مکمل و... اولامت کتاب.

1.1.6. *Menâkıb-ı Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî*:

Muhyî Efendi (Muhyî-i Gülşenî) (ö. 1017/1608) tarafından XVI. yüzyılın sonlarında kaleme alınan bu eserin bir nüshası Milli Ktp. Başkanlığı,

¹⁰ *Sevâkıb-ı Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna'dan Menkibeler*, s. 20–33.

¹¹ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (14.04.2005).

Afyon Gedik Ahmet Paşa Ktp. Koleksiyonu, nr. Gedik, 18247'de mevcuttur. 110 varak olan bu nüshanın sonu eksiktir¹².

Muhyî Efendi (Muhyî-i Gülşenî), 935/1529'da Edirne'de doğdu. Gülşeniye tarikatına mensup olmasından dolayı Gülşenî diye bilinir. Halvetî-Gülşenî şeyhi, âlim ve şairdir. Kaynaklarda ölüm tarihi birbirinden farklı olarak gösterilmekle birlikte 1017/1608 yılında veya daha sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir¹³.

1.1.7. *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna:*

İlmî Dede Bağdâdî (1020/1611-2) tarafından XVII. yüzyılın başlarında kaleme alınan bu eser, Mevlâna'nın menkıbelerini anlatmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Köşkü, nr. 458'de bir yazma nüshası bulunmaktadır¹⁴.

İlmî Dede Bağdâdî, Bağdat'ta doğdu ve tahsilini Bağdat'ta ve İstanbul'da tamamladı. Fatih Camii'nde dersler verdi. Önce Mısır'a sonra da hacca gitti. Şam Mevlevîhânesi şeyhi Dâlî Dede (ö. 1601)'ye intisap etti. Şeyhinin vefatı üzerine yerine post-nişîn olan İlmî Dede Bağdâdî, şair ve âlim bir kişi idi. 1020/1611-12'de Şam'da vefat etti. Mürettep *Dîvân*'ı vardır¹⁵.

1.1.8. *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlâna:*

Kemâl Ahmed Dede (ö. 1024/1615) tarafından XVII. yüzyılın başlarında tercüme olarak telif edilen *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlâna*, Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-ârifîn* adlı eserinin Türkçe muhtasar manzum tercümesidir. Yaklaşık 3600 beyit civarında olan eser, *Menâkıbu'l-ârifîn* tertibindedir.

Kemâl Ahmed Dede, Akşehir'de doğdu, mutasavvîf şair ve tarihçidir¹⁶. Konya'da Mevlâna dergahında yetişti. Hüsrev Çelebi'ye bağlanarak Mevlevî oldu. Ayrıca Hüsrev Çelebi'nin oğlu Ferruh Çelebi'nin de hizmetinde bulundu. 1591 yılında İstanbul'a gitti. İstanbul'da vefat eden müelli-

¹² <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (14.04.2005).

¹³ *Osmanlı Müellifleri*, I, 162-163; Yazıcı, Tahsin, "Muhyî-i Gülşenî", *TDVİA*, XXXI, 79-81

¹⁴ Karatay, I, 375-376

¹⁵ *Osmanlı Müellifleri*, I, 117; , s. 125; *TDEA*, IV, 371.

¹⁶ *Osmanlı Müellifleri*, III, 122

fin vefat tarihi bazı kaynaklarda¹⁷ 1010/ 1601 yılı gözükrken; Abdülbaki Gölpınarlı, 1026/ 1617 yılından sonra olacağına işaret etmektedir¹⁸. Fakat değerlendirmeye esas aldığımız nüshanın başında yer alan bir kayıta; Kemâl Ahmed Dede'nin 1006/1597 yılında Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ilk şeyhi olduğu, 1024/1615 yılında vefat ettiği ve Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki türbeye defnedildiği belirtilmektedir¹⁹. Müellifin tasavvufi şiirlerinin yanında *Mîr-hând tarihi* adlı bir tercümesi de vardır.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp. Halet Efendi, Mülhak, nr. 82

Eser, 210x142 (160x84) mm ebadında, 154 varak, 17 satırdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Cildi miklablı ve şemselidir. Kirli açık krem rengi kağıtlıdır ve bazı varaklar dağınıktır. Eserin başında müellif hakkında bazı bilgiler vardır. İki sıra halinde manzum şekilde nesih hatla istinsah edilmiş, söz başları bazen kırmızı, bazen de koyu siyah renklidir. Konu başlıkları tam belirtilmemiştir. Eserin bir kısmında tek ince kırmızı cetvel var ve bir kısmında ise yok. 1a'da daire içerisinde yıldızlı «ترجمة مناقب سلطان» ibaresi mevcuttur. «مولا نا جلال الدين محمد و خلفاء ايشان»

Baş: 1b

در ذکر مناقب مولانا بزرگ بهاالحق و الدين محمد بن الحسين بن احمد الخطيبى البلخى

البكرى رضى الله عنه و عن اسلافه فنعم السلف و نعم الخلف و در تقرير ضجرت هجرت و انزعاج اول

زدیان بلخ و خراسان...

منقبت پادشه عالمان تا باید پادشاه عالم آن

¹⁷ DEİS, s.250; TDEA, V, 270; Mevlâna Bibliyografyası-Yazmalar, s. 288

¹⁸ Gölpınarlı, s. 14

¹⁹ Kemâl Ahmed Dede, *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlâna*, yz., İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, Mülhak, nr. 82, varak,1a.

Son: 154b

خیال شاه خوش خویم تبسم کرد بر رویم چنین شد نسل بر نسلم چنین فرزند فرزندم

تبسم قلدی یوزومه خیال شاه خوش خندم که کلدی نسل بر نسلم کلر فرزند فرزندم

1.1.9. *Esrârü'l-ârifîn ve sirâcû't-tâlibin:*

Anbârîzâde Dervîş Ali b. İsmâil (ö. 1227–1228/1715–1716) tarafından XVIII. yüzyılın başlarında yazılan eser, Mevlâna ve çevresindekilerin menkibelerini mensur Türkçe makaleler halinde içermektedir. Eserde yer yer ayet, hadis, Mesnevî'den alınma beyit ve mısralarla yapılmış izahlara ve menkıbe sahiplerinden nakillere yer verilmektedir. Dervîş Ali, eserinin mukaddimesinde (9b-10a), *Esrârü'l-ârifîn ve sirâcû't-tâlibin*'i Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-ârifîn*'i, 'Abdülvehhâb b. Muhammed el-Hemedânî'nin *Sevâkıbu'l-Menâkıb*'i, Câmî'nin *Nefehâtü'l-üns*'ü ve Sürûrî'nin *Şerh-i Mesnevî*'si gibi eserlerden istifade ve ictibas etmek suretiyle meydana getirdiğini ve üç mukaddime ve on iki makale üzere tertip ettiğini belirtmektedir. Telif tarihi tespit edilemeyen eserin birinci mukaddimesinde Mesnevî'nin ilk On sekiz beytinin "bişnev" ile başlamasının hikmetine; ikinci mukaddimesinde ilk On sekiz beytin "avâmiz-i esrâr"ına ve üçüncü mukaddimesinde Mesnevî'ni telifini nasıl yapıldığına dair izahlar mevcuttur.

Eserin birinci makalesi, Peygamber (S.A.V.)'in Miraç'ta Hz. Molla'nın mübarek şükrünü görmesi ve Hz. Sâdık-ı Ekber'e haber vermesi; ikinci makalesi, Mevlâna'nın soy ve nesebi, lakabı ve bazı durumlar; üçüncü makalesi, Bahâeddîn Velede'ye niçin Sultânü'l-'ulemâ' denildiği, Belh'den neden, ne zaman ve nasıl hicret ettiği; dördüncü makalesi, Mevlâna'nın babasının vefat ettiği durumda durumunun ne olduğu; beşinci makalesi, Şems-i Tebrîzî'nin çocukluğu, gençliği ve niçin Konya'ya geldiği; altıncı makalesi, Şems-i Tebrîzî; yedinci makalesi, husûdun bî-sûd vasıtasıyla *Kur'ân*'ın bir iki defa dağılıp toplanması; sekizinci makalesi, bazı kimselerin Şems-i Tebrîzî'yi öldürmeyi düşünmesi; dokuzuncu makalesi, Mevlâna'nın tarikat silsilesi; onuncu makalesi, Mevlâna'nın vasiyeti; on birinci makalesi, Mevlâna'nın vefatından sonra Mevlevî ayinlerinin nasıl olduğu ve on ikinci makalesi, hatm-i kitâb ve Peygamber (S.A.V.) hakkındadır.

Anbârîzâde Dervîş Ali b. İsmâil, İstanbul'da doğdu. Babası Anbârîzâde lakabıyla bilinir. Kendisi de Anbârîzâde ve İmam lakaplarıyla

tanınır. Esas mesleği hattatlık olup, sülüs ve nesih yazı türlerini Ağakapılı İsmail Efendi'den öğrenmiş ve Hattat Hâfız Osman'dan hat dersi almıştır. Sultanhamam-Marpuççular semtinde, yenilenmiş haliyle Marpuççular Camii adıyla ibadete açık olan ve Alamescid diye de bilinen Çelebioğlu Mescidi'nde imamlık yapmış ve birçok mushaf ve eser istinsah etmiş olan Anbârîzâde Dervîş Ali b. İsmâil, Mevlevî tarikatı müntesiplerindendir²⁰.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 711

Eser, 200x125 (130x65) mm ebadında 121 varak ve 15 satırdır. Talik hatla istinsah edilmiş; müstensihî ve istinsah tarihi tespit edilememiştir. İçi kahverengi meşin, üstü ebrulu kağıt ciltli, miklablı ve miklabı şemselidir. 1b müzeyyen serlevhalı ve diğer varaklar yaldızlı ve ince mavi cetvellidir. Söz başları, Arapça ve Farsça beyitler ve ibareler ve dikkat çekmesi gereken özel isimler bazen kırmızı, bazen de mavi ile yazılmıştır.

Baş: 1b

حمدنا محدود و ثناء نا محدود اول آفریننده وجود و موجود هر موجوده که ... تصاویر عقلمدن

مبرا کمال الوهیتی ضمائر و مواددن معرادر و مقتضا ارادت و حکمت اثار قوت و قدرتیله کایناتی...

Son: 121a

الحمد لله على التمام و على رسوله افضل السلام و على آله العظام و اصحابه الكرام

که بدان کیم در یوم دین

جان جمله علمها اینست این

1.1.10. *Sefîne-i nefîse fi'l menâkıbi'l-Mevleviyye, I-III:*

Sâkıb Mustafa Dede (ö.1148/1735)'nin Kütahya Mevlevîhânesi şeyhi iken telif ettiği bu eser, üç cilttir.

²⁰ Derman, M. Uğur, "İmam Dervîş Ali", *TDVİA*, IX, 192; Alparslan, Ali, s. 78.

Birinci cilt, *Menâkıbu'l-ârifin*'in bıraktığı yerden itibaren Konya Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yapan meşâyih'in hâl tercümelerini, menkıbelerini ve ana tarafından Mevlâna soyuna mensup olan Karahisar ve Kütahya Mevlevîhânelerinin kurucusu olan çelebilerin hal tercümelerini muhtevidir. 1. sayfada Elli dokuz konu başlığının yer aldığı birinci cilt fihristi bulunmaktadır. 2.-4. sayfalarda birinci cildin mukaddimesi mevcuttur. 4. sayfada Hazret-i Bâlî Efendi'nin hal tercümesiyle başlayan eserin 261. sayfasında, müellifin de hal tercümesi yer almaktadır. Eserde konu başlıkları sayfa kenarlarında haşiye kısmına yazılmıştır.

İkinci cilt, çeşitli tekkelerde şeyhlik yapan Mevlevî şeyhlere dair bilgileri içermektedir. 1. sayfada Seksen konu başlığının yer aldığı ikinci cilt fihristi bulunmaktadır. 2. ve 3. sayfalarda ikinci cildin mukaddimesi mevcuttur. 3. sayfada Ebî Bekr Vefâî'nin hal tercümesiyle başlayan eser, 233. sayfada Mahmud Dede'nin hal tercümesiyle nihayet bulur.

Üçüncü cilt, meşhur Mevlevî dervişlerine dair bilgileri içermektedir. 1. sayfada yetmiş yedi konu başlığının yer aldığı üçüncü cilt fihristi bulunmaktadır. 2. ve 3. sayfalarda üçüncü cildin mukaddimesi mevcuttur. 3. sayfada Mecduddîn Sipehsâlâr'ın hal tercümesiyle başlayan eser, 144. sayfada Derviş Hasan-ı Bosnavî'nin hal tercümesiyle son bulur.

Sâkıb Mustafa Dede, İzmir'de doğdu. İlk tahsilini İzmir'de tamamladıktan sonra İstanbul'a gitti ve Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'ya intisap ederek bilgisini artırdı. Oradan da Edirne'ye geçerek, Edirne'de Mevlevî şeyhi Mehmed Dede'ye bağlandı. Daha sonra Mısır'a gitti. Tekrar İstanbul'a dönerek dönemin Mevlevî şairlerinden Gavsî, Nâzım, Fasih Ahmed Dede ve Nâyî Osman Dede'lerin sohbetlerine katıldı ve şairlik konusunda onlardan istifade etti. Konya'ya gitti ve bir süre sonra Kütahya Arguniye Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edildi. Burada 46 yıl görev yaptıktan sonra vefat etti ve dergâhın haziresine defnedildi²¹.

Eser, ilk defa Mısır'da 1283/ 1867'de Matbaa-i Vehbiyye'de 1+ 268/ 1+ 233/ 1+ 144 sayfa büyük boy olarak üç cilt bir arada tek kitap halinde neşredilmiştir.

İkinci baskısı, Şam'da 1324/1916'da Terakkî Basımevinde yapılmıştır.

Sefîne-i nefîse fi'l menâkıbi'l-Mevleviyye 'nin bazı yazma nüshaları şunlardır:

Afyon, Gedik Ahmet Paşa Halk Ktp., nr. 18280

²¹ *Sicill-i Osmânî*, II, 62; *DEİS*, s. 419; *TDEA*, VII, 488

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 1148, Halet Efendi, Mülhak, nr. 65, 235; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY. nr. 2379, 2515- 2517.

İzmir, Atatürk Halk Ktp., Genel, nr. 6976

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2159- 2162, M.86

Kütahya, Vahit Paşa Halk Ktp., nr. 1446-1447

Paris, Bibliotheque Nationale, Turc. Suppl. Nr. 1099

1.1.11. Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifîn:

Gevrekzâde Hâfız Hüseyin b. Abdullah (ö.1216/1801) tarafından 1210/1795 yılında tercüme edilen eser, Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-ârifîn* adlı eserinin Türkçe mensur tercümesi olup, *Menâkıbu'l-ârifîn* tarzında on fasıldan meydana gelmektedir. Müellif, değerlendirmeye aldığımız nüshanın mukaddimesinde (1a-2b); Sultan İkinci Murad için tercüme edilen benzer isimdeki bir eserin tercümesini beğenmediği için *Menâkıbu'l-ârifîn*'i yeniden kendisinin tercüme ettiğine işaret etmektedir. Eserin, her iki nüshası da müellif hattı olmak üzere İstanbul, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 511'de ve Bursa, İnebey Eski Eserler Ktp., Burhâneddin Bey, nr. 9460'da kayıtlıdır.

Gevrekzâde Hâfız Hüseyin b. Abdullah, XVIII. yüzyıl müelliflerindedir. Hafızlığı ve medrese öğrenimini tamamladıktan sonra tıp tahsisli yapmıştır. Üçüncü Mustafa (1717-1774) döneminde ordu hekimbaşılığına yükselmiş, Birinci Abdülhamid döneminde sertabib olmuştur. Üçüncü Selim (1761-1808) tarafından Halep Mevlevîhânesi'ne tayin edilmiş; ardından Edirne mollalığına ve Mekke payesine yükselmiştir. Nakşibendiye, Celvetiye ve Bayramiye gibi tarikatlara intisap eden müellif, 1216/1801 yılında vefat etmiş ve Eyüp'te Ataullah Mehmed Efendi haziresine defnedilmiştir. Müellifin *Neticetü'l-fikriye fî tedbîri velâdeti'l-bikriyye, Gâyetü'l-müntehâ fî tedbîri'l-merdâ, Risâle-i Tibbiye* v.b. eserleri mevcuttur²².

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 511

Eser, 250x135 (176x72) mm ebadında, 25 satır ve 297 varaktır. Müellif tarafından 1210/ 1800 yılında talik hatla istinsah edilmiştir. Sırtı meşin kap-

²² *Osmanlı Müellifleri*, III, 213-214; *Sicill-i Osmanî*, II, 16; Uslu, Recep, "Hasan Efendi, Gevrekzâde", *TDVİA*, XVI, 316-318.

lı, mukavva ciltli, ince kırmızı cetvellidir. Özel isimler ve bazı Arapça ibareler kırmızı ile yazılmış ve dikkat çekmesi gereken bazı ibarelerin üzerleri kırmızı keşidelidir.

Baş: 1b

بسم الله... مطلع انوار كلام قديم فاتحه نسخه توقيع دين خاتمه راه ولا الضالين حمد بی حد و

سپاس بی قیاس...

Son: 297b

بشفاعتهم آمین یا رب العالمین و صلی الله علی سیدنا محمد و علی آلهم و اصحابهم اجمعین.

1.1.12. Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifîn:

Eser, **Abdülbâkî Nâsır Dede** (1179–1236/1765–1821) tarafından 1793–1797 yılları arasında tercüme olarak telif edildi. Seyyid Nâsır Abdülbâkî olarak da bilinen Abdülbâkî Nâsır Dede, Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-ârifîn* isimli eserini 1208/1793'de tercüme etmeye başlamış ve 1212/1797'de Üçüncü Selim (1761–1808)'in arzusuyla tamamlamıştır. Bazı ilaveler de eklenen bu Türkçe tercüme eser, Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-ârifîn* adlı eserinin tertibinde olup on fasıla ayrılmaktadır. Eser, Üçüncü Selim'e ithaf edilmiştir.

Abdülbâkî Nâsır Dede, 1179/1765 yılında İstanbul'da doğdu. Babası, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Kütahyalı Şeyh Seyyid Ebûbekir Dede'dir. Ayrıca bu Mevlevîhâne'nin şeyhi Ali Nutkî Dede'nin küçük kardeşidir. Yine Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Osman Selâheddin Dede'nin babasıdır. İlk tahsilini babasından aldıktan sonra Arapça, Farsça ve dinî ilimler öğrendi. Şair ve musikişinas olan müellif, ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin şeyhliği sırasında Kütahya Mevlevîhânesi'nin neyzenbaşılığı görevinde bulundu. Ali Nutkî Dede'nin 1804 yılında vefatından sonra Hacı Mehmed Çelebi tarafından şeyhlik destarı ile adı geçen Mevlevîhâne'ye tayin edildi. Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede, İkinci Selim ve İkinci Mahmud dönemlerinde şöhret bularak her iki padişahın yakın ilgisine mazhar oldu. Acem-bûselik ve İsfahân makamlarında iki Mevlevî ayini besteleyen müel-

lif, ayrıca bir nota sistemi ile dilâvîz, dildâr, gülrûh, hisar-kürdî ve rûh-efzâ isimlerinde beş makam icat etti. 1236/ 1821 yılında *Osmanlı Müellifleri*'ne²³ göre ise 1226/ 1811'de vefat eden Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi haziresine defnedildi. Müellifin, Nâsır mahlasını kullanarak yazdığı *Divân*'ı ve *Şerh-i Ta'rib-i Şâhidî, Defter-i Dervîşân, Tedkîk u tahkîk ve Tahrîriyye* isimli eserleri vardır²⁴.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 1126

Eser, 223x150 (160x85) mm ebadında, 670 varak ve 17 satırdır. Zeytunî renkli meşin ciltli ve miklablıdır. 1212/ 1797-98 yılında nesih hatla müellif tarafından istinsah edilmiştir. Ön ve arka kapakta iki küçük, bir büyük ve ayrıca miklabta da bir şemse vardır. Şemseler yaldızlı bitki motiflidir. Kapaklar ve miklab, yaldızlı kalın zencireklidir. Açık krem renkli aharlı kâğıtlıdır. Dikkat çekmesi gereken yerler kırmızıyla yazılıdır. Farsça beyitlerin ve Arapça ibarelerin üzerleri kırmızı keşidelidir. Eserin başında, müellifin bu eseri 1212/ 1797-98 yılında Yenikapı Mevlevîhânesi'ne vakfettiğine dair kısa bir açıklama vardır.

Baş: 1b

بسم الله... حمد بى قياس ولا نهاية منت و سپاس... اما بعد بو فقير و حقير قليل البضاعة

درويش سيد عبدالباقي المولوى بن الشيخ السيد ابوبكر...

Son: 670b

تمت هذه ترجمة الشريف بعون الله الكريم العزيز... سنة 1212 اثني عشر و مائتين و الف...

والحمد لله رب العالمين.

Bazı yazma nüshaları şunlardır:

²³ *Osmanlı Müellifleri*, I, 130.

²⁴ *Osmanlı Müellifleri*, I, 130; *DEİS*, s. 320; *Gölpınarlı*, s. 14; *TDEA*, VI, 521; Özcan, Nuri, "Abdülbâkî Nâsır Dede", *TDVİA*, I, 199.

Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1205; Yeniler, nr. 1759.

1.1.13. Tercüme-i Menâkıb-ı Sipehsâlâr:

Mehmed Reşid Çelebi tarafından 18 Muharrem 1257/1841 tarihinde tercüme olarak telif edilen *Tercüme-i Menâkıb-ı Sipehsâlâr*, Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr'ın *Menâkıb-ı Sipehsâlâr* adlı kitabının Türkçe mensur tercümesidir.

Mehmed Reşid Çelebi'nin Mevlâna soyundan olduğu ve Afyon Mevlevîhânesi'nde şeyhlik görevinde bulunduğu tahmin edilmektedir²⁵.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Millet Ktp., Ali Emirî Efendi, nr. 1118

Eser, 237x184 (172x88) mm ebadında, 81 varak ve 21 satırdır. İstinsahı, es-Seyyid Mehmed Cemîl b. Ali Rıza tarafından 18 Receb 1304/1886-87 Pazartesi günü rik'a hatla tamamlanmıştır. Demet çiçek resimli, çift zencirekli, koyu kırmızı meşin ciltli, 1b renkli ve yaldızlı, bitki motifli serlevhalı, 1b ve 2a yaldızlı kalın cetvellidir. Diğer varaklar ise ince çift mavi cetvelli ve krem renkli aharlıdır.

Baş: 1b

مناقب سپهسالار بسم الله... او جليل و عظيم اولان و احديته حدسز حمد اولسونکه... آنک

نعمت نوالی کمال...

Son: 81a

این کتاب معارف... السید محمد جمیل بن علی رضا بکک قلم عجز رحمیلہ ختام بولمشدر.

18 رجب 1304 یوم بازار ایرتسی.

²⁵ *Mevlâna Bibliyografyası-Yazmalar*, s. 268.

Eserin tespit edilen ikinci bir nüshası ise Derviş Hüseyin Hasîb Burdurî tarafından 1305/1886'da Konya'da nesih kırması hatla istinsah edilmiş olup, Ankara Milli Ktp., nr. 06 Ceb A 104'de bulunmaktadır. Bu nüshanın sonunda Mehmed Veled Çelebi İzbudak'ın eser hakkında 19 Şevval 1324 tarihili bir notu vardır. Başında ve sonunda ise Maarif Vekaleti Ankara Umumi Kütüphanesi (Arap harfli) mühürleri yer almaktadır.

1.1.14. *Muhtasar-ı Menâkıb-ı Mevlâna:*

Osman Fevzi Olcay tarafından XIX. yüzyılın sonlarında kaleme alındığı sanılan eserin telif tarihi tam belli değildir. 40 varak olan eser, TBMM Ktp., nr. HC 175'de yer almaktadır. Bu nüshanın 36a varlığında Mevlâna'nın makamında hilafette bulunmuş çelebilerin soy ağacı, 37a-39a varaklar arasında ise İslam ülkelerinde bulunan Mevlevîhânelerin yerleri kayıtlıdır²⁶.

1.1.15. *Silsile-i Meşâyih-i Mevleviyye:*

Hocazâde Ahmed Hilmi tarafından 1900 yılında yazılan eser, Mevlâna'nın ve Mevlevî şeyhleri silsilesinde Muhammed Bahâeddin Veled'in, Seyyid Burhâneddin Muhakkik-i Tirmîzî'nin ve Şems-i Tebrîzî'nin hal tercümelerini ve menkıbelerini içermektedir. Türkçe mensur olan eserde Peygamberimizden başlayıp Mevlâna'ya kadar yirmi kişinin ismini içeren Mevlevî tarikatı silsilesini gösteren bir liste mevcuttur. Eserde, bu yirmi kişi ayrı ayrı konu başlığı yapılarak hal tercümelerine ve menkıbelerine dair bilgiler verilmektedir.

Hocazâde Ahmed Hilmi, Erzincan'ın Eğin (Kemaliye) ilçesinde doğdu. Babası, müderris Mehmed Hulûsi Efendi'dir. Hakkında fazla bilgi bulunmayan müellif, 1132/ 1914 yılında vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı'nda hattat Şeyh Hamdullah Efendi'nin kabrinin yakınlıklarına defnedilmiştir²⁷. Müellifin *Hadikâtü'l-evliya*, *Seyyid Yahyâ eş-Şirvânî*, *İbrahim Gülşenî*, *İmam Gazâlî* gibi eserleri de vardır.

Eser, İstanbul'da *Hadikâtü'l-evliya*'dan ana başlığı altında müellifin benzer konulardaki diğer bazı eserleriyle birlikte 1318/1900 yılında Şirket-i Mürettebiye matbaasında orta boy 64 sayfa olarak basılmıştır. *Hadikâtü'l-*

²⁶ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (14.04.2005).

²⁷ *Osmanlı Müellifleri*, III, 28; Kara, Mustafa, "Hocazâde Ahmed Hilmi", *TDVİA*, XVIII, 207.

evliya (Veliler Bahçesi) adıyla Osmanlı Yayınevi tarafından İstanbul'da 1979 yılında yeniden yayımlanmıştır.

1.1.16. *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî:*

Ahmed Avni Konuk (1868–1938) tarafından 1331/1912–3 yılında İstanbul'da yayınlanan eser, Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr'ın *Menâkıb-ı Sipehsâlâr* adlı eserinin Türkçe tercümesidir. Ahmed Avni Konuk, *Sipehsâlâr Tercümesi* olarak da bilinen bu eserin mukaddimesinde Mevlâna ve Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr hakkında çeşitli bilgiler vermektedir. Eser, İstanbul'da 1331/1912-13'de Arşak Garyan matbaasında orta boy 144 sayfa olarak basılmıştır.

Ahmed Avni Konuk, 1868 yılında İstanbul'da doğdu. Dâruşşafaka'dan mezun olduktan sonra hıfzını tamamladı. Mevlevî tarikatına girerek mürşidi Selanikli Es'ad Dede (ö. 1329/1911)'den Mesnevî dersleri okuyup icazet aldı. 1890 yılında posta memurluğuna tayin edildi. 1898'de Mekteb-i Hukuk-i Sanâyi'i bitirdi. Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. Posta umum müdür muaviniği ve hukuk müşavirliği görevlerinde bulundu. Nota bilmediği halde iyi bir hanende ve bestekârdı. 119 makam ihtiva eden Kâr-ı nâtık ve üç Mevlevî ayini vardır. Ayrıca Zekâî Dede'den musiki dersleri aldı. 20 Mart 1938'de vefat etti. Merkez Efendi mezarlığına defnedildi. Ahmed Avni Konuk'un klasik Türk musikisi güftelerini toplayan "*Hânen-de*" isimli eseriyle birlikte *Fusûsu'l-hikem tercüme ve şerhi, Tedbîrât-ı İlâhiye tercüme ve şerhi* gibi bazı eserleri vardır²⁸.

1.1.17. *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr:*

Ahmed Midhat Bahârî Hüsamî Beytur (1875–1971) tarafından 1331/1913 yılında Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr'ın *Risâle-i Sipehsâlâr* isimli eseri Türkçe'ye mensur olarak çevrilmiştir. *Risâle-i Sipehsâlâr* tarzında olan eserin sonuna mütercim tarafından "*Bir hasb-i hâl-i dervîşâne*" başlığı altında ayrı bir konu daha eklenmiştir. Eserde beyitler hem tercüme edilmiş, hem de şerh edilmiştir. *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*, İstanbul'da 1331/1913 yılında Selanik matbaasında orta boy 216+2 sayfa olarak basılmıştır²⁹.

²⁸ Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Fîhi mâ fih*, s. II.

²⁹ Işık, Emin, "Midhat Bahârî", TDVİA, XXX, 6–7.

Ahmed Midhat Bahârî Hüsamî Beytur, 1295/1875 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası, Kütahyalı Emîrzâde Mehmed Nurî Efendi'dir. Bitlis Mektebi İdâdî'sini bitirdi. Özel Farsça ders okudu ve çeşitli hocalardan Arap edebiyatı öğrendi. Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den Mesnevî dersi aldı. Devlette çeşitli görevlerde bulundu ve öğretmenlik yaptı³⁰. 1971 yılında vefat etti.

Müellifin, *Rûh-i Kur'ân'dan Bir sahife-i nûr, Divân-ı Kebîr'den seçme şiirler (I-II-III), Risâle-i Sipehsâlâr tercemesi, Le'âlî-i me'ânî, Sünbülîstân şerhi, Güşvâr, Ravza, Münâcât-ı Mevlâna, Mevlâna'nın rubâ'ileri dîvânı, Mesnevî gözüyle Mevlâna, şiirleri, aşk ve felsefesi, Gazâlî'nin Kitâbu'l-'ilm'i, Şiir ve musiki bakımından Mevlevîler ve bazı hususiyetleri, İlim ve edebiyatımıza hizmet eden Mevlevîlerden bazı simalar, Şair kimdir? Yahud büyük şair Ferazdak'ı niçin severim? Geçmiş büyüklerimizi kısaca analım, Hoca Said Efendi kimdir?, Çocukluk hatıralarım ve Eş'âr-ı Bahârî* gibi eserleri vardır.

1.1.18. *Divân-i Türkî-i Sultan Veled:*

Veled Çelebi İzbudak (1869–1953), XX. yüzyılın başlarında *İbtidânâme, Rebâbnâme* ve *Sultan Veled* (623–712/ 1226–1312)'in *Divân*'ından seçilen Türkçe şiir ve gazellerini bir araya getirerek *Divân-i Türkî-i Sultan Veled*'i meydana getirmiştir³¹. *Divân-i Türkî-i Sultan Veled* Kilisli Muallim Rifat (1873–1953) tarafından tashih edilerek İstanbul'da 1341 r./ 1925 yılında Matbaa-i Âmire'de 132 sayfa olarak neşredilmiştir. Eserin 2. sayfasında şu açıklama vardır:

"Divân-i Türkî-i Sultân Veled, Me'ârif Vekâleti celîlesi te'lif ve terceme heyetince birinci derecede eserler a'dâdında kabûl olunup mekteb talebeleri için sezâvâr-i tettebbu' olduğu bildirilmiş mazhar-ı mükâfât olmuştur. Te'lif ve terceme e'zâ-i kirâmından muhakkik Zâkir Kadri Beg Efendi'niñ raporları kıymetdâr tedkîkât-i 'ilmiyyeyi hâvî olduğundan derc edilmiştir."

Yukarıdaki açıklamanın devamında Zâkir Kadri'nin yazısının sureti ve 4. sayfasında Mehmed Bahâeddîn Veled Çelebi'nin mukaddimesi yer almaktadır. 6.-94. sayfalarda yer alan *Dîvân* kısmında, beyitler ile ilgili olarak yapılan tashihler numaralanarak dipnotta verilmiştir. 96. sayfadan itibaren Mevlâna ve *Sultan Veled* hakkında bazı bilgiler ve menkıbeler; 102. sayfadan itibaren Mevlâna'nın *Divân-i kebîr*'inden müntahap Türkçe beyitler ve

³⁰ İbnülemin, I, 170–172; TDEA, I, 292; Işık, Emin, "Midhat Bahârî", TDVİA, XXX, 6–7.

³¹ Mansuroğlu, s. 2

çeşitli açıklamalar; 129. sayfada "ifâde-i musahhîh" ve 131. sayfada da bazı düzeltmeler mevcuttur.

Veled Çelebi İzbudak, 1869 yılında Konya'da doğdu. Şair, dil ve edebiyat âlimi olan Veled Çelebi İzbudak'ın annesi ve babası Mevlâna soyundan olup, babası Mustafa Necib Çelebi'dir. İlim tahsili esnasında özel dersler aldı ve Farsça öğrendi. Medine'de tefsir, hadis ve Arapça tahsil etti. 1885 yılında Konya Vilayeti Mektûbî Kalemî'ne girdi. 1889 yılında İstanbul Bahariye Mevlevîhânesi'ne gitti ve orada iki yıl kaldı. Konya Vilayet Mekteb-i Rüşdiyesi'nde hat ve Farsça, Kaptanpaşa Mekteb-i Rüşdiyesi'nde Arapça ve Farsça ve Galatasaray Sultanisi ve Dârülfünun'da Farsça dersleri hocalığı yaptı. "*Türkçü*" dergisinin kurucuları arasında yer aldı, Türk dili üzerine yoğun çalışmalar yaptı ve bir çok mecmuada "Bahâî" takma adıyla çeşitli yazılar yazdı. 1910 yılında Sultan Reşad tarafından Konya Mevlâna Dergâhı postnişinliğine tayin edildi ve bu görevde dokuz yıl kaldı. Daha sonra Ankara'ya yerleşerek 1923-1939 yıllarında Kastamonu milletvekili ve 1939-1943 yıllarında da Yozgat milletvekili olarak TBMM'de görev yaptı ve ömrünün sonuna kadar Türk Dil Kurumu'nda çalıştı. Azeri Türkçesi, Uygurca, Kıpçakca, Türkmençe, Tatarca, Arapça ve Farsça bilen Veled Çelebi İzbudak, 4 Mayıs 1953'te vefat etti. Müellifin ayrıca *Bedâyi'u'l-efkâr*, *Birbirimizi Kırmayalım Arapça Gramer*, *Lisân-ı Farişî*, *Türk Diline Medhal* ve *Mesnevî tercümesi* gibi basılmış eserleri vardır³².

1.1.19. Tercüme-i Menâkıbu'l-ârîfîn:

Korkudzâde Hâfız Hasan tarafından Türkçe'ye tercüme edilen Ahmed Eflâkî'nin "*Menâkıbu'l-ârîfîn*" isimli eseri, "*Menâkıbu'l-ârîfîn*" tarzında on fasıldan meydana gelmektedir. Eserin tercüme ve istinsah tarihi tespit edilememiştir.

Nüsha tavsifi:

Bursa, İnebey Eski Eserler Ktp., Genel, nr. 4383

Eser, 235x167 (174x84) mm ebadında, 306 varak ve 35 satırdır. Talik hatla istinsah edilmiş, müstensahi ve istinsah tarihi tespit edilemedi. Sarıkahverengi mukavva ciltli, krem rengi aharlı ince varaklı ve ince kırmızı cetvellidir. Konu başlıkları ve dikkat çekmesi gereken yerler kırmızı ile

³² Korucuoğlu, Nevin, muhtelif yerler; *TDEA*, V, 41 vd.; Kara, Mustafa, "İzbudak, Veled Çelebi", *TDVİA*, XXIII, 503-505.

yazılmış, özel isimlerin üzerine kırmızı keşide çekilmiştir. Farsça beyitler, tercümesi ve şerhi haşiye kısmında olup, Farsça beyitler kırmızıyla yazılmıştır.

Baş: 1b

ترجمه مناقب العارفين من تأليف احمد افلاقي رحمه الله بسم الله... الحمد لله الذى نور قلوب

اوليائه...

Son: 306b

رضوان الله عليهم اجمعين و نفعنا شفاعتهم آمين يارب العالمين تمت تمام.

1.1.20. Terceme-i Menâkıbu'l-ârifîn:

Abdüllatîf b. Sinân tarafından tercüme olarak telif edilen eser, Ahmed Eflâkî'nin "*Menâkıbu'l-ârifîn*" isimli kitabının Türkçe tercümesidir ve eserin bir nüshası Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi nr. 05 Ba 616'da bulunmaktadır. 205x150-130x70 mm ebadında 316 varak, 15 satır nesih hatlı ve ok yay filigranlı kağıtlı olan bu nüshanın defterleri kopmuş olup, filizî renkte karton bir mahfaza arasına alınmıştır. Söz başları kırmızı mürekkeplelidir. Sondan eksiktir. Başta, Abdizâde Mehmed Efendi'nin vakıf kaydı vardır³³.

Baş:

عبد اللطيف بن سنان، بسم الله... برحمدك نور (ينه) يوز بيك دردنچى كوك كونشى كى

كونش انك... اما بعد خدای متعاله حمد و ثنا...

1.1.21. Menâkıb-ı Şerif-i Hazret-i Mevlâna:

Şeyh Ahmed Dede tarafından telif edilen ve Derviş Mehmed tarafından talik hatla istinsah edilen bu eser, 200x130- 170x90 mm ebadında 228

³³ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (14.04.2005).

varak, 17 satır, söz başları, keşideler ve cetveller kırmızı tam meşin gömme salbek, zencirekli, şirazeli cilt olup, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Konya İl Halk Ktp., Koleksiyonu, nr. 1525'de yer almaktadır³⁴.

1.1.22. *Menâkıbu'l-ârifîn ve Merâtibü'l-kâşifîn*:

Müellifi ve yazılış tarihi tespit edilemeyen eser, Ahmed Eflâkî'nin "Menâkıbu'l-ârifîn" adlı eserinin Türkçe mensur ve muhtasar tercümesidir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3462

Eser, 275x165 (188x95) mm ebadında, 135 varak ve 13 satırdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Nesih hatla yazılmıştır. Baş cilt kapağı kopuktur. Arka cilt kapağı kartondandır. Açık krem rengi varaklıdır. Metin ince kırmızı cetvel içinde olup Farsça beyitler ve Arapça ibareler kırmızı ile yazılmıştır. 1b-8a arasında mukaddime mevcuttur. 8a-11a arasında iki sıra halinde Türkçe beyitler yer almaktadır. 11a-117b arasında menkıbelerle ilgili kısım bulunmaktadır. 118b'den eserin sonuna kadar ise çeşitli dualar ve ayetler vardır.

Baş: 1b

بسم الله... الحمد لله... اما بعد بل ای طالب صادق ایدک الله بروح القدس و ... فی مجلس الانس

این مختصر مختصر است بر بعض کرامت حضرت سلطان العلماء فی العالم مولانا بهاء الحق و المله و

الدين محمد ابن حسين بن احمد الخطيبي المعروف ببهاء ولد المتسبب...

Son: 135a

و هو ينظر الى الشكل المرسوم نظر جلال ثم دعا على ظالم اخذ لوقته و هذه صورة المرسوم.

³⁴ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (21.04.2005).

Bu ibareden sonra 128x155 mm ebadında altın yaldızlı bir dikdörtgen içerisinde büyük bir ع harfinin içinde الله على lafzı vardır. Bu lafzın içinde çeşitli dualar, dikdörtgenin köşelerinde dört büyük meleğin ismi; yatay ve dikey kenarlarının ortasında dört halifenin adı yer almaktadır.

1.1.23. Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna:

Müellifi ve telif tarihi tespit edilemeyen eser, Mevlâna'nın babası Sultan Bahâeddîn Veled ile Mevlâna'nın ve Mevlâna'nın çevresindekilerin menkıbelerini Türkçe mensur olarak anlatmaktadır.

Nüsha tavsifi:

Eser, İstanbul, Nuruosmaniye Ktp., nr. 2610

Eser, 205x125 (143x68) mm ebadında, 113 varak ve 13 satırdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Talik hatla yazılmıştır. Koyu kırmızı meşin ciltli ve miklablıdır. Her iki kapağı ve miklabı yaldızlı bitki motifli şemseli ve zencireklidir. Açık krem rengi varaklıdır. 1b ve 2a yaldızlı ince cetvellidir. Ayrıca mahfazası da vardır. Bazı varakları dağınık olan eserin 1b-2b varaklarında mukaddime mevcuttur. Eserin dikkat çekmesi gereken yerleri kırmızıyla belirlenmiştir.

Baş: 1b

الحمد لله الذى نور قلوب اوليائه بانواع المعانى والبيان و اجرى من فيض فضله ... الحكم على

لسان الانسان و الههم كشف حقايق ... و دقايق التأويل بواسطة العقل و النقل و السرهان...

Son: 113b

و صلى الله على سيد الانبياء و سند ... عبد و حبيبه و نبيه محمد و اله و صحبه الطيبين

الظاهرين و سلم... الى يوم الدين آمين يا اكرم الاكرمين و يا ارحم الراحمين.

1.1.24. Menâkıb-ı Mevlâna ve Şemseddîn-i Tebrîzî:

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen eser, Türkçe mesnevî tarzında olup, Mevlâna ve Şems-i Tebrîzî'nin menkıbelerini içermektedir. Eserin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 333, Mikrofilm, nr. 273'de bir yazma nüshası mevcuttur.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 333, Mikrofilm, nr. 273

Eser, 180x130 mm ebadında, 48 varak ve 9 satırdır. Talik hatla istinsah edilmiş müstensihî ve istinsah tarihi bilinmiyor. İnce kırmızı cetvellidir. Beyitler iki sütun halindedir. Başlıklar ve dikkat çekmesi gereken yerler kırmızıyla yazılmıştır.

Baş: 1b

مناقب حضرت مولانا و شمس تبریزی

عشقله جان و کوکلی شاد ادم

اول الله دلده یاد ادم

عالمی ایچنده ادی اوره دن

اولدرر جمله عالمی یاردن

Son: 48a

قیل دعا عاشقان اچون هرگاه

ایرشر جمله موزه عون اله

آج کوزک غفلت ایخوسندن او یان

عشقه سغمز حکایتیله بیان

1.1.25. Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlâna:

Tercüme edilmiş tarihi ve müellifi bilinmeyen bu eser, Ahmed Eflâkî'nin "Menâkıbu'l-ârifin" adlı eserin Türkçe muhtasar mensur tercümesidir. Konu başlıkları belirli bir sıra takip etmeyen eserin İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 1209'da bir yazma nüshası bulunmaktadır.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 1209

Eser, 170x125 (145x95) mm ebadında, 93 varak ve 13 satırdır. Nesih hatla istinsah edilmiş, müstensih ve istinsah tarihi bilinmiyor. Miklablı mukavva ciltli, koyu krem renkli ve aharlı kalın kâğıtlıdır.

Baş: 1b

بِسْمِ اللَّهِ... جله جلاله و عظم شأنه اولسون که وجود نقطه لرن... صلبندن فیکون...

Son: 93a

و عالمه اوچ خصلت کرکدر حلیمک و بی طعمک و پرهیزکارلق جمع نسنه نوک الوشی اکی

نسنه در بری علم بری حلم.

1.1.26. *Menâkıb-ı Mevlâna:*

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen bu eser, Malatya, Darende İlçe Halk Ktp, nr. 307'de yer almakta olup, 210x135-142x70 mm ebadında, 95 varak, 15 satır ve Talik kırması hatla yazılı, birleşik harf filigranlı kâğıtlıdır. Sırtı onarılmış, koyu kahverengi meşin, salbek şemseli ciltli, cetveller ve söz başları kırmızı olan bu eser baştan eksiktir³⁵.

---

³⁵ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (14.04.2005).

1.2. Mevlâna ve Mevlâna'nın Çevresindekilerin Hal Tercümelerini Muhtevi Eserler:

1.2.1. Menâkıb-ı Mevlâna Bahâeddîn:

Derviş Mehmed Emin Tokâdî (Tokat 1664-İstanbul 1745) tarafından XVIII. yüzyılın başlarında kaleme alınan ve Mevlâna'nın babası Bahâeddîn Sultan Veled'in menkıbelerini anlatan eser, Sarı Abdullah ve Rusûhî İsmâ-il-i Ankaravî'nin Mesnevî şerhlerinden faydalanılarak meydana getirilmiş Türkçe mensur bir eserdir. Telif tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte bu eser, bu tür eserlerin ilki olduğu sanılmaktadır.

Derviş Mehmed Emin Tokâdî, 1664 yılında Tokat'ta doğdu. Babası, Diyarbakırlıdır ve Nakşibendî tarikatı müntesiplerindedir. Kendisi tahsilini tamamladıktan sonra Mekke'de Nakşibendî şeyhi Hâce Ahmed Yekdest-i Cûryânî'ye intisap ederek İstanbul'a gitti. Orada irşatta bulundu, musiki ve hatla ilgilendi. 1158/ 1745 yılında İstanbul'da vefat etti ve Zeyrek civarında Soğuk Kuyu Medresesi'nin yakınındaki mezarlığa defnedildi. Eserlerinin bazıları şunlardır: *İrşâd-ı sâlikîn*, *Risâletü'l-etoâr*, *Tuhfetü't-tullâb*, *Hulâsa-i tarîkât*, *Risâle-i rûhiye* v.b. gibi³⁶.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Şazeli, nr. 77/2

Eser, 210x123 (185x90) mm ebadında 21 (10b-20b) varak ve 24 satırdır. Talik hatla Mehmed Nazif tarafından istinsah edilmiştir. İnce ve kalın iki zencirekli, koyu kırmızı renkli meşin ciltli, krem renkli aharlı varaklıdır. Kırmızı cetvelli, başlıklar ve dikkat çekmesi gereken yerler kırmızıyla yazılmıştır. Bütün yapraklarda kitap kurdu tahribatı vardır.

Baş: 10b

در بیان مناقب سلطان... بهاء الدین الولد محمد بن الحسین احمد...

³⁶ Osmanlı Müellifleri, I, 36; Sicill-i Osmânî, I, 405; TDEA, III, 31; Şimşek, Halil İbrahim, "Mehmed Emin Tokadî", TDVİA, XXVIII, 467-468.

Son: 20b

بلخدن مناقبده مسطور اولان قصه مشهوره جمادى الاخرک بشنجى کونى... جمله التمش سکز

ييل عمر سورمشلردر. من شرح المثنوى اسمعيل انقروى درس سه.

1.2.2. Şerefñümâ:

Ali Haydar Bey (ö. 1333/1914–15) tarafından 1888-89'da neşredilen *Şeref-ñümâ* adlı eser, Mevlâna'nın doğumunu, hayatını, silsilesini ve menkıbelerini içeren Türkçe mensur bir eserdir. 11 Muharrem 1306/ 9 Eylül 1888 tarihinde Ali Haydar Bey tarafından Konya Mevlevîhânesi post-nişîni Abdülvâhid Çelebi'ye yazılan ve bu eserin sonunda yer alan mektupta, Ali Haydar Bey'in Manisa'da arkadaşlarıyla yaptığı bir görüşmede, arkadaşlarının kendisinden Mevlâna'nın hâl tercümesini muhtevî bir eser yazmasını istemeleri üzerine bu eseri yazıldığını ifade edilmektedir. Eser, Bursa'da 1306/1888-89'da Ferîzci-zâde matbaasında 8 sayfa küçük boy olarak basılmıştır.

Ali Haydar Bey, Akşehirlidir. Babası Hasan Fehmi Efendi'dir. Fazıl ve kalem ehli birisi olan müellif, Kütahya'da kadılık hizmetinde bulundu. Sonra İzmir'e ve bir süre sonra da İstanbul'a gitti. İstanbul'da 1333/1914–15 yılında vefat etti, Karacaahmet türbesi yakınında validelerinin mezarına defnedildi. Müellifin eserlerinden bazıları şunlardır: *Fevâ'id*, *İrşâd*, *Tuhfetü'l-lebîb*, *Tahkîku't-tasrî*³⁷.

1.2.3. Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ve Şemseddîn-i Tebrîzî:

Salih Saim Unar (XIX yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başları) tarafından 1894-95'de yayımlanan eser, Mevlâna'nın çocukluğunu gençliğini ve ömrünün diğer dönemlerini ve Şems-i Tebrîzî'nin çocukluğunu, gençliğini ve Konya'ya gelişini konu edinir. Ayrıca eserde Mevlâna ile ilgili hikaye ve menkıbelere sık sık yer verilmektedir. Eserin sonunda Hacı Bayram-ı Ankaravî'den de bahsedilmektedir. Türkçe mensur bir risale olan eserin başında, Erzincan, 4 Teşrîn-i sâni 1310 tarihinde Rıza b. Hidayet adında birisi tarafından Salih Saim'e yazılan ve bu eserle ilgili olarak teşekkür ve

³⁷ Osmanlı Müellifleri, I, 217.

diğer çalışmalarından dolayı da takdirlerini muhtevî bir mektup yer almaktadır. Eser, İstanbul, 1312/1894–95 yılında Alem matbaasında küçük boy 22 sayfa olarak basılmıştır.

Salih Saim Unar hakkında kaynaklarda fazla bilgi tespit edilememiştir. XIX yüzyılın sonlarında ve XX yüzyılın başlarında yaşamış ve Tophane müşiriyeti memurluğu yapmıştır³⁸.

1.2.4. *Târihçe-i Aktâb:*

Ahmed Remzi Akyürek (1872–1944) tarafından 1334/1915'de yayınlanan *Târihçe-i Aktâb*, Nesîb Seyyid Yûsuf Dede (ö. 1714) tarafından Mevlâna, Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi'nin doğum ve vefat tarihlerini içeren ve yirmi bir beyit olarak yazılan manzume için Ahmed Remzi Akyürek tarafından kaleme alınmış bir zeyildir. *Tarihçe-i Aktâb*, Mevlâna'dan başlayarak Konya Mevlevî Dergahında post-nişîn olan Çelebilerin doğum, şeyhlik makamına geçiş ve ölüm tarihlerini manzum olarak içeren seksen dört beyitlik bir kitaptır. İkinci sayfada mukaddime ile başlayan eser, 12. sayfada Ahmed Remzi'nin maruzatını bildiren, 13. sayfada bu maruzata bir cevap niteliğinde olan Mehmed Veled'in birer yazıları mevcuttur. 15-16 sayfalarda ise Hazret-i Mevlâna makamında Feyzresân-i sâlikân olan Çelebilerin doğum ve ölüm tarihleri ile meşayihatlarının süresini belirten bir cetvel vardır. Bu cetvel, Hüsâmeddin Çelebi'den Abdülhâlim Efendi'ye kadar 29 Çelebi'yi içermektedir. *Târihçe-i Aktâb*, Şam'da 1334/1915'de eş-Şarkî matbaasında küçük boy 16 sayfa olarak basılmıştır.

Ahmed Remzi Akyürek, 1289/ 1872'de Kayseri'de doğdu. Kayseri Mevlevîhânesi şeyhi Süleyman Ataullah Efendi'nin oğludur. Son devir şairlerinden ve Üsküdar Mevlevîhânesi'nin son şeyhi olan Ahmed Remzi Akyürek, Rüşdiye'yi Kayseri'de tamamladıktan sonra 1892 yılında İstanbul'a gitti ve bir yıl Divân-ı muhasebât'ta çalıştı. Bu arada Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Celâleddîn Efendi'ye intisap ederek sema' çıkarttı. Bir yıl sonra Kayseri'ye döndü ve Kayseri İdadisi'nde ahlâk ve ulûm-i diniye dersleri muallimliğine tayin edildi. Bir taraftan da çeşitli medreselerde Farsça, *Pend-i Attar*, *Gülistân*, *Bustân*, *Arûz-i Câmiû* ve Mesnevî okuttu. Halep Mevlevîhânesi'ni teftişe gittiğinde Şam, Kudüs, Antep, Urfa ve Kilis gibi şehirleri gezdi. Daha sonra İstanbul'a dönerek 1919 yılında Üsküdar Mevlevîhânesi'ne şeyh oldu. 2 Eylül 1925'te tekkelerin kapatılması üzerine

³⁸ İbnülemin, III, 1473;Unar, s. 15-19, 23-25.

Üsküdar Selimağa Kütüphanesi baş memurluğuna tayin edildi. Burada kitapları tasnif ve tanzim ederek fihristlerini hazırladı. 1 Şubat 1937'de bu görevinden istifa ederek Ankara'ya gitti ve Ankara'da Eski Eserler Kütüphanesinde müşavir olarak çalıştı. 6 Kasım 1944 tarihinde Kayseri'de vefat etti. Cenazesi Seyyid Burhâneddin'in türbesine defnedildi. Birçok eseri bulunan müellifin eserlerinden bazıları şunlardır: *Manzum kavâ'id-i Fârisî*, *Tuhfetü's-sâ'imîn*, *Âyine-i Seyyid-i Sırdân*, *Münâcât-ı Hazret-i Mevlâna*, *Tuhfe-i Remzî*³⁹.

1.2.5. *Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, Hayatı ve Mesleği:*

Osman Behçet tarafından 1336/1917'de neşredilen eser, Mevlâna'nın itikadını, mezhebini, hal tercümesini, ailesini, tasavvufî ve felsefî görüşlerini, âdab ve menkıbelerini muhtevidir. İki kısım ve dört bölümden meydana gelen eserin birinci kısmında sırasıyla, Mevlâna'nın itikâdının esası, mezhebi, mesleği, ailesi, babası, çocukluğu, 1231–1273 yılları arasındaki fikrî inkişafı, tasavvufî ve felsefî görüşleri gibi konular yer almaktadır. İkinci kısımda ise Mevlâna'nın adâb ve menkıbeleri mevcuttur. Eser, İstanbul'da 1336/ 1917–18 yılında Evkâf matbaasında küçük boy 51 sayfa olarak basılmıştır.

1.2.6. *Dilmestî-i Mevlâna:*

Abdullah Cevdet (1869–1932) tarafından 1921 yılında Türkçe mensur olarak neşredilen eser, Mevlâna'nın bazı menkıbelerini içermektedir. 14 Teşrîn-i evvel 1921 tarihli Abdullah Cevdet imzalı mukaddimeden sonra, Dergâh-ı Hazret-i Mevlâna post-nişîni Mehmed Veled imzalı ve 9 Ağustos 1333 tarihli "Mütâlâ'nâme" adlı bir bölüm mevcuttur. Bu bölümde eser hakkında geniş bir açıklama vardır. *Dilmestî-i Mevlâna*, İstanbul'da 1921 yılında Orhaniye matbaasında küçük boy 49 sayfa olarak yayınlanmıştır. Ayrıca eserden bazı seçmeler "Abdullah Cevdet, Mevlâna'dan İlhamlar-Dilmestî-i Mevlâna" (*Türk Düşüncesi*, Sayı:14, Cilt: 3, 1 Ocak 1955, s.125-127) adıyla yayımlanmıştır.

Abdullah Cevdet, XIX. ve XX. yüzyıl fikir ve siyaset adamı olup 1869'da Gaziantep'in Arapkir ilçesinde dünyaya geldi. Babası Ömer Vasfi Efendi'dir. İlk tahsilinden sonra Kuleli Askerî Tıbbiye İdâdisi'ni ve 1894'te

³⁹ İbnülemin, III, 1427; TDEA, I, 99; Mazioğlu, Hasibe, "Akyürek, Ahmed Remzi", TDVİA, II, 304–305.

de Mekteb-i Tıbbiye'yi bitirdi. Çeşitli siyasî cemiyet ve faaliyetlere katıldı. Hakkında çeşitli defalar tutuklama ve sürgün kararları çıkartıldı. Siyasî faaliyetleri ile ilgili olarak arkadaşlarıyla birlikte birçok gazete ve dergi çıkardılar. Bunların en önemlisi muhtelif aralıklarla otuz yıl çıkardıkları "İçtiyhâd" mecmuasıdır. Tıp, fizyoloji ve ruhiyata dair yetmişe yakın telif ve tercüme kitap neşreden müellifin eserlerinden bazıları şunlardır: *Rubâ'iyât-ı Ömer Hayyâm*, *Mahkeme-i Kübrâ*, *Fünûn ve felsefe*, *Yaşamak korkusu*, *Cihân-ı İslâm'a dair bir nazar-ı târîhî ve felsefî Âdâb-ı mu'âşeret rehberi*⁴⁰.

---

⁴⁰ İbnülemin, I, 244-245; Hanioglu, M. Şükrü, "Abdullah Cevdet", *TDVİA*, I, 90; *İA*, I, 46.

1.3. Mevlâna Hakkında Söylenmiş Kaside, Methiye ve Benzeri Eserler:

Bu tür eserler genelde Mevlâna için söylenmiş kaside, methiye ve benzeri şiirleri muhtevi eserlerdir.

1.3.1. Medâiyih-i Hazret-i Mevlâna Muhammed Celâleddîn:

Kuddûsî Ahmed Efendi (1183–1265/1769–1849) tarafından XIX. yüzyılın ortalarında kaleme alınan eser, Mevlâna hakkında altı adet Türkçe methiye içerilmektedir. Eserin Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5442’de yazma bir nüshası mevcuttur. Bu nüshanın son varağının nihayetinde kurşun kalemle “1268/1851 yılında istinsah edilmiştir” ibaresi vardır.

Kuddûsî Ahmed Efendi, 1183/1769 yılında Niğde’nin Bor ilçesinde doğmuştur. Maraşlı Şeyh İbrahim Efendi’nin oğludur. Uzun süre Rumeli ve Anadolu’da gezdi. Daha sonra Hicaz’a giderek on yedi yıl orada kaldı. Önce Nakşibendî tarikatına, sonra Kadrî tarikatına girdi. Hicaz’dan Bor’a dönünce vefatına kadar kendi zaviyesinde kaldı⁴¹. Kaynaklara göre 1265/1849 yılında⁴²; Abdülbaki Gölpınarlı’ya göre 1305/ 1887-88’de vefat etti⁴³. Daha çok tasavvufî şiirler yazan müellifin muhtasar *Tıbb-ı Nebevî’si*, *Pend-nâme’si*⁴⁴ ve 1973 yılında Mehmed Emin Eminoglu tarafından basılmış *Divân’ı* vardır⁴⁵.

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5442

Eser, 189x115 (140x74) mm ebadında, 7 varak ve 13 satırdır. Harekeli nesih hatla yazılmış, müstensihî belli değildir. Her bir varak ayrı bir renktedir ve incedir. Varaklar yaldız cetvellidir ve cümlelerin sonunda yaldız nokta konmuştur. Başlıklar ise kırmızı ile yazılmıştır. Eserde sırasıyla

⁴¹ *Osmanlı Müellifleri*, I, 150; İbnülemin, II, 770 vd.; *TDEA*, V, 431; *DEİS* s. 255; Gölpınarlı, s. 14; *MMYK*, III, 330 vd.; Uludağ, Süleyman - Köksal, Mustafa Aşım, “Kuddûsî Ahmed Efendi”, *TDVİA*, XXVI, 315-316.

⁴² *Osmanlı Müellifleri*, I, 150; İbnülemin, II, 770 vd.; *TDEA*, V, 431.

⁴³ *MMYK*, III, 330 vd.

⁴⁴ *Osmanlı Müellifleri*, I, 150.

⁴⁵ *TDEA*, V, 431.

“Mevlâna” redifli bir kaside, hece vezniyle yazılmış bir şiir, “benzer” redifli bir methiye, “eyle” redifli bir şiir, Mevlâna'nın,

اگر که یار نه بینى چرا طلب نکنى   اگر که یار به بینى چرا طرب نکنى

matla'lı gazelinin matla' beytinin Türkçe tercümesi ile başlayan bir şiir ve yine hece vezniyle yazılmış ayrı bir methiye vardır.

Baş: 1b

حالا مدینه منوره ده وحدت نشین اولان کرامتلو شیخ الحاج احمد قدوسی بابا افندی

حضرتلرینک نطق شریفی و مدایح حضرت مولانا محمد جلال الدین رومی...

Son: 7b

حال و حلاوتلری و روحانیلری مزداد اولوب انکشاف قلب حاصل اولسه که گر کدر و السلام.

1.3.2. *Mir'ât-ı Hazret-i Mevlâna:*

Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun (1877–1951) tarafından 1897'de yayınlanan *Mir'ât-ı Hazret-i Mevlâna*, Tahirü'l-Mevlevî'nin Mevlâna için yazdığı şiirleri muhtevî Türkçe manzum bir eserdir. Eser, mukaddimeden sonra 3. sayfada Hilye-i Hazret-i Mevlâna ile başlar ve 26. sayfada son bulur. Eserde beyitler bazen tek bazen de iki sütun halindedir. İstanbul'da 1315/1897 yılında Cemal Efendi matbaasında küçük boy 30 sayfa olarak basılan eserin 27–30. sayfalarında ise takrizler vardır.

Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun, 5 Ramaazan 1294/13 Eylül 1877 tarihinde İstanbul-Aksaray'da doğdu. Babası, hademe-i hassa başçavuşlarından Hacı Mustafa Saffet Bey'dir. Ömer Efendi sıbyan mektebinde okudu. Küçük yaşlarında *Kur'ân* 'ı hıfzetti. Gülhane Rüşdiye-i Askeriyesinde ve Menşe-i Küttâb-ı Askeriye'de okudu. 1308/ 1892'de Serasker Kapısı'nın Piyade Dairesi Üçüncü Şubesinde memuriyete başladı. Bu arada Fatih Camii Başımamı Filibeli Mehmed Râsim ve Mesnevîhân Mehmed Es'ad Efendi'nin derslerine devam ederek Mehmed Es'ad Dede'den Mesnevîhânlık icâzetnâmesi aldı. 1894 yılında Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Celâleddin

Dede (1849–1908)'ye intisap edip çile çıkardı. Konya'ya geldi ve tekrar İstanbul'a dönüşünde Beyazıd'da ve sonra da Bâb-ı âlî'de bir sahaf dükkanını açtı. Bir süre sonra bu dükkanı kapattı. Daha önceden de devlet memuriyetinden ayrıldığı için tekrar imtihanla Orman ve Maâdîn Nezâreti Muhasebesi Defter-i Kebir Kalemî'ne girdi. Zamanla Kalem-i Mahsus Başkâtibi ve Ticaret ve Ziraat Nezareti Sicil Kalemî Mümeyyizi oldu. İstanbul'daki resmî dairelerin ilgası üzerine bir süre sonra görevden ayrıldı. Daha önce-leri, 1319 r./1903 yılında Bürhan-ı Terakki ve Rehnümâ-yı Füyûzât özel okullarında Farsça ve İslam Tarihi dersleri okutan Tâhirü'l- Mevlvî, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ndeki görevinden sonra 36 yıl süreyle Dâruşşafaka'da Tarih-i İslâm, Usûl-i tahrir ve Edebiyat derslerinin yanında çeşitli okullarda Resmî kitâbet, Siyer-i Nebî, Tarih ve Edebiyat muallimliği yaptı ve Maltepe ve Kuleli Askeri Lisesi'nde Edebiyat derslerine girdi. 1923–25 yıllarında Fatih Camii'nde, 1848'den sonra da Lâleli Camii'nde Mesnevî dersleri de okutan müellif, 1951 yılında İstanbul'da vefât etti.

Nekregû, Beyânu'l-hak, Sırât-ı mustakîm, Sebîlu'r-reşâd, Yücel ve Mekteb mecmualarında çeşitli yazılarını ve şiirlerini yayımlayan Tâhirü'l- Mevlvî'nin kendisi de *Resimli Gazete'yi, Mahfel* ve *İslam Yolu* mecmualarını neşretti.

Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Tâhirü'l- Mevlvî'nin basılmış ve basılmamış birçok eseri vardır. Basılmış eserlerinden bazıları şunlardır: Yeni harfli *Mesnevî şerhi, Âmûzgâr-i Fârisî, Bakî'ye Dâ'ir, Destâvîz-i Fârsî-hânân, Divânçe-i Tâhir, Edebiyat Lügati, Mesnevî Dersleri* (daha sonra *Şerh-i Mesnevî* adıyla) *Hazret-i Peygamber'in Hayatı* v.b.⁴⁶.

1.3.3. *Mecmû'a-yi Medâyah-i Hazret-i Mevlâna, I-II:*

Vâsıf Efendî (Mevlevî Dervîşi, XIX. yüzyıl sonlarında sağ)⁴⁷ tarafından muhtelif şairlerden derleme yoluyla toplanan ve 1897- 1899 yıllarında iki cilt olarak neşredilen *Mecmû'a-yi Medâyah-i Hazret-i Mevlâna* isimli eserin birinci cildinde 44 şairin, ikinci cildinde ise 17 şairin Mevlâna hakkında methiyesi bulunmaktadır. Her iki cilt Tâhirü'l-Mevlevî tarafından neşre hazırlanmış, birinci cilt İstanbul'da 1315/ 1897-98'de Alem matbaasında orta boy ve 80 sayfa olarak; ikinci cilt ise İstanbul'da 1316/1898-99'da Asr matbaasında küçük boy 32 sayfa olarak basılmıştır.

⁴⁶ Tâhirü'l- Mevlvî, s. 6–11; İbnülemin, IV, 1857–1860; TDEA, VII, 118–119.

⁴⁷ Vâsıf hakkında bir bilgi verilmemektedir (MMYK, II, 239).

Eserde şu şairlerin şiirleri bulunmaktadır: Abdul Gaffar, Ahmed Lutfî, Ahhar Akif, Arif, Asım, Avni, Ahnî, Bahtî, Bekayî, Bilig, Birrî, Câzim, Celal, Cevdet Bey, Cevrî, Cezbî, (Ahmed), Daniş, Derviş, Enver, Enis, Esad, Galip Dede, Esrâr Mehmed Dede, Fasih, Fazıl Paşa, Fedayî, Fehim, Feridun, Fevri, Feyzî, Firanî, Garibî, Ebu Bekir (Gavsî, Günahi, Hakkı Paşa (İskodralı) Haşmet, Hadi, Hodayî, Hukmî, Hamdi, Hâkil, Hamid, Hanif, Hayrî, Hilmî, Husrev, İhya, İlmî, İffet, İsmet, İsmail (Keçeci zade), İzzet, Kabuli, Kâni, Kâzım, Kemalî, Kuddusi, Leyla Hanım, Lutfî Mahmud, Murad (Molla), Mezakî, Muhlis, Nâci, Nâbi, Nâdirî, Nakşî, Nahifî (Süleyman), Nâsır, Nâzım, Nazîm, Nazif, Nebil, Necmi, Nehci, Nesib, Neyli, Neyyir, Nûri, Pertev Paşa, Pervane, Râgıp Rahmeti, Rahmî, Râmiz, Remzi, Rifat, Rıza, Rüşdi, Rûşenî (Ömer Dede, Sabit, Sabir, Sâbi, Sa'di, Hafız, Sabuhî, Saffet, Safayî Dede, Sahib, Salihi, Salim (Üsküdarî, Samî, Selamî, Semaî, Senih Seyfi, Sıdkî Dede, Sinecak (Yusuf), Sumtî Dede, Şâhidî, Şefik Şem'î, Şeref Hanım, Şeyda Dede, Şeyhî, Şinasî, Şûhî, Tabi, Tecelli, Tefvik, Tûrabi Vasıf, Vehbi, Yusuf, Zâtî, Zihnî, Zîver.

Mecmû'a-yi Medâyah-i Hazret-i Mevlâna'nın Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2163, 2164 ve 4923'de üç ayrı yazma nüshası mevcuttur. Eserin ayrıca Millî Kütüphane Başkanlığı, Ankara Cebeci İlçe Halk Ktp. koleksiyonu, nr. 06 Ceb 1029'da bir nüshası daha bulunmaktadır.

1.3.4. Şi'ir Mecmû'ası:

Derleme yoluyla XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında oluşturulan *Şi'ir Mecmû'ası*, Mevlevî şairlerin Mevlâna hakkında yazdıkları Türkçe şiirleri içermektedir. Derleme tarihi ve kim tarafından derlendiği bilinmeyen eserde yaklaşık 150 Mevlevî şairin şiirleri mevcuttur.

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 6084

Eser, 175x130 (iç ebadı farklı) mm ebadında, 60 varak ve 18 satırdır. Mukavva ciltli, çizgili beyaz deftere talik hatla istinsah edilmiştir. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Şairlerin adları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Baş: 1b

فرموده حضرت مولانا قدس سره

چشم سیاه و ابروی دنبال کشیده

در عشق دو چیزست بلای دل و دیده

Son: 60b

چنانکه همت توست آن قدر تواند بود

بند همت باش ای پسر که قیمت تو

1.3.5. *Dâsitân-ı Cenâb-ı Mevlâna:*

Kemal Edip Kürkçüoğlu (Urfa,1902-İstanbul,1977) tarafından XX. yüzyılın ortalarında Mevlâna hakkında telif edilen *Dâsitân-ı Cenâb-ı Mevlâna* manzum, muhammes-i mükessire bir eser olup, otuz bent'ten meydana gelmektedir.

Kemal Edip Kürkçüoğlu, 1902 yılında Urfa'da doğdu. Eski Türk edebiyatı araştırmacısı, eğitimci ve şair olan müellif, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Şark Dilleri bölümünü bitirdi. Sırasıyla, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kütüphane müdürlüğü, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam dini esasları ve tasavvuf tarihi hocalığı ve yine Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde paleografya hocalığı yaptı. Daha sonra, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği, Din Eğitimi ve Öğretimi Dairesi müdürlüğü, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Fransızca ve Türkçe hocalığı yapan Kemal Edip Kürkçüoğlu, 1965 yılında mesleki incelemelerde bulunmak üzere Amerika'ya gitti. Son olarak da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü müdürlüğü ve Millî Eğitim Bakanlığı öğrenci müfettişliği görevinde bulundu ve 1968 yılında emekliye ayrıldı. 15 Nisan 1977'de İstanbul'da vefat etti. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen müellifin klasik tarzdaki dinî şiirlerinden başka, yayınlanmış on beşe yakın eserlerinden bazıları şunlardır: *Kırk hadis tercümesi*, *Beng ü bâde*, *Rind ü zahid*, *Seyyid Nesimî divanından seçmeler*, v.b. gibi. Ayrıca Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun'un *Edebîyat Lügati* isimli eserini yayıma hazırlamıştır⁴⁸.

⁴⁸ TDEA, VI, 45; Uzun, Mustafa, "Kemal Edip Kürkçüoğlu", TDVİA, XXVI, 571-572.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5118

Eser, 260x170 (75x47) mm ebadında 32 varak ve 5 satırdır. Müellif tarafından XX. yüzyılın ortalarında yazılmıştır. Varakların bir yüzü basma tezyinatla çerçevesi ve diğer yüzleri boştur. Her varığın sadece tezyinatlı yüzünde yazı vardır. Eserin 1a varığında Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından 21 Şaban 1371/15 Mayıs 1952 tarihinde “Âstâne-i Hazret-i Pîr’e armağandır” kaydı ve “Kemal Edib” imzası bulunmaktadır.

Baş: 1b

داستان جناب مولينا يا هو

مرشد عقل و دلم بدرقه روح تنم

حضرت پير ازلی مشعله انجمنم

Son: 32a

خله در جبرئیل مولينا

مثنویدر کتاب پنجم حق

هر غزل سلسبیل مولينا

الو دیوانی جنه المعنی

عبد مولوی دخیل مولينا

بو یله مشطو لوحه اسم کمالی

Eser, Emine Yeniterzi tarafından *Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun Dâstân-ı Cenâb-ı Mevlâna Manzumesi* başlığı altında yayınlanmıştır⁴⁹.

⁴⁹ Yeniterzi, Emine, s. 113–121; -, *Kubbe-i Hadrâ'nın Gölgesinde*, s. 141–152.

1.4. Mevlâna'nın Evrad, Dua ve Münacâtlarının Tercüme ve Şerhlerini Muhtevi Eserler:

1.4.1. Tercüme-i Sugrâ:

Ali Feyzi b. Osman tarafından XIX. yüzyılın ilk yarısında tercüme olarak telif edilen eser, *Evrâd-ı Mevlâna*'daki lafızların kelime kelime Türkçe mensur tercümesidir. Müellif, eseri Mevlevî dostlarının ve Mevlevî büyüklerinden Süleyman Ağa'nın isteği üzerine kaleme almış⁵⁰ ve lafızları tercüme ederken hadislerden ve muteber evrâd şerhlerinden yararlanmış⁵¹. Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4807'de bir yazma nüshası bulunan eser, Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı Bosnavî tarafından geniş şekilde şerh edilerek, İstanbul-1283/1866'da Bosnavî Muharrem Efendi Matbaasında *Şerh-i Hakâyik-i Ezkâr-i Mevlâna* adıyla 458 sayfa olarak neşredilmiştir.

Ali Feyzi b. Osman hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunamamıştır, ama Afyonkarahisar'da müftülük hizmetinde bulunduğu sanılmaktadır⁵².

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4807

Eser, 250x185 (155x128) mm ebadında, 23 varaktır. Satır sayısı farklı farklı olup, talik hatla istinsah edilmiştir. Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Ciltsizdir ve sarı kalın kâğıttan yapılmış bir cilt içindedir. Varaklar krem renklidir.

Baş:

بِسْمِ اللَّهِ... سُبْحَانَهُ اسْتَلْهُ احْسَانَهُ وَ بَعْدَ مَعْلُومٍ أَوْلَهُ كَمَا قَطَّبَ الْعَارِفِينَ غُوثِ الْوَأَصْلِينَ سُلْطَانَ

العاشقين حضرت مولانا... اوراد شریفه لرینک آیات قرآنیہ دن ماعدا الفاظ شریفلرینک لفظاً بلفظ ترجمه

اولنمه سی...

⁵⁰ Ali Feyzi b. Osman, *Tercüme-i Sugra*, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4807, varak, 1b.

⁵¹ Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı Bosnavî, s. 2.

⁵² Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı Bosnavî, s. 2.

Son:

اوراد كيبردن ميوه چين اولدقلى بو بنده... ذكر جميل ايله دلشاد ايدرلر و الحمد لله على التمام

و الصلاة على سيدنا... و على آله الكرام.

1.4.2. *Şerhü'l-Evrâd (Şerh-i Hakâyik-ı Ezkâr-i Mevlâna):*

Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı Bosnavî (ö.1330/1882) tarafından 1866 yılında yazılan kitap, Mevlâna'nın zikir ve dualarını ihtiva eden "*Evrâd-ı Mevlâna*" adlı eserin Türkçe tercüme ve teferruatlı şerhidir. "*Evrâd-ı Mevlâna*", daha önce Karahisar Müftüsü Ali Feyzi b. Osman tarafından muhtasar olarak "*Tercüme-i Sugrâ*" adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. "*Şerh-i Hakâyik-i Ezkâr-i Mevlâna*" olarak da isimlendirilen eser, İstanbul'da 1283/1866 yılında Bosnalı Muharrem Efendi matbaasında 1+56/1+458 sayfa, orta boy olarak basılmıştır.

Eserin 1–56 sayfalarında Arapça "*Metn-i evrâd-ı Mevleviyye*" yer almaktadır. 1–458. sayfalarında ise bu Mevlevî zikirlerinin tercüme ve şerhleri bulunmaktadır. Bu ikinci bölümde önce "mukaddime-i âdâb ve şurût-i tilâvet-i evrâd" başlığı altında zikirlerin okunma usulü ve şartları anlatılıyor. Daha sonra 2. ve 3. sayfalarda şarih, İsmâ'il Hakkî-i Bursevî, Ebî Tâlib-i Mekkî ve Gazâli gibi bir çok âlimin ve mutasavvıfın eserlerinden istifade ile bu şerhi hazırladığını belirtmektedir.

Eserin içindekiler bölümünde 116 konu başlığı sıralanmış, ancak sayfalarda bu başlıklar verilmeksizin konular işlenmiştir. Ayet, hadis ve Arapça ibareler bazen üstleri çizilerek bazen de paranteze alınarak dikkat çekilmiş ve bunların izahları yapılmıştır.

Eserin 353. sayfasında "*Fihrist-i silsile-i tarîk-i aliyye-i Mevleviyye*" ve 414. sayfasından itibaren "*Hazret-i pîr-i destgîr*" başlığı altında Çelebiler hakkında bazı bilgiler yer almaktadır. 420. sayfada, Osmanlı Devleti topraklarında yer alan yaklaşık elli kadar Mevlevîhâne, Astâne, Hankâh ve Zaviye'nin isimlerine ve yerlerine işaret edilerek çeşitli açıklamalar yapılmıştır. 423. sayfadan itibaren "*Hazret-i Sultân Divânî Çelebi Mehmed Efendi*" konusu, 440. sayfadan sonra "*Yenikapu-yi İslâmbûl*" konusu ve 449. sayfadan itibaren de Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı Bosnavî'nin kasideleri mevcuttur.

Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı Bosnavî, Bosna'da dünyaya gelmiştir. İlim tahsilinden sonra 1239/ 1823-24'te Edirne Müderrisliği başkanlığına, 1242/1826-27'de Bosna Nakibüleşraf kaymakamlığına, 1249/1833'te Belgrat valiliğine tayin edildi. 1250/1834-35'te Salise ve 1253/1837-38'de Mirlivalık rütbesi verildi. Devlette çeşitli hizmetlerden sonra 1260/1844 yılında Galata Mevlevîhânesi şeyhi Kudretullah Efendi'ye intisap etti. Devlette başka görevlerde de bulunan müellif, 1300/ 1882'de İstanbul'da vefat etmiş ve Üsküdar mezarlığına defnedilmiştir. Müellifin bu eserinden başka İstanbul Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 703'te kayıtlı, içerisinde dört Mevlâna methiyesi ve bir Mevlevî sikkesi methiyesi de bulunan ve 1269/1852-53 yılında Mehmed Haşim b. Davud Arif tarafından istinsah edilmiş bir divânı da vardır⁵³.

Eser, Ahmed Midhât Bahârî Hüsâmî Beytur tarafından *Evrâd-ı Mevleviyeye-Münâcât-ı Mevlâna-*, (İstanbul, 1963)⁵⁴ adıyla ve Bekir Şahin tarafından *Evrâd-ı Mevlâna-Açıklamalı Evrâd-ı Şerif, Orijinal Metin, Mevlevî Virâdleri-* (Redaksiyon: Mustafa Özçelik, Rûmî Yayınları İstanbul, Ağustos 2005, 82 sayfa) adıyla iki kez ayrı ayrı yayımlanmıştır.

1.4.3. Münâcât-ı Hazret-i Mevlâna:

Nûri adında bir Mevlevî dervişi tarafından Konya'da 1888 yılında derleme suretiyle yazılan ve Mevlâna'nın münâcâtını içeren eser, Türkçe bir şiir mecmuası halindedir. Eserin tek yazma nüshası Konya Mevlâna Müzesi Ktp., Muallim Ferit Uğur, nr. 1955'de bulunmaktadır. Demirbaş⁵⁵ kaydında 1304 Rûmî/1888-89'da Konya'da yazıldığı bildirilirken eserin 26a varağında 5 Receb 1303/27 Mart 1886-18 Nisan 1304/30 Nisan 1888 tarihinde yazıldığına dair bir bilgi vardır.

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., Muallim Ferit Uğur, nr. 1955

Eser, 213x130 (iç ebat farklı) mm ebadında ve 32 varaktır. Satır sayısı farklıdır. Rik'a hatla siyah, kırmızı ve mavi mürekkeple düzensiz olarak yazılmıştır. Aharlı, açık krem rengi varaklı ve açık sarı karton ciltlidir. İç

⁵³ İbnülemin, I, 370 vd. ; *Sicill-i Osmanî*, IV, 6; TYDK, IV, 959.

⁵⁴ Emin Işık, "Midhat Bahârî", *TDVİA*, XXX, 6-7.

⁵⁵ *Konya Mevlâna Müzesi Ktp., Muallim Ferit Uğur Kitapları Demirbaş Defteri* (yayımlanmamış), II, 46.

kapaktaki ve 1a'daki yazılar "rîh"lıdır ve dikey ve ufkî yazılıdır. İç kapakta beş beyit ve bir müfred, 1a'da ise dört beyit ve bir müfred vardır.

Baş: 1b

خیال مجسمی غدای روحم اولان افندم. روح جانانی کوره رک اولمک حسرت جانان ایله
یشامقدن اولیور (اولادر) یارک خیالیله وقت کجورمکده بیوک بر لذت اولدیغنی کمسه انکار ایده مز یاری
اغیار ایله کورور روز محشرده...

Son: 32b

ماللغریب سوی القریب اینسن
حال بویله مولا افندی در.

من ذالحمده ثنی و ... العین
بنم ایله مکالمه ایدن کمدر
... معلوم.

1.4.4. Hayrî'l-Kelâm:

Eser, **Veled Çelebi İzbudak** (1869–1953)⁵⁶ tarafından yapılan Mevlâna'nın vasiyetnamesinin Türkçe tercümesi ve şerhidir. *Ceride-i Sûfiye'* de tefrika suretiyle neşredildikten sonra İstanbul'da 1330r./1915 yılında Necmi İstikbal matbaasında orta boy 75+2 sayfa olarak basılmıştır. Eserin mukaddimesinde (s.3-4) "bu benim ilk eserimdir... hüsn-i ibtida olsun diye teberruken Hazret-i pîr-i dest-gîr Cenâb-ı Mevlâna efendimiz hazretlerinin sâlikasına eñ muciz ve mu'cez bir vasiyet-nâmesi olan işbu eser-i dil-pezîri şerh ettim." *Hayru'l-keîâm mâ kalle ve delle*⁵⁷ hadis-i şerifiyle hitâm-pezîr olan işbu vasiyet-nâme-i şerifeñin şerhini "Hayrî'l-Kelâm" ismiyle tevsim eyledim" diye bir açıklama yer almaktadır. Mukaddimedede müellif, kendisi hakkında da bazı bilgiler vermektedir. Arapça olan vasiyetnamenin kelime kelime Türkçe tercüme ve şerhi yapılmış ve yer yer bu şerhlerin arasına şahid olarak ayet, hadis, Mesnevî'den beyitler ve Arapça ve Farsça kelâm-ı kibarlar nakledilmiştir.

⁵⁶ Veled Çelebi İzbudak için bk., bu çalışma, 1.1.20. *Divân-i Türkî-i Sultan Veled*.

⁵⁷ Hadisin Türkçesi: "Sözlerin en güzeli az olup, (ne demek istediğimizi) en iyi anlatandır."

Bunların tercümeleri ise dipnot halinde verilmiştir. Eserin son iki sayfası yanlış-doğru cetvelidir.

1.4.5. *Münâcât-ı Hazret-i Mevlâna Tercümesi:*

Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun (1877–1951)⁵⁸ tarafından XX. yüzyılın başlarında kaleme alınan eser, Ahmed Remzi Akyürek (1872–1944)'in Mevlâna'nın Mesnevî'sinden dua ile ilgili beyitleri intihap ederek meydana getirdiği *Münâcât-ı Hazret-i Mevlâna* isimli eserin Türkçe tercümesi ve bu beyitlerdeki bazı lafızların izahıdır. Mensur olarak yazılan ve telif tarihi bilinmeyen eserin İstanbul Millet Ktp., Ali Emirî, Şeriyye, nr. 1320'de baştan sekiz varağı matbu bir nüshası mevcuttur. Baş tarafında Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun'un mukaddimesi bulunan eserin basımının yarıda kaldığı ve eserin yazmayla tamamlandığı sanılmaktadır.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Millet Ktp., Ali Emirî, Şeriyye, nr. 1320

Eser, 210x135 (iç ebadı farklı) mm ebadında ve 55 varaktır. Satır sayısı farklıdır. Baştan sekiz varağı matbu olan eserin 9-35 arasındaki varaklar, normal beyaz bir defterdir.

Baş: 9a

خوش اولسون، ناخوش اولسون سندن باشقه هر شی انسانی یاقار که عین آتشدن...

Son: 35a

روحمه فیض احسان ایت ده یکيله شبهه و صعوت قدیمه سنی بولسون شو رحمت جلیله ک

ده حضرت نبی و جناب مولوی... اولسون آمین.

⁵⁸ Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun için bk., bu çalışma, 1.3.2. *Mir'ât-ı Hazret-i Mevlâna*.

1.5. Konuyla ilgili Olarak Kaynaklarda Yer Alan, fakat Ulaşamadığımız Eserler:

1.5.1. *Kitâb-i Mevlâna:*

Dede Ömer Rûşenî tarafından telif edilen eser, Ankara, Millî Kütüphane Başkanlığı, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp., nr. 3564'de yer almaktadır. Çapa filigranlı kağıda nesih hatla istinsah edilmiş olan eser, 210x150-155x90 mm ebadında, 133 varak, 15 satır olup, sırtı yıpranmış siyah deri, yıpranmış mukavva ciltli çifte sütuna yazılmış, söz başları kırmızıdır. Son- dan ikinci yaprakta keramet sahibi kişilerin isimleri yer almaktadır. Eser ve yazar adı hatimeden alınmıştır⁵⁹.

Dede Ömer Rûşenî, XV. yüzyılın önde gelen Halvetî şeyhlerinden ve mutasavvıf şairlerindedir. Şiirlerinde kullandığı *Rûşenî* mahlasıyla tanınır. Öğrenimini Bursa'da yaptı. Sonra Larende'ye; yetişmesinde ve tasavvufla tanışmasında etkisi olan ağabeyi Alâeddin Ali'nin yanına gitti. Daha sonra Bakü'ye giderek Halvetiye tarikatının önde gelenlerinden Seyyid Yahyâ eş-Şîrvânî (ö. 868/1463-64)'ye intisap etti. Karabağ ve Gence gibi bölgelerde irşat görevinde bulundu. Akkoyunlular'dan Uzun Hasan'ın daveti üzerine Tebriz'e gitti ve Uzun Hasan'ın sarayında iyi bir yer edindi. 892/1487 yılında Tebriz'de vefat etti ve tekkesinin haziresindeki türbeye defnedildi. Dede Ömer Rûşenî'nin *Divân*'ından başka *Çobannâme*, *Miskinliknâme*, *Neynâme*, *Kalemnâme* gibi eserleri de mevcuttur⁶⁰.

Semra (Aydemir) Tunç tarafından *Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri ve Divân'ının Tenkidli Metni* adıyla Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde (Konya 1996) Doktora tezi hazırlanmıştır.

1.5.2. Derviş Halefî (XVI. Yüzyıl), Mevlâna'nın menkıbelerini nazmetmiştir⁶¹.

⁵⁹ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (29.04.2005).

⁶⁰ Uzun, Mustafa, "Dede Ömer Rûşenî", *TDVİA*, IX, 81-83.

⁶¹ *TDEA*, II, 260.

1.5.3. Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifîn (Tercüme-i Eflâkî):

Menâkıbu'l-ârifîn, **Abdülbâkî b. eş-Şeyh es-Seyyid Ebû Bekr Dede Efendi**⁶² tarafından 1208/1793 yılında aslına sadık kalınarak tercüme edilmeye başlanmış ve 1212/1797'de bitirilmiştir⁶³.

1.5.4. Sefîne-i Rûasâyâ zeyil:

R. M. Ali Efendi (ö. 1253/1837) tarafından telif edilen eser hakkında yeterli bilgi tespit edilememiştir.

1.5.5. Terceme-i Aşknâme:

Ali Behçet (ö. İstanbul, 1301/1883) tarafından telif edilen eser hakkında yeterli bilgi tespit edilememiştir.

1.5.6. Menâkıb-ı Sipehsâlâr:

Hüseyin Fahreddin Dede (ö.1317/1899) tarafından manzum olarak telif edilen eser hakkında yeterli bilgi tespit edilememiştir.

1.5.7. Tuhfe-i Şemsiyye-Şerh-i Nutk-i Mevlâna:

Arif Bey-Cabbarzâde (Cabbarzâde Mehmed Arif) (ö.1339/1920) tarafından kaleme alınmış gayr-i matbu bir eserdir⁶⁴.

1.5.8. Âyine-i Seyyid-i Sırdân:

Ahmed Remzi Akyürek (1872–1944)⁶⁵, Seyyid Burhâneddin Muhakkık-i Tirmîzî'nin menkıbelerini manzum olarak yazmıştır. Terki-i Bend şeklinde yazılan eser, 13 bendden meydana gelmektedir. Eser, Sivas'ta 1316/1898'de neşredilmiştir⁶⁶.

---

⁶² *Sicill-i Osmanî*, II, 162; *Osmanlı Müellifleri*, III, 213.

⁶³ Yazıcı, Tahsin, *Manâkıb al- Ârifîn*, I, 26.

⁶⁴ *Osmanlı Müellifleri*, II, 345–346

⁶⁵ Ahmed Remzi Akyürek için bk., bu çalışma, 1.2.4. *Târihçe-i Aktâb*.

⁶⁶ Mazıoğlu, Hasibe, "Akyürek, Ahmed Remzi", *TDVİA*, II, 304–305.

1.5.9. *Silsile-i Hazret-i Mevlâna:*

194x120 mm ebadında, 50 varak ve rik'a hatla telif edilmiş fakat telif tarihi ve müellifi belli olmayan bu eser, Süleymaniye Ktp., Ali Nihat Tarlan, nr. 70'de bulunmaktadır. Söz başları kırmızı ile belirlenmiştir. Son dönem çiçekli lake cilt içinde olup, şirazesı dağınıktır. Nedim, Cavid, Leyla, Zekayî, Fedayî, Pertev, Safvct, Nesib, Şahidi, Himmet Dede, Sâkıb Dede, Behayî, Ağazade Mehmed, Yenişehirli Nazif, Mevlâna, Fasih Dede'den seçmeler ile Es'ad Paşa'nın bir mektubu, 25a - 27a beyaza boş, Sultan Üçüncü Selim için mersiye, 28b - 33a beyaza boş, 33b - 38b şarkiyat, 39a - 43b beyaza boş, 44a - 46a şarkiyat, 46b - 49a beyaza boş, 49b Silsile-i hazret-i Mevlâna, 50ab beyaza boştur⁶⁷.

1.5.10. *Dâsitân-ı Kesikbaş:*

Kırdeci Alî tarafından telif edilen bu Türkçe mesnevî'de Mevlâna'dan da söz edilmektedir. Eser, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Muzaffer Ozak I, nr. 916/2'de bulunmaktadır⁶⁸.

1.5.11. *Terceme-i tâbirât-ı menâm-ı Hazret-i Mevlâna* isimli bir eser İstanbul Üniversitesi Ktp. nr. TY 1774'de yer almaktadır⁶⁹.

⁶⁷ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (24.04.2005).

⁶⁸ Almaz, Hasan, s. 235- 236.

⁶⁹ TDEA, IV, 27

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEVLEVÎLİK VE MEVLEVİLER HAKKINDA ÇALIŞMALAR

Mevlevîlik ile ilgili eski harfli Türkçe olarak telif edilen yazma eserlerle eski harfli Türkçe neşredilen basma eserler, tespit edilebilen müellifleriyle birlikte telif tarihlerine göre şu şekilde sıralanmıştır:

2.1. *Minhâcu'l-fukarâ'*:

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631) tarafından XVII. yüzyılın ilk yarısında telif edilen ve tasavvufî konuları genel hatlarıyla ihtiva eden bu eser, daha çok Mevlâna'nın şiirlerinden nakiller yapılarak ve İbnü'l-Arabî'nin *Fütühât'*ından istifade edilerek meydana getirilmiştir. Eserde Herevî'nin *Menâzilü's-sâ'irîn* isimli kitabı örnek alınarak konular on bölüme ayrılmıştır. Her biri kendi içerisinde çeşitli kısımlara ayrılan bu bölümlerde sırasıyla "tarikata girenin yapması gereken hususlar, temizlik, kelime-i tevhidin fazileti ve esrârı, namaz, zekat, oruç, hac, bekârların ve evlilerin durumları, müktesib olanlar ve tevekkül kılanlar ve nefis cihadı" konularına yer verilmiştir. Mevlevîlik ayinlerinin de anlatıldığı eser, mensur Türkçedir.

Daha önce Bulak'ta 1256/1840'da Dâru't-tibâ'ati'l-bâhire matbaasında müellifin *Risâle-i hucetü's-semâ'* isimli kitabıyla birlikte neşredilen eser, İstanbul'da 1286/1869'da Rıza Efendi matbaasında orta boy 278 sayfa olarak, yine müellifin diğer kitabı *Risâle-i hucetü's-semâ'* ile birlikte el-Hac Hasan el-Mevlevî tarafından basılmıştır. *Minhâcu'l-fukarâ'*, daha sonra Sadeddin Ekinci tarafından sadeleştirilerek İstanbul-1996'da yayınlanmıştır.

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö. 1041/1631), XVI. yüzyılın ikinci yarısında Ankara'da dünyaya geldi. Tahsiline Ankara'da başladı, Arapça ve Farsça dersler okudu. Bayramiye tarikatına girerek şeyhlik icazeti aldı. Gözlerinden rahatsızlanınca Konya'ya gitti ve burada Mevlevî şeyhlerinden Bustân Çelebi (ö.1631) ile tanışıp Mevlevî tarikatına intisap etti. Daha sonra İstanbul'a giderek 1610 yılında Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh oldu ve vefatına kadar burada 21 yıl şeyhlik makamında bulundu. Rusûhî İsmâil-i Ankaravî, daha çok Mevlâna'nın Mesnevîsine yazdığı şerhlerle tanındı ve bu yüzden kendisine *Hazret-i şârih* denildi. Ebced hesabıyla Galata

Mevlevîhânesi'nin kuruluş tarihi (897/1491)ne işaret eden **Rusûh** kelimesini şiirlerinde mahlas olarak kullandı. 1041/1631 yılında vefat etti ve Galata Mevlevîhânesi'nin haziresine defnedildi. Daha çok dinî, ve tasavvufî konuları içeren eserleri bulunan şârihin bazı telifleri şunlardır: *Risâle-i 'uyûn-i isnâ 'aşere*, *Cenâhu'l-ervâh*, *Simâtu'l-mûkinîn*, *Şerhü Kasîdetü'l-mîmiyye ve'l-Hamriyye*, *İzâhu'l-Hikem*, *Şerh-i erba'in hadîs*, *Risâletü't-tenzihiyye fî şe'ni'l-Mevleviyye*, *Fütühât-ı 'ayniyye* vb. gibi⁷⁰.

Bazı Yazma nüshaları şunlardır:

Çorum, İl Halk Ktp., nr. 829

İstanbul, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 3492; Millet Ktp. Ali Emirî, Şerriyye, nr. 1043; Nuruosmaniye Ktp. Nr. 2204; Süleymaniye Ktp., Dârülmnevî, nr. 282; Hacı Mahmud Efendi, nr. 226, 2889, 3941; Halef Efendi, nr. 54, 202, 203, 817; H. Hüsnü Paşa, nr. 594; İzmir, nr. 307; İzmirli İ. Hakkı, nr. 1260; Lala İsmail, nr. 229; Murad Buhari, nr. 218; Mihrişah Sultan, nr. 274; Nafiz Paşa, nr. 469; Pertevniyal, nr. 416; Şazeli Tekkesi, nr. 85; Uşşaki Tekkesi, nr. 24; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1265; Revan Köşkü, nr. 423; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY. nr. 2223, 3376, 6343, 6385.

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2166, 2167, 2168, 5114; Yusufâğa Ktp., nr. 4870.

2.2. *Risâle-i hucetü's-semâ'*:

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631)⁷¹ tarafından XVII. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınan ve *Hucetü's-semâ'* adıyla da bilinen eser, Mevlevî ayin ve törenlerinde yapılan raks ve semâ'nın ve def çalmanın mubah olduğunu açıklayan Türkçe bir risaledir. *Hucetü's-Semâ*, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî (ö. 520/1126)'nin *Bevâriku'l-ilmâ fî tekfir-i men yuharrimu's-semâ* adlı risalesi esas alınarak Türkçe kaleme alınmış bir eserdir. Daha önce Bulak'ta 1256/184'da Dâru't-tibâ'ati'l-bâhire matbaasında müellifin Minhâcu'l-fukarâ' isimli kitabıyla birlikte neşredilen eser, İstanbul'da 1286/1869'da Rıza Efendi matbaasında orta boy 29 sayfa olarak, yine müellifin diğer kitabı *Minhâcu'l-fukarâ'* ile birlikte el-Hac Hasan el-Mevlevî tarafından yayınlanmıştır. Üç bâb halinde olan eserde, mukaddimeden

⁷⁰ Gölpınarlı, s. 143; Yetik, Erhan, "Ankaravî Rusûhî İsmail", *TDVİA*, III, 212; *TDEA*, VI, 98; VII, 359-360; *DEİS*, s. 395.

⁷¹ Rusûhî İsmâil-i Ankaravî için bk., bu çalışma, 2.1. *Minhâcu'l-fukarâ'*.

sonra 5.-17. sayfada "Beyânu'r-raks", 17.-26. sayfada "İbâhâtü's-semâ'" ve 26.-29. sayfada da "zarbü'd-def" konuları anlatılmıştır.

Eserin Konya Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 5114 numarada bir yazma nüshası mevcuttur.

Eser hakkında Bayram Akdoğan tarafından 1991 yılında Ankara Üniversitesi'nde *İsmâil-i Ankaravî'nin Hüccetü's-semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı* başlıklı Yüksek Lisans tezi yapılmıştır.

2.3. *Risâle-i Usûl-i Tarîkat-ı Mevlâna:*

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631)⁷² tarafından XVII. yüzyılın ilk yarısında Mevlevî tarikatı saliklerine dayanılarak mensur olarak kaleme alınan ve *Risâle-i Usûl-i Tarîkat ve Bi'at-i Hazret-i Mevlâna* olarak da bilinen bu Türkçe makale, Mevlâna'nın tarikatı, tarikat silsilesi ve Mevlevî tarikatında sulûk keyfiyetine dair sorulan bir soruya cevap vermek amacıyla telif edilmiştir. Eserin transkripsiyonlu metni A. Nezih Galitekin tarafından neşredilmiştir⁷³.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa, nr. 1343

Eser, 220x148 (173x88) mm ebadında, 4 (103b-106a) varak ve 25 satırdır. Müstensihî ve istinsah tarihi bilinmiyor. Nesih hatla koyu krem renkli aharlı kağıda yazılmıştır. Kenarları meşin mukavva ciltli, miklablı ve şirazelidir.

Baş: 103b

رساله اصول طریقت و بیعت حضرت مولانا قدس سره العزیز...

Risâle-i Usûl-i Tarîkat-ı Mevlâna'nın diğer nüshası, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4003'tedir.

⁷² Rusûhî İsmâil-i Ankaravî için bk., bu çalışma, 2.1. *Minhâcu'l-fukarâ'*.

⁷³ Galitekin, A. Nezih, "İsmail Rusûhî Ankaravî ve Risale-i Muhtasara-i Müfide-i Usûl-i Tarîkat-ı Nâzenîn", *Yedi İklim*, VIII, Sayı: 56, İstanbul- Kasım 1994, s. 89-95

2.4. Tercüme-i Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-Mevleviyye:

Ârifî Ahmed Dede (ö. 1724) tarafından 1096/1685 yılında kaleme alınan eser, Abdülganî-i Nâblûsî (1050–1145/1641–1731)'nin *Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-Mevleviyye* adlı kitabının mensur Türkçe tercümesidir. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. TY nr. 2128'de bulunan ve Süleyman Sâhib tarafından istinsah edilen eserin nüshasının itmam kaydında 1096/1685 yılında telif edildiği belirtilmektedir.

Hakkında fazla bilgi bulunmayan Ârifî Ahmed Dede, Pecoy Mevlevîhânesi'ni kurmuş, daha sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh olmuş ve 1724 yılında vefat etmiştir⁷⁴.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY nr. 2128

Eser, 243x135 (195x87) mm ebadında, 43 varak ve 23 satırdır. 1242/ 1826 yılında Süleyman Sahip tarafından düz siyakat hatla istinsah edilmiştir. Arkası bordo deri kaplı, yeşil renkli kadife ciltli; pembe, koyu sarı ve krem renkli aharlı üç çeşit varaklı. 1b, yaldızlı yeşil, açık mavi ve kırmızı renkli serlevhalıdır. 1b-2a yaldızlı kalın cetvelli ve diğer varaklar yaldızlı ince cetvellidir. Hususi isimlerin, Arapça ibarelerin ve dikkat çekmesi gereken yerlerin üzerlerine kırmızı hat çekilmiştir.

Baş: 1b

بسم الله... حمد و سپاس و ثنای بی قیاس اول خالق نفوس و انفس... اولان پروردگار جن و

ناس حضرتلرینه اولسونکه مستحق اولنلرک آخر و عاقبتلرین سیف حق ایله قطع ایلدی...

Son: 43a

بیگ طفسان التی شعبان شریفنک یرمی یدینجی کونی ابتداسندن بو رساله شریفک کتب و

تحریرینه بدأ اولنوب اوچ کونده... ماه مزبورک اوتوزنجی کونی اختتام بولدی... تمت الرسالة الشریفة...

سنه اثنی و اربعین و ماتتین و الف لهجره من الصفر الشرف 1242.

⁷⁴ Gölpınarlı, s. 194

Bazı yazma nüshaları:

Ankara İl Halk Ktp., Genel, nr. 178/2

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. TY nr. 2185

2.5. *Münşe'ât:*

Nâbî Yusuf (1642–1712) tarafından XVII. yüzyılın sonlarında ve XVIII. yüzyılın başlarında kaleme alınan bu eser, Çelebilere gönderilen mensur Türkçe mektupları muhtevidir. Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2174'de kayıtlı nüshanın 41b ve 57b varaklarında Konya Mevlevîhânesi postnişîni Bustân Çelebi'ye gönderilmiş iki mektup ve 66a'da Sadreddin Çelebi'ye gönderilmiş bir mektup mevcuttur.

Nâbî Yusuf, 1642 yılında Urfa'da doğdu. Babasının adı Seyyid Mustafa'dır. Öğrenimini Urfa'da tamamladı. Arapça ve Farsça öğrendi. Şiir alanında gösterdiği başarıları ile tanındı. 1671 yılında Lehistan seferine katıldı. 1712'de İstanbul'da vefat etti. Müellifin *Divân*'ıyla birlikte *Tercüme-i hadîs-i erba'în*, *Sûrnâme*, *Fetihnâme-i Kamaniçe*, *Tuhfetü'l-Haremeyn* ve *Zeyl-i Siyer-i Veyisî* gibi eserleri vardır⁷⁵.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2174

Eser, 250x155 (158x100) mm ebadında, 91 varak ve 25 satırdır. Talik hatla istinsah edilmiş, istinsah tarihi ve müstensihî bilinmiyor. Mukavva ciltli ve kırmızı cetvelli, aharlı krem renkli ince kâğıtlıdır.

2.6. *Şerh-i 'İbârât:*

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn (ö. 1202/1787–8) tarafından kaleme alınan ve *Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-Mevleviyye şerhi* adıyla da bilinen eser, Abdülganî-i Nâblûsî (1050–1145/1641–1731) tarafından Mevlevî semâ ve ayinleri hakkında Arapça telif edilen ve Ârifî Ahmed Dede tarafından da Türkçeye tercüme edilen *Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-Mevleviyye* adlı kitabının mensur Türkçe şerhidir. İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 219'daki yazma nüshasının iç kapağında telif edildiği 1182/1768–9 tarihi itibarıyla ebced hesabına göre esere *Şerh-i 'İbârât* adı verildiği belir-

⁷⁵ *Sicill-i Osmânî*, IV, 530; *Osmanlı Müellifleri*, II, 448; Karahan, Abdülkadir "Nâbî", *İA*, IX, 3-7; *TDEA*, VI, 492-495.

tılmaktadır. Ahmed Hâmid tarafından 1225/1810'da talik hatla istinsah olunan eserin bu nüshası kelime kelime şerh edilmiştir.

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn, 1131/ 1719 yılında İstanbul'da doğdu. Nakşîbendî şeyhlerinden Mehmed Emin Tokâdî (1075- 1158/1664-1745)'ye intisap etti. Döneminin alimlerinden ve Nakşî şeyhlerinden idi. 1202/ 1787-88'de İstanbul'da vefat etti. Zeyrek civarında Soğuk Kuyu medresesi batısında Mehmed Emin-i Tokâdî'nin yanına defnedildi. Telif, tercüme ve şerh olarak bir çok eseri bulunan Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn'in eserlerinden bazıları şunlardır: *Tercüme-i Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî*, *Şerh-i Divân-i 'Alî*, *Tercüme-i Fıkh-ı ekber*, *Hulâsatu'l-hediyye*, *Şerh-i evrâd-ı Kâdiriye* v.b. gibi⁷⁶.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 219

Eser, 220x129 (167x75) mm ebadında, 115 varak ve 19 satırdır. 1225/1810 yılında Ahmed Hamid tarafından talik hatla istinsah edilmiştir. Bitki motifli, yıldız şemseli, zencirekli koyu kahverengi meşin ciltlidir. Krem renkli aharlı varaklı ve yıldız cetvellidir. 1b yeşil, pembe ve yıldızlı serlevhalıdır. Bütün Arapça ibarelerin üzerleri kırmızı hatlıdır.

Baş:1b

بِسْمِ اللَّهِ... الكبير اعوذ بالله العظيم... الله جل جلاله فى شهود ذوى الانتباه حمد نفيس و سپاس

انفس و شكر اقدس و ثنای مقدس...

Son:115a

ختم شرح... شب مولد پیغمبریده اولوب تمام 1182 اثر لفظ مختصر تاریخ اولمشدر... این

نسخه لطیف نقل شد از خط شارح و اتمام یافت بقلم شکسته رقم فقیر احمد حامد... در اواخر شهر ربیع

الاول از شهور سنه خمس و عشرين و مأتین و الف.

⁷⁶ *Osmanlı Müellifleri*, I, 168–169; *Sicill-i Osmânî*, III, 87–88; Yılmaz, Ahmet, "Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn", *TDVİA*, XXXII, 113–115.

Bazı yazma nüshaları şunlardır:

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp., Yazma Eserler Bölümü, Muzaffer Ozak II, nr. 415

İstanbul, Millet Ktp., Ali Emirî, Şeriyeye, nr. 895; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2348; İzmir, nr. 298; Lala İsmail, nr. 179; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY nr. 1764

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2165

2.7. Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye:

Esrâr Mehmed Dede (1162–1211/1749–1797) (Mehmed Esrâr Dede) tarafından 1211/1797 yılında telif edilen eser, kaleme alındığı yıla, yani müellifin vefat yılına kadar gelmiş olan Mevlevî şairlerin hal tercümelerini muhtevi mensur Türkçe bir kaynaktır. Şeyh Gâlib Es'ad Dede (1171–1213/1757–1799)'in topladığı Mevlevî şairlerine ait şiirlere, Şeyh Gâlib Es'ad Dede'nin isteği üzerine Esrâr Mehmed Dede, şairlerin hal tercümelerini de ilave ederek bu eseri meydana getirmiştir⁷⁷. Alfabetik sırayla iki yüzden fazla Mevlevî şairi muhtevî eser, Ali Enver Efendi tarafından kısaltılarak *Semâhâne-i edeb* adıyla yayınlanmıştır.

Esrâr Mehmed Dede, 1162/1749'da İstanbul'da Sütlüce'de doğdu. Mevlevî dervişlerinden Ahmed Bîzebân'ın oğludur. Tasavvufî bir muhit içinde yetişti. Arapça, Farsça, Latince, İtalyanca ve Rumca öğrendi. Şeyh Gâlib Es'ad Dede'in Galata Mevlevîhânesi şeyhi olduğu sırada Mevlevîliğe intisap etti. Şeyh Gâlib Es'ad Dede'den tasavvufî, ilmî ve edebî konularda istifade eden, aynı zamanda şair ve Galata Mevlevîhânesi dervişlerinden olan Esrâr Mehmed Dede, 1211/1797 yılında vefat etti ve Galata Mevlevîhânesi haziresinde Fasih Ahmed Dede'nin yanına defnedildi. Müellifin *Divân'ı*, *Mübâreknâme-i Esrâr*, *Fütüvvetnâme-i Esrâr*, *Lügat-i Taylân* gibi eserleri vardır⁷⁸.

⁷⁷ Gölpınarlı s. 16.

⁷⁸ *Sicill-i Osmânî*, I, 329–330; *Osmanlı Müellifleri*, II, 80; *TDEA*, III, 105–106; Aksoy, Hasan, "Esrâr Dede", *TDVİA*, XI, 433–433; Gölpınarlı, s. 16.

Bazı yazma nüshaları:

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp., Yazma Eserler Bölümü, Müteferrik I, nr. 173⁷⁹.

Erzurum, Atatürk Üniversitesi Ktp., Agah Sırrı Levend, nr. 542

İstanbul, Millet Ktp., Ali Emirî Efendi, nr. 576; Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 109; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY nr. 89, 1247, 3894, 9620

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 1502⁸⁰.

Esrâr Mehmed Dede ve eserleri hakkında yapılan bazı çalışmalar şunlardır:

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye hakkında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 1987'de Namık Kemal Arar tarafından "*Esrâr Dede'nin Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyesi*" konulu Yüksek Lisans tezi ve Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 1986'da İlhan Genç tarafından "*Esrâr Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviye, İnceleme-Metin*" konulu Doktora tezi çalışması yapılmıştır. Eser, Atatürk Araştırma Merkezi tarafından *Esrâr Dede, Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviye* adıyla Ankara-2000'de basılmıştır. Ayrıca Osman Horata tarafından *Esrâr Dede, Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Divânı* isimli bir çalışma (Ankara 1998) yayınlanmıştır.

2.8. Menâkıb-ı Sultân Divânî:

XVIII. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen, fakat müellifi ve telif tarihi tam tespit edilemeyen *Menâkıb-ı Sultân Divânî*, Divâne Mehmed Çelebi'nin menkıbelerini içeren Türkçe bir eserdir.

Divâne Mehmed Çelebi, babası Bâlî Mehmed Çelebi'nin şeyhlik yaptığı Karahisar Mevlevîhânesi'nde doğdu Bâlî Mehmed Çelebi, ölümünden bir yıl önce oğlu Divâne Mehmed Çelebi'yi kendi yerine Karahisar Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin etti. Divâne Mehmed Çelebi, babası hayatta iken bir yıl ve daha sonra da kendisinin vefatına kadar Karahisar Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yaptı. Divâne Mehmed Çelebi, daha gençlik yıllarından itibaren göğsü açık bir tennureyle dolaşmış ve kendisine intisap edenleri Kalenderîler gibi çehardarb ettirmiştir. Müritlerine bazen Mevlevî

⁷⁹ Almaz, Hasan, s. 236.

⁸⁰ Bu nüshanın tavsifi için bk., Temizel, s. 55-56.

külâhı, bazen de Bektaşîlerin tacına benzer külâh giydirmiştir. Bir ara Konya'ya Mevlâna'yı ziyarete ve oradan da Hacıbektaş Tekkesine gitmiştir. Daha sonra Hacıbektaş'tan kırk kadar Bektaşî abdalı alarak Irak'ta Necef, Bağdat, Kerbela ve Samarra'da ehl-i beyt imamlarını ve Meşhed'de İmam Rıza'yı ziyaret etmiştir. Tekrar Horasan, Bağdat, Halep ve Konya yoluyla Karahisar'a dönmüştür. Bu dönüş esnasında da çeşitli dinî merkezlere ziyarete bulunmuş ve bir süre oralarda kalmıştır. Daha sonra Mısır'a gitmiş ve orada tutuklu bulunan İbrahim Gülşenî (ö.940/1533)'yi kurtarmış ve Şam yoluyla tekrar Karahisar'a dönmüştür. Ayrıca Kânûnî Sultan Süleyman (1494–1566) zamanında İstanbul'a, oradan Bursa ve Kütahya'ya gitmiş ve Karahisar'a dönüşte 951/1544 yılından sonra vefat etmiştir. Meşrep bakımından Ulu Ârif Çelebi (ö. 1320)'ye benzeyen Divâne Mehmed Çelebi, Mevlevîliğin Konya dışında da yayılmasını sağlayan önemli kişilerden birisidir. Halep, Burdur, Eğridir, Sandıklı, Galata, Mısır, Cezayir ve Midilli Mevlevîhâneleri Divâne Mehmed Çelebi'nin tavassutuyla kurulmuştur. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri olan Divâne Mehmed Çelebi, kendi şiirlerinde Divâne ve Semâî mahlaslarını kullanmıştır. Mevlevî mukabelesindeki rumuzlardan bahseden bir risalesi vardır. Elli iki beyitlik bu manzum risale ve çeşitli mecmualardan toplanan yirmi dört adet Türkçe şiiri Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayınlanmıştır⁸¹.

Nüsha tavsifi:

Afyon, Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktp. nr. 18234 (eski nr. 1608)

Eser, 164x107 (120x60) mm ebadında, 64 varak ve 19 satırdır. 1178/ 1764 yılında Halil eş-Şuhûdî tarafından talik hatla istinsah edilmiştir. Koyu kah-verengi karton ciltli, aharlı sarı varaklıdır. Bazı yerleri manzum olan eserin, dikkat çekmesi gereken yerleri kırmızı ile yazılmıştır.

Baş: 1b

بسم الله... حضرت دیوانی محمد افندی پیر مادر زاد خانقاه روحانی و روشنای چشم و چراغ

دودمان انسانی و گوهر شبچراغ قدم عشق سبحانی و صاحب السیف و اللواء العرفانی...

⁸¹ Gölpınarlı, s. 101–122, 473–483; Azamat, Nihat, "Divâne Mehmed Çelebi" *TDVİA*, IX, 435; *TDEA*, II, 351.

Son: 64b

قد تمت المنقبه الشريفه للسلطان الديوانى بعون الله الملك الربانى حسن يد خليل الشهودى غفر

الله... نصف ليل جمادى اولى سنه ثمانه و ثبعين و ماء و الف.

2.9. *Mübâreknâme-i Esrâr*:

Esrâr Mehmed Dede (1162–1211/1749-1797)⁸² (Mehmed Esrâr Dede) tarafından XVIII. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınan, Mevlevîlik ve Mevlevî ayinleri hakkında bilgi veren ve Mevlevî mukabelesindeki sırları anlatan eser, mesnevî tarzında Türkçe 145 beyitten meydana gelmektedir. *Mübâreknâme-i Esrâr*, Seyyid Mehmed Nâ'il tarafından İstanbul'da 1257/1841'de Takvîm-i Vekâyi' matbaasında Esrâr Mehmed Dede'nin *Divân-ı Esrâr Dede* (s.1-147) ve *Fütüvvetnâme-i Esrâr* (s.153-160) isimli diğer eserleriyle birlikte orta boy (s.148-152) altı sayfa olarak neşredilmiştir.

2.10. *Mecmû'a*:

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY nr. 6765'de yer alan, müellifi, müstensihî ve telif tarihi tam tespit edilemeyen bu Mecmû'a, İstanbul Mevlevîhânelerinde kuruluş tarihlerinden 1211/1796–7 yılına kadar gelen şeyhlerin isimlerini ve bu şeyhlerin dönemlerinde Mevlevîhânelerdeki gelişmeleri ihtiva eden, mensur Türkçe bir eserdir.

Eserin sonundaki ifadelerden bu Mecmû'anın 1211/ 1796–7 yılından önce derlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Mukaddime ve dîbâce bulunmayan eserde çeşitli beyitlerden sonra 7a'da Şeyh Gâlib Es'ad Dede'nin Hazret-i Sâdık'a naatı, 11a'da Belgrat Mevlevîhânesi şeyhi Adnî Receb Dede (ö. 1100/ 1688–9) divânından müntehap şiirler, 14b'den itibaren İstanbul'da bulunan Mevlevîhânelerin şeyhlerinin yer aldığı listeler mevcuttur. Galata Mevlevîhânesi (inşa tarihi: 1491) bânisi İskender Paşa'nın adıyla başlayan bu sayfada 22 kişinin adı ölüm tarihleri ile birlikte verilmiştir. 15a, Yenikapı Mevlevîhânesi bânisi Mehmed Efendi ile başlar ve 15 kişinin isim ve ölüm tarihlerini verir. 15b, Beşiktaş Mevlevîhânesi bânisi Kaptan-ı Deryâ Hasan ile başlar ve 10 kişinin ismini içerir. 16a, Kasımpaşa Mevlevîhânesi bânisi Abdi Dede ile başlar ve 16 kişinin adını ihtiva eder. 17a da Üsküdar

⁸² Esrâr Mehmed Dede için bk., bu çalışma, 2.7. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*.

Mevlevîhânesi bânisi Numan Dede Efendi ile başlanır ve 7 kişinin adı zikredilir. 42b-43a'da Rûhi Dede'nin zamanında Galata Mevlevîhânesi'nde arakiye giyenlerin isimleri yer alır. Eserin geri kalan kısmında ise çoğunluğunu Mevlevîlerin oluşturduğu birçok kimseden müntehap şiirler ve mensur halde dualar ve açıklamalar vardır.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY nr. 6765

Eser, 215x140 (iç ebat farklı) mm ebadında, 123 varak ve satır sayısı farklıdır. Ayrı ayrı hatla istinsah edilmiştir. Bitki motifli küçük şemseli kırmızı deri ciltli ve iç kapak ebruludur. Müsvedde defteri halindeki eserin varaklarının bazı yerleri karalanmış, bazı yerleri boş bırakılmış ve bazı yapraklar da tamamen boştur. İstinsah tarihi belli değildir.

Baş: 1b

رقص ایدر بی درنگ یعنی شراب

شاهد شوخ و تندى یعنی شراب

گوهر بی رنگ یعنی شراب

صاف مرأت یعنی سینہ رند

Son: 123a

پدرلری حسین چلبی افندی استانبولده ایکن مزده ولادتدرکلوب بوتاریخده سونلمشدر 1211.

2.11. Mevlevî âyinleri:

Derleme

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2454'de kayıtlı bu mecmuada derleme yoluyla XVIII. ve XIX. yüzyılda toplandığı sanılan çeşitli makam ve üslupta yirmi âyin mevcuttur.

Bu eser, 222x 140 (176x 92) mm ebadında 10 (49b-58a) varaktır. Satır sayısı farklıdır. İstinsah tarihi ve müstensihî bilinmiyor. Talik hatla istinsah edilmiştir. Koyu kahve renkli düz meşin ciltli; aharlı ve krem renkli ince varaklıdır.

Ayrıca Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2185, 2189'da kayıtlı iki adet daha Mevlevî âyin mecmuası bulunmaktadır.

2.12. Mevlevî âyinleri mecmû'ası:

Derleme

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., *Abdülbaki Gölpinralı, Yazmalar*, nr. 74'de kayıtlı bu mecmua, derleme yoluyla XVIII. ve XIX. yüzyılda toplandığı sanılan çeşitli makam ve üslupta yirmi beş âyini içermektedir.

2.13. Hamparsan- Âyîn-i şerif notaları, I-II:

Derleme

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5224'de yer alan, birincisi 45, ikincisi 43 varaktan oluşan ve iki defter halinde olan, müstensihî, istinsah tarihi ve mukaddimesi olmayan ve sol taraftan başlayan eserin XVIII- XIX. yüzyılda derlendiği sanılmaktadır.

I. Defter: Toplam 21 varağı boş olan eser, 2. sayfada Yusuf Paşa'nın Acem-bûselik devr-i kebirî ile başlar. 9. sayfa boştur. 10. sayfada Osman Bey'in Hüzzam devr-i kebir başlığı var, ama altında bir şey yok. 11. sayfa boş, 12. sayfada Aksak makamında birinci terennüm ve Yörük makamında ikinci ve üçüncü terennümler vardır. 13. sayfa boş. 14. sayfada Nâyî Baba Râşid Efendi'nin bir satır devri var. 15.-17. sayfalar boş. 18.-19. sayfalarda Râuf Bey'in Sûz-i dil peşrevi ve bölümleri, 22. sayfada Aksak ikinci terennüm ve Yörük üçüncü ve dördüncü terennüm vardır. 23. sayfa boş, 24.-25. sayfalarda Hacı Emin Efendi'nin Dil-keşîde devri yer almaktadır. 26.-27. sayfalar boş. 28.-44. sayfalarda Dede Efendi'nin Hüzzam âyin-i şerifi ve devr-i revânî notalar altında kırmızı heceler ile verilmiştir. 45. sayfada Neyzen Hacı Emin Efendi'nin Nevâz serîri ve bölümleri yer almaktadır. 46.-83. sayfalar boş. 84. sayfada Salim Bey'in Muhayyeri iki bölüm halinde yazılmıştır. 85. sayfa boş. 86.-87. sayfalarda Osman Bey'in muhammes uşşak peşrevi, 88.-89. sayfalarda Zeki Mehmed Ağa'nın Zevayili ve bölümleri bulunmaktadır. 90. sayfada ise kütüphane kaydı bulunmaktadır.

II. Defter: Bazı sayfaları boş olan bu eser, 2. sayfada Sûz-i dilâra devri, 3. sayfada Düyek birinci terennümü ve Yörük dördüncü terennümü, 4. sayfada Düyek ikinci terennümü ve Aksak üçüncü terennümü, 5. sayfada Yörük son bölüm notaları yer almaktadır. Eserin 6. sayfasında Salih Efendi'nin Pençgah devri, 7. sayfasında Devr-i rev3an terennüm notaları, 8.

sayfasında Aksak üçüncü ve Hüseyinî makamının diğer terennümleri, 9. ve 10. sayfalarında Osman Dede'nin Hicaz devri, 11. sayfasında Devr-i revân birinci ve ikinci terennüm, Aksak üçüncü ve Yörük dördüncü terennüm, 12. sayfasında Yörük beşinci, altıncı ve yedinci terennüm ve son bölüm bulunmaktadır. 13. sayfada Hicaz Karabatağı'nın bölümleri, 14-15. sayfalarda Emin Efendi'nin Sûznâk devri ve bölümleri, 16. sayfada Yörük beşinci ve altıncı terennüm, 17. sayfada yine Emin Ağa'nın Sûznâk devri, 18.-19. sayfalarda Salih Efendi'nin Uşşak devri ve bölümleri, 22. sayfada Aksak birinci, Yörük ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci terennümler yer almaktadır. 23. sayfa boş. 24. sayfada Yusuf Paşa'nın Segâh devr-i kebîr'i, 25. sayfada İkinci Selami'nin birinci terennümü, 26. sayfada Aksak ikinci, Yörük üçüncü ve dördüncü terennümler vardır. 27. sayfa boş. 28. sayfada İsmail Dede'nin Ferâh-fezâ devri, 28. sayfada birinci terennümü, 30.-31. sayfada Aksak ikinci, Yörük üçüncü, dördüncü ve son terennümler, 32.-33. sayfada Şeyh Hüseyin Efendi'nin Dügâh devri ve bölümleri, 34. sayfada Aksak birinci, Yörük ikinci ve üçüncü terennümleri bulunmaktadır. 35. sayfa boş. 36.- 38. sayfalarda Behram Ağa'nın Beyâtî devri ve bölümleri vardır. 39. sayfa boş. 40. sayfada Salih Efendi'nin devri, 41.-43. sayfalarda Emin Efendi'nin devri, 44.-45. sayfalarda İsmail Dede Efendi'nin Sabâ-bûselik devri, 46.-49. sayfalarda Zekî'nin Nevâ devri, 50.-51. sayfalarda Hüseyinî devri, 52.-53. sayfalarında Hüseyinî devir ve Dügâh terennümleri, Aksak birinci, Yörük ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci terennümler, 54.-56. sayfalarda Salih Efendi'nin Acemâşirân muhammesi, 58.-61. sayfalarda Nâyî Osman Dede'nin Sabâ nâz u niyâz devri ve bölümleri, 62. sayfada Zeki Ağa'nın Ferâhnâk zincirinin bölümleri, 63. sayfada Dilhayat Kalfa'nın Evcara çifte Düyek'i, 64.-65. sayfalarda Dede Efendi'nin Beste-nigâr devri yer almaktadır. 66.-67. sayfalar boş. 68.-70. sayfalarda Dede Efendi'nin Şevk-i tarab devri ve bölümleri vardır. 71. sayfa boş. 72. ve 73. sayfada Zekî'nin Irak devri, 74.-75. sayfalarda Sultânî Irak devri, 76.-78. sayfalarda İshak Efendi'nin Bayâtî devri, 78.-80. sayfalarda Arbaka devri ve terennümleri, 81. sayfada Hüseyinî Arbadan'ın Düyek'i, 82.-83. sayfalarda Sûz-i dil olarak düzenlenen terennümler, 84.-85. sayfalarda ise diğer terennümlerin notaları yer almaktadır.

2.14. Defter-i Dervîşân:

Ali Nutkî Dede (1176–1219/1762–1804) tarafından 1798 yılında kaleme alınmaya başlanmış olan bu eser, kendisinin ölümünden sonra kardeşi Abdülbâkî Nâsır Dede (ö. 1821) tarafından 1813 yılında tamamlanmıştır.

Eserde 1190–1227 /1775–1813 yılları arasında Yenikapı Mevlevîhânesi ile ilgili çeşitli bilgilere yer verilmektedir. İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 1194’de tek yazma nüshası bulunmaktadır.

Ali Nutkî Dede, 1176/1762 yılında İstanbul’da doğdu. Babası, İstanbul Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Kütahyalı Şeyh Seyyid Ebûbekir Dede’dir. Genç yaşta babasından ve yakın çevresinden dinî bilgiler öğrendi. Amcası Ömer Dede’nin oğlu semazenbaşı Seyyid Sahih Ahmed Dede (ö.1813)’nin himayesinde bulundu. Babasının vefatı (ö. 1189/ 1175)’ndan sonra Yenikapı Mevlevîhânesi’ne şeyh tayin edildi. Yaklaşık Otuz yıl şeyhlik makamında bulunan Ali Nutkî Dede, aynı zamanda şair, musîkişinâs ve hattattır. Şevk u tarab makamında bir Mevlevî ayini vardır. Şeyh olarak bulunduğu Yenikapı Mevlevîhânesi’nde 1219/ 1804 yılında vefat etti ve aynı dergâhın haziresine defnedildi⁸³.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 1194

Kahverengi deri ciltli eser, 245x160 (iç ebat farklı) mm ebadında ve 96 varaktır. Satır sayısı ve hat türü farklıdır. 67–85 arasındaki bazı varaklar boştur. Eser, müsvedde halinde bir defter olup, birçok yeri karalanmış ve siyah mürekkeple iptal edilmiştir. Arka kapağın içine kadar çeşitli yazıların yer aldığı eserin başında muhtelif mühürler bulunmaktadır.

Eserin 1b-22a varakları arası Ali Nutkî Dede’nin şeyhliğe (1189/1775) başlamasından vefatına kadar yazdığı notları içermektedir. Burada kendisine intisap eden dervişlerin adları, dergâha geliş ve hücreye çıkış tarihleri, meslekleri, bazı dervişlerin semâ’dan sonra mukabeleye giriş tarihleri, arakiyye giyenlerin isimleri ve giyiş tarihleri ve bazı notlar yer almaktadır.

22b-94b varakları arası Abdülbâkî Nâsır Dede’nin yazdığı notları ihtiva eder. Burada da, 1804–1808 yılları arasında vefat edene kadar çeşitli Mevlevîhânelere mensup derviş ve şeyhlerle ilgili bilgiler ve 1804–1813 yıllarında Yenikapı Mevlevîhânesi’ne gelen, semâ’dan sonra mukabeleye giren, çilesini tamamlayıp hücreye çıkan, arakiyye ve sikke giyen dervişler hakkında bilgiler vardır⁸⁴.

⁸³ *Sicill-i Osmânî*, III, 553; *TDEA*, VII, 89; Özcan, Nuri, “Ali Nutkî Dede”, *TDVİA*, II, 423-424.

⁸⁴ Gölpınarlı, s. 252, 254, 257.

Baş: 1b

بو فقيرک زمان مشيختنده درگاهه کلن حجره نشين جانلرين تاريخلريدن سنه 1212
آمدن درويش عمر قرمانی، آمدن الاطاغلی درويش عبدالرحمان،
سنه 1189 سنه 1190

Son: 96b

مشهور و معروف اولان ... بو منوال اوزره مشروب ياغنی ایچلر بو فوائد بونده دخی مندرجدر
بو مسموعم اولمشدر.

2.15. *Mevlevî âyinleri notası:*

Derleme

Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktp., nr. 18317'de yer alan, müellifi ve telif tarihi bilinmeyen, ancak XVIII.-XIX. yüzyılda derleme yoluyla meydana getirildiği sanılan eserde Mevlevî tören ve meclislerinde yapılan âyinlerle ilgili hazırlanmış olan bestelerin 66 adet notası vardır.

Eser, 205x165 mm ebadında, 140 sayfalı normal bir defter olup, soldan başlar. Mukavva ciltli ve sırtı bez kaplıdır. Satır sayıları ve yazı ölçüleri farklıdır. Özel nota yazısı ile yazılıdır.

2.16. *Mevlevî notaları:*

Derleme

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen, fakat XVIII.-XIX. yüzyılda derleme yoluyla meydana gerildiği sanılan eserde, Mevlevî tören ve meclislerinde yapılan âyinlerde icra edilen otuz kadar bestenin notası bulunmaktadır.

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 460

Eser, 233x158 mm (iç ebat farklı) ebadındadır. 52 varak olup satır sayısı farklıdır. Notalar, kurşunî renkli bez ve sırtı deri kaplı bir cilt içinde bulu-

nan normal bir müzik defterine bazı yerleri kurşun kalemle, bazı yerleri de siyah ve kırmızı mürekkeple ve özel nota yazısıyla yazılmıştır.

2.17. *Mecmû'atü't-tevârîhi'l-Mevleviyye:*

Seyyid Sahih Ahmed Dede (1155–1229/1743–1813) tarafından XIX. yüzyılın başlarında kaleme alınan eser, Ahmed Eflâkî'nin *Me'ârifü'l-kâşifin ve Menâkibu'l-ârifin*, Abdurrahman-ı Bistâmî'nin *Şemsü'l-âfâk*, Abdülvehhâb b. Muhammed el-Hemedânî'nin *Menâkib-ı Sevâkib*, Surûrî Mustafa Efendi (ö.969/1562)'nin *Şerh-i Mesnevî*, Rusûhî İsmâil-i Ankaravî'nin *Risâle-i Fütühât-ı Ayniyye* ve Sâkib Mustafa Dede'nin *Sefîne-i fi'l menâkibi'l-Mevleviyye*'si gibi eserlerden istifade edilerek meydana getirilmiştir. Eserde yaklaşık 600 Mevlevî şahıs hakkında kısa bilgiler mevcuttur. Yer yer Farsça beyitler de ihtiva eden eser, mensur Türkçe'dir. Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas nr. 5446'da tespit edilen nüshası üzerinde Cem Zorlu tarafından Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 1992 yılında *Mecmû'atü't-tevârîhi'l-Mevleviyye'nin neşri ve tanıtımı* konulu bir Yüksek Lisans tezi yapılmıştır. Bu çalışma yine Cem Zorlu tarafından *Sahih Ahmed Dede-Mevlevîlerin Tarihi* adıyla İstanbul-2003'de yayınlanmıştır.

Seyyid Sahih Ahmed Dede, 1155/1743 yılında Kütahya'nın Köprüviran kasabası Kükürtlü köyünde doğdu. Dedesi, Mevlevî şeyhlerinden Ahmed Efendi (ö. 1151/ 1738); babası, Kütahya Arguniye Mevlevîhânesi şeyhlerinden Sâkib Dede (ö. 1735)'nin müritlerinden Ömer Dede (ö.1187/1173)'dir. 1157/1744 yılında Seyyid Sahih Ahmed Dede daha iki yaşında iken Mevlâna türbesini ziyaret amacıyla babası tarafından Konya'ya getirilmiş ve burada türbedar Pehlivan Dede ve Çelebi Hacı Muhammed Ârif Dede, Sahih Ahmed'i Mevlevîliğe kabul ederek başına sikke giydirmişlerdir. Seyyid Sahih Ahmed Dede, kısa bir süre Kütahya Mevlevîhânesi'nde şeyh Halis Dede (ö.1191/1777–78)'nin hizmetinde bulunmuş, daha sonra İstanbul Yenikapı Mevlevîhânesi'nde aşçbaşı olarak hizmet etmiş ve 1129/1813 yılında vefat etmiştir⁸⁵.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas nr. 5446

Eser, 335x210 (215x140) mm ebadında, 97 varak ve 24 satırdır. Ahmed Remzi Akyürek, bu nüshayı Seyyid Sahih Ahmed Dede'nin oğlu Galata

⁸⁵ Zorlu, Cem, s. V.

Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Kudretullah Efendi (ö.1295/ 1878)'nin istinsah ettiği nüshadan 2 Teşrîn-i sâni 1351/ 15 Teşrîn-i sâni 1935 tarihinde Kayseri'de talik hatla normal çizgili deftere siyah mürekkeple istinsah etmiştir. Üzeri bez kaplı ciltli, varaklar çift kırmızı cetvellidir. Bazı varakların kenarlarında şerhler vardır. Dikkat çekmesi gereken yerler ve başlıklar kırmızıyla belirlenmiştir.

Baş: 1b

بسم الله... كعبه معظمه ده و مكة مكرمه ده عبد مناف اوغلى هاشم مرحومك اوغلى كه
عبدالمطلب جنابى يتمش بش ياشنده ايكن اوغلى ابو لهب جنابى وجوده كلدى...

Son: 97a

مجموعه التواريخ المولويه بى 94 سنه صوكره بر ده فقير استنساخ ايتمش اوليورم. قدره الله
افندى مرحومك خطى قيمه تعلق غايت كوزل و ايشلك بر يازيدر... استفاده ايده جك اخوان با صفادن
رحمتله ياد ايده بلمك درويشانه مدر.

2.18. *Hilye-i Mevlâna:*

Nakşî Mustafa Dede tarafından XIX. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınan, fakat telif tarihi tam olarak bilinmeyen ve Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 1173'de yer alan eser, manzum Türkçe'dir.

Nakşî Mustafa Dede, Edirne'de doğdu. Öğrenimini Edirne'de tamamladı. Mevlevî tarikatına intisap etmek için Konya'ya gitti ve Mevlâna dergâhında çilesini tamamladı. 1825 yılında Mısır'a gitti ve Kahire Mevlevîhânesi'nde kudümzenbaşılık yaptı. 1838'de aynı Mevlevîhâne'nin şeyhliğine getirildi. Döneminin tasavvufî şahsiyetleri arasında önemli bir yeri olan; şairliği, mûsikişinaslığı ile tanınan ve 1854 yılında Kahire'de vefat eden Nakşî Mustafa Dede, Kahire Mevlevîhânesi'nin hazîresine defnedildi⁸⁶.

⁸⁶ *Sicill-i Osmânî*, IV, 577; *TDEA*, VI, 506; Özcan, Nuri, "Nakşî Mustafa Dede", *TDVİA*, XXXII, 334-335; Küçük, Seza, s. 223.

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 1173

Eser, 210x148 (160x75) mm ebadında, 2 (10b-11a) varaktır. Satır sayısı farklıdır. Nesih hatla istinsah edilmiş, istinsah tarihi ve müstensihî bilinmiyor. Başlıklar surhla yazılı ve sayfa kenarları kırmızı cetvellidir.

2.19. *Mecmû'a:*

Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili bazı bilgileri içeren, XIX. yüzyılın ortalarında tamamlandığı sanılan, fakat istinsah tarihi ve müstensihî tam olarak bilinmeyen bu Mecmû'a, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4344'de yer almaktadır.

Mecmû'a'nın 9b-10a varağında Mesnevî'den "*Ân hiyâlâtî ki dam-i evliyâst, 'Aks-i meh rûyân butsân-i Hudâst*" beytinin şerhi vardır. 15a-16b'de muhtasar gül-bang-i Mevlevî, sikke tekbiri, gül-bang-i Mevlevîler ve nesebi Hazret-i Mevlâna, 17a-17b'de yirmi sekiz kişinin adın yer aldığı Mevlâna'dan sonraki makam çelebilerinin isimleri bulunmaktadır. Buradaki isimler, Hazret-i Çelebi Hüsameddin (velâdeti: 621 h., ömrü: 62, rıhleti: 638 h., müddet-i hilafet:11) ile başlar ve Abdülvâhid Çelebi Efendi b. Mehmed Sa'id Hemdem Çelebi (velâdeti: 1275/1858-9, ölümü: yazılmamış) ile son bulur.

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4344

Eser, 217x138 mm ebadındadır. Yazı ebadı muhtelifdir. 5 (9b-10b+ 15a-16b+ 17a-b) varaktır. Satır sayısı farklıdır. Bez kaplı mukavva ciltli ve krem renkli aharlı varaklıdır. Rik'a hatlıdır. İstinsah tarihi ve müstensihî bilinmiyor⁸⁷.

2.20. *Ta'rîfû's-sülûk:*

Hasan Nazîf Dede (1209–1277/1794–1860) tarafından Mevlevî sâlikleri için 1275/1858 yılında yazılan bu eser, müritlerinden Edirneli Hayri Efendi tarafından şerh edilmiş ve İstanbul'da 1276/1859'da küçük boy 51 sayfa olarak neşredilmiştir. Daha çok *Kur'ân* ayetlerinden, Peygamber'in güzel ahlâka ve günlük yaşantıya ait hadislerinden ve büyüklerin veciz sözlerin-

⁸⁷ MMYK, III, 195–196.

den şahit gösterilerek mensur bir şekilde ve yer yer de manzum olarak şerh edilmiş olan bu eserin 2. ve 3. sayfalarındaki kısa bir girişten sonra, 3. ve 4. sayfalarında *Nazîf-i Mevlevî* redifli 9 beyitlik bir naat vardır. Eserin 6. sayfasında ise “*Pirimiz Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî Efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyelerinden istimdad ve ruhsat niyâz eyleyerek işbu risâlenin tertîbine şurû’ ve mübâşeretle Ta’rifü’s-sülûk tesmiye kulındı*” şeklinde bir açıklama yer almaktadır.

Hasan Nazîf Dede (Nazif Hasan b. Abdullah) (1209–1277/1794–1860), Yenişehir müftüsü el-Hac Halil Efendi’nin oğludur. 1209/1794’te Yenişehir’de dünyaya geldi. Çeşitli defalar Mevlâna dergahını ziyaret etti. Yenişehir’de Köstem ırmağı kıyısında Mevlevîhâne kurdu. Abdülvâhid Çelebi Efendi b. Mehmed Sa’îd Hemdem Çelebi (ö.1275/ 1859) tarafından postnişinliğe tayin edildi. 1270/ 1853–54 yılında Beşiktaş Mevlevîhânesi meşihatına nakil olundu. 1277/1860’ta İstanbul’da vefat etti ve Bahariye Mevlevîhânesi haziresine defnedildi. Şair ve ince ruhlu birisi olan müellifin ayrıca *Ta’rifü’s-sülûk* isimli risalesi, *Divânçe (Medâiyih-i Mevlâna)* isimli eseri ve Mevlevî silsilesini içeren *Bahr-i hakikat* adında levhası vardır⁸⁸.

Ta’rifü’s-sülûk’un Kayseri, Râşid Efendi Ktp., nr. 21533’de kayıtlı müellif hattı yazma bir nüshası bulunmaktadır.

2.21. *Îşâretü’l-Ma’neviyye*:

Hacı Feyzullah Nakşibendî (ö. 1284/1867) tarafından kaleme alınan bu eser, *Risâle-i Îşâretü’l-Ma’neviyye fî âyîni’l-Mevleviyye* adıyla da bilinir. *Minhâcu’l-fukarâ*’nın Mevlevî mukabelesi hakkındaki izahların hülâsa edildiği⁸⁹ eserde, Mevlevî ayinlerinde yapılan dualara da işaret edilmektedir. Arapça olan bu duaların kısa açıklamaları da yapılmıştır. Eserin sonunda *Îşâretü’l-Ma’neviyye*’nin telif sebebi ve adıyla ilgili olarak şu açıklama yer almaktadır: “*İhvân-ı tarîkat ve erbâb-ı sıdk ve muhabbete yâdigâr olmak ümidiyle (...) işbu risâle-i muhtasarayı tertîb ve Îşâretü’l-Ma’neviyye fî âyîni’l-Mevleviyye deyu tesmiye eyledim.*”

Îşâretü’l-Ma’neviyye, İstanbul–1281/1864’de Matbaa-i Âmire’de 20 s. olarak basılmıştır.

Hacı Feyzullah Nakşibendî, İstanbulludur. Eyüp civarında ikamet ettiğiinden Eyübî namıyla tanınmıştır. Eyüp Nişancısı’nda Nakşibendî Murad

⁸⁸ İbnülemin, II, 1114; *Osmanlı Müellifleri*, I, 179-180.

⁸⁹ Gölpınarlı, s. 195

Buhârî Dergâhı'nda şeyhlik ve Dârülmesnevî'de mesnevîhânlık yapmıştır. 1284/1867-68 yılında vefat etti ve Eyüp Nişancı'sında Murad Buhârî Dergâhı'na defnedildi. Müellifin, *İhsânü'l-tahdis fî rivâyeti'l-hadîs* isimli bir eseri de vardır⁹⁰.

2.22. Mevlevî âyin ve nota mecmû'ası:

Derleme

Müellifi bilinmeyen eserin itmam kaydından 1301/1883'de yazıldığı tahmin edilmektedir. Eserde, Mevlevî âyin ve meclislerinde yapılan âyinler ve bu âyinlerle ilgili hazırlanmış besteler ve naatlar mevcuttur. Eser, sırasıyla, Nâyî Osman Dede (ö.1142/1729)'nin Düyek usulünde rast, Üçüncü Selim (ö.1223/1808)'in Düyek usulünde Sûz-i dil-ârâ, kime ait olduğu bilinmeyen Beste-i kadîm denilen Devr-i revân usulünde Peñç-gâh, Necîb (ö.1300/1882)'in Sûzinâk, yine Nâyî Osman Dede'nin Düyek usulünde Hicâz, Musâhib Ahmed Ağa'nın Devr-i revân usulünde Hicâz, kime ait olduğu bilinmeyen Devr-i revân usulünde Hüseyinî, Abdürrahim Künhî Dede (ö.1247/1831)'nin Devr-i revân usulünde Hicâz, Hammâmî İsmail (ö.1264/1848)'in Düyek usulünde Sabâ-bûselik, kime ait olduğu bilinmeyen Devr-i revân usulünde Dugâh, yine Hammâmî İsmail'in Devr-i revân usulünde Sabâ, Nâyî Osman Dede'nin Uşşâk, Hammâmî İsmail'in Düyek usulünde İsfehân, İtrî (ö.1124/1712)'nin Devr-i revân usulünde Segâh, Hammâmî İsmail'in Devr-i revân usulünde Hüzâm, Şayd Hafız (ö.1214/1799)'in Devr-i revân usulünde Irak, Bursalı Sâdık (ö.1204/1789)'in Devr-i revân usulünde Beste-nigar, Hammâmî İsmail'in Devr-i revân usulünde Beste-nigâr, Düyek usulünde Şevk-i tarab, kime ait olduğu bilinmeyen, usul ve bestesi belli olmayan bir âyin, ve Hammâmî İsmail'in Devr-i revân usulünde Ferâh-fezâ âyini olmak üzere 22 âyini içermektedir.

Bazı naatlardan sonra Derviş Ömer'in Devr-i revân usulünde Segâh ve Yörük Semâ'isi ve Arapça ve Düyek usulünde Hüseyinî makamında bir ilahi ve Niyâzî-i Mısrî (ö.1105/ 1694)'nin Düyek usulünde bir hicaz ilahisi vardır.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4596

⁹⁰ Osmanlı Müellifleri, I, 143; Gölpinarlı, s. 193

Eser, 232x135 (162x100) mm ebadında, 52 varak ve 15 satırdır. Nesih hatlıdır ve müstensihi tespit edilemedi. Kenarları ince zencirek cetvelli, yaldızlı çiçek motifli şemseli ve miklablı koyu kırmızı ciltlidir. 1b'de tezhipli serlevha içinde destarlı sikke resmi vardır. 1b ve 2a kalın yaldız cetvelli, diğer varaklar ise ince yaldız cetvellidir. Besteler, bestelerin usulleri ve sahipleri, selam başları, terennümler ve nakarat yerleri kırmızıyla yazılmıştır. Eser, Mevlâna Müzesi semâ' kısmında müzik aletleri bölümünde teşhir vitrininde yer almaktadır.

Baş: 1b

در مقام راست آیین شریف بسته نایی شیخ دده افندی اصولش دویک

همی بار این خانه که پیوسته درو چنک و چغانست

Son 52a

شول از لکه اعتبارک قنده در

تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب سنة 1301.

2.23. Mevlâna Kütüphanesi Defteri:

XIX. yüzyılın sonunda yazılan ve 5 Rebi'ü'l-evvel 1305/ 9 Kasım 1887 tarihinde çelebîlik makamına sunulan ve Mevlâna dergâhındaki 1440 kitabın adlarını muhtevi ta'dât defteridir. Eserin sonunda sekiz dolapta mevcut olan 1440 kitabın her dolaptaki toplam sayısını gösteren icmal yazısı, altında da Ser-târik Mehmed Arif Çelebi'nin, Ser-tebbâh Ziya Çelebi'nin, el-Mevlevî Osman Vehbi'nin, Şems türbedârı Ahmed Dede ve Ser-nâyî'nin tasdik yazısı ve mühürleri vardır.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5802

Eser, 225x205 (iç ebat farklı) ebadında, 38 varak ve farklı satırlıdır. Rik'a hatla dergâh mensupları tarafından yazıldığı sanılmaktadır.

Baş: 1a

طولاب اولک برنجی گوزی دیوان کبیر و متن مثنوی شریف...

Son: 33b

اشبودفترذیلی تمهیر و ذات عالی حضرت رشادت پناهی به تقدیم قلمشدر 5 ربیع الاول 1305.

Devamında ayrıca tasdik mühürleri ve üstlerinde vazifelerini gösteren yazılar vardır.

2.24. *Semâhâne-i edeb:*

Ali Enver Efendi tarafından kaleme alınan eser, şair olan Mevlevî şeyh ve dervişlerin hal tercümelerini ve şiirlerinden bazı örnekleri içermektedir. *Esrâr Mehmed Dede Tezkiresi'*nden intihap yapılarak alfabetik sıraya göre tertip edilen eserde yaklaşık 188 şairin hal tercümesi ve şiirlerinden örnekler vardır. Türkçe mensur bir eser olan *Semâhâne-i edeb*, İstanbul-1309/1891 yılında Alem matbaasında 262 sayfa olarak basılmıştır.

2.25. *Mevlevî âyinleri mecmû'âsı:*

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye, nr. 411, Mikro film, nr. 181'de bulunan ve derleme yoluyla 1321 Rûmî/1905'de telif elden eser, Mevlevî tören ve meclislerinde yapılan âyinlerde okunan Türkçe bazı beste ve naatları içermektedir. Eserde, sırasıyla mi'râc-ı şerif, na't-ı şerif ve terennüm-sâz yer almaktadır.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye, nr. 411, Mikrofilm, nr. 181

Eser, 205x155 (185x135) mm ebadında, 21 varak, 2 sütun ve farklı satırlıdır. 1321 r./ 1905-6'da nesih hatla istinsah edilmiş ve konu başları ve dikkat çekmesi gereken yerler kırmızı ile yazılmıştır.

Baş: 1b

کیم آنک ذات شریف آشکار	معراج شریف ...
باعث ... آیند کردکار	بسم الله الرحمن الرحيم
آنکه چون جمالدن افضلدر اول	اول الله ادنی یاد ایلرز

Son: 21b

اه دران شربت که جان سازد... مستان جان نیازم اه ... خواهد که در بازدمنش محرم نمی دارم

نوح توی روح تو فاتح و مفتوح توی   سینه ... توی بر در اسرار صراط توی

2.26. Yenikapı Mevlevîhânesi:

Mehmed Ziya (1283/1865–1930) (İhtifalci Mehmed Ziya adıyla da bilinir) tarafından kaleme alınan bu eser, 1005/1597 yılında İstanbul'da Kemâl Ahmed Dede (ö.1024/1615) adına yapılan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin yapılışını ve yapılış tarihinden itibaren bu Mevlevîhâne'de şeyhlik yapan meşâyihin hal tercümesini muhtevîdir.

Eserin 3.-6. sayfalarında "Bu risâlenin sebab-i tahrîr ve te'lif " başlığı altındaki açıklamada Mehmed Ziya, kendisini daha önceden böyle bir eser yazmaya Mevlevî tarikatının Rumeli halifesi Hisarlı Hamid Bey'in teşvik ettiğini, fakat öğrenci olduğu için yazamadığını, 1310/1892 yılında Bursa İdadisi'ne müdür olarak gittikten sonra 1313/1895 yılında yazmaya başladığını ve daha sonra İstanbul'a döndüğünde eksiklerini tamamladığını ifade etmektedir.

Eser üç kısımdan meydana gelmektedir: Birinci kısım, 9. sayfada mukaddime ile başlar. Bu kısımda felsefe ve tasavvufa dair bazı açıklamalar, Müslümanlarda felsefe ve tasavvuf, İslam felsefesinde ortaya çıkan meşhur mütefekkirler, Mevlevî meşhurlarının meslek ve nokta-i nazarlarını anlatan konular yer almaktadır.

33.-79. sayfadaki ikinci kısımda, Yenikapı hangâhı, hangâhın bânisi ve tercüme-i hali, kuruluş tarihi, vakfiyesi, ilk postnişini, dergâhın edvar-ı

tarihiyesi, hangâha hizmeti geçenler ve hangâhın şeyhleri ve türbede metfun bulunanlar gibi konular mevcuttur.

80. sayfada başlayan üçüncü kısımda, dergahın postnişînleri yer almaktadır. Burada ilk post-nişîn Kemâl Ahmed Dede'den başlayıp sırasıyla post-nişîn Abdülbâkî Dede'ye kadar yaklaşık yirmi civarında şeyhin hayat hikayeleri geniş bir şekilde anlatılmakta ve şiirlerinden örnekler verilmektedir. Eserin sonunda iki sayfa fihrist ve iki sayfa düzeltmeler vardır.

İstanbul'da 1329 r./1913 yılında Arakeş matbaasında 306 sayfa olarak neşredilen bu eser, daha önce de İstanbul 1326 r./1910'da Şems matbaasında 120 sayfa olarak basılmıştır. Eser daha sonra da Yavuz Senemoğlu tarafından sadeleştirilerek, İstanbul-1976'da Tercüman 1001 Teme eser arasında yayınlanmıştır.

2.27. *Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişîni Şeyh Celâleddîn Merhum Efendi:*

Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun (1877–1951)⁹¹ tarafından XX. yüzyılın başlarında kaleme alınan eserin 2. sayfasında kitap hakkında bilgi veren bir mukaddime ve 3. sayfasında “*Temâşâ*” gazetesi baş muharriri Raif Bey Efendi'ye yazılmış Şeyh Celâleddîn hakkında bir mektup mevcuttur. Şeyh Celâleddîn Efendi'nin hal tercümesini içeren eserde, Şeyh Celâleddîn Efendi'nin kişisel özellikleri ve diğer vasıfları Türkçe manzum ve mensur olarak anlatılmakta ve şiirlerinden örnekler verilmektedir. Eser, İstanbul-1326/1910'da Mekteb-i Sanayi matbaasında 48 sayfa olarak basılmıştır.

2.28. *Hakâyık-ı semâ':*

Gümüşhane Sancağı mutasarrıfı Mahmûd Celâleddîn tarafından kaleme alınan eser, Hacı Feyzullah Nakşibendî'nin *İşâretü'l-Ma'neviyye fi âyîni'l-Mevleviyye* adlı kitabının mensur Türkçe açıklamasıdır. Eserde, Rusûhî İsmâil-i Ankaravî'nin *Minhâcu'l-fukarâ'*sında yer alan Mevlevî mukabelesi hakkındaki açıklamalar özetlenmektedir. *Hakâyık-ı semâ'*, İstanbul-1334r./1336/1918'de Şems matbaasında 27 sayfa olarak yayınlanmıştır.

⁹¹ Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun için bk., bu çalışma, 1.3.2. *Mir'ât-ı Hazret-i Mevlâna*.

2.29. Birbirimizi Kırmayalım:

Veled Çelebi İzbudak (1869–1953) tarafından telif edilen ve İstanbul-1342/1923'de Evkâf-ı İslamiye matbaasında 29 sayfa olarak neşredilen eserin başında, "Geçen Salı günü (18 Mart) neşr olunan (İleri) gazetesinde Mevlevîlik hakkında pek şümüllü ağır iftiralara hâvî celi hattan dizilmiş bir ser levha vardı ki altında pek çirkin ma'nî ifham eder. Mahsus yapılmış serâpâ gayr-i tabi'î garazkârâne tezyi' edilmiş kıymetsiz bir resim bulunuyordu: *Bakın ey ahâlî bir Mevlevî zındığı oğlan oynatıyor*, denilmek isteniyordu" şeklinde bir açıklama yer almaktadır.

Yukarıda verilen girişe cevap niteliği taşıyan eserin 20. sayfasında bu konuyu sonunda "*Meşâyih-i Mevleviyye*" imzası yer almaktadır. Eserin 20.-29. sayfaları arasında ise 22 Mart 1340 Hâdim-i Mevleviye Mehmed Ziya imzasıyla çeşitli açıklamaları içeren "*Mukkaddemâtımızla oynanulmasın*" başlığı altında Mevlevîler ve Mevlevîlikle ilgili ayrı bir kısım bulunmaktadır.

2.30. Defter-i Dervîşân:

Abdülbâkî Nâsır Dede (Seyyid Nâsır Abdülbâkî)⁹² (1179–1236/1765–1821) tarafından yazılmaya başlanan eser, 1813 yılından 1935 yılına kadar Yenikapı Mevlevîhânesi'nde şeyhlik makamında bulunan, sırasıyla Abdülbâkî Nâsır Dede, Receb Hüseyin Hüsnü Dede (ö.1830), Abdürrahîm Kühî Dede (ö. 1831), Osman Selâheddin Dede (ö.1887), Mehmed Celâleddin Dede (ö.1908) ve Abdülbâkî Dede (ö. 1935)'lerin kendi şeyhlikleri döneminde yazdıkları notları ihtiva etmektedir. Yukarıda adları geçen Mevlevî şeyhlerinin yaşadığı dönemlerde, diğer bir ifadeyle 1813-1935 yılları arasında, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde meydana gelen tasavvufî ve içtimaî konular hakkında da çeşitli bilgiler verilmektedir. Burada, bu şeyhler, kendi dönemlerinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sikke ve arakiyye giyenlerin isimlerini, çileye giren müritlerin adlarını ve çileye giriş tarihlerini ve bazı yerlerde de şeyhler kendi çocuklarının, kendi ailelerinin, hatta yakınlarının doğum, evlilik gibi önemli günlerini kaydetmişlerdir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, İslam Araştırmaları Merkezi Ktp., nr. 18112, tasnif nr. 780 ALİ. D.

⁹² Abdülbâkî Nâsır Dede için bk. bu çalışma, 1.1.13. *Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifin*.

Eser, 118 varak tek yüz fotokopi halindedir. Ebadı, satır sayısı ve yazı türü muhtelifdir. Eserin bu nüshası Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Abdülbâkî Dede'nin oğlu Rusûhi Baykara'ya geçen defterin fotokopisidir⁹³.

Baş:

آمدن اسکداری درویش علی سنه 1246، آمدن حاجی خلیل بار دوم

ایکی جلد بر یرده مثنوی شریف

کذالک عنهما آخرنه مسلم شد 1248.

Bu varakta üzerleri çizgiyle iptal edilmiş bazı isimler de bulunmaktadır.

2.31. *Nisâbu'l-Mevlevî tercümesi:*

Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun (1877–1951)⁹⁴ tarafından Safer 1370/1950 yılında tercüme olarak kaleme alınan *Nisâbu'l-Mevlevî tercümesi* isimli eser, aslında Şeyhülislam Yahya Efendi'nin arzusu üzerine Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631) tarafından XVII. yüzyılın ilk yarısında yazılan bir risaledir. Bu risalede, tarikat, fıkıh ve süluk mertebelerine dair meseleler işlenmiştir. Eser, “*İsmail Ankaravî Nisâbu'l-Mevlevî (Tasavvufî konulara göre Mesnevî'den seçmeler)*, Tercüme: Tahirü'l-Mevlevî, neşredenler: Yakup Şafak, İbrahim Kunt, Konya, 2005” adıyla yayınlanmıştır.

Bazı yazma nüshaları şunlardır:

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp., Yazma Eserler Bölümü, Üniversite, nr. A 246

2.32. *Mevlevî âyinleri, Mevlâna ve Sultân Divânî'nin Gazeli:*

Derleme:

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen ve derleme yoluyla meydana getirilen eser, Mevlevî tören ve meclislerinde yapılan âyinlerde icra edilen bazı

⁹³ Özcan, Nuri, “Defter-i Dervîşân, TDVİA, IX, 90-91

⁹⁴ Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun için bk. bu çalışma, 1.3.2. *Mir'ât-ı Hazret-i Mevlâna*.

Türkçe, Farsça beste ve naatları ihtiva eder. Hangi tarihte derlendiği tam olarak tespit edilemeyen eserde, sırasıyla Nâyî Osman Dede'nin râst âyini, Behçet Efendi'nin bir bestesi, Fasihî Dede'nin natı ve meşhûrâtı, Mevlâna'nın Devr-i revân usulünde Bayâtî makamında bir âyini, Gazel-i Sultân Divânî başlığı altında beş beyit ve Hazret-i Sultân Divânî başlığı altında yirmi beyit, Fasih-i Mevlevî'nin Devr-i revân usulünde Beyâtî âyini, Hazret-i Sultân Divânî Behâyî başlığı altında iki sütun halinde bazı beyitler ve kasideler, Naat-ı şerif-i Hazret-i Mevlâna, Naat-ı Hazret-i Dîvânî, Sultân Divânî'nin gazeli, Sultan Veled'in muhammesi mevcuttur. Devamında râst ve düğâh gibi perdeler ve diğer bazı makamlar, darblar hakkında bazı bilgiler, bazı musikî aletlerinin şekilleri ve düm tek nakaratları yer almaktadır.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 177, Mikrofilm, nr. 259

Eser, 210x100 mm ebadında ve 1b-26b varaktır. Satır sayısı farklı olup, nesih kırması hatla yazılmıştır. Kahverengi meşin ciltlidir. İstinsah tarihi ve müstensihî tespit edilemeyen eserin bazı yerleri bir, bazı yerleri iki ve bazı yerleri üç sütun halinde manzum ve bazı yerleri ise mensurdur.

Baş:1b

آیین شریف قطب العارفین الشیخ نائی عثمان دده افندی مقام راست

همی یار این خانه که پیوسته درو چنگ جفا نیست

سعی ایله رضا کوزله قو اطلاقله قیدی

ز عشق روی تو روشن دل بنین و بنات

Son: 26b

تک nakaratları vardır.

2.33. Mevlevî şeyhleri silsilesi (Yenikapı, Kulekapısı, Kasımpaşa ve Beşiktaş Mevlevîhâneleri Şeyhleri Silsilesi):

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen eserde Yenikapı, Kulekapısı, Kasımpaşa ve Beşiktaş Mevlevîhâneleri şeyhlerinin kronolojik sırayla silsilesi mevcuttur. Eser, sırasıyla Yenikapı Mevlevîhânesi'nden 14 şeyhin, Kulekapısı Mevlevîhânesi'nden 21 şeyhin, Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nden 15 şeyhin ve Beşiktaş Mevlevîhânesi'nden 12 şeyhin adını ihtiva etmektedir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3910/9

Eser, 208x138 (160x85) mm ebadında, 2 (30b-31a) varaktır. Satır sayısı farklıdır. İstinsah tarihi ve müstensihisi bilinmiyor. Talik hatla istinsah edilmiştir. Sırtı ve kenarları meşin kaplı, ebrulu mukavva ciltlidir. Kırmızı ince cetveli ve açık krem renkli varaklıdır.

2.34. Mevlevî tarikâtı silsilesi:

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen eser, şematik olarak (soy ağacı şeklinde) Peygamber'den başlayıp Muhammed b. Ebû Bekir'de sona eren ve ikinci koldan Şeyh Hasan Çelebi'nin oğullarından Abdurrahman Çelebi'de son bulan bir Mevlevî tarikâtı silsilesidir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nuri Arlesez, nr. 69

Eser, 195x100 mm ebadında 6 (1b-6b) varak olup ciltsizdir.

2.35. Müntahabât mecmû'ası:

Derleme

Kim tarafından ve hangi tarihte derlendiği bilinmeyen eser, Mevlâna, Mevlevîler ve Mevlevî âyinleri hakkındaki gazelleri içermektedir. Bu gazeller Mevlevî şairlerin şiirlerinden seçmedir. Türkçe olan eserde baştan 34a'ya kadar Şems-i Tebrîzî ile ilgili Farsça beyitler vardır.

Nüsha tavsifi:

Afyon, Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktp., nr. 18228

Eser, 205x130 (175x120) mm ebadında ve 100 varaktır. Satır sayısı farklıdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Vişne çürüğü renkli meşin ciltli ve krem renkli ay yıldız filigranlı ince varaklıdır. İki sütun halinde ve dikkat çekmesi gereken yerler kırmızı ile yazılmıştır. 1b serlevhalı ve ayrıca 1b-2a kalın yaldız cetvellidir. Bazı varaklar boştur.

Baş: 1b

غزل شمس تبریزی قدس سره العزیز

زآندمکه رخس دیدم شوریده و حیرانم

من بنده سلطانم سلطان جهانبانم

هم اشرف حیوانم هم افضل انسانم

طوطی خوش الحانم سیمرخ سخندانم

Son: 100b

فرید عهد شمس الدین محمد

بسوی جنت اعلیٰ روان شد

نگه کردم صفا و نور مرقد

بخاک پاک او چون بر گذشتم

فرید مردمان آن چشم آهو

کند صد گونه ... آن پری رو

2.36. *Risâle-i Mevlevî:*

Müellifi bilinmeyen eserde, on bölüm halinde Mevlevî meclislerinde nelerin yapıldığına dair bilgiler verilmektedir. Burada, Mevlevîlerin âyin günlerinde düzenledikleri meclislerde, *Kur'ân* ve hadis okuduklarında, vaaz ve nasihat ettiklerinden, Mesnevî-i şerif okuduklarından, ney üfleyip def ve saz çaldıklarından ve selamlaşmalarından bahsedilmektedir. Mensur bir eser olan *Risâle-i Mevlevî*'de Mesnevî'den bazı beyitler de yer almaktadır. İstanbul, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 614'de yazma nüshası bulunan eserin telif tarihinin, itmam kaydında yer alan "muhtasarî" kelimesiyle ebced hesabına göre 1340/ 1921 olduğu belirlenmiştir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 614

Eser, 215x130 (145x60) mm ebadında, 181 (61a-241b) varak ve 19 satırdır. Talik hatla istinsah edilmiş olup müstensihisi bilinmiyor. Bitki motifli şemseli, koyu kahve renkli meşin ciltlidir. Varakları muhtelif renktedir.

Baş: 61a

بسم الله الكبير اعوذ بالله العظيم و... اصوله و فروعه اجمعين...

Son: 241b

اثره لفظ مختصرى تاريخ اولمشدر... والصلاة على خير البريه و اصحابه البره ال...سيه تمت.

2.37. Şi'ir Mecmû'ası:

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen ve derleme yoluyla meydana getirilen eserde Mevlâna ve Mevlevîliğe ait şiirler mevcuttur. Eser, otuz dört Mevlevî şairden müntahap Türkçe ve Farsça şiirleri içermektedir.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2454

Eser, 222x140 (176x92) mm ebadında 48 (1b-48b) varaktır. Satır sayısı farklıdır. Talik hatla istinsah edilmiş; istinsah tarihi ve müstensihisi bilinmiyor. Koyu kahve renkli düz meşin ciltli ve aharlı krem renkli ince kağıtlıdır.

Baş: 1b

زآن دمکه رخس دیدم شوریده و حیرانم

من بنده سلطانم سلطان جهانانم

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEVLÂNA'NIN ESERLERİYLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bu bölüm, "1- Mesnevî ile ilgili çalışmalar, 2- Divân-i Kebîr üzerinde yapılan çalışmalar, 3- Fîhi mâ fih ile ilgili olarak yapılan çalışmalar" ana başlıklarına ayrılmıştır.

Mesnevî ile ilgili çalışmaların çokluğu ve çeşitliliği dikkate alınarak "Mesnevî ile ilgili çalışmalar" başlığı altındaki eserler, telif edildikleri tarih sırasına ve konularına göre aşağıdaki altı ara başlık altında sunulmuş ve bu başlıklara göre numaralandırılarak sıralanmıştır:

3.1. Mesnevî ile İlgili Çalışmalar:

3.1.1. Mesnevî'nin Eski Harfli Türkçe Tercüme ve Şerhleri:

Mesnevî'nin tercüme ve şerhleri, *Mesnevî*'nin altı cildinin tercüme ve şerhi ya da birkaç cildinin veya çoğunluk itibarıyla birinci cildin tercüme ve şerhi şeklindedir.

3.1.1.1. *Mesnevî* şerhi:

Ebu's-Su'ûd b. Sa'dullâh b. Lütfullâh b. İbrahim el-Hüseynî el-Kayserî tarafından 985/1577-78'de tercüme ve şerh olarak kaleme alınan eser, eldeki bilgilere göre *Mesnevî*'nin birinci cildinin mensur ilk tam tercüme ve şerhidir. Eserde müellifin künyesi, Ebu's-Su'ûd b. Sa'dullâh b. Lütfullâh İbn es-Seyyid Şeyh İbrahim el-Hüseynî el-Kayserî şeklinde kayıtlıdır.

Kaynaklarda müellif hakkında bilgi tespit edilememiştir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Süleymaniye Ktp., Serez nr. 1463

Eser, 245x180 (184x116) mm ebadında, 218 varak ve Muhammed b. Mahmûd b. Muhammed tarafından 998/1580 yılında nesih hatla istinsah edilmiştir. Açık kahverengi meşin ciltli ve miklablıdır. Her iki kapakta ve miklabta derince birer şemse ve ayrıca kapaklarda ikişer küçük şemse vardır. Arka cilt kapağı biraz eskimiş ve dökülmüştür. Açık krem rengi aharlı

kağıda, konu başlıkları ve dikkat çekmesi gereken yerler kırmızıyla yazılmış, Farsça beyitlerin üzerine kırmızı hat çekilmiş ve cümle sonlarına kırmızı nokta konulmuştur.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم ... الحمد لله ... اما بعد فهذه مجموعة جمعة لشرح كتاب المثنوى
المشتمله لجميع علوم معنوى و هو فقه الله الاكبر و برهان الله الاظهر و شرع الله الازهر مثل نور الصبح
الصادق ...

Son: 218a

تم الكتاب ... على يد العبد الضعيف السيد ابو السعود بن السيد سعد الله بن السيد شيخ لطف الله
ابن السيد شيخ ابراهيم الحسينى القيصرى... سنة 985 كتبه الفقير الحقير ... محمد بن محمود غفر الله ...
تمت بعون الله تعالى و حسن توفيقه فى ليلة السبت بعد العشاء فى اوائل شهر جمادى الاولى سنة ثمان و
تسعه و تسعمائه سنة 998 .

3.1.1.2. Şerh-i Mesnevî:

Şem'î Şem'ullâh (1530–1600–1) tarafından XVI. yüzyılın sonlarında şerh ve tercüme olarak telif edilen eser, elimizdeki bilgilere göre *Mesnevî*'nin altı cildinin tam olarak yapılan ilk Türkçe tercüme ve şerhidir. Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas nr. 2068, 2069, 2070, 2071, 2072 ve 2073' de her cildi ayrı ayrı kayıtlı bulunan eserin ikinci cildinin ketebesine göre 997/1588'den önce şerh edilmeye başlandığı ve altıncı cildinin dîbâcesine göre de 1009/ 1600-1 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Eserin ilk beş cildi Üçüncü Murad (1546-1595) adına ve altıncı cilt, Üçüncü Murad'ın vefatından sonra Üçüncü Mehmed (26 Mayıs 1566–22 Aralık 1603) adına şerh edilmiştir⁹⁵.

⁹⁵ Gölpınarlı, s.142

Şem'î Şem'ullâh, 996/1530 yılında Prizren'de doğdu. Üçüncü Murad (ö.1004/ 1595) ve Üçüncü Mehmed (1566-1603) devri Mevlevî şairlerindedir. İstanbul'da Şeyh Vefa tekkesine yerleşti ve *Osmanlı Müellifleri'*ne göre 1000/1591-92'de⁹⁶ *Sicill-i Osmânî'*ye göre 1005/1596-97'de⁹⁷ Gölpınarlı'ya⁹⁸ göre de 1009/1600-1 yılından sonra vefat etmiştir. Daha çok şerh eserleri bulunan Şem'î'nin eserlerinin bazıları şunlardır: *Şerh-i Divân-ı Hafız*, *Şerh-i Gülistân*, *Şerh-i Bustân*, *Şerh-i Pend-i Attâr*, *Şerh-i Subhetü'l-ibrâr*, *Şerh-i Tuhfetü'l-ahrâr*, *Şerh-i Bahâristân*, *Şerh-i Mantıku't-tayr*.

Nüsha tavsifi:

I. Cilt

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas nr. 2068

Nüsha, 298x195 (188x117) mm ebadında, 350 varak ve 29 satırdır. Ne-sih hatla 998/1589-90 yılında istinsah edilmiştir. Yanları ve arkası tamir görmüş, şemseli, köşebentli ve miklابلı ciltlidir. Krem renkli aharlı kalın kağıtlı olup, 1b lacivert, yıldız ve surhla tezhiplidir. Diğer sayfaları lacivert ve yıldız cetvellidir. Kenarlarında bazı kelimelerin izahları vardır. Mesnevî beyitleri ve başlıklar kırmızıyla yazılıdır.

Baş: 1b

هزاران جواهر حمد و ثنا اول پادشاه سریر عز و کبریا ... اولسون که بر مقتضای فحوای کنت

کنز!...

Son: 350b

تم شرح الجلد الاول بعنايت ... من المثنوی شریف ... فی شهر ربیع الاول و یوم چهارشنبه و

فی تاریخ سنه 998 .

⁹⁶ *Osmanlı Müellifleri*, II, 258

⁹⁷ *Sicill-i Osmânî*, III, 170

⁹⁸ Gölpınarlı, s.142

II. Cilt

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas nr. 2069

Nüsha, 305x202 (240x155) mm ebadında, 226 varak ve 33 satırdır. Abdullâh b. Hamzatu'l-Amâsî tarafından 1067/1656 yılında nesih hatla istinsah edilmiştir. İnce zencirekli, şemseli, miklablı koyu kırmızı meşin ciltli ve krem renkli aharlı kalın kâğıtlıdır. Beyitlerin üzerleri surhla keşideli ve başlıklar kırmızıyla yazılıdır.

Baş: 1b

بسم الله ... بعد اداء ما وجب ... مقصود سلطان مراد خان حضرتلری در که ... جانبندن مثنوی
شریفک لسان ترکیله شرح اولنمسی ایچون فرمان شریف واجب الاتباع وارد اولمغین بو عبد ... شمعی
حقیر...

Son: 226b

مثنوی شریفک جلد ثانی سی لسان ترکی ایله طقوز یوز طقسان یدی رجبک یکرمنجی گونی...
شمعی حقیر... خطی ایله تمام اولدی قد تم هذا الجلد الثانی... عبدالله بن حمزة الاماسی فی شهر محرم...
لسنة سبع و ستین و الف... علیه افضل التحیه من خالق البریه.

III. Cilt

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas nr. 2070

Bu nüshanın bütün özellikleri II. cilt gibidir. 287 varak ve 33 satır olup, 1068/1658 yılında istinsah edilmiştir.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم ... حمد و ثناء فروان و شکر... سعادتلو و مروتلو سلطان مراد خان ابن
سلطان سلیم خان... شمعی حقیر جلد اول و جلد ثانی بی... تمام ایدوب الان ثالثک شرحنه شروع ایلدی...

Son: 287b

عبدالله بن حمزة الاماسى فى شهر جمادى الآخرة... لسنة ثمان و ستين بعد الف... بحرمة سيد

الانعام آمين.

IV. Cilt

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas nr. 2071

Bu nüsha, 340 varak ve 29 satırdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir ve miklabsızdır. Diğer bütün özellikleri II. cilt gibidir.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم ... حمداهى متوافره صدق آميز و شكرهاى متكاثره خلوص أویز على

من الشهود و الاعوام و على طريق الاستمرار و الدوام حق سبحانه و تعالى حضرته اولسون...

Son: 340a

مثنوى شريفدن جلد رابعك شرحى لسان تركى ايله شارحى اولان... شمعينك خطى ايله طقوز

يوز طقسان طقوز سنه ده واقع اولوب جمادى الآخرة نك اون بشينجى كوننده تمام اولدى... شمعى بى بر

خير دعا ايله ياد ايدوب روحنى بر فاتحه ايله شاد ايليه لر.

V. Cilt

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas nr. 2072

Bu nüsha, 311 varak ve 33 satırdır. Abdullâh b. Hamzatu'l-Amâsî tarafından 1060/1650 yılında nesih hatla istinsah edilmiştir. Diğer bütün özellikleri II. cilt gibidir.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم... حمدهای بی گران و ثناهای بی پایان حق سبحانه و تعالی حضرتنه
اولسون که... سلطان مراد خان بن سلطان سلیم خان... امر شریفیله که...

Son: 331a

هذا الجلد الخامس... للشمعی شرح المثنوی علی ید... عبدالله بن حمزة الاماسی فی شهر اول
ربیعین لسنة ستین بعد الف... من الله الملك القديم.

VI. Cilt

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas nr. 2073

Bu nüsha, 371 varak ve 33 satırdır. Abdullâh b. Hamzatu'l-Amâsî tarafından 1062/1652 yılında istinsah edilmiştir. Diğer bütün özellikleri II. cilt gibidir.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم... الحمد قبل كل كلام بصفات الجلال و الاكرام... خمس و تسعين و
تسمائه ربیع الاولنک اوایلنده...

Son: 371a

مثنوی شریفنک لسان ترکی اولان شرحی... یدی بیلده تمام اولدی ... عبدالله بن حمزة الاماسی...
اتمامه شهر رمضان... فی عام اثنین و ستین و الف... بحرمة نبیه و آله.

Diğer bazı yazma nüshaları şunlardır:

Afyon, Gedik Ahmet Paşa Halk Ktp., nr. 1564-1571, 18203 (1. cilt), 18204 ve 18205 (2. cilt), 18206 (3. cilt), 18207 (4. cilt), 18208 (5. cilt), 18209 (6. cilt), 18210 (7. cilt).

- Amasya, Beyazıt Halk Ktp., Beyazıt, Genel, nr. 565/1-6, 606/1
 Ankara, Millî Kütüphane Başkanlığı, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu, nr. 1917
 Balıkesir İl Halk Ktp., nr. 799 (1. cilt)
 Bursa, İnebey Eski Eserler Ktp., Genel, nr. 1112- 1113; Orhan, nr. 163/3
 Edirne, Selimiye Halk Ktp., Genel, nr. 4417
 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye, nr. 591; Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 3393- 3394, Veliyyüddin Efendi, nr. 1721; Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş, nr. 212,235; Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 201- 206, İsmihan Sultan, nr. 271- 275, Kadızâde Mehmed-Şehzâde Mehmed, nr. 275- 277, Nafiz Paşa, nr. 570-575, 576-579, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Koşuşlar, nr. 879- 880, Revan Köşkü, 441- 445, Üçüncü Ahmed, nr. 1613, İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY 1487, TY 2093, TY 2254.
 Kastamonu, Halk Ktp. Genel, nr. 2814 (5. cilt), 3262, 3642- 3644
 Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2074- 2077, 3951, 6001, 6401; Yusufaga Ktp. nr. 630; Konya Bölge Yazma Eserler Ktp. Burdur İl Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 800
 Kütahya, Vahit Paşa Halk Ktp., nr. 1236, 1654

3.1.1.3. *Hazînetü'l-ibrâr:*

Pîr Mehmed Efendi (XVII. yüzyıl) tarafından XVII. yüzyılın başlarında tercüme ve şerh olarak yazılan eser, *Mesnevî*'nin mensur Türkçe tercüme ve şerhidir. Sadece üçüncü cildi görülebilen eserin müellifi, mukaddimede (1b) ikinci cildi tamamladıktan sonra, üçüncü cilde başladığına işaret etmekte ve *Osmanlı Müellifleri*'nde ise Pîr Mehmed Efendi'nin Mevlâna'nın *Mesnevî*'sini *Hazînetü'l-ibrâr* adıyla şerh ettiği ve dördüncü cildini 1026/1617'de tamamladığı kayıtlıdır⁹⁹. Mukaddimesi Farsça olan bu eserin İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 179'da III. cildin bir nüshası mevcuttur. Yine Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, Mülhak nr. 33'de ve Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Köşkü, nr. 440'da IV. cildin bir nüshası bulunmaktadır.

Pîr Mehmed Efendi, XVII. yüzyılın başlarında Balıkesir'de dünyaya geldi. Uzun süre İstanbul'da kaldı. Mevlevî tarikatına bağlı bir şairdi ve

⁹⁹ *Osmanlı Müellifleri*, I, 47-48.

halk arasında Şeyh Budak adıyla tanındı. Bursa'da Şeyh Uftâde'den feyiz aldı¹⁰⁰.

Nüsha tavsifi:

III. Cilt

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 179

Nüsha, 289x150 (209x95) mm ebadında, 405 varak ve 33 satırdır. Hüsâmeddîn b. Hayreddîn tarafından 1b-16b talik hatla, 17a-405b kûfî hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi belli değildir. Şemseli, şirazeli koyu kahve renkli meşin ciltli ve ince kırmızı cetvelli, krem renkli aharlı kağıtlıdır. Müzeyyen ser levhalıdır. Konu başlıkları açık mavi ve Farsça beyitler kırmızıyla yazılmıştır.

Baş: 1b

حمد و سپاس حکمی را که... اما بعد این کمینه مستمند و دیرینه چون شرح جلد دوم کتاب

مثنوی را و بیان جلد ثانی سفر مولوی را بقلم شکسته زبان تحریر کرد...

Son: 405b

الفقییر الحقییر کاتب حسام الدین بن خیرالدین تم کتابته... عنهما اجمعین بحرمۃ سید المرسلین.

3.1.1.4. *Mesnevî-i şerif şerhi:*

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631)¹⁰¹ tarafından 1620–1627 yıllarında tercüme ve şerh olarak kaleme alınan bu eser, *Mesnevî*'nin altı cildinin ve Mevlâna'ya ait olmayan yedinci cildinin şerhidir. Eserin esas adı "*Mecmû'atu'l-letâ'if ve ma'muretü'l-me'ârif*" olup, daha çok *Mesnevî şerhi* adıyla bilinmektedir. *Fâtihü'l-ebvât*, bazı yerlerde ayrı bir eser olarak gösterilse de *Mesnevî şerhlerinde* işaret edildiği gibi, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz

¹⁰⁰ Osmanlı Müellifleri, I, 47-48.

¹⁰¹ Rusûhî İsmâil-i Ankaravî için bk., bu çalışma, 2.1. *Minhâcu'l-fukarâ*'.

beytinin şerhi ve *Mesnevî-i şerif şerhi*'nin baş kısmıdır. Şârih, eserin mukaddimesinde kendisinin, Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinin başından nakil ve takrir etmeye başladığında, bazı dostlarının eserin tamamını şerh etmesini istediklerini, eğer bütün beyitlerin şerhi yapılamazsa ilk on sekiz beytin şerhini yapmasını arzu ettiklerini; kendisinin de ilk on sekiz beyti ve bazı müşkil olan kelimeleri şerh etmeye başladığını ve ilk on sekiz beytin şerhine de *Fâtihü'l-ebiyât* dediğini açıklamaktadır¹⁰². Zira *Mesnevî şerhi* de *Fâtihü'l-ebiyât* diye adlandırılan ilk on sekiz beytin şerhinden (s. 23–44) sonra, 48. sayfada *Mesnevî*'nin 19. beytinin şerhiyle devam etmektedir. Şârih, ayrıca eserde (s.46) *Mesnevî*'nin Arapça beyitlerini, ayetleri ve hadisleri ihtiva eden kelimeleri toplayıp şerh ettiğini ve eserin *Câmi'ü'l-âyât* ismini aldığını, sonra *Fâtihü'l-ebiyât*'ı şerh ettiğini ve daha sonra da bu iki eserin arasında kalanları şerh ederek bir araya getirdiğinde *Mesnevî*'nin şerhinin meydana geldiğini belirtmektedir. Rusûhî İsmâil-i Ankaravî, *Mesnevî*'yi şerh ederken İbnü'l-Arabî başta olmak üzere, İbn Fâriz ve Herevî'den yararlanmıştır¹⁰³. Eserde bir taraftan Mevlâna'nın fikirleri açıklanmış, diğer taraftan da tasavvufun genel kaideleri sade bir dille ortaya konulmuştur¹⁰⁴. Eser, 1030–1037/1620–1627 yıllarında yazılmış, Mevlevîler arasında çok tanınmış ve rağbet görmüştür.

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî'nin *Mesnevî-i şerif şerhi*, İstanbul'da 1289/1872 yılında Matbaa-i Âmire'de I. c. 12 + 715 s., II. c. 4 + 574 s., III. c. 10 + 802 s., IV. c. 8 + 903 s., V. c. 8 + 879 s., VI. c. 3 + 581 s. ve VII. c. 3 + 552 sayfa büyük boy olarak yedi cilt halinde basılmıştır. Birinci ciltte müellifin hal tercümesine de yer verilmiştir. Burada VII. cilt, "tekmile-i cild-i sâdis" adıyla bilinmektedir. Eserin çok sayıda yazma nüshası ve bazı baskıları mevcuttur. Yukarıdaki baskıdan önce eser, "Rusûhî İsmâil-i Ankaravî, *Mesnevî-i şerif şerhi* (*Fâtihü'l-ebiyât*)", adıyla I-III (6 Defter), Mısır: Bulak Mtb., 1251/1835, I. cilt: 24+341+396; II. cilt: 416+459; III. cilt: 458 +554 s. olarak basılmıştır.

Bazı yazma nüshaları da şunlardır:

Afyon, Gedik Ahmet Paşa Halk Ktp., nr. 18201 (VII. cilt), 18202, 18215.

İstanbul, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 3184, 3365–3368, 9261, 9263, Veliyyüddin Efendi, nr. 1672, 3184; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. O.1920-O.1924, Çelebi Abdullah, nr. 313, Dârülmesnevî, nr. 210-211, 245,

¹⁰² Rusûhî İsmâil-i Ankaravî, I, 2.

¹⁰³ Gölpinarlı, s. 143; Yetik, Erhan, "Ankaravî Rusûhî İsmail", *TDVİA*, III, 212; *TDEA*, VI, 98; VII, 359.

¹⁰⁴ Yetik, Erhan, "Ankaravî Rusûhî İsmail", *TDVİA*, III, 212.

Es'ad Efendi, nr., 1561, 1563, 1598, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2247, Halet Efendi, nr. 29, 31, 176, 178, 274, 275, Halet Efendi, Mülhak, nr. 23, 30–32, 79, 80, 252, H. Hayri Abdullah Efendi, nr. 174, Hamidiye, nr. 669–675, Lala İsmail, nr. 173, 174, Lala İsmail-Hamidiye, nr. 171, 172, Laleli, nr. 1422, Mahmud Efendi, nr. 2273, Mihrişah Sultan, nr. 240, Nafiz Paşa, nr. 450, 589–591, 592, 593–597, Saliha Hatun, nr. 103, Şehit Ali Paşa, nr. 1260–1265, 1269, Yazma Bağışlar, nr. 558, 561, 568, 569; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY 9578; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp, Koğuşlar, nr. 1011, Revan Köşkü, nr. 452, 457, Üçüncü Ahmed, nr. 1360.

İzmir, Tire, Necip Paşa Ktp, nr. 287–290.

Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 2879

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp, İhtisas, nr. M.83, 2062–2066, 2101; Konya Bölge Yazma Eserler Ktp. Konya İl Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 432

Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktp, nr. 2148

Manisa İl Halk Ktp., nr. 5136; Çeşnigir, nr. 5176.

Ömer Bektaş tarafından *Rusûhî İsmail Efendi ve Mesnevî-i Şerîf Şerhi* adıyla 1993 yılında Selçuk Üniversitesi'nde Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır.

3.1.1.5. *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî:*

Sarı Abdullah (1584–1660) tarafından 1035–1040/1625–1631 yıllarında tercüme ve şerh olarak kaleme alınan eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinin beş cilt olarak yapılmış Türkçe mensur tercüme ve şerhi olup, IV. Murad (27 Temmuz 1612-19 Şubat 1640)'a takdim edilmiştir.

Sarı Abdullah, 992/1584'te İstanbul'da doğdu. Babası Magrib şehzâdelerinden Seyyid Mehmed Efendi, Birinci Ahmed (1590–1617) zamanında İstanbul'a yerleşti. Sarı Abdullah, döneminin âlimlerinden özellikle Azîz Mahmûd Hudâî Efendi'den yararlanmış ve ona intisap ederek Hudâî dergahında on yıl kalmıştır. Tahsilinden sonra devlet hizmetinde bulunan Sarı Abdullah, Birinci Ahmed devri sadrazamlarından Halil Paşa'nın Şark Serdarlığı esnasında onun tezkirecisi ve Dördüncü Murad (1612-1640)'ın 1637-1638 yılındaki Bağdat seferine Rikâb-i Humâyûn olarak katıldı. 1639 yılında reisulkuttâb kaymakamı oldu. 1640'da Anadolu ve Cizye muhasebeciliğine getirildi. 1650'de piyale mukabelecisi ve 1654 yılında mensuh mukataacısı oldu. Çeşitli tarikatlara mensup kişilerle yakın münasebetleri olan Sarı Abdullah, Bayramî-Melâmî tarikatının Hamzavî koluna mensuptu. *Abdî* mahlasıyla tasavvufî şiirler yazan ve aynı zamanda bir âlim olan Sarı Ab-

dullah, 1071/1660 yılında vefat etti ve Topkapı'dan Maltepe Hastanesine giden caddenin sol tarafına defnedildi. Bazı eserleri şunlardır: *Cevheretü'l-bidâye ve durretü'l-nihâye*, *Dustûru'l-inşâ'*¹⁰⁵.

Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî İstanbul'da 1287-1288/1870-1871 yıllarında Tasvîr-i Efkâr Matbaasında I. c., 8+ 520+ 4 s., II. c., 6+ 596 s., III. c., 6+ 509 s., IV. c., 5+ 487 s. ve V. c., 5+ 494 sayfa büyük boy olarak basılmıştır.

Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî'nin bazı yazma nüshaları şunlardır:

İstanbul, Köprülü Ktp., Fazıl Ahmed Paşa, nr. 740; Süleymaniye Ktp., Damat İbrahim Paşa, nr. 743-746, Es'ad Efendi, nr. 1771, 3764, Gelibolulu Tahir, nr. 22, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2199, Halet Efendi, nr. 175, Halet Efendi, Mülhak, nr. 177, Hamidiye, nr. 668, Pertev Paşa, nr. 269, 272; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY. nr. 130,1480, 2083, 2090, 6307.

Kayseri, Râşid Efendi Ktp., nr. 1089/1-2

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. M.82, 2078-2079; Yusufapaşa Ktp, nr. 6638.

Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktp., nr. 1125, 1129

Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî'nin ayrıca *Şerh-i Mesnevî* adıyla Muhammed Kayyımzâde tarafından nesih hatla istinsah edilmiş bir nüshası, Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktp., nr. 787'de (1. ve 2. ciltler; 410 varak) ve nr. 788'de (3., 4., ve 5. ciltler; 530 varak) bulunmakta olup istinsah tarihi bilinmemektedir¹⁰⁶.

Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî hakkında yapılan bazı çalışmalar da şunlardır:

Ülker AYTEKİN tarafından *Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi* adıyla 2002 yılında Marmara Üniversitesi'nde Doktora tezi hazırlanmıştır.

Selahaddîn Durgun tarafından "*Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i bevâhir-i Mesnevî)*" (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1993) konulu bir Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır.

¹⁰⁵ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-fuzalâ'*, I, 280-281; *Sicill-i Osmânî*, III, 367-368; *Osmanlı Müellifleri*, I, 100-102; Gölpinarlı, s. 144; *TDEA*, I, 12-13; Ö. Faruk Akün, , "Sarı Abdullah", *İA*, X, 216-220.

¹⁰⁶ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (19.04.2005 ve 24.07.2006).

3.1.1.6. Tercüme-i Mesnevî-i Şerif:

Şeyh Nazmî Mehmed Efendi (ya Nazmî Mehmed Efendi veya Mehmed Nazmî Efendi 1032–112/1623–1701) tarafından 1087/ 1676-77'da tercüme edilen eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinin Mesnevî vezninde Türkçe manzum tercümesidir. Kaynaklarda *Hediyetü'l-ihvân*¹⁰⁷ ve *Sırr-i Ma'nevî*¹⁰⁸ adıyla da bilinen, Farsça hiç bir beyti içermeyen ve sadece Mesnevîdeki beyitlerin Türkçe'sini muhtevi bu eserin bir nüshası İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 693/2 (39b-94a)'de yer almaktadır.

Şeyh Nazmî Mehmed Efendi, 1032/1622 yılında İstanbul'da doğdu. Babası, Tacir Ramazan Çelebi olup, dedesi Trabzonlu Rüstem Efendi'dir. Müellif, dönemin tanınmış âlimlerinden Süleyman Efendi'den ders okudu. Halvetî tarikatının halifelerinden Abdülehad Nûri (ö. 1061/1651)'ye intisap etti. 1065/1654 yılında İstanbul'da Şehremîni'ye yakın Yavaşca Mehmed Ağa zaviyesine şeyh ve camisine de imam oldu. 1105/1693'te de Yenicami'ye vaiz olarak tayin edildi. 24 Şevval 1112/ 4 Nisan 1701 tarihinde, Mehmed Süreyya'ya göre ise 24 Şevval 1120/ 6 Ocak 1709 tarihinde vefat etti¹⁰⁹. Zaviyesinin yakınındaki türbede metfundur. Şiir söyleyecek kadar Türkçe, Arapça ve Farsça bilen Nazmî Mehmed Efendi'nin *Divân*'ı ile *Hediyetü'l-ihvân*, *Mi'yâru't-tarîka ve Etoâru's-seb'a* adlı eserleri vardır¹¹⁰.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 693

Nüsha, 210x145 (160x120) mm ebadında, (39b-94a) 56 varak ve 20 sattır. 1087/1676–77 yılında, aharlı krem renkli kağıda dört sütun halinde talik hatla yazılmış olup miklablı mukavva ciltlidir. Konu başlıkları kırmızıdır.

¹⁰⁷ *Osmanlı Müellifleri*, I, 175; *Sicill-i Osmânî*, IV, 560; *TDEA*, VI, 546-547.

¹⁰⁸ Ceyhan, Semih "Mesnevî", *TDVİA*, 325- 334; Aksoy, Hasan, "Nazmi Efendi, Mehmed", *TDVİA*, XXXII, 460- 461.

¹⁰⁹ *Sicill-i Osmânî*, IV, 560.

¹¹⁰ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-fuzalâ'*, II, 203-204; *Sicill-i Osmânî*, IV, 560; *Osmanlı Müellifleri*, I, 175-176; Gölpınarlı, Abdülbaki, "Nazmi", *İA*, IX, 147-148; *TDEA*, VI, 546-547; Aksoy, Aksoy, "Nazmi Efendi, Mehmed", *TDVİA*, XXXII, 460- 461.

Baş: 39b

ترجمه مثنوی شریف جلد اول للشیخ نظمى حلوتى رحمه الله. بسم الله الرحمن الرحيم

دکله نیدن نه حکایت ایدر اول آیرلقلردن شکایت ایدر اول

کسدیلر تا کیم قامشلقدن بنی اکلدی حالم بنم مرد و زنی

Son: 94a

ترجم چونکم بامداد خدا بولدی انجام و نهایت نظمیا

نام ویردم آکه سر معنوی اولدی تاریخی علم مثنوی

سنه 1087

3.1.1.7. Mesnevî-i ma'nevî:

Mehmed Ali el-Mevlevî tarafından şerh edilen eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinin mensur Türkçe şerhidir. XVII. yüzyılda veya daha öncesinde kaleme alındığı tahmin edilen eserin şerh ediliş tarihi tam olarak tespit edilememiştir.

Mehmed Ali el-Mevlevî hakkında kaynaklarda bilgi tespit edilememiştir. Müellif, adını eserin mukaddimesinde el-Mevlevî es-Seyyid Mehmed Ali olarak kaydetmiştir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2780

Nüsha, 275x172 (201x110) mm ebadında, 429 varak ve 15 satırdır. Şemseli, koyu kahve renkli meşin ciltli ve krem renkli aharlı kalın varaklıdır. Şeyh Ahmed el-Tacir tarafından talik hatla 1103/1691-2 yılında istinsah edilmiştir. 1b serlevhalı, 1b-2a yaldızlı ve diğer varaklar kırmızı cetvellidir. Konu başlıkları, Arapça ibareler ve dikkat çekmesi gereken yerler kırmızıyla yazılmış ve Farsça beyitler kırmızı keşidelidir.

Baş: 1b

هذا كتاب المثنوى ها حرف تنبيهدر و فى الحقيقه اسم اشارتدن دكلدر مشار اليه اوزره تنبيهدر

اوتورى ايراد اولمشدر و ذا اشارتدر وضع اصليسى محسوسانه اشارت اولمق ايجوندر...

Son: 429b

الله اعلم بالصواب جزء اول تمام شد اينجا...الفقير الشيخ احمد التاجر...سنه ثلاث و مائه الف.

3.1.1.8. *Yetîmû'ş-şürûh:*

Tâlibî Hasan Efendi (ö.1130/1717-8) tarafından 24 Rebi'ü'l-evvel 1106/1694'de şerh edilen eser, Mesnevî'nin üçüncü cildinin mensur Türkçe şerhidir. Eserin mukaddimesinde (1b-2b), kendisinin 1102/1691 yılında Selanik Mevlevîhânesi'ne tayin edildiğine, yanmış olan Mevlevîhâne'nin kitaplarının arasında Sürûrî ve Şem'î'nin Mesnevî şerhlerinin ve Rusûhî İsmâil-i Ankaravî'nin de Mesnevî şerhinin üçüncü cildinin kaybolduğunu ve bu yüzden de Mesnevî'nin üçüncü cildini şerh ettiğini beyan etmektedir.

Tâlibî Hasan Efendi, İştîp'de doğdu ve tahsilini tamamladıktan sonra kadılık görevinde bulundu. Selanik Mevlevîhânesi şeyhi Vecdî Dede'ye intisap etti ve onun vefatından sonra aynı dergahta şeyh oldu. Kendisinin yerine başkası şeyh tayin edilince kadılık görevine tekrar döndü. Daha sonra malını mülkünü satarak Galata Mevlevîhânesi şeyhi Gavsî Dede (ö.1108-1109/1696-1698)'ye yeniden intisap etti ve Mevlâna dergahı post-nişîni İkinci Bustân Çelebi (ö. 1117/ 1705) tarafından Selanik ve Mısır Mevlevîhânelerine şeyh olarak tayin edildi. Siroz'da 1130/1717-18'de vefat etti¹¹¹.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2080

Nüsha, 285x162 (216x100) mm ebadında, 365 varak ve 27 satırdır. Talik hatla istinsah edilmiş, ferağ kaydı yoktur. Üzeri ebru kaplı mukavva ciltli, kırmızı ince cetvelli ve krem renkli aharlı varaklıdır. Başlıklar ve dikkat

¹¹¹ DEİS, s. 501; MMYK, II, 138-139.

edilmesi gereken yerler kırmızıyla yazılmış ve 359a'dan sonuna kadar yazı farklıdır.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين... بيك يوز ايکينجی سنه سی مدینه قونیه ده واقع
 آستانه حضرت مولانا ده بالا نشین... بستان افندی... بو فقیر... درویش حسن طالبی... سلانک جوارنده واقع
 اولان مولویخانه یه شیخ و مثنوی خوان نصب و تعیین بیوروب...

Son: 365a

تم الكتاب یتیم الشروح... فی الیوم الرابع و العشرین من ربیع الاول لسنة ستہ و ماتہ و الف...
 یا ربم از کاتبان گنج نویس محفوظ دار طالبان را میل ده این نسخه پابنده را

3.1.1.9. Manzum Mesnevî tercümesi I-VII:

Nahifî Süleyman (1056–1151/1646–1737) tarafından 1712 -1730 yıllarında tercüme edilen eser, *Mesnevî*'nin altı cildinin Türkçe manzum tercümesi olup, *Terceme-i Mesnevî li-Nahifî* adıyla da bilinir.

Nahifî Süleyman, 1056/1646 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Yeniçeri Abdurrahman Efendidir. İyi bir tahsil görerek Arapça ve Farsça öğrendi. Hattat Hâfız Osman'dan hat dersi aldı. Sülüs, nesih ve talik yazı türlerinde ustaydı. Yeniçeri Kalemî'nde kâtiplik yaptıktan sonra 1109/1697 yılında sefaret kâtibi olarak İran'a gitti. 1131/1718 yılında Elçi İbrahim Ağa ile birlikte yine sefaret kâtibi olarak Macaristan'a gitti. 1138/1725 yılında Şikk-ı sâni defterdarı oldu ve daha sonra kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. İran'dan dönüşünde Konya'da İkinci Bustân Çelebi (ö.1705)'ye intisap ederek Mevlevî tarikatına girdi. Daha sonra Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Dede Efendi'den hilafet aldı ve Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ne şeyh oldu. 1151/1737-38 yılında vefat etti ve Topkapı'ya defnedildi. Aynı zamanda şair olan Nahifî Süleyman, Türk edebiyatının her nazım türünde na't yazdı. Dîvân sahibi olan müellifin eserlerinden bazıları şunlardır:

Hilyetü'l-envâr, Hicretü'n-nebî, Ravzatu's-safâ, Mi'râciye, Âsâfnâme, Hicretnâme, Zuhru'l-âhire, Nasîhatu'l-vuzerâ' vb.¹¹².

Aslı altı cilt olan bu tercüme, Ferruh Efendi (ö.1840)'nin yedinci cilt tercümesi eklenerek Seyyid Ali Cevdet'in nezaretinde ve Mustafa Vehbî'nin tashihiyle Mısır'da 1268/1852 yılında Bulak Matbaasında yedi cilt büyük boy olarak neşredilmiştir. Bu yedi ciltlik eser, üç kitap halinde olup, I. ve II. ciltler bir arada 15+ 7+ 155 ve 3+ 139 sayfa, III. ve IV. ciltler bir arada 3+ 184 ve 5+ 147 sayfa ve V., VI. ve VII. ciltler bir arada 3+ 171, 1+187 ve 3+ 68 sayfadır.

Bu matbuu eserin altı cildi daha sonra, Âmil Çelebioğlu tarafından "*Mesnevî-yi Şerîf, Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Manzum Nahîfi Tercümesi*" adıyla İstanbul, 1967-1969'da günümüz Türkçesiyle yayınlanmıştır.

Bazı yazma nüshaları şunlardır:

Ankara, Türk Dil Kurumu Ktp., nr. Yz. B 29¹¹³

İstanbul, Nuruosmaniye Ktp., nr. 2326, 2327; Süleymaniye Ktp., Aya-sofya, nr. 1721, Es'ad Efendi, nr. 1356-1359, Halet Efendi, nr. 182, Hamidiye, nr. 637-638; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1243-1244; İstanbul Üniversitesi, Merkez Ktp., TY nr. 10

Kayseri, Râşid Efendi Ktp., Genel, nr. 1083

3.1.1.10. *Hulâsatu's-şurûh I-VI:*

Murâd Mehmed Efendi (1223-1264 / 1808-1848) tarafından 1255-1261/1839-1845 yıllarında şerh edilen eser, *Mesnevî*'nin altı cildine tam olarak kısa ve veciz bir şekilde yapılmış Türkçe mensur şerhtir. Murâd Mehmed Efendi, eserin birinci cildinin mukaddimesinde, bu eseri talebelelerinin isteği üzerine şerh ettiğini, 17 Receb 1255/ 15 Eylül 1839 tarihinde şerh etmeye başladığını ve altıncı cildin mukaddimesinde ise 18 Rebî'u'l-âhir 1261/ 15 Nisan 1845'de beşinci cildin şerhini tamamladığını ve 26 Rebî'u'l-âhir 1261/ 23 Nisan 1845'de altıncı cildin şerhine başladığını beyan etmektedir.

Murâd Mehmed Efendi, 1223/1808 yılında İstanbul'da doğdu. Nakşî şeyhlerinden Abdülhâlim Efendi'nin oğludur. Babasının vefatından sonra

¹¹² Fındıklılı İsmet Efendi, s.142-145; *Sicill-i Osmânî*, IV, 548; *Osmanlı Müellifleri*, II, 455-456; *TDEA*, VI, 498; Uzun, Mustafa, "Nahîf", *TDVİA*, XXXII, 297-299.

¹¹³ Bu nüshanın tavsifi için bk., Cumbur, Mujgan- Kaya, Dursun, s. 397-398.

İstanbul'da Çarşamba mahallesindeki Murad Molla dergâhına Hamzavî şeyhi oldu. Ayrıca bu dergâhın batı tarafına Dâru'l-Mesnevî yaptırarak burada Mesnevî okuttu. İyi derecede Farsça bilen Murâd Mehmed Efendi, aynı zamanda şairdi. 1264/1848 yılında İstanbul'da vefat etti. Şairin, *Mâhazar* gibi neşredilmiş ve *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî, Kavâ'id-i Fârisî, Risâletu's-sekaleyn ve Mu'înu'l-vâ'izîn* gibi basılmamış eserleri vardır¹¹⁴.

Nüsha tavsifi:

I. Cilt

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY., nr. 6309

Nüsha, 235x150 (185x100) mm ebadında, 106 varak ve 29 satırdır. 1256/1840 yılında Hüseyin b. Abdülcemil el-Kırîmî tarafından talik hatla istinsah edilmiştir. Bordo deri ciltlidir. Ön ve arka kapakta hilal ve tuğradan müteşekkil şemse vardır. Bu şemsenin içerisinde «کتابخانه همایون جناب» «کتابخانه ملوکانه» ibaresi yazılıdır. Mahfazalı ve miklablı olan bu nüshanın miklab ve kapaklarında ince ve kalın olmak üzere çift zencirek vardır. Aharlı krem rengi varaklıdır. 1b-2a, 5b-6a sayfaları kalın bakır renkli yıldızlı ve 1b ve 5b yıldızlı ser levhalıdır. 1b-4b'de mukaddime vardır. Varaklar çift kırmızı çerçevesi, konu başlıkları, dikkat çekmesi gereken yerler ve şerhi yapılan bazı beyitler kırmızı ile yazılmış, bazı beyitlerin ise üzerlerine kırmızı çizgi çekilmiştir. Cümlelerin bittiği yerlerde kırmızı noktalar vardır.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم... حمد بی حد و ثنای لا یعد اول خالق بی همتایه اولسون که... بعد

از حمد خدا و درود رسول کبریا معلوم اوله که بو بد کمتر و پر قصور بدتر چهارشنبه بازارنده مراد ملا

تکیه سی شیخی السید الحاج حافظ محمد مراد النقشبندی ابن الشیخ الحاج عبد الحلیم النقشبندی...

¹¹⁴ DEİS, s. 302; *Osmanlı Müellifleri*, I, 169; Gölpinarlı, s. 144; TDEA, VI, 441.

Son: 106b

قد تم شرح المجلد الول... من المثنوى المعنوى لمولانا... على يد شارحه الفقير السيد الحاج حافظ محمد مراد بن الشيخ الحاج عبد الحليم... سنة ست و خمسين و مائتين بعد الالف... قد تم تحرير شرح المجلد الاول من المثنوى المعنوى لاساذى المحقق المدقق فريد عصره و وحيد دهره الشيخ محمد مراد عن يد حسين بن عبد الجميل القريمى... سنة 1256.

II. Cilt

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY., nr. 6310

Bu nüsha, birinci cildin nüsha tavsifiyle aynı özelliklere sahiptir ve 102 varaktır. 1b-8a arasında mukaddime vardır.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم... الحمد لله الذى جعل هذا الكتاب الجليل لب القرآن الكريم و الصلوة و السلام على سيدنا و نبينا محمد الكريم... هذا عبد قليل البضاعة و كثير الضراعة چهارشنبه بازارنده مراد ملا تكيه سى شىخى و سلطان احمد جامع شريفى واعظى...

Son: 102a

قد تم شرح الجلد الثانى من المثنوى... السيد الحافظ الحاج محمد مراد النقشبندى بن شيخ الحاج عبدالحليم النقشبندى... خانقاه مراد ملا فى بازار چهارشنبه فى قرب جامع سلطان سليم خان قديم... فى سنة سبع و خمسين بعد المائتين و الالف.

III. Cilt

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY., nr. 6311

Bu nüsha, birinci cildin nüsha tavsifiyle aynı özelliklere sahiptir ve 127 varaktır. Cilt kapakları, yaldızlı bitki motifli biri büyük olmak üzere üç şemselidir. Ayrıca miklabında da şemse vardır. Kalın zencireklidir. 1b-8a arasında mukaddime vardır.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم... الحمد لله... بعد ذا بو عبد پر قصور و ... مکسور چهارشنبه بازارنده

مراد ملا تکیه سی شیخی...

Son: 127a

قد تم الجلد الثالث من المثنوی المعنوی لمولانا... علی يد شارحه الفقير السيد الحاج محمد

مراد النقشبندی بن الشيخ الحاج عبدالحليم النقشبندی شيخ تکیه مراد ملا الساكن فی بازار چهارشنبه... فی

سنه ثمان و خمسين بعد المائتين و الف.

IV. Cilt

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY., nr. 6312

Bu nüsha, birinci cildin nüsha tavsifiyle aynı özelliklere sahiptir ve 126 varaktır. Cilt kapakları, üçüncü cilt gibidir. 1b-4a arasında mukaddime vardır.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم... الحمد لله... بو عبد فقير و پر تقصير خادم الكلام الرباني و تدریس

کننده کتاب مثنوی مراد ملا تکیه سی شیخی السيد الحاج محمد مراد النقشبندی...

Son: 126a

قد تم شرح الجلد الرابع من كتاب مولانا... علی شارحه... الحاج السيد الحافظ محمد مراد

النقشبندی بن الشيخ الحاج عبدالحليم النقشبندی... فی سنة ثمان و خمسين بعد المائتين و الف.

V. Cilt

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY., nr. 6313

Bu nüshanın arkası ve kenarları meşin, kapaklar ve miklabı mukavva ve üzerleri ebru kağıt kaplı olup, diğer özellikleri birinci cildin nüsha tavsifiyle aynıdır ve 105 varaktır. 1b-9a arasında mukaddime vardır.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم... حمد بی حد و غایه... اما بعد بو عبد ضعيف و حقیر و جمله دن

کتر الحاج حافظ محمد مراد النقشبندی...

Son: 105a

لاتمام شرح الجلد الخامس من المثنوی... و یسرلنا شروع شرح الجلد السادس مع ختامه... فی

سنه احدى و ستین و مائتین بعد الالف علی يد مترجمه الفقیر... السيد الحافظ محمد مراد النقشبندی بن

الشیخ الحاج عبدالحلیم النقشبندی... سوده عمر بن فیض الله غفرالله ذنوبهما.

VI. Cilt

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY., nr. 6314

Bu nüsha bordo deri ciltli, yaldızlı şemseli ve kalın zencirekli olup, diğer özellikleri birinci cildin nüsha tavsifiyle aynıdır ve 99 varaktır. 1b-3a arasında mukaddime vardır.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم... الحمد لله... مجلد ششم از دفترهای مثنوی که مصباح ظلام وهم و

شبهت و خیالت شک و ریبیت باشد...

Son: 99a

الله تعالینک ذاته ... و اوراده خرج اول و فانی اولمقدن خلاص اول الف کبی بسم الله لفظنده
درج اول و صاقلن و محو اول که انسان کامل اوله سن.

Eserin İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp, TY, nr. 6309-6314'de yer alan nüshasından başka aşağıdaki bazı nüshaları da mevcuttur.

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 208, Ek, nr. 208, Mehmed Murad-Mehmed Arif, nr. 112 (I.-II. cilt), nr. 113 (I., III., IV. ve V. ciltler), nr. 240 (V. cilt), nr. 259 (V.-VI. cilt), Nafiz Paşa, nr. 522.

3.1.1.11. *Mesnevî-i şerîf ma'a tercüme-i manzûme-i Türkî:*

Çuhadarzâde Şakir Mehmed Efendi (Şakir Paşa veya Ferâizci Mehmed Şakir, yahut Mehmet Şakir, ö. İstanbul, 1252/1836) tarafından XIX. yüzyılın ilk yarısında tercüme olarak kaleme alınan eser, *Mesnevî*'nin manzum tercümesidir. Eserin bir nüshası İstanbul, Es'ad Efendi Ktp., Yazmalar, nr. 6218 veya 6318'de bulunmaktadır¹¹⁵.

3.1.1.12. *Mesnevî tercümesi:*

Hüseyin Avni Bey (Yenişehirli Avni Bey 1826–1883) tarafından XIX. yüzyılda tercüme olarak kaleme alınan eser, *Mesnevî* tercümesi olup, tamamlanmamış ve müsveddelerinin bir kısmı kaybolmuştur. Eserin altı cildinin ancak üç cildi tamdır¹¹⁶.

Hüseyin Avni Bey (Yenişehirli Avni Bey), 1826 yılında Yenişehir/Larisse'de doğdu. Sıdki Ebûbekir Paşa'nın oğludur. Abdurrahman Sami Paşa'nın Tırhal'da mutasarrıflığı esnasında Hüseyin Avni Bey, ondan *Mesnevî* dersleri okumuş ve ona intisap etmiştir. Abdurrahman Sami Paşa, Vidin valiliğine tayin edilince Hüseyin Avni Bey de onun kâtibi oldu. 1855'te İstanbul'a geldi. 1859'da Mustafa Nuri Paşa Bağdat valiliğine tayin edilince divan kâtibi olarak onunla Bağdat'a gitti. Çeşitli memuriyet hizmetinden sonra 7 Ekim 1883'de vefat etti ve Eyüp'te Bahariye

¹¹⁵ *Osmanlı Müellifleri*, II, 266; Pekolcay, Necla, s. 139; *TDEA*, VIII, 101

¹¹⁶ Çavuşoğlu, Mehmed, "Avni Bey", *TDVİA*, IV, 123–124.

Mevlevîhânesi'ne defnedildi. Hüseyin Avni Bey'in Türkçe ve Farsça *Divanları*, *Kasîde-i Cülûs-i Murad-ı Hâmîs*, *Mir'ât-ı Cünûn*, *Âbnâme*, *Bûlbûlnâme* v.b. gibi eserleri de vardır¹¹⁷.

3.1.1.13. *Îkâzu'n-Nâ'imîn ve ifhâmu'l-Kâsirîn I-III:*

Alî Rızâ b. Mehmed Rüşdî Yalvâcî (1246–1318/1830–1900) tarafından kaleme alınan bu eserin içinde yer yer "*Mesnevî-i ma'nevî şerhi*" vardır. Eserin müellif hattıyla yazılmış nüshası Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Isparta Yalvaç İlçe Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 102 (1. cilt), 103 (2. cilt), 104 (3. cilt)'de bulunmaktadır¹¹⁸.

3.1.1.14. *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerif:*

Abidîn Paşa (1843–1906) tarafından tercüme ve şerh olarak kaleme alınan eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinin altı cilt olarak yapılmış Türkçe mensur tercüme ve şerhidir. Eserin birinci cildi 1302–1303/ 1884–1885 yılları arasında telif edilmiştir. Diğer ciltlerin telifi ise 1306/1889 yılında tamamlanmıştır.

Abidîn Paşa, 1843 yılında Preveze'de doğdu. Memleketinde tahsil gördükten sonra İstanbul'a gidip silahşor olarak devlet hizmetine girdi. Sonra Preveze merkez kaymakamlığı ve mutasarrıf vekilliği, daha sonra Diyarbakır, Harput, Sivas, Selanik, Ankara, Adana ve Cezâyir-i Bahr-i Sefîd (Merkezî Girit Akdeniz adaları) valilikleri görevlerinde bulundu. Devletin Bâb-ı âlî'de kurulan bir çok komisyonunda görev aldı ve en son Yemen'in ıslahı için kurulan komisyondayken 1906 yılında vefat etti ve Fatih türbesi haziresine defnedildi. Arnavutca, Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca bilen Abidîn Paşa'nın *Âlem-i İslâmiyet*, *Me'âlî-i İslâmiye* ve *Kaside-i Bürde terciimesi* gibi eserleri de vardır¹¹⁹.

Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerif, çeşitli tarihlerde tek tek veya hepsi bir-
den; I. c., dört defa, II.- IV. c., üç defa ve V. ve VI. c., iki defa yayınlanmıştır.

Baskıları şöyledir:

I. c., Sivas, 1301 Rûmi/1303/1886, Vilayet Matbaası, 719+ 4 s.

¹¹⁷ İbnülemin, I, 190–207; Çavuşoğlu, Mehmed, "Avni Bey", *TDVİA*, IV, 123-124; *Yenişehirli Avni Bey- Farsça Divan*, s. XI-XV.

¹¹⁸ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (24.07.2006)

¹¹⁹ *Osmanlı Müellifleri*, II, 341; *TDEA*, I, 24; Pala, İskender, "Abidin Paşa", *TDVİA*, I, 310.

- I. c., İstanbul, 1302 Rûmi/1303/1886, Osmaniye Matbaası.
 II. c., Ankara, 1302 Rûmi/1304/1887, Vilayet Matbaası, 880+ 33 s.
 III. c., Ankara, 1303 Rûmi/ 1305/1888, Vilayet Matbaası, 678+ 7 s.
 IV. c., Ankara, 1303 Rûmi/ 1305/1888, Vilayet Matbaası, 706+ 4 s.
 I. c., İstanbul, 1305/1888, Mahmud Bey Matbaası, 499+ 7 s.
 II. c., İstanbul, 1305/1888, Mahmud Bey Matbaası, 401+ 4 s.
 III. c., İstanbul, 1305/1888, Mahmud Bey Matbaası, 307+ 4 s.
 IV. c., İstanbul, 1305/1888, Mahmud Bey Matbaası, 327+ 1 s.
 V. c., İstanbul, 1306/1889, Mahmud Bey Matbaası, 349+ 2 s.
 VI. c., İstanbul, 1306/1889, Mahmud Bey Matbaası, 384+2 s.
 I. c., İstanbul, 1324 Rûmi/1908, Mahmud Bey Matbaası, 376 s.
 II. c., İstanbul, 1324 Rûmi/1908, Kütübhâne-i Cihan Matbaası, 296 s.
 III. c., İstanbul, 1324 Rûmi/1908, Kütübhâne-i Cihan Matbaası, 269+ 2 s.
 IV. c., İstanbul, 1325 Rûmi/1908, Kütübhâne-i Cihan Matbaası, 240+1 s.
 V. c., İstanbul, 1324 Rûmi/1908, Kütübhâne-i Cihan Matbaası, 254+2 s.
 VI. c., İstanbul, 1324 Rûmi/1908, Kütübhâne-i Cihan Matbaası, 240 s.

Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerif hakkında yapılan bazı çalışmalar şunlardır:

Nuri Şimşekler tarafından "*Abidin Paşa ve Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerîf*" (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1992) konulu bir Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır.

İsa Çelik, tarafından 2001 yılında Atatürk Üniversitesi'nde *Âbidin Paşa (1259/1843-1843/1906)'nın Mesnevî Şerhi ve Tasavvufi Düşünceleri* isimli Yüksek Lisans çalışması yapılmıştır.

3.1.1.15. *Mesnevî-i şerif şerhi:*

Ahmed Avni Konuk (1868–1938)¹²⁰ tarafından 1929–1937 yıllarında şerh edilen eser, Mevlâna'nın altı defter halindeki *Mesnevî*'sinin Türkçe şerhidir. I. cilt: 5 cüz; II. cilt: 4 cüz; III. cilt: 6 cüz; IV. cilt: 6 cüz; V. cilt: 6 cüz ve VI. cilt: 7 cüz olmak üzere toplam 34 ayrı defterden meydana gelmekte-

¹²⁰ Ahmed Avni Konuk için bk., bu çalışma, 1.1.18. *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî*.

dir. Müellif tarafından rik'a hatla istinsah edilmiş olan eser, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4740-4773' de yer almaktadır.

Nüsha tavsifi:

I. Cilt, 1. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4740

Karton ciltli, 375x250 mm dış ebadında olup, iç (yazı) ebadı muhtelif olup, 23 satır ve 146 varaktır. Baştan on altı varaklık mukaddimeden sonra, 25b'ye kadar Mesnevî'nin dibâçe ve tercümesi yazılmıştır. 25b'den itibaren beyitleri Türkçe tercüme ve şerhleri başlamaktadır. 1013 beytin bulunduğu bu cüzde önce Farsça beyit, arkasından Türkçe tercüme ve şerhi yer almaktadır.

Baş: 1b

بسم الله... مقدمه حق تعالى حضرتلرینه حمد و ثنا و کائناتک سروری اولان جناب پیغمبره
صلواة و او حضرتک آل و اصحابنه عرض تحیات ایتدکدن صکره دیرم که فقیر بو مثنوی شریفک شرحنه
1348 هجری سنه سنده باشلادم و 1356 هجری سنه سی رمضان شریفنک یکرمی دردنجی کونی بیتردم...

Son: 146b

تو مجو بدنای ما ای عنود
تا نرنجد شیر رو رو زود زود
ترجمه: ای عنادجی بزم بد ناملغمزی ایسته مه ده ارسلان دارلاماق ایچون یورور یورور

چابوق.

I. Cilt, 2. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4741

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 99 varaktır. Mesnevî'nin 1114. beytin-den 1777. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

جواب گفته خرگوش ایشانرا

ترجه: طاوشانک اونلره جواب ویرمه سی

Son: 99b

بر چوق ... حامه بهای بقی... و مادام که حق کثیف

I. Cilt, 3. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4742

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 98 varaktır. Mesnevî'nin 1778. beytin-den 2525. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

ظلمانی اولان بو عالمک ... متعاقب آتی نورانی به...

Son: 98b

افندمزی نفس... زیرا جمله عالم استفاضه حصوصونده او حضرتک

I. Cilt, 4. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4743

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 100 varaktır. Mesnevî'nin 2526. beytin-den 3267. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

رقبت و عبودیت معنویه سی آلتنده در...

Son: 100b

یعنی سالک مرشد کاملک تصرف معنویسی ایله حالنده صلاح اولدیغنی گورنجه

I. Cilt, 5. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4744

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 105+4 varaktır. Son dört varak Mesnevî'nin birinci cildinin genel fihristidir. Bu cüzde Mesnevî'nin 3268. beytinden 4045. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhi vardır.

Baş: 1a

کند سنک امراض معنویدن قورتولدیغنی...

Son: 105b

استقامتنی ینه الله تعالی حضرتلری بیله و الحمد لله علی ذلک ختام ربیع الاول 1349 و 31 تموز

347-1930- یوم پنجشنبه ساعت وسطی 10:30.

II. Cilt, 1. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4745

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 118 varaktır. 1b'de Mesnevî'nin ikinci cildiyle ilgili dibaçe yer almaktadır. 2a ikinci cildin birinci beytinin Türkçe tercüme ve şerhiyle başlar. Bu cüzde Mesnevî'nin ikinci cildinden 857 beytin Türkçe tercüme ve şerhi yapılmıştır.

Baş: 1a

بسم الله... بیان بعضی از حکمت تا خیر این مجلد دوم که...

Son:118b

هر دو خیرت ازین و آن جستم

ای دوست ترا بهر مکان می جستم

II. Cilt, 2. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4746

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 116 varaktır. Mesnevî'nin ikinci cildinin 858. beytinden 1776. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

دیدم بتو خویش را تو خود می بودی
خجالت زده ام کز تو نشان می جستم

Son: 116b

سنک الکه و قولکه آفرین که بر قامچی ده بنی بو مرتبه یه ترقی ایتدر دک

II. Cilt, 3. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4747

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 118 varaktır. Mesnevî'nin ikinci cildinin 1777. beytinden 2808. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

حال من اکنون برون از گفتنت
این چه میگویم نه احوال منست

Son: 118b

سالکلرک عوامی بو حجاب نورانی یی عین وصلت بیلر لر

II. Cilt, 4. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4748

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 114+2 varaktır. Son iki varak ikinci cildin genel fihristidir. Bu cüz, Mesnevî'nin ikinci cildinin 2809. beytinden 3799. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

حال بوکه خواص عننده بو صفات ذات حفاک حجابیدر...

Son: 114b

مشک روحی آچه رق طولدرالم

فیض ساریسنه قارشى طورالم

ختمام 10 ربیع الآخر 1350 و 16 اغوستوس 348 و 29 اغوستوس 1931 جمعه ایرته سی

گونى ساعت 6 شارح حقیر احمد عونى المولوى.

III. Cilt, 1. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4749

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 101 varaktır. Baştan 3b'ye kadar Mesnevî'nin üçüncü cildiyle ilgili açıklama, dibaçe ve tercümesi yer almaktadır. 3b'nin sonundan itibaren başlayan üçüncü cildin birinci beytinin Türkçe tercüme ve şerhi, cüzün sonunda 749. beytin Türkçe tercüme ve şerhiyle son bulur.

Baş: 1b

الحکم جنود الله تعالى یقرى بها ارواح المریدین و بنده

Son: 101b

آدمه سجده تکلیف بیورالماسیله میدانه چیقدی و ایکیسی ده بو امتحانلرده مغلوب اولدیلر

III. Cilt, 2. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4750

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 94 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin üçüncü cildinin 750. beytinden 1576. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

معه اش نفرین سبلمى کند

او بدعوى ميل دولت مى کند

Son: 94b

یعنی اگر بن ... سنده خسته لق یوقدر دیه اصرار ایدرسه ام

III. Cilt, 3. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4751

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 108 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin üçüncü cildinin 1577. beytinden 2407. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

او بنم بو اصرارمدن بر خیاله دوشر...

Son: 108b

انتقامه لایق اوله جفنه واقف اولدی

III. Cilt, 4. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4752

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 102 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin üçüncü cildinin 2408. beytinden 3208. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

پیش داود پیمبر صف زدند

روز دیگر جمله خصمان آمدند

Son: 102b

جان تارلاسنگ اوزرینه سایه صلان

III. Cilt, 5. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4753

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 100 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin üçüncü cildinin 3209. beytinden 4021. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

رحمت الهیه بولوطی کوثر صویندن...

Son: 100b

نتکم ظاهری مزین اولان طاوس قوشندن طوغانلرک صید شکاری بکله نه مز

III. Cilt, 6. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4754

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 105+5 varaktır. Son beş varak üçüncü cilt için genel fihristtir. Bu cüz, Mesnevî'nin üçüncü cildinin 4022. beytinden 4796. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

دم نزند تا از مقامت بر کند

طبع طاوس است و وسواست کند

Son: 105b

بو قصه نک تمامی دردنجی جلدک ابتدالرنده بیان اولنمشدر. الحمدلله ... 19 تشرین اول 1933

و جمادی الآخر 1351 چار شنبه کیجه سی ساعت وسطی 8:30 احمد عونى المولوی.

IV. Cilt, I. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4755

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 101 varaktır. Baştan ilk dört varakta mukaddime, dibaçe ve tercümesi vardır. 5a'dan itibaren Mesnevî'nin dördüncü cildinin birinci beytinin Türkçe tercüme ve şerhiyle başlar ve 625. beytin Türkçe tercüme ve şerhiyle son bulur.

Baş: 1a

بسم الله... الحمد لله حق حمده و الصلوة و السلام على خير خلقه محمد و آله و صحبه... اما بعد

هذا الظعن الرابع...

Son: 101b

يعنى سن بكا اولان كيزلى

IV. Cilt, 2. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4756

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 100 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin dördüncü cildinin 626. beytinden 1269. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

نظر کدن دولایى و بنم واسطه مله...

Son: 100b

يعنى سليمان عليه السلام اشلرينک باشنده اويانيق

IV. Cilt, 3. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4757

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 100 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin dördüncü cildinin 1270. beytinden 1284. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

بر شخص کبى و بو جن ايسه بر اويقو کيبدر...

Son: 100b

دورلو درلو خسته لقلرک انتشارينه سبب اولور

IV. Cilt, 4. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4758

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 149 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin dördüncü cildinin 1285. beytinden 2669. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

نته کم برنجی جلدک 89 نومرولی بیت شریفنده...

Son: 149b

آنلرک کماللرینی کوروب قیصقانه رق غمه و کدره دوشمه یکز

IV. Cilt, 5. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4759

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 100 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin dördüncü cildinin 2670. beytinden 3264. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

تا خدایت وا رهاند از جسد

از خدا میخواه دفع این حسد

Son: 100b

زیراکه وهمک گوزی غایبک محجوبیدر

IV. Cilt, 6. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4760

Tavsifi, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 92+4 varaktır. Son dört varak dördüncü cilt için genel fihristtir. Bu cüz, Mesnevî'nin dördüncü cildinin 2365. beytinden 2841. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

ایضاح: انبیا و اولیائک حق حقندہ کی اخباری...

Son: 92b

بو جلدک شرحندہ ده اوچ بچق آی قدر بر انقطاع وقوعه کلمشدر.

V. Cilt, I. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4761

Bu cüz, 355x240 mm ebadındadır. Diğer tavsif özellikleri, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 116 varaktır. Baştan ilk üç varaktaki mukaddimeden sonra 4a'dan itibaren Mesnevî'nin beşinci cildinin birinci beytinin Türkçe tercüme ve şerhiyle başlar ve 591. beytin Türkçe tercüme ve şerhiyle son bulur.

Baş: 1b

بسم الله... در بیان آنکه شریعت همچو شمعیست که...

Son: 116b

عاشق کندی شهودنده بو کثرت مشئوناتی ایتدی و آنک شهودنده

V. Cilt, 2. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4762

Tavsifi, V. Cilt, 1. cüz gibi olup, 108 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin beşinci cildinin 592. beytinden 1213. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

اللهک غیرى قالمادی...

Son: 108b

حجت شریعه شیشه سنک ایچنه کیروب مقهور و معیوب اولور

V. Cilt, 3. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4763

Tavsifi, V. Cilt, 1. cüz gibi olup, 115 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin beşinci cildinin 1214. beytinden 1940. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

جمع می آید یقین در هزل و جد

مثل میزانی که خوشنودی و ضد

Son: 115b

چاه و مال آن کبر را زان دوستست

این تکبر از نتیجه پوستست

V. Cilt, 4. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4764

Tavsifi, V. Cilt, 1. cüz gibi olup, 117 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin beşinci cildinin 1941. beytinden 2718. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

ترجمه: بو تکبر پوستک نتیجه سندندر...

Son: 117b

لیلانک عاشقی بولونان مجنونک اوکنده عالمک ملکی

V. Cilt, 5. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4765

Tavsifi, V. Cilt, 1. cüz gibi olup, 115 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin beşinci cildinin 2719. beytinden 3500. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

بر یابراق مثابه سنده قیمتسز بر شیدی...

Son: 115b

او آینه نک کوستردیکی عیبیدن طولایی اوفکه لنن بر کیمسه او آینایه طاش

V. Cilt, 6. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4766

Tavsifi, V. Cilt, 1. cüz gibi olup, 102+1+6 varaktır. Bir varak boştur ve son altı varak beşinci cildin genel fihristidir. Bu cüz, Mesnevî'nin beşinci cildinin 3501. beytinden 4238. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

آدیغی وقت قیریلما سین و مقاومت ایده بیل سین...

Son: 102b

10 جمادی الآخره 1354 هجری و ایلول 1351 رومی و 15 ایلول 935 میلادی تاریخنده...

شارح فقیر احمد عونى.

VI. Cilt, I. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4767

Bu cüz, 340x240 mm dış ebadındadır. Diğer tavsif özellikleri, I. Cilt, 1. cüz gibi olup, 114 varaktır. Baştan ilk iki varaktaki dibâçe ve tercümesinden sonra 2b'den itibaren Mesnevî'nin altıncı cildinin birinci beytinin Türkçe tercüme ve şerhiyle başlar ve 678. beytin Türkçe tercüme ve şerhiyle son bulur.

Baş: 1b

بسم الله... دیباچه مجلد ششم از دفترهای مثنوی...

Son: 114b

نته کم بنیه جسمنده صفرا غالب اولورسه او صفرا سودا اولور.

VI. Cilt, 2. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4768

Tavsifi, VI. Cilt, 1. cüz gibi olup, 98 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin altıncı cildinin 679. beytinden 1266. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

والد و مولود آنجا یک شوند

بعد از آن این دو بیهوشی روند

Son: 98b

نه یانیقلق و نه ده زیان ایچنده کچن حیات دنیویه سنی تأسف ایدرک آه ایتمک وارد

VI. Cilt, 3. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4769

Tavsifi, VI. Cilt, 1. cüz gibi olup, 100 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin altıncı cildinin 1267. beytinden 1932. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

قصه آن درویش که از آن خانه...

Son: 100b

هر کسک لایق اولدیغی احوال و ارزاق قطب الیله توزیع اولنور

VI. Cilt, 4. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4770

Tavsifi, VI. Cilt, 1. cüz gibi olup, 100 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin altıncı cildinin 1933. beytinden 2516. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

آنک استعدادی موجبچه لایق اولدیغی رزقی کندیسنه کوندرمشدر...

Son: 100b

خیال انسانی یه جهت سفلیه دن منعکس اولان صورتلرده (خیال مجرد) اضغات و اخلام

VI. Cilt, 5. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4771

Tavsifi, VI. Cilt, 1. cüz gibi olup, 100 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin altıncı cildinin 2517. beytinden 3160. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

دیرلر. نته کم طوزلی یمکله بیوب...

Son: 100b

تاکه غیبک فلکنندن و روح گونشندن آنک عنکبوتی شرحلر جهتندن درس سویله یه

VI. Cilt, 6. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4772

Tavsifi, VI. Cilt, 1. cüz gibi olup, 100 varaktır. Bu cüz, Mesnevî'nin altıncı cildinin 3161. beytinden 3851. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

ایضاح: یعنی او اصطرابک عنکبوتی...

Son: 100b

صدر جهانک کجه جکی یول اوزرینه قوی دیدی

VI. Cilt, 7. cüz:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4773

Tavsifi, VI. Cilt, 1. cüz gibi olup, 151+9+1+4 varaktır. Dokuz varak, Sultan Veled'in bu Mesnevî hakkındaki açıklamasıdır. Bir varak boştur ve son dört varak VI. cilt için genel fihristtir. Bu cüz, Mesnevî'nin altıncı cildinin 3852. beytinden 4935. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhini içerir.

Baş: 1a

تا کند صدر جهان زینجا گذر

هیچ مگشا لب نشین و می نگر

Son: 151a

بو شرحک نهایتنده سلطان ولد قدس سره افندمزک بو مثنوی شریف حقنده کی ختاملرینک

الحاقنی فائده لی کوردم. زیرا بو خاتمه یی اوقویانلر آرتق مثنوی شریفک بدنچی جلدی اولمادیغنه قطعاً

قناعت کنیریرلر.

3.1.1.16. Mesnevî tercümesi:

Veled Çelebi İzbudak (1869–1953)¹²¹ tarafından 1937-1940'da tercüme edilen eser, *Mesnevî*'nin Türkçe mensur tam tercümesidir. Veled Çelebi İzbudak, eseri 23 Ekim 1937- 2 Şubat 1940 tarihleri arasında tercüme etmiş ve Şücaeddin Onuk'a da 5 Kânûn-i sâni 1938- 1 Teşrîn-i sâni 1942 tarihleri arasında istinsah ettirmiştir.

¹²¹ Veled Çelebi İzbudak için bk., bu çalışma, 1.1.20. *Divân-i Türki-i Sultan Veled*.

Eserin başında ve tercümesi yapılan metnin dışında Şucaeddin Onuk'un eser hakkında yazdığı şu açıklama mevcuttur:

“Merhum Veled Çelebi Efendi, Mesnevî-i Şerif’i tercüme etmeye başladıkları zaman tarafımdan da istinsahını emir buyurmuşlar idi. Fakir de emirlerine imtisalen kendi el yazıları ile olan defterlerden birinci cildin başından altıncı cildin sonu kadar Hâtîme-i Velediye ile birlikte istinsah etmiş idim. Son defterin boş kalan sahifelerine de Divân-ı Kebîr’den muhtarâtının bir kısmını kaydettim. Bu tercüme bilâhère Me’ârif Vekâleti tarafından tab’ ettirilmiş ise de tercüme aynen muhafaza edilmeyerek bir çok değişiklikler yapılmış olduğundan Çelebi Efendi’nin yapmış olduğu tercümeyi görmek isteyenlerin istifâdelerini te’min ve bu fakîr-i pür-taksîr için de vesîle-i rahmet olur ümîdiyle Mevlâna Müzesi Kütübhânesine bırakıyorum. 20 Cemâziye’l-âhir 1378- Bende-i Hazret-i Mevlâna Şüçâ’eddîn Onuk.”

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5223’de yer alan eser, I. cilt: 4 defter, II. cilt: 5 defter, III. cilt: 6 defter, IV. cilt: 5 defter, V. cilt: 8 defter ve VI. cilt: 5 defter olmak üzere toplam 30 defter (1693 varak) dir.

Bu tercüme, Abdülbaki Gölpınarlı tarafından tashih ve ikmallerle gözden geçirilerek, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ilk baskısı 1942-1946 yıllarında olmak üzere bir çok defa yayımlanmıştır.

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5223

30 defter halinde 1693 varak olan eser, beyaz-kahverengi karton kapaklı ve sırtı bez ciltlidir. Ciltlerin kapakları son yıllarda yapılmış ve iç varaklardan oldukça büyüktür. Ciltler, 370x260 mm ebadında ve iç ebatlar ise farklıdır. Eser, normal sarı kağıdın “a” yüzüne rik’a hatla ve kopye kalemiyle istinsah edilmiş olup, bütün yaprakların “b” yüzleri boştur. Bazı sayfaların altında yer yer dipnotlar vardır. Bütün defterlerin cilt, kağıt ve yazı özellikleri aynıdır.

I. cilt, 1. defter:

1+3+1+90 varaktır. İlk üç varakta mukaddime vardır.

Baş (Mukaddime):

بسم الله... شو مشنوی کتابیدر. هم او تاکری یه ایریشمه دیغین حاصل ایتمه باندنه دینک

کوکلرینک کوکیدر...

1a:

بسم الله... دیکله بو نی ناصل شکایت ایدیور. آیرلقلردن حکایت ایدیور. شویله که: بنی

قامشلقدن ... تدبیری فریاد...

Son: 90a

اصلان اودر که کندیسنی قیذیب یوزه. بونک حقنده... بر قصه دکله که کلامدن حصه یاب

اولاسین.

I. cilt, 2. defter:

75 varaktır.

Baş: 1a

روم الچی سنک حضرت عمر رضی الله عنه کلیب حضرت عمرک کرامتنی صورمسی... مدینه

ده کی حضرت عمره قیصر رومدن الچی کلدی. ای آهالی، خلیفه نک کوشکی نرده در که بن ده آتیمی

اشیامی اورا چکه یم دیدی. خلق دیدی که اونک کوشکی فلان یوق...

Son: 75a

بنم کوکلم صالحلردن بیله اییدر که صوصارسه ک و نه اعلا یوقسه اوپله بر ایش یاپاریم که شو

آنده همان خان و مانی ترک ایلمرم.

I. cilt, 3. defter:

55 varaktır.

Baş: 1a

قدینک یوله کلیب سویله دکلرندن استغفار ایلمه سی. قادین اونک تیتیز و خویلی...

Son: 55a

يورغونلق كيدر زحمتسز يورغونلقسز اولورسون... حالنه نسه بر جاشنى بيل.

I. cilt, 4. defter:

56 varaktır.

Baş: 1a

ای عنادجی منکر اولیا اصحاب کھف مثلر آیاقدہ دونوشده یاتیشده...

Son: 56a

تم الجلد الاول من مجلدات المثنوی المعنوی المولوی بعون الله و حسن توفيقه فی رابع عشر من شهر ربيع الاول من شهر سنة ثلاث و عشرين و سبع مائه على يد العبد الفقير... عثمان بن عبدالله عتيق مولانا ابن مولانا المعروف بالولد نورالله بنوره المؤيد أمين يا رب العالمين و الحمد لله وحده و سلم.

II. cilt:

Tercümesine 29 Zilhicce 1327 (3 Mart 1938)'de ve istinsahına ise 3 Safer 1357 (2 Nisan 1938) tarihinde başlanmıştır.

II. cilt, 1. defter: 57 varaktır.

Baş: 1a

بسم الله... بو ايكنجی جلدك تاخيرى حكمتلرندن بعضيسى بياننده در كه اگر حكمت الهيه نك جمله سى قوله معلوم اولسه ايدى او ايشك فائده لرنده...

Son: 57a

چنكه بن اونى ايجه آكلامق ايسته يورم صوكره نهايتده سن محجوب اولورسين.

II. cilt, 2. defter: 50 varaktır.

Baş: 1a

کوله نک حسن ظنندن اوتوری آرقه داشلیک طوغرولغنه یمین ایدیشی...

Son: 50a

بونى سن کیمه سوبله یورسین عموجاکه دایینه می جناب ذو الجلالک صفاتنده جسمه احتیاجی

اولورمی.

II. cilt, 3. defter: 49 varaktır.

Baş: 1a

نشو و نماده اولان سوت ایچر آیاغه محتاج اولان چاریق کبیر

Son: 49

دردسز اولان یول وریجیدر چونکه دردسزلیک (انا الحق) ایشارتلرک ایضاحتی بوندن صوکره

کی صحیفه ده در.

II. cilt, 4. defter: 50 varaktır.

Baş: 1a

وقتسز بو (انا=بن) دیمک موجب لعنتدر. او (انا) بی وقتنده سوبلمک رحمتدر.

Son: 50a

آرتیق اوندن صوکره کیم فرق ایده بیلیر چهره سی سیاه اولان دمیرجینک

II. cilt, 5. defter ve III. Cilt 1. defter bir aradadır (24+25) 49 varaktır.

II. cilt, 5. defter: 24 varaktır.

Baş: 1a

یوزی بر رنکده در. اما بر رومی دمیرجیلیک ایدرسه دومانک تأثیریه یوزی آلاق بولاق الور...

Son: 24a

ایکنجی جلدک ترجمه سی بیتدی 13 صفر 1357 / 30 مارت 1304. 14 نیشان 1938. آنقره

ده یکی شهرده عصمت پاشا جاده سنده کی اویمیزده بتدی. ولد چلبی استنساخنک ختامی 17 اعم 1987.

III. cildin tercümesine 1 Rebiülevvel 1357 (1 Mayıs 1938) tarihinde, is-tinsahuna ise 17 Ağustos 1938 tarihinde başlanmıştır.

III. cilt, 1. defter: 25 varaktır.

Baş: 25a

بسم الله... حکمتلر تاکری عسکرلریدر که اونکله مریدلرک (دیله ینلرک) حللرینی قوتلندیریر...

Son: 49a

نشه کوروسک او نشه بی صوله میوه دیر نیجه اخوانه طاغیت.

III. cilt, 2. defter: 50 varaktır.

Baş: 1a

سبا خلق قصه سنک باقیسی. او سباحلقی اهل هوا و خام کیمسه لر ایدیلر ایشلری هب

بویوکلره کفران نعمت ایدی...

Son: 50a

اگر مملکتلرده اولمازسه ک عایق ده اولمازسک قوللرنی تانری بیلیر.

III. cilt, 3. defter: 105 varaktır.

Baş: 1a

او معلوم اولمایان ویرانه ده صقلامق ایچون آلتون دئینه سی واردر. هیچ معروف اولان موضعه

دئینه قویارلرمی...

Son: 105a

اونلر طاوشانله خیلی تعلیق و تمثیل ایدرک ازلی احکامی کندی تدبیرلریله قاریشدردیله.

III. cilt, 4. defter: 54 varaktır.

Baş: 1a

بالخاصه احکام الهیه ده مثال کتیرمک هرکسک الندن کلمز. مآلفک بیانی بو تمثیلری...

Son: 54a

بورده بنم مزهیمجه کیمم گویا ده م مولانانک مذهبیدر سوز چوقدر فقط یری دکلدیر.

III. cilt, 5. defter: 54 varaktır.

Baş: 1a

نصک قیاصه تشبیهی. نص، روح قدسینیک کیتیردیکی وحیدر. قیاس ایسه اونک آلتنده فلان

زوی عقلمز محصولیدر...

Son: 54a

آنک کبی بوتون زمانلرده کوکلر داخی باشی دونمسینه بر حالده در.

III. cilt, 6. defter ve IV. cilt 1. defter bir arada olup, (III. cilt, 6. defter 21 varak ve IV. cilt 1. defter 23 varak) 44 varaktır.

III. cilt, 6. defter 21 varaktır.

Baş: 1a

خانملمغی یاپار چوجوقلری طوغورمایه اونلری امزیرمکه اوغراشیر. ایمدی بیل کیم...

Son: 21a

اگر سن بو دیدی ... باقیه سنی استه سک ای برادر دردنجی جلدده آرا. 1938. شوال 1357

ولد چلبی استنساخی 16 کانون اول 1939.

IV. cildin tercümesine 1 Teşrîn-i sâni 1938'de ve istinsahına 17 Kanûn-i evvel 1939 tarihinde başlandı.

IV. cilt 1. defter 23 varaktır

Baş: 22a

بسم الله... دوردنجی کوچ اک کوزل منزله اک یوکسک فائده یه کوچمک حقنده در که

عارفلرک...

Son: 44a

قیرلیر بو صورتده (رسوای اولدی زیانه کیردی خراب اولدی) کیمی معنارله ایراد ایدیلمر.

IV. cilt, 2. defter: 54 varaktır.

Baş: 1a

وحی ایلهی عطر یاننده ترسلری دونوب یوللرینی شاشیرانجه (بیز سیزدن نشأت ایتدک) دیمیه

فریاده باشلادیلر...

Son: 54a

بر سلطان طوغوردی دیبه کوک شوق... ایچنده در.

IV. cilt, 3. defter: 63 varaktır.

Baş:1a

کوک سوینجندن یاریلیر یر ده اونک آزادلغی نشأسندن حوسام کبی اولور کیم که...

Son: 63a

هیچ کندی کندینی طریقت ده باطل رتبه ... کبی بن ترسی حرکت ایتدم دیمه یوردی.

IV. cilt, 4. defter: 53 varaktır.

Baş: 1a

اوافق بر خطادن طولایی سلیمان علیه السلامک اوستونه روزگارک ترس اسمه سی...

Son: 53a

بر آدی (ام الکتاب) در تاگری کتابلری نیک اناسیدر قیامته ... هر ملتی حقه دعوت ایدر.

IV. cilt, 5. defter: 57 varaktır.

Baş: 1a

(یرلری کوکی یاراتمادق الاحقائیت اوزره یاراتدق) یعنی اونلری همان شو...

Son: 57a

آیت کریمه سیدر. 29 ذی الحجہ 1357. 19 شباط 1939 ختام بولمشدر ولد چلبی استساخی

18 اغوستوس 1940.

V. cildin tercümesine 11 Rebiülevvel 1358 (2 Mayıs 1939) tarihinde ve istinsahına 22 Ağustos 1940 tarihinde başlandı. V. cildin 1. ve 2. defteri bir aradadır.

V. cilt, 1. ve 2. defter: 68 varaktır.

Baş: 1a

بسم الله... بیلکیز و آکلامن اوکره نینز که شریعت شمعہ کبیدر یول کوستریر...

Son: 68a

سن او ... عالمنه باقمه عهد و وفاسنه باق. علم قیوق کبیدر وفا ده اونک ایچیدر.

V. cilt, 3. defter: 51 varaktır.

Baş: 1a

کوتو آدم کوتولکده قرار قیلیب ده ایی آداملرک ده سعادتلی...

Son: 51a

زلفی زنجیرندن باشقه ... ایکی یوز زنجیر کتیرسک ...

V. cilt, 4. defter: 33 varaktır.

Baş: 1a

انسانلر باقسینلر ندن یاراتلدیلر مألنده کی آیت کریمه حکمنجه...

Son: 33a

جناب حق (یاردم ایدرسه اگر یاردم کورورسکنیز) بیورمشدر.

V. cilt, 5. defter: 26 varaktır.

Baş: 1a

... کبی اولایت اوکا غذا ایله بیکلرجه آو قارشیلق بولاسین مریدن آو...

Son: 26a

او عینی تصویری که بول بوسبوتون یوق بیلمه.

V. cilt, 6. defter: 23 varaktır

Baş: 1a

شیخک دیلنمک اوزره بیر کونده درت دفعه بیر امیرک اوینه اشارت غیب اوزرینه...

Son: 23a

شو اتی کتیر ده بن بو ابو الحسنه جواب ویره یم.

V. cilt, 7. defter: 47 varaktır.

Baş: 1a

او آنده او حریفی آغاچه صیم صیقی باغلادی قیچینه باجاقلرینه خیزلی خیزلی ایندیردی...

Son: 47a

تا کیم سحرله او نقشلر حرکتته کله جک موسی نک عصاسی ده کیزله نه جک.

V. cilt, 8. defter: 34 varaktır.

Baş: 1a

صوکره عصای موسی صدقله او نقشلری ییب محو ایده جک فرعونک کوزینه ده توز و قوم

طولاجق...

Son: 34a

تمام اولمشدر. الحمدلله. 7 شعبان 1360 عربی 17 اغستوس 1357 رومی 30 اغستوس 1941

میلا دی. شجاع الدین اونوق.

VI. cildin tercümesine 1 Ramazan 1358 (14 Teşrîn-i sâni 1939) tarihinde; istinsahına ise 8 Şaban 1360 (21 Ağustos 1941) tarihinde başlandı.

VI. cilt, 1. defter: 71 varaktır.

Baş: 1a

مثنوی دفترلرینک و معنوی بیاناتک آلتنجی جلدی که وهم و شبهه...

Son: 71a

ایمدی او سوکیلی جاندن خالی اوله رق جسم چاموری قاله قالیر او دیوارده ریو کیبی قاب قاره

اولور.

VI. cilt, 2. defter: 71 varaktır.

Baş: 1a

قابک یوزندن یالدید کیدنجه او یالدید آلتین کندی معدنینه عودت ایلر...

Son: 71a

اوک استاسیونه ناظر اوطاسنده بو دفترک استنساخی ختام بولموشدر. شجاع الدین.

VI. cilt, 3. defter: 79 varaktır.

Baş: 1a

پادشاهک دفتینه نامه یی تکرار او فقیره ویرمه سی و آل سنک اولسون بز اوندن واز کجحدک

دیمه سی...

Son: 79a

قومدن زیاده بیله اولسه سن اولرسیک اوبرکی ده بریاد بر حالده قالیر.

VI. cilt, 4. defter: 79 varaktır.

Baş: 1a

عکس ذبیلیه سی آرتق نه قدر نظرده دوام ایدر ای ترس نظرلی سن اصل کورمه یی عادت

ایدیک...

Son: 79a

تاکری مادام که طالع ویردی عقل ده ویریر.

VI. cilt, 5. defter: 46 varaktır.

Baş: 1a

او شخصک سوینه رک مراده نائل اوله رق تاکریه شکر ایده رک سجده ایله یه رک...

Son: 46a

قونیه ده حضرت مولانا مدرسه سنده یازلمشدر (صوک حرفه قدر ختام بولمشدر) صالی 6

شویاط 1940 ابن حضرت مولانا محمد بهالدین ولد چلبی. طرف فقیردن استساختنک اتمامی 1 تشرین

ثانی 1942، شجا الدین.

3.1.1.17. Şerh-i Mesnevî:

Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun (1877–1951)¹²² tarafından 1929- 1953 yıllarında tercüme ve şerh olarak kaleme alınan eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden beşinci cildinin bir bölümüne kadar olan kısmının Türkçe mensur tercüme ve şerhidir. Tâhirü'l-Mevlevî, okuttuğu Mesnevî dersleri için hazırladığı çalışmalarını toplayarak bu eseri meydana getirmiştir. Eserin telif ve istinsah tarihleri bazı defterlerde mevcut, bazılarında ise yoktur. Eserin birinci cildinin birinci defterinin başında müellifin şu açıklaması yer almaktadır:

“Haftada bir gün takrir eylemek üzere 8 Muharrem 1342 ve 20 Ağustos 339’dan 8 Kânûn-i âhir 341 tarihine tevkiif ve Ankara İstiklâl Mahkemesine sevk edilinceye kadar Fâtih Câmî’i şerifinde Mesnevî-i cenâb-i Mevlâna’yı tedrîs eylemişdim. 2 Şubat 926 tarihinde mahkemece berâ’at kazanıb 16 Şubat tarihinde İstanbul’a geldimse de artık câmî’de ders okutmaya lüzum görmedim. Bir müddet terk-i takrîre karar verdim. ... takrir edeceklerimi evvelce tahrîr etmeyi usûl ittihaz eylemişdim. O sayede epeyce yazı toplandı. Cild-i evvelin heman nısfına karîb ebyatına tercüme ve şerh olabilecek o yazıları şu defterlerde toplamak istedim. Tevfik-i ilâhî yardım eylerse şerhin itmâmına mukaddem teşkil eder. Olamadığı takdirde kıymet-şinâs birinin eline geçerse du’a-yi hayra vesile olur.”

I. c., 4 defter, II. c., 2 defter, III. c., 2 defter, IV. c., 2 defter ve V. c., 1 defter olmak üzere toplam 11 defterden meydana gelen Şerh-i Mesnevî'nin yazma nüshası Konya Mevlâna Müzesi Ktp, İhtisas, nr. 9057-9066'de yer almaktadır.

Nüsha tavsifi:

I. cilt, 1. defter:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9057

Eser, 200x130 (195x120) mm ebadında 1+508+3 varak ve satır sayısı farklıdır. Müellif hattı olup farklı hat türüyle yazılmıştır. Pandizot lacivert ciltli, açık krem rengi kareli defterin varaklarının “a” yüzüne siyah mürekkeple yazılmış; “b” yüzleri ise boştur. Başta müellifin kısa bir açıklaması mevcut ve 1a'da mukaddime, 9a'da Mesnevî'nin dibâçesi v 46a'da da Mesnevî'nin şerh, başlamaktadır. Son üç varak, bu defterle ilgili fihristtir. Bu

¹²² Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun için bk., bu çalışma, 1.3.2. *Mir'ât-ı Hazret-i Mevlâna*.

defterde Mesnevî'nin 720. beytine kadar olan beyitlerin Türkçe şerhleri mevcuttur.

Baş: 1a

اعوذ بالله... هذا كتاب المثنوی یعنی جلد اول اعتبار ایدیلن شو ابیات شریفه کتاب مثنویدر...

درسه ابتدا ایتمه دن اول مقدمه اولمق اوزره بعضی معروضاتده بولوناجم...

Son: 508a

کیت بر مقبلدن اقبال و سعادت طلبنده بولون که سن ده او اقبال و سعاده ایررسک. و ما ذالک

علی الله بعزیز. شو مسطوری یازان حقیر و فقیر طاهر المولوی پر تقصیر.

I. cilt, 2. defter:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9058

Eserin cilt ve diğer bazı özellikleri 1. defter gibidir. 2+540 varaktır. 1 Muharrem 1348/ 29 Haziran 1929'da müellif tarafından yazılmıştır. Baştan iki varak bu defterin fihristidir. Bu defterde, Mesnevî'nin 721.-1761. beyitleri mevcuttur.

Baş: 1a

بسم الله... تعظیم مصطفی علیه السلام که مذکور بود در انجیل. حضرت مصطفی علیه السلام

انجیلده مذکور اولان نعت تعظیمی اهل سیر اصطلاحنده (بشائر) دییه بر تعبیر واردر که علیه الصلاة

افندمیزک دنیایی تشریف ایده جگنه دائر ولادتندن مقدم ویرلمش مزده لر دیمکدر...

Son: 540a

هر سوز هر قولاغه عکس ایتمه سین دییه علم لدنی اسرارنیک انجاق یوزده برینی سویلیورم. 1

محرم 1348 و 22 حزیران 1929 جمعه ایرته سی.

I. cilt, 3. defter:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9059

Eserin cildi 195x135 (varağı 180x120) mm ebadındadır. Yazı ise farklı ölçüdedir. 4+536 varaktır. Müellif tarafından 1 Teşrîn-i sâni 1942'de yazılmıştır. Cilt ve diğer özellikleri, I. cilt, 1. defter gibidir. Baştan dört varak bu defterin fihristidir. 515a'ya kadar siyah mürekkeple; 516a-536a arası ise mavi mürekkeple yazılmıştır. Bu defterde, Mesnevî'nin birinci cildinin 1762.-2932. beyitlerinin şerhi mevcuttur.

Baş: 1a

جناب ... قدس سره افندیمز بخش سابقده «هر سوز» هر گولاغه عکس ایتمه سین دیبه علم
لدنی اسرارینک انجاق یوزده برینی سویلیورم دیمش بو افاده ایله ده اهل الله حضراتنده مادی و معنوی
برعزت بولندیغنی ایما ایلمشدی...

Son: 536a

دییمک که غذا ایچن اکمکک قیریلماسی شراب ایچن اوزومک صیقیلماسی... لازم گلدیگی گی
روحک عالی اولماسی ایچن ده جسمن فانی اولماسی اقتضا ایدیور. 1 تشرین ثانی 1942.

I. cilt, 4. defter:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9060

Eser, I. cilt, 3. defterin özelliklerindedir. 2+500 varaktır. Müellif tarafından mavi ve siyah mürekkeple 21 Ağustos 1945'de yazılmıştır. Baştan iki varak, bu defterin fihristidir. Mesnevî'nin birinci cildinin bu son defterinde 2933.-3991. beyitlerin şerh, yer almaktadır.

Baş: 1a

ایشته بو مناسبتله چلبی حضرتلرینه خطاب ایدیلیور و پیر ... دائر سویله نیله جک بیتلرک
یازیلماسی ایچن بر قاچ کاغذ فضلہ بولوندورلماسی توصیه ایدیلیور...

Son: 500a

او حالده صبر ایت که الله هر شیئک حقیقتنده اعلمدر. برنجی جلد شرحنک ختام 23 رمضان

1364 جمعه گیجه سی و 21 اغوس 1945، شو سطورى یازان حقیر و فقیر طاهر المولوی پر تقصیر.

II. cilt, 1. defter:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9061

Eser, I. cilt, 3. defterin özelliklerindedir. 4+701 varaktır. Siyah mürekkeple yazılmıştır. Baştan dört varak bu defterin fihristidir. 1a-2a'da Tâhiru'l-Mevlevî imzasıyla bir açıklama; 3a-8a'da ikinci cilt için mukaddime mevcuttur. Bu defterde, Mesnevî'nin 3992.-5721. beyitlerinin şerhi vardır.

Baş: 1a

بسم الله... 20 اغوس 339 دن 7 کانون اول 341 تاریخنه قادار فاتح جامعنده هفتة ده بر گون

مثنوی شریف او قوتمش درسی تعطیل ایله دکدن صوکرا ده یازمه یا دوام ایله دیگم سوزلرله او مبارک

اثرک برنجی جلدینه حدیمجه بر شرح وجوده گیترمشدم...

Son: 701a

حضرت هدایی نک

یا غنجه و یاخود دیکن

خوشدر بکا سندن گلن

لطفک ده خوش قهرک ده خوش

یا حلعت و یاخود کفن

دیمه سی بو مقامه اشارتدر.

II. cilt, 2. defter:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9062

Eser, I. cilt, 3. defterin özelliklerindedir. 7+623 varaktır. Siyah mürekkeple yazılmıştır. Baştan yedi varak bu defterin fihristidir. Mesnevî'nin bu ikinci cildinin bu son defterinde 5722.-7732. beyitlerin şerhi vardır.

Baş: 2b

وحی آمدن بموسی علیه السلام در عذر آن شبان «او چوبانی معذور گورمه سی حقننده موسی علیه السلامه وحی گلمه سی» بعد زان ... موسی حق نهفت رازهای گفت آن باید گفت...

Son: 623a

اوچنچی طاقم ایسه بو کرامتی قبول ایتمه ... خام ارواحلر ایدی که اونلر ابدی ناقص اولارق قالدیلر. سوزده تمام اولدی. ایکنجی جلدک ترجمه سی و شرحک ختامی تاریخی 1948/1367.

III. cildin tercüme ve şerhine 10 Şaban 1367/18 Haziran 1948 tarihinde başlanmış ve 20 Receb 1368/ 19 Mayıs 1949 tarihinde bitirilmişdir.

III. cilt, 1. defter:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9063

Eser, I. cilt, 3. defterin özelliklerindedir. 12+784 varaktır. Siyah ve mavi mürekkeple yazılmıştır. Baştan on iki varak bu defterin fihristidir. Eserde Mesnevî'nin 7733.- 9988. beyitlerinin tercüme ve şerhi vardır.

Baş: 1a

بسم الله... (الحکم جنودالله) حکمتلری اللهک اوردولریدر. حکمتی یر قاچ تورلو تعریف ایتمشلر از جمله (الحکمة هی العلم بحقائق الاشياء علی ما هی علیه و العلم بمقتضاها)...

Son: 784a

هر کرا دل پاک شد از اعتلال   آن دعا اش میرود تا ذو الجلال

هر کیمک قلبی علتدن سالم اولورسه دعاسی، ذو الجلال و الاکرام اولان اللهک قرب قبولنه

قادر گیدر.

III. cilt, 2. defter:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9064

Eser, I. cilt, 3. defterin özelliklerindedir. 16+698 varaktır. Siyah ve lacivert mürekkeple yazılmıştır. Baştan on altı varak bu defterin fihristidir. Eserde Mesnevî'nin 9989.- 12429. beyitlerinin tercüme ve şerhi vardır.

Baş: 2a

باز شرح کردن حکایت آن طالب روزی حلال بی کسب و بی رنج در عهد داود نبی علیه السلام و مستجاب شدن دعای او. داود پیغمبر علیه السلام زماننده قازانچسز و زحمتسز حلال رزق ایسته
بن بر طالبک حکایسی شرحی...

Son: 698a

یعنی حکایه نک آلت طرفنی اکلامق ایسترسه ک دردنجی دفترده، یعنی مثنوینک جلدنده آرا
دییه رک اوچونجی جلدده نهایت ویروویور. ترجمه نک ختامی تاریخی 20 رجب 19/1368 مایس 1949.

IV. cildin tercüme ve şerhine 20 Receb 1368/ 19 Mayıs 1949'da başlanmış ve Safer 1370/ Teşrîn-i sâni 1950 bitirilmiştir.

IV. cilt, 1. defter:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9065

Eser, I. cilt, 3. defterin özelliklerindedir. 11+560 varaktır. Siyah mürekkeple yazılmıştır. Bazı ibarelere çeşitli renklerle işaret konulmuştur. Baştan on bir varak bu defterin fihristidir. Eserde Mesnevî'nin 12460.- 14385. beyitlerinin tercüme ve şerhi vardır.

Baş: 1a

بسم الله... (النطق الرابع) دوردنجی گوچ (الی احسن المرایع) اک گوزل یایایا (و احل المنافع)
و منفعتلرک اجل و عظمه حضرت مولانا کتاب جلیلنک هر جلدینی بر منزل اعتبار ایدویور بو دردنجی
جلده ده دردنجی گوچ دییور...

Son: 560a

او دیشاریدن گلن صویک یولی طیقاننجه جریانی کسپلیر او حلدہ سن حقیقی چشمہ یی
درونکده آرا.

IV. cilt, 2. defter:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9066

Eser, I. cilt, 3. defterin özelliklerindedir. 11+541 varaktır. Siyah mürekkeple yazılmıştır. Bazı ibarelerin altları kırmızı ve yeşil çizgilidir. Baştan on bir varak bu defterin fihristidir. Eserde Mesnevî'nin 14386.- 16213. beyitlerinin tercüme ve şerhi vardır.

Baş: 1a

قصہ آنکہ با دیگری مشورت کرد. گفته مشورت با دیگری کن کہ من عدوی توام برینک دیگر
بریلہ مشورت ایتمہ سی اونک ده باشقہ سیلہ مشاورہ ده بولون کہ بن سنک دشمانکم دیمہ سی قصہ سی...

Son: 541a

عبد عاجزده 1370 صفرنیک 1950 تشرین ثانیکن بازار گونی او جلدک ترجمہ سنی و
شرحنی توفیق الہی ایلہ ختامہ ایریشدیردم الحمدللہ علی التوفیق و استغفرللہ علی التقصیر اوقویانلردن خیر
دعا رجا ایده رم.

V. cilt:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 9067

Eser, I. cilt, 3. defterin özelliklerindedir. 7+375 varaktır. Siyah mürekkeple yazılmıştır. Baştan yedi varak bu defterin fihristidir. Ciltleme esnasında olsa gerek 1a- 19a arasındaki varakların yerleri karışmıştır. Eserde Mesnevî'nin 16214.- 17310. beyitlerinin tercüme ve şerhi vardır.

Baş: 1a

بسم الله... حضرت مولانا... بشنجدی جلد مشونیک دیاجه سنده بویورور که در بیان آنکه شریعت

همچو شمعیت مه ره می نماید بو بحث شونک بیاننده در که...

Son: 375a

بلکه اونلرک خان و مانه یاپیشمش و صاریلمش اولدقلرندن بویله سوزلری ایشتمک اونلره آجی

گلیر.

Eserin I-IV. ciltleri İstanbul'da Ahmed Said Matbaasında orta boy olarak şu şekilde basılmıştır:

I. c., 1. Kitap, 1963 ve 1971'de 328 s.

I. c., 2. Kitap, 1964'de 328-630 s.

I. c., 3. Kitap, 1965'de 633-952 s.

I. c., 4. Kitap, 1966'da 953-1312 s.

I. c., 5. Kitap, 1966'da 1313-1830 s.

II. c., 1. Kitap, 1967'de 374 s.

II. c., 2. Kitap, 1967'de 377-744 s.

II. c., 3. Kitap, 1968'de 745-1102 s.

III. c., 1. Kitap, 1968'de 416 s.

III. c., 2. Kitap, 1969'da 417-816 s.

III. c., 3. Kitap, 1970'de 817-1232 s.

IV. c., 1. Kitap, 1972'de 515 s.

Mesnevî'nin I. cildinden V. cildinin bir bölüme kadar olan kısmı içeren eser, ayrıca F. Sezai Türkmen'in teşebbüsüyle Konya'da 1971 yılında Selam Yayınları tarafından neşredilmeye başlanmış ve 1975 yılında Şamil Yayınları tarafından 14 kitaptan tamamlanmıştır. Daha sonra bu neşir, Şamil Yayınları tarafından 2000'de tekrar yayınlanmıştır. Bu eksik tercüme ve şerhin kalanı Tâhirü'l-Mevlevî'nin öğrencisi Şefik Can (1910- 23 Ocak 2005) tarafından ikmal edilerek yayınlanmıştır.

3.1.1.18. *Mesnevî şerhi:*

Telif tarihi ve müellifi bilinmeyen eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinin Türkçe mensur şerhidir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY. nr. 2270

Eser, 200x140 (157x85) mm ebadında, 291 varak ve 19 satırdır. Müstensihî ve istinsah tarihi bilinmiyor. Kenarları ve sırtı meşin ve üzeri ebru kaplı mukavva ciltlidir. Konu başlıkları ve dikkat çekmesi gereken yerler surhla yazılmış ve Farsça beyitlerin üzerü kırmızıyla keşidelenmiştir. Eserin cilt kapaklarından bütün varaklarına kadar kurt yemiş ve bir kısmı da dağıntıdır. Baştan iki varak mukaddimedir.

Baş: 1a

شرح مثنوی جلد اول

بسم الله... هذا كتاب المثنوی و هو اصول اصول الدين وصول و يقين سردینک کشف

بیاننده در فی کشف اسرار الوصول و البقین وهو فقه الله الاکبر...

Son: 291

عذاب پیما بر نغمه سرا که سوزمی کچمز ای علیل گلبن بی خزان مولی... پاک لولاک.

3.1.1.19. *Mesnevî tercemesi:*

İzmir Efes Müzesi, nr. 1979'de kayıtlı bulunan bu eser 208x 140-155x 78 mm ebadında, 140 varak, 23 satır ve çapa filigranlı kağıda talik kırması hatla istinsah edilmiş olup kırmızı cetvelli, söz başları kırmızı yazılı, metin üstleri çizgili, şirazesi dağıntık, başı ve sonu noksan, *Mesnevî* ve kıt'alar Farsça yazıldıktan sonra da Türkçe tercümesi yer almaktadır¹²³.

¹²³ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (26.04.2005).

3.1.1.20. *Mesnevî tercemesi:*

İzmir Efes Müzesi, nr. 1980'de kayıtlı bulunan bu eser 205x 145-165x 95 mm ebadında, 129 varak, 29 satır ve yaldızlı taç filigranlı kağıda talik hatla istinsah edilmiş olup Eydan kelimeleri kırmızı yazılı, şirazesı dağınık, başı ve sonu eksiktir¹²⁴.

3.1.1.21. *Şerh-i Mesnevî:*

Mevlâna'nın Mesnevîsi'nin bir bölümünün Türkçeye şerhini içeren, siyah renkle ve talik hatla istinsah edilen eserin mütercimi, müstensihî ve istinsah tarihi bilinmemektedir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, İsmail Saib II, nr. 4766'da yer alan eser, 240x170 (172x90) mm ebadında, 23 satır, tek sütunlu, Farsça beyitler kırmızı, şirazesı dağılmış ve ciltsizdir¹²⁵.

3.1.1.22. *Şerh-i Mesnevî:*

Telif tarihi ve müellifi bilinmeyen, baştan noksan olan bu eser, *Mesnevî*'nin bir kısmının Türkçe manzum şerhidir¹²⁶.

Nüsha tavsifi:

Ankara, Türk Dil Kurumu Ktp., nr. Yz. A 72

Eser, 198x135 (140x80) mm ebadında, 15 satır ve 81 varaktır. Üzüm slkımı filigranlı kağıda talik hatla yazılmıştır. Müstensihî ve istisah tarihi bilinmiyor. Cetveller ve Farsça beyitler kırmızı, bazı sayfalar rutubet lekelidir. Mavi pandizot bez kaplı mukavva ciltlidir.

Baş:

لفظ عكس اولش همان آنجق مثال   اصلی کوترمش بو یوزدن اهل حال

Son:

ابن نه نجمست و نه رملست و نه خواب   وحی حق والله اعلم بالصواب

¹²⁴ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (26.04.2005)

¹²⁵ Almaz, Hasan, s. 226.

¹²⁶ Cumbur, Mujgan- Kaya, Dursun, s. 393.

3.1.1.23. Şerh-i Mesnevî:

Ahmed Nâim Erzurumî tarafından talik hatla Türkçe şerh edilen ve 325 varak olan eser, Erzurum İl Halk Ktp., nr. 23917'de yer almaktadır¹²⁷. Ahmed Nâim Erzurumî'nin yaşadığı yıllar tam olarak bilinmemekle beraber XIX. yüzyılın başlarında hayatta olduğu ve ilk yarısında da öldüğü sanılmaktadır¹²⁸.

3.1.1.24. Mecmû'a-i Fevâ'id ve Eş'âr:

Mehmed Rasih tarafından talik hatla istinsah edilen ve müellifi ve telif tarihi bilinmeyen eser, *Mesnevî*'nin bir kısmının şerhini içermektedir. 76 varak olan eser, Millî Kütüphane. Başkanlığı, nr. Mil Yz A 2274/1 yer almaktadır¹²⁹.

3.1.1.25. Şerh-i Mesnevî:

Talik hatla istinsah edilmiş olan Manisa İl Halk Ktp., nr. 5072 ve 5147 ve 5197'de yer alan eserin müellif ve telif tarihi belli değildir¹³⁰.

3.1.1.26. Şerh-i Mesnevî:

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen eser, talik hatla yazılmış olup Millî Kütüphane Başkanlığı, Tokat Zile İlçe Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 136/1'de bulunmaktadır¹³¹.

3.1.1.27. Şerh-i Mesnevî:

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen eser, talik hatla yazılmış olup Konya Yusufâğa Ktp., nr. 6671'de bulunmaktadır¹³².

---

¹²⁷ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (19.04.2005)

¹²⁸ Yavuz, Kemal, s. 177-178.

¹²⁹ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (19.04.2005)

¹³⁰ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (19.04.2005)

¹³¹ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (19.04.2005)

¹³² <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (19.04.2005)

3.1.1.28. Şerh-i Mesnevî:

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölüm Müteferrik II, nr. 96'da bulunan ve Mesnevî'nin bir kısmının Türkçe manzum tercümesi olan eserin müellifi, telif tarihi, müstensihî ve istinsah tarihi tespit edilememiştir. Eserin başı ve sonu eksiktir¹³³.

---

¹³³ Almaz, Hasan, s. 231.

3.1.2. Mesnevî'den Yapılan Müntahapların Tercüme ve Şerhleri:

Burada gerek başkaları tarafından yapılan müntahapların ve gerekse bizzat şârihlerin kendileri tarafından müntahap olarak yapılan tercüme ve şerhlerine yer verilmiştir.

3.1.2.1. Mesnevî-i Murâdiye I-II:

Mu'înüddîn b. Mustafa (XV. yüzyıl) tarafından 839/ 1436'da Mesnevî'den seçme yoluyla tercüme ve şerh olarak yazılan eser, elde ettiğimiz bilgilere göre Mesnevî'nin bilinen ilk müntahap Türkçe manzum tercümesi ve şerhidir. Eser, Mesnevî'nin birinci cildinden müntahap yoluyla iki cilt olarak kaleme alınmıştır. Sultan İkinci Murad (ö.1451)'ın isteği üzerine telif edilen esere, Sultan İkinci Murad adına ithaf edilmesi münasebetiyle *Mesnevî-i Murâdiye* veya *Mesnevî-yi Murâdi* adı verilmiştir. Eserin I. cildinin 12a varacağı kadar mukaddime mevcuttur. 12a'dan itibaren "Padişah, cariye ve zerger'in hikayesi", "Bakkal ve Papağanın hikayesi", "Yahudi Padişahla Hıristiyan Düşmanı Olan Vezirin Hikayesi" ve "Tavşan ve Aslanın Hikayesi" olmak üzere *Mesnevî*'nin dört hikayesini ihtiva etmektedir. II. cilt ise, "Rum elçisinin Hz. Ömer'i ziyareti", "Hindistan'a giden bir tacirin kendi papağanından o yerin papağanlarına selam götürmesi", "Hz. Ömer ile çalgıcı, yoksul bir bedevi ile hanımı" gibi hikâyeleri içermektedir.

Eserin yazma nüshası Bursa, İnebey Eski Eserler Ktp., Ulu Camii, nr. 1664-1665'de bulunmaktadır.

Mu'înüddîn b. Mustafa, XV. yüzyılın mutasavvıf ve Mevlevî şairlerinden olup, kaynaklarda hayatı hakkında fazla bir bilgi verilmemektedir. Sultan İkinci Murad (1404-1456) döneminin ileri gelen şairlerinden birisidir ve Mevlâna'nın Mesnevî'sini Türkçe'ye tercüme eden ilk kişi olarak bilinmektedir¹³⁴.

Nüsha tavsifi:

Bursa, İnebey Eski Eserler Ktp., Ulu Cami, nr. 1664-1665

I. cilt:

Eser, 278x 178 (200x120) mm ebadında, 194 varak ve 18 satırdır. Hasan b. Ahmed tarafından 841/1438 yılında nesih kırmacı hatla istinsah edilmiş-

¹³⁴ Mu'înüddîn b. Mustafa, s. VII vd.; TDEA, VI, 436 vd.

tir. Ebru kaplı karton ciltli ve krem renginde aharlı kalın kâğıtlıdır. Sırtı meşin kaplıdır. Ayrıca eserin iç baş kapağında 19 beyitlik Türkçe şiir ve zahriyesinde Umur Beg b. Timurtaş Beg'e ait 853/1449 tarihli bir vakfiye mevcuttur. Eser, iki sütun halinde harekeli yazılmıştır.

Baş: 1b

الرحيم و به نستعين	بسم الله الرحمن
قلت بسم الله الرحمن الرحيم	استعنت الله من مكر الرحيم
حمد بالجهر فى نعماته	نشكر بالسر فى الايه
مصطفى به كه اول درر خير الانام	بزدن اولسن صد صلوات و سلام

Son: 194a

قد وقع الفراغ من تحرير الجلد اول من المعنوى المرادى المنتخب من المثنوى الرشادى فى يوم الثلاثاء فى اوائل ذى الحجة المباركة فى سنة احدى و اربعين و ثمانية.

II. cilt:

Eser, 278x 178 (200x120) mm ebadında, 214 varak ve 18 satırdır. Hasan b. Ahmed tarafından 841/1438 yılında nesih kırması hatla iki sütun olarak istinsah edilmiştir. Koyu kahverengi şemseli meşin ciltlidir.

Baş: 1b

ای لطیف پادشاه نی نیان	بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين
مصطفى به كم درر خير الانام	شكر ساله ای گزیدکار رسان
	بزدن اولسن صد صلوات هم سلام

Son: 214b

چنکه صورت اولر

سوردن معنا السه ممکن اوله سون

Eserin birinci cildinin diğer nüshası Cambridge University, nr. 1000'de kayıtlıdır. İkinci cildin ise henüz ikinci bir nüshası tespit edilemiştir.

Bu eser Kemal Yavuz tarafından (*Mesnevî-i Murâdiye*, Ankara, 1982) yayınlanmıştır.

3.1.2.2. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî:

İlmî Dede Bağdâdî (ö. 1020/1611)¹³⁵ tarafından 979/1571 yılında tercüme ve şerh olarak telif edilen eser, Sîneçâk Yusuf Sinan (ö. 953/1546)'ın Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinden 366 beyit seçerek meydana getirdiği ve *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı eserin tercüme ve şerhidir. Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2092'de yer alan yazma nüshasının mukaddimesinde İlmî Dede Bağdâdî, eserini Farsça'ya aşina olmayanların *Mesnevî*'den habersiz olmamaları için Türkçe olarak şerh ettiğini belirtmektedir. Eser bazı kütüphanelerde *Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî* adlarıyla da kaydedilmiştir¹³⁶.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi, Ktp., İhtisas, nr. 2092

Bu nüsha, 168x 110 (125x65) mm ebadında, 137 varak ve 17 satırdır. Durmuş b. Ebû Bekir b. Osmân tarafından 21 Rebiulevvel 1209/ 24 Ekim 1795 tarihinde talik hatla istinsah edilmiştir. Kenarları meşin mukavva ciltli, 1b yıldız cetvelli ve diğer sayfalar kırmızı cetvellidir. Mesnevî beyitleri, sayfa ortalarına surh çizgiler arasına kırmızı ile yazılmıştır.

Baş: 1b

بسم الله... حمد بی حد و ثنای لا یعد اول بی زواله که بندگان صاحب دلانہ ظلمات جہالتدن

نجات ویروب آب حیات عرفانہ...

¹³⁵ İlmî Dede Bağdâdî için bk., bu çalışma, 1.1.7. *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna*.

¹³⁶ İlmî Dede Bağdâdî tarafından Türkçe şerh edilen *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'nin Manisa İl Halk Ktp., Akhisar Zeynelzâde, nr. 5707/1 (1b- 40b)'deki nüshası 210x 153-162x103 mm ebadında, 21 satır ve nesih hatla istinsah edilmiş olup, *Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî* adıyla kayıtlıdır.

Son: 137a

تمت النسخة الشريفة المباركة المسمى بشرح جزيرة المشوى المكنى بلمحات لمعات بحر

المعنوى... حرره درويش ابو بكر بن عثمان و كان الفراغ من شهر ربيع الاول فى احدى و عشرين بسنة

تسعه و مأتين و الف.

Tespit edilebilen diğer bazı nüshaları şunlardır:

Afyon, Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktp., nr. 1584, 1585,18223

Ankara, Ankara İl Halk Ktp., Genel, nr. 2, 10, 19; Millî Kütüphane Başkanlığı, Ankara Cebeci İlçe Halk Ktp., nr. A19, 10

Çorum İl Halk Ktp., Genel, nr. 841

Edirne, Selimiye Halk Ktp., Genel, nr. 453

İstanbul, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 9327; Hacı Selimağa Ktp., Hüdâi Efendi, nr. 689; Millet Ktp., Ali Emirî Efendi, Edeb, nr. 160, Şerriyye, nr. 1327; Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 189, Düğümlü Baba, nr. 263, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2526, 2531, 2593, 2639, 2846, Halet Efendi, nr. 28, H. Hayri-Abdurrahman Efendi, nr. 22, Hüsrev Paşa, nr. 156, Lala İsmail-Hamidiye, nr. 131, Mihrişah Sultan, nr. 232, Nafiz Paşa, nr. 525-527, 545, Pertev Paşa, nr. 619, Tahir Ağa Tekkesi, nr. 400, 697, Zühdü Bey, nr. 545; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY. nr. 2334

İzmir-Tire, Necip Paşa Ktp., nr. 297

Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Burdur İl Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 174/1, Konya İl Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 1522/8, 1589, Isparta İl Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 1847/3; Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2039, 2093.

Manisa İl Halk Ktp., nr. 2644/1, Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu, nr. 5696/1, 5707/1.

Muğla, Hacı Mustafa Efendi Halk Ktp., nr. 388

3.1.2.3. Şerh-i Dîbâce-i Cild-i Evvel-i Cezîre-i Mesnevî:

İlmî Dede Bağdâdî (ö. 1020/1611)¹³⁷ tarafından şerh olarak telif edilen eser, Sîneçâk Yusuf Sinan (ö. 953/1546)'nın *Cezîre-i Mesnevî*'sinin birinci

¹³⁷ İlmî Dede Bağdâdî için bk., bu çalışma, 1.1.7. *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna*.

cildinin Türkçe şerhidir ve *Şerh-i Dîbâce-i Mesnevî* adıyla da bilinmektedir. 150x72-190x128 mm ebadında, talik hatla istinsah edilmiş nüsha, Ankara Millî Kütüphane Başkanlığı, Ankara Cebeci İlçe Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 2'de yer almaktadır¹³⁸. Ayrıca Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Burdur İl Halk Ktp., Koleksiyonu, nr. 174/3 (105b- 116b)'de de Derviş Ferdi Bektaşî tarafından 182x117-130x60 mm, 19 satır, el filigranlı kağıda talik hatla istinsah edilmiş bir nüshası daha mevcuttur.

3.1.2.4. *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî:*

Hacı Pîrî Efendi (ö.996/1587-8) tarafından 990/1582'de tercüme ve şerh olarak kaleme alınan eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden müntahap bazı beyitlerin Türkçe mensur tercüme ve şerhidir. Müellif, eserin mukaddimesinde (2a), Hâzremî'nin *İbâret-i Fûrs*'ünden, Surûrî'nin *Mesnevî şerhi*'nden ve benzeri eserlerden yararlanarak ve kendi çalışmalarıyla meydana getirdiğini belirtmektedir. İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, Mülhak, nr. 26'da yer alan yazma nüshasında telif tarihi 990/1582 olarak verilmiştir.

Hacı Pîrî Efendi, *İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî*'nin başında kendisi hakkında bilgi verirken; Sivas'ın âlimleri çok olan bir köyünde doğduğunu, orada ilim tahsil ettiğini, bir süre şeyhlik hizmetinde bulunduğunu ve Sivas Vilâyet Dîvân'ında kırk yıldan fazla devlet görevinde çalıştığını ifade etmektedir. 991/1583 yılında Eyüp, 994/1585-86 yılında Galata ve 995/1586-87'de yılında Bursa kadısı olmuştur. Âlim ve derviş olan Hacı Pîrî Efendi, 996/1587- 88'de vefat etmiştir¹³⁹.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye, Ktp., Halet Efendi, Mülhak, nr. 26

Bu nüsha, 275x 163 (189x100) mm ebadında, 172 varak ve 17 satırdır. Nesih hatla 990/ 1582'de istinsah edilmiştir. Zencirekli, miklablı, yaldızlı ve siyah renkli bitki motifli şemseli, kırmızı meşin ciltlidir. Mavi, siyah ve sarı renkli cetvelli, açık krem renkli varaklıdır. Konu başlıklıkları, Arapça ibareler ve dikkat çekmesi gereken yerler surhla yazılmıştır. Eserin, üzeri ebru kâğıt kaplı mukavva mahfazası vardır.

¹³⁸ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (20.04.2005).

¹³⁹ *Sicill-i Osmânî*, II, 44

Baş: 1b

انتخاب شرح مثنوی سپاس بی قیاس اول پادشاه بی زوال لایق در که... اما بعد بو داعی بی

دلیل... حاجی پیری... مولانا جلال الدین رومی مثنویاتندن جلد اولن ترکی لسان ترتیب ایدب...

Son: 137a

فقد تم اواخر شهر جمادى الاول فى شهر سنة تسعين و تسعمائه... و اكمل التحيات اولاً و

آخراً و ظاهراً و باطناً.

3.1.2.5. Şerh-i Mesnevî:

Sûdî-i Bosnavî (ö.1000/1592-93) tarafından XVI. yüzyılın ikinci yarısında şerh edilen eser, *Mesnevî*'nin VI. cildinin bir bölümünün Türkçe şerhidir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye, nr. 451, Mikrofilm nr. 189'da yer alan eserin nüshasının başında, "Bu eser, Sûdî'nin *Mesnevî-i şerif* tercümesinden bir parçadır ve altıncı cildin ikinci telsimidir...8 Rebî'u'l-evvel 1378/25 Ekim 1955" diye bir açıklama vardır. Mensur halde olan eserde zaman zaman ayet ve hadislerle yer verilmiş ve bunlar harekelenmiştir.

Sûdî-i Bosnavî, Bosna'nın Foça şehrine yakın Çaynıça kasabasında doğmuştur. Asıl adı Ahmed'tir ve doğum tarihi bilinmemektedir. Osmanlı âlimlerindedir. Diyarbakır'da Muslihuddîn Lârî'den Farsça öğrendi. Tahsil için Şam ve Bağdat'ta bulundu. Daha sonra İstanbul'a gelerek devrin meşhur âlimlerinin derslerine katılmak suretiyle onlardan istifade etti. Sokullu Mehmed Paşa (ö.1579) zamanında İbrahim Paşa Sarayı'nda gilmân-ı hassa (iç oğlan)lara hoca olarak tayin edildi. Şârihin ölüm tarihi tam olarak bilinmemekle beraber kaynaklar, Sûdî-i Bosnavî'nin 1000/ 1592-93¹⁴⁰ ve 1005/ 1595-96¹⁴¹ tarihlerinde vefat ettiğine ve Aksaray'da Yusuf Paşa Camii haziresine defnedildiğine işaret etmektedirler. Eserleri, daha çok tanınmış Farsça ve Arapça eserlerin şerhi olup bazıları şöyledir: *Risâle-i*

¹⁴⁰ Hoca, Nazif, s. 16

¹⁴¹ Gölpınarlı, s. 142; *Osmanlı Müellifleri*, I, 323 vd.

*Sûdî, Şerh-i Divân-ı Hafız, Şerh-i Gülistân, Şerh-i Bustân, Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî, Şerh-i Kâfiye*¹⁴².

Nüsha tavsifi:

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye, nr. 451, Film nr. 189

Bu nüsha, 260x 160 (210X 100) mm ebadında, 145 varak ve 23 satırdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan eser, nesih hatla yazılmıştır. Eserde okunması zor olan Farsça beyitler harekelenmiştir ve bazı yerlerde Arapça ibarelerin, Farsça beyitlerin ve dikkat çekmesi gereken yerlerin üzerleri çizilmiştir.

Baş: 1b

و ضلالت زیادہ ایلدی می شناسد کہ کشیدن رختشان طاغ انلرک رخت و اسبابی چکمکه قادر

اولمز خلاصه کلام بودر انبیا که جهانده روز و شب طاعت و عبادت و مجاهده و ریاضت دن حالی

اولمادیلر ایدی...

Son: 145b

خلاصه کلام بودر که سبب حصول نیستی و فساق وسیله وصول الی الله اگرچه هیچ شکر اصل

جذبہ سبحانه در لب کن زنهار عمل و ریاضت و مجاهدتی ترک ایدوب جذبہ نک ظهورنه مترقب اولمسه

بلکه روز و شب عمل و ریاضت و مجاهده سعی و کوش ایدوب اجتناب حق و اجتناب خلق اولدیلر.

تمت.

3.1.2.6. *İhtiyârât-ı Mesnevî I-VI:*

Sabûhî Ahmed Dede (1057/1647) tarafından 1026/1617'de şerh olarak telif edilen eser, *Mesnevî*'nin altı cildinden seçilen beyitlerin Türkçe mensur

¹⁴² Hoca, Nazif, s. 11 vd.; Gölpınarlı, s. 192; *Osmanlı Müellifleri*, I, 323 vd.

şerhidir. Eser, İlmî Dede Bağdâdî'nin *Şerh-i Cezîre'sine* nazire olarak Şam'da kaleme alınmıştır¹⁴³. Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2084 (I-II ciltler), 2086 (III-VI ciltler)'de bulunan eserin yazma nüshasının mukaddimesinde (2a) *Mesnevî-i Şerif* te yer alan ayetlerin, hadislerin ve Arapça beyitlerin açıklamasının ve bazı zor beyitlerin şerhinin, başlangıç safhasındaki öğrenciler için Türkçe olarak yapıldığı ifade edilmektedir.

Sabûhî Ahmed Dede, İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Tokatlıdır. Mevlevî şeyhi Hamza Efendi'ye intisap etti. İstanbul ve Konya'da öğrenim gördü ve Konya'da Mevlevîhâne'den feyz aldı. Önce Şam Mevlevîhânesi ve 1040/1630-31'de Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi oldu Yenikapı Mevlevîhânesi'nde post-nişin iken 1057/1647 yılında vefat etti ve buraya defnedildi. Aynı zamanda şair olan Sabûhî Ahmed Dede, Farsça-Türkçe Dîvân'a sahip olup, şiirlerinde *Sabûhî* mahlasını kullanmıştır¹⁴⁴.

Nüsha tavsifi:

I-II cilt:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2084

I. ve II. ciltler bir aradadır. 210x170 (208x109) mm ebadında, 302 varak ve 26 satırdır. Mehmed Nûrî el-Mevlevî tarafından 23 Rebiülevvel 1249/1833 tarihinde talik hatla istinsah edilmiştir. Üzeri meşin kaplı, kenarı zincirekli, miklablı ve düz mukavva ciltlidir. Aharlı açık sarı ince kâğıtlıdır. Mesnevî'dem müntehab beyitlerle dikkat çekmesi gereken ibareler ve sözler, ayetler ve hadisler surhla yazılmıştır. İlk iki sayfanın kenarı çift yaldız cetvelli ve diğer sayfalar kırmızı cetvelligedir. I. cilt, 1b-98b, II. cilt 99b-302a varakları arasında yer almaktadır.

Baş: 1b

بسم الله... حمد و سپاس بی قیاس مرآن خالق ارض و سما و ناس را که... اما بعدآن حمد

خدای تعالی و الصلوة... الفقرا احمد بن محمد الشهير صبوحی دده غفر الله له... هجرة نبویه نک بیک

یکرمی التی سنه سنک اواخرنده شام...

¹⁴³ Osmanlı Müellifleri, II, 282 vd.; Sicill-i Osmânî, I, 215

¹⁴⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, I, 147; Osmanlı Müellifleri, III, 282; Sicill-i Osmânî, I, 215.

Son: 302a

الحمد لله على ختمه... على يد عبد الضعيف السيد الحاج محمد نوري المولوى شيخ زاويه مولويه بمدينة النبي صلى الله عليه و سلم فى 23 ر 1249.

III-VI. cilt

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2086

Dört cilt bir aradadır. 285x180 (205x105) mm ebadında, 228 varak ve 19 satırdır. İsmail b. Haydar el-Tuzlavî tarafından 1053/1643'te İstanbul'da talik hatla istinsah edilmiştir. Miklablı, kenarı cetveli, ortası şemseli, mukavva, üzeri koyu kahverengi meşin ciltli ve kenarları tamir görmüştür. Açık krem renkli aharlı kalın kağıtlıdır. Başlıklar, ayetler, hadisler, Arapça ibareler ve izah edilen diğer kelimeler kırmızıyla yazılmıştır. III. cilt, 1a-81b; IV. cilt, 82b-121a; V. cilt, 121b-185a; VI. cilt, 186b-228b varakları arasında yer almaktadır.

Baş: 1b

بسم الله... شرح ديباجة مجلد ثالث الحكم جنود الله حضرت مولانا... مجلد ثالث كه منبع آن حیات حکم الهی و مطلع انوار فیوضات نا متناهی در...

Son: 228b

تمت انتخاب جلد ششم بعون الله الملك الوهاب على يد العبد الضعيف النجف... اسمعيل بن حيدر الطولوى بمدينة قسطنطينية من اوائل شهر الصفر فى يوم الاثنين فى تاريخ سنة ثلث و خمسين و الف سنة 1053.

Tespit edilebilen bazı yazma nüshaları da şunlardır:

Ankara İl Halk Ktp., Genel, nr. 440

İstanbul, Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi, nr. 1310, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 606, Pertev Paşa, nr. 228; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY. nr. 1495

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2085

3.1.2.7. *Tuhfetü'l-berere:*

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö. 1041/1631)¹⁴⁵ tarafından XVII. yüzyılın başlarında şerh olarak kaleme alınan eser, *Mesnevî'*den müntahap bazı beyitlerin Türkçe şerhi olup, yazma nüshaları İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Hüsnü Paşa, nr. 736'de Nafiz Paşa, nr. 366 ve Şehit Ali Paşa, nr. 1136'de bulunmaktadır.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Hüsnü Paşa, nr. 736

Eser, 225x155 (155x95) mm ebadında, 48 varak ve 21 satırdır. El-Hac Mehmed Emin Dede el-Mevlevî tarafından nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi bilinmiyor. Mukavva ciltli ve krem renkli kâğıtlıdır.

Baş: 1b

بِسْمِ اللَّهِ... اما بعد بو فقیر و پر تقصیر... الشیخ اسماعیل الانقروی...

Son: 46b

فی الطريق دون التخلق بأخلاق... تمت كتب الحقیق الحاج محمد امین دده المولوی.

3.1.2.8. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî:*

Abdullah-ı Bosnavî (992–1054/1584–1644) tarafından 1038/ 1628'de tercüme ve şerh olarak kaleme alınan eser, Sîneçâk Yusuf Sinan'ın Mevlâna'nın *Mesnevî'*sinden 366 beyit seçerek meydana getirdiği ve *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı eserin Türkçe manzum tercüme ve şerhidir. Beyitlerin şerh sayıları farklıdır. İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 528'de yer alan eserin yazma nüshasına göre Abdullah-ı Bosnavî, eserini 1038 yılında tamamlamış ve telif tarihini eserin sonunda yer alan beyitte ebced hesabıyla göstermiştir.

Abdullah-ı Bosnavî, 992/1584 yılında Bosna'da doğdu. Tahsilini Bosna ve İstanbul'da tamamladıktan sonra Bursa'ya giderek Şeyh Hasan

¹⁴⁵ Rusûhî İsmâil-i Ankaravî için bk., bu çalışma, 2.1. *Minhâcu'l-fukarâ'*.

Kabadûz'a intisap etti ve ilmini artırdı. Ayrıca Şeyh Abdulmecid-i Halvetî'den de istifade etti. Hamzavî-Melâmî tarikatının ileri gelenlerinden birisi olan Abdullah-ı Bosnavî, daha çok vahdet-i vücûd düşüncesinin temel ıstılahlarını muhtevî *Fusûsu'l-hikem* adlı eserin şârihi olarak tanındı. Mısır'a gitti ve bir süre orada kaldıktan sonra 1636 yılında hacca gitti. Hacdan dönerken bir süre Şam'da kaldıktan sonra Konya'ya geldi ve 1054/1644 yılında Konya'da vefat etti. Konya'da Sadreddîn-i Konevî'nin türbesinin yanına defnedildi. Telif, tercüme ve şerh olarak birçok eseri bulunan müellifin bazı eserleri şunlardır: *Mevâfiku'l-fukarâ*, *Hakîkâtü'l-yakîn*, *Risâle-i Hazretü'l-gayb*, *Risâletü fi tefsîri'n-nûn ve kalem*, *Tefsîr-i sûre-i ve'l-âdiyât*, *Tefsîr-i sûre-i 'asr ve Munâcât*¹⁴⁶.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 528

Eser, 200x140 (160x80) mm ebadında, 219 varak ve 21 satırdır. Talik hatla istisah edilmiş olup ferağ kaydı yoktur. Miklablı, kapaklar bitki motifli şemseli, koyu kırmızı renkli meşin ciltli ve krem renkli varaklıdır. 1b ve 2a sayfaları ince siyah ve kalın yıldız cetvelli ve diğer sayfalar ise ince kırmızı cetvellidir.

Baş: 1b

شرح منظوم جزیره مثنوی

الدورر هم خالق موت و حیات

حقه حمد اولسن که مبدی کائنات

Son: 219a

رد شدی پس تاریخ نی بدل (1038)

چون نظم اشبو رسمه ویردی ال

که خواند فاتحه در حق کاتب

خدا اورا بر افزایش مراتب

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'nin bir diğer nüshası da İstanbul, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 9262'de bulunmaktadır.

¹⁴⁶ Osmanlı Müellifleri, I, 43; Sicill-i Osmânî, III, 367; TDEA, I, 14; Kara, Mustafa, "Abdullah Bosnavî", TDVİA, I, 87.

3.1.2.9. Şerh-i Mesnevî:

Abdülmeccid b. Muharrem-i Sivâsî (971–1049/1563–1639) tarafından XVII. yüzyılın başlarında şerh edilen eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden bir bölümün Türkçe şerhidir.

Abdülmeccid b. Muharrem-i Sivâsî, 971/1563–64 yılında Zilede doğdu. XVII. yüzyılın nüfuzlu sûfilerinden olup, Halvetiye tarikatının Şemsiye koluna mensuptur. Zile'de 1005/1596–97 yılında amcazadesi Mehmed Efendi'nin yerine Halvetiye dergâhına şeyh oldu. Üçüncü Mehmed (1566–1603) tarafından İstanbul'a davet edildi. İstanbul'da Nişancı ve Sultan Ahmed Camilerinde yaptığı vaaz ve dinî sohbetleriyle ün kazandı. Şair ve müellif de olan Abdülmeccid b. Muharrem-i Sivâsî, şiirlerinde *Şeyhî* mahlasını kullandı. 1049/1639 yılında vefat etti. Abdülmeccid b. Muharrem-i Sivâsî'nin ayrıca *Lezâyizü'l-esmâr*, *Fezâ'ilü salavatı'n-Nebî* ve *Letâ'ifi'l-ezkâr* isimli eserleri vardır¹⁴⁷.

Eserin bazı nüshaları şunlardır:

Ankara Milli Ktp. Başkanlığı Ankara Cebeci İlçe Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 683.

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Antalya-Tekelioğlu nr. 391; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1651.

İzmir, Tire, Necip Paşa Ktp., nr. 312.

3.1.2.10. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî:

Abdülmeccid b. Muharrem-i Sivâsî (971–1049/1563–1639)¹⁴⁸ tarafından XVII. yüzyılın başlarında şerh edilen eser, Sîneçâk Yusuf Sinan (ö.953/1546)'ın *Cezîre-i Mesnevî*'sinin Türkçe şerhidir. Kaynaklarda *Şerhü Cezîretü'l-Mesnevî*¹⁴⁹ ve *Şerh-i Mesnevî* adıyla da bilinen eserin İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2453 ve 2527'de; Şehit Ali Paşa, nr. 1367'de, Kasîdecizâde, nr. 327'de bazı nüshaları mevcuttur.

¹⁴⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, I, 62, 64; *Sicill-i Osmânî*, III, 400; *Mevlâna Bibliyografyası-Yazmalar*, s. 163; *TDEA*, I, 21.

¹⁴⁸ Abdülmeccid b. Muharrem-i Sivâsî için bk., bu çalışma, 3.1.2.9. *Şerh-i Mesnevî*.

¹⁴⁹ *Osmanlı Müellifleri*, I, 120; *TDEA*, I, 21

3.1.2.11. Meyâdînu'l-fursân:

Abdülmeceid b. Muharrem-i Sivâsî (971–1049/1563–1639)¹⁵⁰ tarafından 1047/1637-38'de şerh olarak kaleme alınan eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden muntahab Türkçe mensur şerhtir. Kaynaklarda *Şerh-i Mesnevî* adıyla da bilinen ve daha çok dilbilgisi izahlarını ihtiva eden eserin İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY. nr. 196'da¹⁵¹ yer alan nüshasından başka İstanbul, Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 3935/1'de de bir nüshası mevcuttur.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Üniversitesi, Merkez Ktp., TY. nr. 196

Eser, 245x173 (180x108) mm ebadında, 115 varak ve 21 satırdır. 1047/1637 yılında Sivashlı Hacı İlyaszâde Ömer (ö.1047/1637) tarafından Rik'a hatla istinsah edilmiştir. Karton ciltli ve miklablı, arkası ve kenarları meşindir. Eser sarı kağıda koyu siyah mürekkeple yazılmıştır. Farsça beyitler surhla yazılı, dikkat çekmesi gereken yerlerin üzerleri kırmızıyla keşideli ve cümlelerin sonunda yeşil ve kırmızı noktalar vardır. Baştan iki varak boştur.

Baş: 3a

شرائط محبت صادقہ اذا رأى عيب... يخفيه ولا يظهره اذا رأى محاسنه يرى قليلاً كثيراً اذا

احسنه لا يطله بالمنة...

Son: 115b

و قد وقع الفراغ من تحرير هذا الشرح الشريف الشيخ الكامل العارف الرباني... الشيخ عبد

المجيد الشهير بالسواسي... عمر ابن الحاج الياس السواسي... سنة سبع و اربعين و الف... و كتبه بامر

شيخنا... اللهم ارحم من نظر و دعا لمؤلفه و كاتبه آمين.

¹⁵⁰ Abdülmeceid b. Muharrem-i Sivâsî için bk., bu çalışma, 3.1.2.9. *Şerh-i Mesnevî*.

¹⁵¹ Bu nüsha, M. Faruk Görtunca tarafından, *Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî* adıyla İstanbul'da 1963'de Latin harfli Türkçeye yayımlanmıştır.

3.1.2.12. *Hall-i tahkîkât:*

Cevrî İbrahim Çelebi (ö.1057/1647) tarafından 1057/1647'de şerh edilen eser, Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinden müntahap 40 beyitten her birinin beşer beyitle terkiib-i bend tarzında Türkçe olarak yapılmış bir şerhleri içermektedir. Sofu Mehmed Paşa'ya ithaf edilen¹⁵² ve telif edildiği 1057/1647 tarihi itibariyle ebced hesabına göre *Hall-i tahkîkât* diye adlandırılan eser, 415 beyitten meydana gelmektedir. Ayrıca eserin başında *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin her birinin beşer beyitle yapılmış Türkçe bir şerhi de mevcuttur. Eser, müellifin diğer kitabı *Aynu'l-fuyûz* ile birlikte ilk baskısı İstanbul'da 1269/1852-53'de Takvîmhâne-i Âmire Matbaasında Seyyid Mehmed Nâ'il'in nezaretinde (1- 30+ 30- 182) 30 sayfa küçük boy olarak yapılmıştır. İkinci baskısı, İstanbul'da 1315/1897-98'de Mihran Matbaasında yine müellifin diğer kitabı *Aynu'l-fuyûz* ile birlikte 320+2 sayfa olarak yapılmıştır.

Cevrî İbrahim Çelebi (veya İbrahim Cevrî), İstanbul'da doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Gençliğinde iyi bir tahsil görmüş ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Abdi Dede (ö. 1057/1647)'den tâlik hattı öğrenmiş, ayrıca Galata Mevlevîhânesi şeyhi Rusûhî İsmâil-i Ankaravî'nin sohbetlerine katılmıştır. Bir süre Dîvân-ı Hümâyûn katipliğinde çalışmış, daha sonra bu görevden ayrılmıştır. Hattatlık yaparak geçimini sağlayan Cevrî İbrahim Çelebi, *Mesnevî*'yi yirmiden fazla ve ayrıca *Şâhnâme*, *Târîh-i Vassâf* ve *Kunhu'l-ahbâr* gibi önemli ve hacimli eserleri istinsah etmiştir. 1065/1654 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Eğrikapı civarındaki Cemâl-i Halvetî Tekkesi yakınına defnedilmiştir. Dîvân sahibi bir şâir olan Cevrî İbrahim Çelebi'nin *Selîmnâme*, *Hilye-i çehâr-yâr-i guzîn*, *Melhâme*, *Nazm-i niyâz* gibi eserleri de mevcuttur¹⁵³.

Yazma nüshaları genelde müellifin diğer kitabı *Aynu'l-fuyûz* ile birlikte olan eserin Türkiye kütüphanelerinde birçok nüshası bulunmaktadır. Bazı yazma nüshaları şunlardır:

Ankara, İl Halk Ktp., nr. 147/1; Millî Kütüphane Başkanlığı, nr. Mil Yz A 2274, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 3872; Cebeci İlçe Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 147/2

¹⁵² Ayan, Hüseyin, "Cevrî İbrahim Çelebi", *TDVİA*, VII, 460-461.

¹⁵³ *Osmanlı Müellifleri*, II, 126; *TDEA*, II, 58-59; Ayan, Hüseyin, "Cevrî İbrahim Çelebi", *TDVİA*, VII, 460-461.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye, nr. 600; Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 1622, 1804, 18270; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp, TY. nr. 884, 1956, 2146, 2167, 2255, 2305, 2308, 2323, 3788, 4393, 5595; Süleymaniye Ktp., Ali Nihat Tarlan, nr. 40, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2664, 3408, 3455, Halet Efendi, nr. 36, 181, Hafid Efendi, nr. 338, Hekimoğlu, nr. 610, İsmihan Sultan, nr. 315, Şehit Ali Paşa, nr. 2850, Zühdü Bey, nr. 504.

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 2089–2091, 2095

3.1.2.13. *Aynu'l-fuyûz*:

Cevrî İbrahim Çelebi (ö.1057/1647)¹⁵⁴ tarafından tercüme ve şerh edilen ve "*Hâşiye-i Çehâr Yâr-i güzîn -Aynu'l-fuyûz*" ve "*Şerh-i intihâb*" adlarıyla da bilinen eser, Sineçâk Yusuf Sinan'ın Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinden 366 beyit seçerek meydana getirdiği ve *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı eserin tercüme ve şerhidir. Bu eser, müellifin *Hall-i tahkîkât* isimli diğer eseri ile aynı yılda, fakat ondan daha sonra telif edilmiş ve telif edildiği 1057/1647 tarihi itibarıyla ebced hesabına göre *Aynu'l-fuyûz* diye adlandırılmıştır. 29 konu başlığı altında 353 beytin şerhinin yapıldığı eser, müellifin diğer kitabı *Hall-i tahkîkât* ile birlikte İstanbul'da 1269/1852-53'de Takvîmhâne-i Âmi-re Matbaasında Seyyid Mehmed Nâ'il'in nezaretinde (1-30+30-182) 153 sayfa küçük boy olarak basılmıştır. Ankara, Millî Kütüphane Başkanlığı, Ankara Cebeci İlçe Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 147/2.

Eserin diğer baskısı ve bazı yazma nüshaları için bk., bu çalışma, 3.1.2.12. *Hall-i tahkîkât*.

Aynu'l-fuyûz hakkında Selahattin Hidayetoğlu tarafından *Cevrî'nin Aynü'l-Füyûz'u, Tenkidli Metni ve İnceleme* adıyla 1986 yılında Selçuk Üniversitesi'nde Yüksek Lisans tezi yapılmıştır.

3.1.2.14. *Mesnevî şerhi*:

Şifâ'î Derviş Mehmed (1078/1667-68 yada 1082/1671)'in XVII. yüzyılın ikinci yarısında şerh olarak telif ettiği bu eser, Rusûhi İsmâil-i Ankaravî'nin ve Sürûrî'nin Mevlâna'nın *Mesnevî*'sine yazdıkları şerhlerin birinci ve ikinci ciltlerinin muhtasarıdır. Şifâ'î Derviş Mehmed, bu eseri talebelerin istifade etmesi amacıyla *Mesnevî* dersleri için Türkçe mensur olarak şerh etmiştir.

¹⁵⁴ Cevrî İbrahim Çelebi için bk., bu çalışma, 3.1.2.12. *Hall-i tahkîkât*.

Şifâ'î Dervîş Mehmed'in İstanbul'da ya da Kastamonu'da doğduğu kaydedilmektedir. Medine pâyeliğinde, İzmir Sultan Selim Medresesi müderrisliğinde, Bursa ve Eyüp kadılığında ve 1066/1655-56 yılında Anadolu kazaskerliğinde bulundu. Daha sonra Konya'da Mevlevîliğe intisap etti ve 1071/1660-61'de Mısır Mevlevîhânesi şeyhi oldu. 1073/1662-63 yılında da Mısır Mevlevîhânesi'nde Mesnevî dersleri okutmaya başladı. Orada vefat etti ve kabri Mısır Mevlevîhânesi'ndedir¹⁵⁵.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Darulmesnevî, nr. 209

Eser, 210X150 (170x105) mm ebadında 388 varak ve 27 satırdır. Dervîş Mustafâ-yi Hamîdî tarafından 1083/1672 yılında talik hatla istinsah edilmiştir. Bitki motifli, şemseli meşin ciltli ve şemseli miklablıdır. Aharlı krem rengi kağıda konu başlıkları ve bazı özel isimler surhla yazılı ve şahid gösterilen Farsça beyitlerin üzerleri kırmızı ile keşidelidir. 1b-9b'deki mukaddimeden sonra 238a'ya kadar Mesnevî'nin birinci cildinin şerhini, 239b'den sonuna kadar da Mesnevî'nin ikinci cildinin şerhini içermektedir.

Baş: 1b

بسم الله... بعد بو فقير درويش شيخ محمد شفائي المولوى به تاريخ هجرتدن بيك يتمش اوج
سنه سنه مصر مولويخانه سنه مثنوى شريف نقلى بيوريلب شروحن سرورى افندى مرحوم شرحى
بلونوب مطالعه اولندقدده... كورسيده انلرى نقل سامعيه ملال اراث اتمكله فقير كرسیده نقل ايدجك مقدار
اختصار اوزره درس بدرس بر شرح تسويد ايتدم...

Son: 388b

سوز تمام اولدى تمام شد از دست درويش علايى المولوى در روز پنجشنبه هژدهم ماه
شعبان... سال هزار سنه 1083 تحرير مولويخانه مصر دعا گوى درويش مصطفى حميدى.

¹⁵⁵ DEİS, s. 486-487; Şifâ'î Mehmed, *Mesnevî şerhi*, yz., İstanbul Süleymaniye Ktp., Dârulmesnevî, nr. 209, 1b.

3.1.2.15. *Nahl-i tecelli:*

Adnî Receb Dede (ö.1100/1688–9) tarafından 1096 yılı Şaban ayının (Temmuz 1685) sonlarında telif edilen eser, *Mesnevî'* den seçilmiş her beytin beşer beyitle manzum olarak yapılmış Türkçe şerhidir. Eserin Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2094'de yer alan yazma nüshası Mesnevî tarzında olup, kenarında *Mesnevî'* den alınan beyitlerle ilgili hikayelere ait haşiyeler vardır.

Adnî Receb Dede, Siroz'da doğdu. Neşâtî ve Ağazâde Mehmed Efendi gibi şairlerden ders aldı. Belgrat Mevlevîhânesi şeyhlerindedir. Şeyh olarak bulunduğu Belgrat Mevlevîhânesi'nde 1100/1688-89 yılında vefat etti. Adnî Receb Dede'nin ayrıca *Dîvân'ı* ve *Şerh-i Kasîde-i 'Örfî* adlı eserleri vardır¹⁵⁶.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2094

Eser, 200x125 (68x50) mm ebadında, 72 varak ve 15 satırdır. 1096/1685 yılında talik hatla, krem renkli kağıda istisah edilmiş olup, müstensihi bilinmemektedir. Düz kırmızı bez ciltli, zincirekli ve cetvellidir. Farsça beyitler kırmızıyla yazılmıştır.

Baş: 1b

بسم الله الرحمن الرحيم

موجد الاشباحه شكرا لا يعد

مبدع الارواحه حمد بى عدد

انندن ايجاد و مقدس ايلدى

افتتاح فيض اقدس ايلدى

Son: 72a

گرد چادر كردى و عشق زنان

در دمى هم فارع آرندت زنان

تمت الكتاب بعون الملك الوهاب سنه ست و تسعين و الف او اخر شعبان المعظم و به ثقتى.

¹⁵⁶ Osmanlı Müellifleri, I, 123; TDEA, I, 39; DEİS, s. 11

Zehra Göre tarafından *Adnî Recep Dede, Hayatı ve Eserleri* adıyla Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doktora tezi hazırlanmıştır.

3.1.2.16. Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî:

İsmâ'il Hakkî-i Bursevî (1063-1137/1653-1725) tarafından XVII. yüzyıl sonlarında ve XVIII. yüzyıl başlarında şerh olarak telif edilen bu eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden seçilmiş 172 beytin mensur Türkçe şerhidir. Telif tarihi tam olarak tespit edilemeyen ve Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin şerhiyle başlayan eserin İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY. nr. 6496'de yer alan nüshanın mukaddimesinde (2a), bu şerhin Farsça bilmeyenlerin bir nebze olsun *Mesnevî*'den istifade etmeleri ve Mevlâna'ya ulaşmaları için yapıldığı ifade edilmektedir. Eserin talik hatla istinsah edilmiş 61 varaklı bu nüshasından başka Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Burdur İl Halk Ktp., nr. 1856/1 (1b-16b)'de bir nüshası daha vardır.

İsmâ'il Hakkî-i Bursevî, 1063/1653 yılında Edirne yakınlarında Aydos kasabasında doğdu. Aslen İstanbullu olan babası, 1652 yılında meydana gelen İstanbul yangınından sonra Aydos'a yerleşti. İsmâ'il Hakkî-i Bursevî, yedi yaşında öğrenime başladı ve zamanın meşhur üleması Abdalbâkî Efendi'den sarf, nahiv, mantık, ilm-i beyân, fıkıh, tefsir ve hadis dersleri okudu. Öğrenimini tamamladıktan sonra 1673'te Celvetiye tarikatı şeyhi Atpazarlı Osmân Fazlı (ö.1691)'nin daveti üzerine İstanbul'a gelip onun sohbetlerine ve vaazlarına devam etti ve hocasının Atpazarı'ndaki Celvetiye hangahına yerleşti. Bu arada tecvit öğrendi ve Hattat Hâfız Osman'dan da hat dersleri aldı. Aynı dergahta sülûka girerek 1675'te Osman Fazlı'nın tarikatı üzerine hilafet aldı ve aynı yıl Üsküp'e gidip kendisine bir zaviye yaptırdı. Sonra İstanbul'a döndü ve arkasından hocası Osman Fazlı tarafından Köprülü kasabasına gönderildi. Bir süre burada kaldıktan sonra 1682 yılında Ustrumca'ya geçti. Dördüncü Mehmed (1642-1693), Osman Fazlı'yı Edirne'ye saray hocalığına tayin edince Osman Fazlı, İsmâ'il Hakkî-i Bursevî'yi Edirne'ye davet etti. Bir süre sonra Bursa Celvetî şeyhi vefat edince Osman Fazlı, 1685 yılında İsmâ'il Hakkî-i Bursevî'yi Bursa Celvetî şeyhliğine gönderdi. Burada bulunduğu süre içerisinde çeşitli nedenlerle İstanbul, Magosa ve Üsküdar'a gitti ve 1696'da Nemce, 1698'de Erdel seferlerine katıldı. 1710'da İskenderiye- Kahire yoluyla hacca gitti. 1725 yılında Bursa'da vefat etti ve Tuzpazarı'nda yaptırdığı camisinin kible tarafına defnedildi. Âlim, aynı zamanda şair olan müellifin yüz küsür ese-

rinden matbuu olanlarından bazıları şunlardır: *Rûhu'l-beyân*, *Ferâhu'r-rûh*, *Şerh-i hadîs-i erbâ'in*, *Tuhfe-i İsmâ'iliye*, *Kitâbü'n-necât* vb¹⁵⁷.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY. nr. 6496

Eser, 190x120 (127x70) mm ebadında, 61 varak ve 15 satırdır. Talik hatla istinsah edilmiş olup ferağ kaydı yoktur. Açık kahverengi ciltli, açık krem renkli aharlı ince kağıtlı ve iç kapak ebruludur. Farsça beyitler surhla yazılmış ve cümle sonlarına haki renkli nokta konulmuştur.

Baş: 1b

بسم الله... و به نستعين حمد بی حد و ثناء لا یعد اول خدای بی زواله که بندگان صاحب دلانه

ظلمت جهالتدن نجات و یروب آب حیات عرفانه یتشدوردی...

Son: 61b

و کوچک قصبه لرده ساکن اولمک کم عقلینز کوندن کونه نقصان اولمیه و حضرت

خداوندگار... کوی بیوردقلری انسان ناقص و شیخ نا واصل اشارتدر. والسلام.

3.1.2.17. *Rûhu'l-Mesnevî*:

İsmâ'il Hakkî-i Bursevî (1063–1137/1653–1725)¹⁵⁸ tarafından 1116/1704 yılında şerh edilen eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinin bir kısmının Türkçe mensur şerhidir. *Mesnevî* beyitlerinin kelime kelime geniş bir şekilde şerh edildiği eser, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin, özellikle de birinci beytin birinci mısrası hakkında söylenenlerin tasavvuf ehli tarafından bilinmesinin faydalı olacağı düşüncesiyle yazılmıştır¹⁵⁹. İki cilt olan bu şerhin birinci cildinde 326 beytin, ikinci cildinde ise 424 beytin olmak üzere

¹⁵⁷ *Sicill-i Osmânî*, I, 361; *Osmanlı Müellifleri*, I, 28-32; *TDEA*, V, 5-6; *DEİS*, s. 172.

¹⁵⁸ İsmâ'il Hakkî-i Bursevî için bk., bu çalışma, 3.1.2.16. *Şerh-i ba'z-i ebyât-i Mesnevî*.

¹⁵⁹ *Osmanlı Müellifleri*, I, 30

yaklaşık 750 beytin şerhi yer almaktadır. Eser, İstanbul'da 1287/1871'de Matbaa-i Âmire'de iki cilt (I. c., 528 s., II. c., 580 s.) olarak yayınlanmıştır.

Bazı yazma nüshaları şunlardır:

Bursa, İnebey Eski Eserler Ktp., Genel, nr. 72, 73, 74

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2672, Halet Efendi, nr. 177, Hamidiye, nr. 667, Mihrişah Sultan, nr. 211, Şehit Ali Paşa, nr. 1268; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1240, 1421.

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2061

Manisa İl Halk Ktp., Manisa Akhisar Zeynelzâde, nr. 227

Rûhu'l-Mesnevî hakkında yapılan bazı akademik çalışmalar da şunlardır¹⁶⁰:

İsmail Güleç tarafından 2002 yılında İstanbul Üniversitesinde *İ. Hakkı Bursavî ve Rûhu'l-Mesnevîsi: İnceleme-Metin* adıyla Doktora tezi olarak hazırlanmış ve daha sonra *Mesnevî şerhi Rûhu'l-Mesnevî-İsmail Hakkı Bursevî* adıyla (İstanbul, 2004) Osmanlı dönemi Türkçe'sinden Türkiye Türkçe'sine tek cilt olarak aktarılmıştır.

Saliha Baryaman tarafından "*İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Mesnevî (Birinci cilt), İnceleme-metin*" (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000) adıyla Yüksek Lisans Tezi yapılmıştır.

Sabahattin Arslan tarafından "*İsmail Hakkı Bursevî, Şerhü'l-Mesnevî (Üçüncü. cilt), Transkripsiyonlu metin*" (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000) adıyla Yüksek Lisans Tezi yapılmıştır.

Mustafa Efe tarafından "*Rûhu'l-Mesnevî, İsmail Hakkı Bursevî, (İkinci cilt 1b-99b arası), İnceleme-metin*" (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002) adıyla Yüksek Lisans Tezi yapılmıştır.

Muti Akkoyun tarafından 1985 yılında Marmara Üniversitesinde *Rûhu'l-Mesnevî'deki Metot ve Mesnevî'nin İlk Onsekiz Beyti* adıyla Yüksek Lisans tezi yapılmıştır.

3.1.2.18. Şerh-i beyt-i Mesnevî:

Derviş Mehmed Emin Tokâdî, (1075-1158/1664-1745)¹⁶¹ tarafından XVIII. yüzyılın başlarında kaleme alındığı sanılan eser, *Mesnevî'* den dört

¹⁶⁰ *Mevlâna Bibliyografyası*, s. 338, 340.

¹⁶¹ Mehmed Emin Tokâdî için bk., bu çalışma 1.2.1. *Menâkıb-ı Mevlâna Bahâeddîn*.

beytin Türkçe şerhi olup, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şerîyye, nr. 832, 1103 ve Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., nr. 772'de yer almaktadır¹⁶².

3.1.2.19. Şerh-i Mesnevî:

Muhammed Sa'îd b. Muhammed Mustafa-i Köstendilî'nin XVIII. yüzyılda veya daha öncesinde Türkçe şerh ve tercüme olarak kaleme aldığı sanılan bu eser, Şem'î Şem'ullâh (1530-1600-1) tarafından XVI. yüzyılın sonlarında şerh ve tercüme olarak telif edilen Mevlâna'nın *Mesnevî'sinin* üçüncü cildinin özetidir. 7 Şevval 1198/ 8 Ağustos 1784 tarihinde Ali Çavuşzade lakabıyla tanınan bir Nakşî şeyhi tarafından istinsah edilen eser, gömme şemseli, zencirekli, miklaplı kahverengi deri ciltli olup, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü Muzaffer Ozak II, nr. 657'de yer almaktadır. Eserin 1b-2a varaklarında müellifin mukaddimesi vardır¹⁶³.

3.1.2.20. Cezîre-i Mesnevî Tercümesi:

Asaf Mehmed Paşa (ö.1780) tarafından XVIII. yüzyılda tercüme ve şerh olarak kaleme alınan eser, Sîneçâk Yusuf Sinan'ın Mevlâna'nın *Mesnevî'sinden* 366 beyit seçerek meydana getirdiği ve *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı eserin Türkçe tercüme ve şerhidir. 215x120-125x60 mm ebadında 128 varak, 15 satır, ve talik hatla müellif tarafından istinsah edilmiş olan eser, salbek şemseli, kahverengi deri miklebli ciltlidir. Cetveller, söz başları kırmızı. Cetveller içinde Mesnevî, kenarlarında Türkçeleri vardır. 1a'da Abdurrahman el-Feyzi'ye ait 1221/ 1806 tarihli, Hasan b. Musa'ya ait 1239/1823 tarihli, Süleyman Şeyhi'ye ait 1177/1763 tarihli, Mustafa Edip 1247/1831 tarihli temellük kaydı ve mühürleri, 10b de Abdurrahman Mir Muhammed ve Dal Mehmed'in mühürleri vardır. Eser, Millî Kütüphane Başkanlığı, Ankara Cebeci İlçe Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 407'de bulunmaktadır¹⁶⁴.

¹⁶² Şimşek, Halil İbrahim "Şerh-i Beyt-i Mesnevî", *Tasavvuf*, Yıl: 6, Sayı: 14, Ocak-Haziran 2005 (Mevlâna özel sayısı), s. 659-660.

¹⁶³ Almaz, Hasan, s. 229.

¹⁶⁴ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (20.04.2005)

3.1.2.21. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî:

Şeyh Gâlib Es'ad Dede (1171–1213/1757–1799) tarafından 1204/1789-90'da telif edilen bu eser, Sîneçâk Yusuf Sinan'ın Mevlâna'nın *Mesnevî'sinden* 366 beyit seçerek meydana getirdiği ve *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı eserin Türkçe tercüme ve şerhidir. Eserde önce Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin, sonra da müntahap beyitlerin kelime kelime tercüme ve açıklamaları yer almaktadır.

Şeyh Gâlib Es'ad Dede'nin asıl adı Mehmed'tir. 1171/1757 yılında İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi civarında doğdu. Babası, Dîvân katiplerinden ve Mevlevî muhiplerinden Mustafa Reşid Efendi'dir. Şeyh Gâlib Es'ad Dede, dinî ve tasavvufî dersleri babasından; Arapça ve Farsça'yı zamanın üstadlarından okumuştur. Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çilesini tamamladı. Şairlik alanında ise, şair Süleyman Neş'et (ö. 1222/ 1807)'den istifade etmiş ve özellikle gençlik yıllarında çağının şiir üstadlarından gereği gibi faydalanmıştır. Kendi şiirlerinde *Es'ad* ve *Gâlib* mahlaslarını kullanmıştır. 10 Safer 1204/ 19 Eylül 1789 tarihinde Üçüncü Selim (24.12.1761-28.07.1808) tarafından çıkarılan bir fermanla bütün Mesnevîhanlıklara atama için teklif hakkı Şeyh Gâlib Es'ad Dede'ye verildi. 897/1491 yılında kurulan Galata Mevlevîhânesi'ne 9 Şevval 1205/ 31 Mayıs 1791 tarihinde şeyh oldu. 1213/1798 yılında, sekiz yıldır şeyhliğinde bulunduğu Galata Mevlevîhânesi'nde vefat etti ve tekkedeki Rusûhî İsmâil-i Ankaravî türbesine defnedildi. Şeyh Gâlib Es'ad Dede'nin ayrıca *Dîvân'ı*, *Hüsni u 'aşk* ve *es-Suhbetü's-sâfiye* adlı eserleri vardır¹⁶⁵.

Nüsha tavsifi:

İstanbul Üniversitesi, Merkez Ktp., TY. nr. 2222

Eser, 206x150 (150x70) mm ebadında, 132 varak ve 19 satırdır. 1214/1799-1800 yılında talik kırması hatla istinsah edilmiş ve müstensihi belli değildir. Miklablı, üzeri ebrulu kahverengi ciltli, filigranlı Venedik kağıtlıdır. Söz başları kırmızıyla yazılı, cümle veya ibare aralarında büyük kırmızı virgüller vardır. Dikkat çekmesi gereken ibarelerin üzerleri surhla keşidelenmiştir.

¹⁶⁵ *Osmanlı Müellifleri*, II, 351; *Sicill-i Osmânî*, III, 615; Ali Enver Efendi, s. 169; Yüksel, Sedid, s. 3, 6, 7; Ergün, N. Sadettin, s. 5-11; Gölpınarlı, Abdülbaki "Şeyh Galib", *İA*, XI, 467.

Baş: 1b

بسم الله... الحمد لله الذى علم بالقلم... اما بعد بو آرزومند اكسير عنايت مردان مولوى و نظربند

سرمه حاك پاى شهان معنوى درويش اسعد غالب...

Son: 132a

قد وقع الفراغ عن تحرير هذا الكتاب بغياث الملك الوهاب فى وسط شهر ذى الحجه الشريف

فى تاريخ سنة اربع و عشر و مأتين و الف... بالعجز و التقصير.

Bu eser, Turgut Karabey ve Mehmet Vanlıoğlu ve Mehmet Atalay tarafından *Şeyh Gâlib, Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* adıyla Latin harfleriyle (Erzurum 1996'da 8+256 sayfa) yayınlanmıştır.

Tespit edilebilen diğer bazı yazma nüshaları da şunlardır:

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Muzaffer Ozak I, nr. 541¹⁶⁶

İstanbul, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şeriyye, nr. 856; Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 187, Halet Efendi, nr. 27, 183; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine, nr. 293, Yeniler, nr. 1486; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY. nr. 1388, 2167, 6535, 9747.

3.1.2.22. *Revâyahü'l-Mesneviyât*:

Mehmed Emin (XIX. yüzyıl)'in XIX. yüzyılda tercüme ve şerh olarak kaleme aldığı bu eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden müntahap bazı beyitlerin Türkçe mensur tercüme ve şerhidir. Eserde önce Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin, sonra da müntahap beyitlerin tercüme ve şerhi yapılmıştır. Bu şerh yapılırken beyitlerdeki bazı ibare ve mazmunlar ara konu başlığı yapılarak ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Mukaddimesinde (5b), eserin Sultan Abdülmecid (1823-1861)'e ithaf edildiği ve esere *Revâyahü'l-*

¹⁶⁶ Almaz, Hasan, s. 228.

Mesneviyât adı verildiği belirtilmektedir¹⁶⁷. Tespit edilebilen tek nüshası İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 522' de yer almaktadır.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 522

Eser, 215x135 (145x180) mm ebadında, 132 varak ve 15 satırdır. Ayaşlı Mustafa Şevkî tarafından 1273/ 1857 yılında talik hatla istinsah edilmiştir. Bordo renkli meşin cilt içerisinde dağınık haldedir. Çünkü eser, hem fasi-kül halinde, hem de varaklar cilt kapaklarından daha büyüktür. 6a-11a arası boştur.

Baş: 1b

بِسْمِ اللَّهِ... وحده لا شريك له من له عبده ظلمه ملكه السلطان بن السلطان الغازى عبد المجيد

خان ابن السلطان الغازى عبد الحميد خان كه...

Son: 132a

ديوان يوسف محمد آغا مدرسه سى ساكنلرندن عن اصلى اياشلى مصطفى شوقينك يد اضعفرليه
1273 سنه سى جمادى الآخرک اون برينجى کونى ختامه رسیده اولمشدر.

3.1.2.23. *Mesnevî-i şerif tercümesi:*

Süleyman Hayri Bey (1260–1308/ 1844–1890) tarafından tercüme edilen eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinin bir kısmının Türkçe manzum tercümesidir. Eserin ikinci sayfasından itibaren "ifade-i mahsûsa-i mütercim" başlığı altında *Mesnevî*'nin ciltleri ve cilt meselesi hakkında bir açıklama mevcuttur. Altıncı sayfada *Mesnevî*'nin şerh ve tercümesine işaret etmekte ve meşhur *Mesnevî*hanların isimlerini vermektedir. Burada Rusûhî İsmâil-i Ankaravî'den Abdurrahman Hâlis-i Talibânî'ye kadar yaklaşık 64 kişinin adı mevcuttur. 8-10. sayfalarda Mevlâna'nın hâl tercümesi; 11-22. sayfalarda *Mesnevî*'nin mukaddimesinin manzum tercümesi, 23-25. sayfalarda

¹⁶⁷ Mehmed Emin, *Revâyahü'l-Mesnevîyât*, yz. İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 522, varak 5b.

dibâçe-i Mesnevî ve tercümesi yer almaktadır. 26-64. sayfalarda ise Mesnevî'nin mesnevî tarzında 10 konu başlığı altında 273 beytin tercümesi yer almaktadır. Süleyman Hayri Bey'in 1306/1888'de tamamladığı bu tercüme¹⁶⁸, İstanbul'da 1308/1890-91 yılında Mahmud Bey Matbaasında 64 sayfa orta boy olarak neşredilmiştir. Eser, İstanbul'da aynı yıl Alem Matbaasında 48 sayfa orta boy olarak tekrar yayınlanmıştır.

Süleyman Hayri Bey, 1260/ 1844 yılında Nevşehir'de doğdu. Kayserili kaymakam Abdulkâdir Efendi'nin oğludur. Nevşehir ve Kayseri'de tahsil gördükten sonra İstanbul'a gitti. Enderun'a girdi. Tahsilini tamamladıktan sonra Enderun Mektebi inşâ' muallimliğine tayin edildi. Her yıl Sultan Abdulaziz (1830-1876)'e kaside yazarak ihsan gördü. Çeşitli görevlerden sonra Rusumat Emaneti muavinliğine getirildi. 1293/1881-82 yılında tekrar İstanbul'a döndü. 1309/ 1891 yılında İstanbul'da vefat etti. Kadıköy'de Kuşdili civarında Mahmud Dede Türbesi'nin batısındaki büyük kabristanın yol cihetindeki köşeye defnedildi. Dîvân şairi olan Süleyman Hayri Bey'in *Guvâh-i dil*, *Levha-i kavâ'id-i Farisiye*, *Kütük* gibi basılmış ve *Âdâbu'l-mulûk ve âdâbu'l-'udebâ'*, *Bahru'l-kâfiye*, *Hayrü'l-lügat* gibi basılmamış eserleri vardır¹⁶⁹.

3.1.2.24. Müntahâb-ı Mesnevî:

Muhammed b. Hasan Habîb el-Mevlevî tarafından XIX. yüzyılda veya daha öncesinde yazıldığı tahmin edilen, Mevlâna'nın Mesnevî'sinden seçilmiş ve Türkçeye tercüme edilmiş beyitleri içeren eser, 15 Rebiu's-sânî 1279/ 10 Ekim 1862 tarihinde Muhammed Rasih b. Ahmed eş-Şehîd el-Hâdimî tarafından siyah renkle istinsah edilmiştir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Muzaffer Ozak I, nr. 152'de yer alan eser, 240x170 (172x90) mm ebadında, 27 varak ve 20 satırdır. Koyu mavi, kırmızı, sarı renk ebrulu kağıt ciltli ve şirazesi dağılmıştır¹⁷⁰.

3.1.2.25. Şerh-i Mesnevî:

Es'ad Mehmed Dede (veya Mehmed Es'ad Dede, ö. 1257-1329/ 1841-1911) tarafından XX. yüzyılın başlarında şerh edilen bu eser, *Mesnevî*'nin

¹⁶⁸ İbnülemin, II, 608.

¹⁶⁹ *Osmanlı Müellifleri*, II, 169; İbnülemin, II, 606-610; *TDEA*, IV, 183-184; Gölpinarlı, s. 146.

¹⁷⁰ Almaz, Hasan, s. 216- 217.

birinci cildinden müntahap 360 beytin Türkçe mensur şerhidir. Es'ad Mehmed Dede, bu şerhi yaparken bilhassa Hind şarihlerinden yararlanmış ve eski yazmalara müracaat etmiştir¹⁷¹. Ayrıca eserin başında müellifin hal tercümesi vardır. Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5792 ve 5793'de iki nüshası tespit edilmiştir.

Es'ad Mehmed Dede (veya Mehmed Es'ad Dede), 1257/1841 yılında Selanik'te doğdu. 1280/1863-64'de İstanbul'a geldi. Fatih'te Çayırılı Medresesi'ne girdi. Şevket Efendi ve Gelibolulu Âdil Efendi gibi zamanın meşhur hocalarından ilim tahsil edip, icazet aldı. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Selâheddin Dede'ye intisap etti. Eskişehir Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Hüsnü Dede'den halifelik; İdrisiye tarikatı şeyhi İsmâ'il Nevvâb'dan ve Şazeli tarikatı şeyhi Magribî Mustafa Efendi'den feyz aldı. Hicaz, Şam, Kudüs ve Konya'yı ziyaret etti. Aynı zamanda şair olan Es'ad Mehmed Dede, Davud Paşa ve Aksaray'da Mahmûdiye rüşdiyelerinde ve Numûne-i Terakkî Mektebi'nde Farsça ve Fatih Camii'nde de Mesnevî ile *Dîvân-ı Hâfiz*, *Gülîstân*, *Bustân*, ve *Pend-i Attar* gibi dersler okuttu. Vefatından iki yıl önce Kasımpaşa Mevlevîhânesi Mesnevîhanlığına tayin edildi. 13 Şaban 1329/ 28 Temmuz 1911 tarihinde vefat etti ve Kasımpaşa Mevlevîhânesi haziresine defnedildi. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Numûne-i Kavâ'id-i Fârisî*, *Ziyâ'u'l-kulûb tercümesi*, *Tevhîdnâme* vb gibi¹⁷².

Nüsha tavsivfi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5792

Eser, 292x105 (iç ebadı farklı) mm ebadında ve 172 varaktır. Satır sayısı farklıdır. İstinsah tarihi belli değildir. Kırmızı mürekkeple kareli aharlı sarı kağıda rik'a hatla yazılmış müellif nüshasıdır. 15b- 22b arası aharlı krem rengi kağıda yazılmıştır ve bu varakların ebadı diğer varaklardan daha küçüktür. 6a'da Hüseyin Vassaf'ın 4 Zilka'de 1341/ 6 Haziran 1923 tarihli kendi el yazısıyla bu şerhi öven beş beyitlik bir takrizi vardır. Eserin beşinci yaprağında "Buradan yukarı kısım mükerrerdir, asıl eser buradan aşağıda başlar" şeklinde sonradan bu nüshaya eklenmiş bir açıklama yer almaktadır. Eser, 6b'de 1b'deki başlıkla yeniden başlar. 14b'deki عزیز ayağından

¹⁷¹ MMYK, III, 375.

¹⁷² *Osmanlı Müellifleri*, II, 87; İbnülemin, I, 326-329; *TDEA*, III, 84; Tatçı, Mustafa - Kurnaz, Cemal, "Mehmed Es'ad Dede", *TDVİA*, XXVIII, 469-470.

arada eksik varakların olduğu sanılmaktadır. Kırmızı bez kaplı mukavva ve sırtı meşin ciltlidir.

Baş: 1b

بسم الله...

از جداییها حکایت می کند

بشنو این نی چون شکایت می کند

اولا معلوم اوله که مثنوی شریف بحر رملدندر و بحر رمل فی الاصل سکنز کره فاعلاتن در...

Son: 172a

بو مقامه معرفت حاصل اولان عبادن داخل اول و بو زمره عباد شول طائفه مراد در که کندوسنه

مقتصر اولان ربنی طانیدی و کندو ربک غیر یه.

3.1.2.26. Müntahabât-ı Mesnevî:

es-Seyyid el-Hâc Mehmed Şükrü İbn es-Seyyid Ahmed Ata tarafından tercüme edilen bu eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden müntahap 270 beytin Türkçe mensur şerhidir. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., İbnü'l-emin, nr. 454 ve 1353'de iki adet nüshası bulunan eser, İstanbul'da 1328/1910'da Şems Matbaasında 147 sayfa orta boy olarak basılmıştır.

3.1.2.27. Tercüme-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî:

Muhammed Hâkim tarafından tercüme ve şerh olarak telif edilen eser, *Mesnevî*'den müntahap bazı beyitlerin Türkçe tercüme ve şerhidir. Telif tarihi bilinmemektedir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 794

Eser, 221x 137 (172x84) mm ebadında, 7 (1b-7a) varak ve 21 satırdır. Nesih hatla istinsah edilmiş, müstensihi ve istinsah tarihi bilinmiyor. Miklابلı, mukavva ciltli ve mahfazalıdır.

3.1.2.28. Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî:

Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Belhî tarafından şerh edildiği tahmin edilen eser, *Mesnevî'*de konusunu *Kur'ân'*dan alan beyitlerin şerhidir. Eserde, *Kur'ân* ayetlerine lafzen ve manen işaret edilen ya da telmihte bulunulan beyitler derlenmiş ve bu beyitlerin izahlarında, ayetlerin *Kur'ân'*da hangi sure ve kaçınıcı ayette yer aldığına işaret edilmiştir. *Mesnevî'*de ayetlere işaret edilen beyitler önce Farsça olarak yazılmış, daha sonrada da ilgili ayetler nakledilerek bu beyitlerin ve ayetlerin şerhi yapılmıştır. Eserin kaleme alınış tarihi tespit edilemiştir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 148

Eser, 210x140 (162x93) mm ebadında, 44 (61b-104a) varak ve 27 satırdır. Müstensihî ve İstinsah tarihi belli değildir. Dikkat çekmesi gereken yerler surhla yazılmış ve ayetlerin ve lafızların üzerleri surhla keşidelenmiştir.

Baş: 61b

هذا بو كتاب المثنوی كتاب مثنویدر اصول اصول الالین پس بو كتاب مثنوی دینک اصول نک
اصول منزله سنده در...

Son:104a

ای ناس سزک چون ارضی بشک قلدی تا انده استراحت ایله سکوز والله اعلم بالصواب و الیه
المرجع و الماب تمام شد.

3.1.2.29. Mesnevî şerhi:

Şeyh Hasan el-Mevlevî en-Nâcî tarafından şerh edilen eser, *Mesnevî'*den müntahap Türkçe mensur şerhtir. Eserin telif tarihi bilinmemektedir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2211

Eser, 295x195 (250x140) mm ebadında, 206 varak ve 33 satırdır. Nesih hatla istinsah edilmiştir. Sırtı deri kaplı, kırmızı bez ciltli ve koyu krem

renkli aharlı varaklıdır. Konu başlıkları, Arapça ibareler ve diğer dikkat çekmesi gereken yerler kırmızıyla yazılmıştır. Farsça beyitlerin üzerlerine kırmızıyla hat çekilmiştir. Baş iç kapakta "Konya Vilayetinde mevcut olan evliyâ-yi kirâm" başlığı altında bir açıklama vardır.

Baş: 1b

بسم الله... بر وجهه حکمتہ مطابق وجودہ کنورمشدر کہ هیچ بر شیہ ذرہ قدر ظلم...

Son: 206

من فضلک وجودک برحمتک یا الرحم الرحیم آمین و الحمد لله رب العالمین صاحب و

مالک شیخ حسن المولوی الناجی.

3.1.2.30. Şerh-i Müntahabât-ı Mesnevî:

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen eser, *Mesnevî*'nin birinci cildinden müntahap bazı beyitlerin Türkçe mensur şerhidir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Mehmed Murad-Mehmed Arif, nr. 220

Eser, 196x130 (146x76) mm ebadında, 68 varak ve 23 satırdır. Talik hatla yazılmış, müstensihî ve istinsah tarihi bilinmiyor. Sırtı meşin kaplı ebrulu mukavva ciltli, krem renkli aharlı varaklıdır.

Baş: 1b

جهان آفرین نگاهدار باد

خدا معین و فلک یار باد

هذا کتاب المثنوی بو کتاب کہ شرحنه شروع اولنسه گرک کتاب مثنویدر یعنی نام شریفی

مثنویدر کہ مشهور عالم در...

Son: 68b

خاکمه منسوب موج بزم وهم و فهمیمزدر که مشاغل دنیویه مستغرفدر. موج آبی محو و

سکرسست و فناست.

3.1.2.31. Müntahabât-ı Şerh-i Mesnevî:

230x150 mm. ebadında, 37 varak rik'a hatla şerh olarak yazılmış olan eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 1787'de yer almaktadır¹⁷³.

3.1.2.32. Mesnevî'den bir beytin şerhi:

Konya Mevlâna Müzesi, Ktp., İhtisas nr. 4344 (9b-10b)'de yer alan eser, *Mesnevî*'den bir beytin Türkçe şerhi olup, rik'a hatla istinsah edilmiştir. Bu mecmuanın 17a-17b varağında Çelebi Hüsameddin'le başlayıp Abdülvâhid Çelebi Efendi b. Mehmed Sa'id Hemdem Çelebi ile son bulan toplam 28 kişinin adının sıralandığı Mevlâna'dan sonraki makam çelebilerinin isim listesi yer almaktadır.

3.1.2.33. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî:

Ferîd Efendi adında bir Mevlevî tarafından kaleme alınan bu eser, Sîneçâk Yusuf Sinan'ın Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinden 366 beyit seçerek meydana getirdiği ve *Cezîre-i Mesnevî* diye adlandırdığı eserden bir bölümün Türkçe tercüme ve şerhidir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib II nr. 3010 yer alan bu nüsha, 1284/1868 yılında Abdurrahman isimli bir müstensih tarafından talik hatla yazılmıştır.

¹⁷³ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (24.07.2006) .

3.1.3. Mesnevî Hikâyeleriyle İlgili Eserler:

3.1.3.1. *Mesnevî Hikâyeleri:*

Mevlevî İbrahim (XV. yüzyıl) tarafından şerh olarak kaleme alınan eser, on yedi adet *Mesnevî* hikâyesinin manzum şerhi olup, İstanbul, Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş Emir Hoca, nr. 250 (22a-107b)'de bulunmaktadır¹⁷⁴.

3.1.3.2. *Çobannâme:*

Dede Ömer Rüşenî (892/1487)¹⁷⁵ tarafından 880/1475'de tercüme olarak kaleme alınan eser, *Mesnevî*'deki "Musa ile Çoban" kıssasının geniş bir tercümesidir. Yaklaşık 1000 beyit kadar olup, 25 bölümden meydana gelen eserin, Dede Ömer Rüşenî'nin külliyat halindeki yazmaların hepsinin içinde bulunduğu gibi, İstanbul Üniversitesi, Merkez Ktp., TY. nr. 9385 ve Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş, nr. 393'de müstakil yazma nüshaları da vardır¹⁷⁶.

Eserin bir diğer nüshası Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü Muzaffer Ozak I, nr. 1215/3'de bulunmaktadır¹⁷⁷.

3.1.3.3. *Gülzâr-ı Ma'nevî:*

İbrahim Tennûrî (ö. 887/1482), XV. yüzyılın ikinci yarısında *Gülzâr-ı Ma'nevî* adlı eserinin "Ney ve Çeng" bölümlerinde *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini yeniden uyarlayarak tercüme etmiştir. Eser, Ali Rıza Karabulut ve Ramazan Yıldız tarafından (*Gülzâr-ı Ma'nevî ve İbrâhîm Tennûrî*, Ankara, 1978) neşredilmiştir.

Bazı yazma nüshaları şunlardır:

Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., Nr. 818

Diyarbakır İl Halk Ktp., nr. 1507

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Antalya-Tekelioğlu, nr. 745

¹⁷⁴ Ceyhan, Semih "Mesnevî", *TDVİA*, XXIX, 325-334.

¹⁷⁵ Dede Ömer Rüşenî için bk., bu çalışma, 1.5.1. *Kitâb-i Mevlâna*.

¹⁷⁶ Uzun, Mustafa, "Dede Ömer Rüşenî", *TDVİA*, IX, 81-83.

¹⁷⁷ Almaz, Hasan, s. 233.

Manisa İl Halk Ktp., nr. 1295

İbrahim Tennûrî, Sivas'ta veya Amasya'da doğmuştur. Babası, Sivasslı Sarrafoğlu Hüseyin'dir. Aile çevresinden almaya başladığı öğrenimini Konya'da müderris Sarı Yakup Efendi'den icazet alarak tamamladı. Kayseri'de Hatun medresesinde müderrislik yaptı. Daha sonraları tasavvufa yönelerek Beypazarı'nda Akşemseddin'e derviş oldu. Akşemseddin'den hilafet alarak tekrar Kayseri'ye döndü ve irşad faaliyetlerine başladı. 887/ 1482 yılında vefat etti ve Şeyh Camii'nin batı tarafındaki türbesine defnedildi. Bayramiye- Şemsiye tarikatının Tennûriye kolunun kurucusu ve mutasavvıf şair olan müellifin *Gülşen-i Niyâz* isimli bir eseri daha vardır¹⁷⁸.

3.1.3.4. Hall-i müşkilât-ı Mesnevî:

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631)¹⁷⁹ tarafından XVII. yüzyılın başlarında telif edilen eser, *Mesnevî*'deki bazı beyitlerin ve hikayelerin Türkçe mensur açıklamasıdır. *Mesnevî*'nin hikaye ve kıssalarındaki gizli hikmetler anlatılmaktadır. İstanbul, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1672'de yer alan eserin mukaddimesinde müellif, "*Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini şerh ettikten sonra, arkadaşlarının istek ve arzusu üzerine bu eseri telif ettiğini," beyan etmektedir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1672

Eser, 275x195 (210x140) mm ebadında, 86 varak ve 29 varaktır. Talik hatla istisah edilmiş, istinsah tarihi ve müstensihî bilinmiyor.

Baş: 1b

بسم الله... اما بعد حمد الله فاتح الابواب و الصلوة على سيد اولى الالباب بو كتاب مسطتابوك

تحريرينه مباشر اولمغه باعث معاشر فقرادن بو فقيرله معاشر اولن عرفاء دياچه مثنويده اولان ابيات ثمانى

عشره شرح و بيانمز كوروب و مطالعه قلدقلىنده رجا و التماس ايلديلىر كه...

¹⁷⁸ Osmanlı Müellifleri, I, 49; Uzun, Mustafa, "İbrâhim Tennûrî", *TDVİA*, XXI, 356.

¹⁷⁹ Rusûhî İsmâil-i Ankaravî için bk., bu çalışma, 2.1. *Minhâcu'l-fukarâ*'.

Son: 86b

رحمت الهیه بزم سیدمز حضرت محمدک آل و اصحابنک اوزرینه اولسون الی یوم الدین آمین.

3.1.3.5. *Cenâhu'l-ervâh:*

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631)¹⁸⁰ tarafından XVII. yüzyılın başlarında telif edilen eser, *Mesnevî* ve *Gülşen-i Râz'* dan alınan bazı beyitlerin şerhinden ve çeşitli kıssalardan oluşan Türkçe bir eserdir.

Eserin İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2558; Lala İsmail, nr. 213/3 ve Reisü'l-küttab, nr. 1182/4'de yazma nüshaları mevcuttur¹⁸¹.

3.1.3.6. *Şerh-i Hikâye-i Mescid-i Âşık Kişi:*

Mekkî Mehmed Efendi (ö. 1212/1797) tarafından XVIII. yüzyılda tercüme ve şerh olarak telif edilen eser, *Mesnevî'* de yer alan bir hikâyenin tercüme ve şerhidir. Eser, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 416'de bulunmaktadır¹⁸².

Mekkî Mehmed Efendi, 1126/ 1714'de Mekke'de doğdu. Babası Mekke kadısı Halil Efendi'dir. Babasının vefatı üzerine kendisi İstanbul'a getirildi. Tahsilini tamamladıktan sonra 1735'te müderris olarak Sahn'da tedrise başladı. 1179/ 1765 yılında Selanik mevleviyetine, 1185/ 1771'de Şam, 1190/ 1776'da Medine ve 1198/ 1784'te de İstanbul kadılığına getirildi. 1200/ 1786'da Anadolu kazaskeri, 1201/ 1787'de Rumeli kazaskeri, 1202/ 1787'de Şeyhülislam oldu. 22 Cemâziyelevvel 1212/ 12 Kasım 1797'de vefat etti. Mekkî Mehmed Efendi'nin mürettep bir *Divân'ı*, *Hâşiye 'alâ Tefsîri Kâdî el-Beyzavî*, *Mürşidü'l-vârisîn fî Ahvâli'l-erbaîn*, *Tahmîs-i Kasîde-i Bürde*, *Teveşşül*, *Risâle fî şerhi'l-hamd*, *Vesîle-i Vüüsül*, *Menâkıb-ı Hazret-i Şeyh Muhammed Murâd el-Buhârî* v.b. gibi eserleri de mevcuttur¹⁸³.

¹⁸⁰ Rusûhî İsmâil-i Ankaravî için bk., bu çalışma, 2.1. *Minhâcu'l-fukarâ'*.

¹⁸¹ Ceyhan, Semih, *İsmail Ankaravî, Hadislerle Tasavvuf ve Mevlevî Erkânı*, s. 25

¹⁸² Özcan, Tahsin, "Mekkî Mehmed Efendi", *TDVİA*, XXVIII, 578.

¹⁸³ Özcan, Tahsin, "Mekkî Mehmed Efendi", *TDVİA*, XXVIII, 577-578.

3.1.3.7. *Merd-i Arabî kıssası:*

Abidîn Paşa (1843–1906)¹⁸⁴ tarafından 1888’de telif ve neşredilen *Merd-i Arabî kıssası* adlı eser, müellifin *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerif* isimli eserinin dördüncü cildinde yer alan Türkçe mensur bir hikayedir. Bu hikaye, Abidin Paşa şerhinin 4. cildinden ayrı olarak İstanbul’da 1305/1888’de Mahmud Bey Matbaasında Farsça metniyle birlikte 103 sayfa orta boy olarak basılmıştır.

3.1.3.8. *Gülzâr-ı Hakikat I-III:*

Fazlullâh Rahîmî (ö. 1924) tarafından 1910-11 yıllarında şerh olarak kaleme alınan eser, *Mesnevî’*den müntahap hikayelerin Türkçe mensur şerhidir. Müellif, üç cilt olan eserin birinci cildinin mukaddimesinde (s.3-11), *Mesnevî’*den sadece belirli kimselerin istifade ettiğini, halkın ve herkesin anlaması için *Mesnevî’*den bazı hikayeler seçerek neşrettiğini belirtmektedir. Eserin birinci cildinde 42 hikaye, ikinci cildinde 27 hikaye ve üçüncü cildinde Mevlâna, Seyyid Burhâneddin Muhakkik-i Tirmîzî, Şems-i Tebrîzî ve Peygamber hakkında çeşitli bilgilerden sonra 55 hikaye mevcuttur. Toplam 124 hikâyeyi içeren bu eser, İstanbul’da 1326/ 1328/ 1910’da I. c. 254 s., II. c., 283 s. ve III. c., 1326/ 1329/ 1911’de 346 s. orta boy üç cilt olarak Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaasında neşredilmiştir.

Kaynaklarda hakkında fazla bilgi bulunmayan Fazlullâh Rahîmî (ö. 1924), Hamzavî tarikatı şeyhi Seyyid Abdülkâdir-i Belhî (ö. 1923) ‘nin müntesiplerindendir¹⁸⁵.

3.1.3.9. *Mesnevî-i şerif’ten tercüme:*

Hâce Abdülmecid tarafından tercüme olarak telif edilen eser, *Mesnevî’*den bir kıssanın Türkçe mensur tercümesidir. Telif tarihi bilinmeyen eser, İstanbul, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2423’de yer almaktadır.

Nüsha tavsifsi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2423

¹⁸⁴ Abidîn Paşa için bk., bu çalışma, 3.1.1.14. *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerif*.

¹⁸⁵ Gölpınarlı, s. 148.

2b-34 varaklar arasında yer alan eser, 205x 150 (170x130) mm ebadında, 32 varak ve 17 satırdır. Rik hatla istinsah edilmiş, ebrulu mukavva ciltli, normal çizgili defterdir.

Baş:

قصه خلیفه که در کرم در زمانه از (خاتم طائی) گذشته بود و نظیری در جهان نداشت.

ترجمه: بر پادشاه عالیجنابک قصه سی بیاننده در که کندی عصرنده کرم و احسان...

Son: 32a

حال و شان بویله اولدی ایسه مضطرب... سکونی اختیار ایت و الله اعلم بالصواب ایله ختم

گفتار ایله.

3.1.4. Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhleri:

Bu tür eserler, Mesnevî'nin tamamen veya müntahap olarak yapılan şerhlerinden ayrı olarak yalnızca ilk 18 beyit için yapılan şerhlerdir.

3.1.4.1. Neynâme:

Dede Ömer Rüşenî (ö. 892/1487)¹⁸⁶ tarafından XV. yüzyılda tercüme ve şerh olarak kaleme alınan eser, Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin nazmen tercümesi ve kısmen de şerhidir¹⁸⁷.

3.1.4.2. Fâtihü'l-ebîât:

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631)¹⁸⁸'nin XVII. yüzyılın başlarında şerh olarak kaleme aldığı bu eser, *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin Türkçe mensur şerhidir. *Mesnevî şerhi*'nin baş kısmı olarak, müellifin *Mesnevî-i şerif şerhi* isimli eseri ile birlikte yayınlanmıştır¹⁸⁹.

3.1.4.3. Mesnevî'nin İlk Beyitlerinin Şerhi:

Ağazâde Mehmed Efendi (XVII. Yüzyıl) tarafından şerh olarak telif edilen ve telif tarihi tespit edilemeyen bu eserde *Mesnevî*'nin ilk yirmi beytinin Türkçe mensur şerhi vardır.

Ağazâde Mehmed Efendi, XVII. yüzyılda yaşamış ve Mevlevîler arasında önemli bir yer edinmiştir. Gelibolu'da doğduğu sanılan şârih, 1033/1623 yılında Konya'ya Mevlâna dergâhına gitmiş ve orada Bustân Çelebi'nin dervişi olmuştur¹⁹⁰.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 619

Eser, 180x135 (140x85) mm ebadında, 7 varak (14a-20b) ve 21 satırdır. Nesih hatla krem renkli kağıda istisah edilmiştir. İstinsah tarihi ve müstensihisi bilinmiyor. Miklابلı, yeşil bez ve kahverenkli meşin ciltlidir. Eserin bu

¹⁸⁶ Dede Ömer Rüşenî için bk., bu çalışma, 1.5.1. *Kitâb-ı Mevlâna*.

¹⁸⁷ Uzun, Mustafa, "Dede Ömer Rüşenî", *TDVİA*, IX, 81–83.

¹⁸⁸ Rusûhî İsmâil-i Ankaravî için bk., bu çalışma, 2.1. *Minhâcu'l-fukarâ*'.

¹⁸⁹ Bk., bu çalışma, 3.1. 1.4 Rusûhî İsmâil-i Ankaravî, *Mesnevî-i şerif şerhi*.

¹⁹⁰ *Osmanlı Müellifleri*, II, 69; Duru, Necip Fazıl, s. 151–175.

nüshası, Necip Fazıl Duru tarafından “Mevlevî Şeyhi Ağa-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On sekiz Beytini Şerhi” adıyla bir makalede çeviri metin olarak yayımlanmıştır¹⁹¹.

Baş: 14a

شرح اغازاده افندی رحمته الله عليه

از جداییها شکایت میکند

بشنو از نی چون حکایت میکند

3.1.4.4. *Kitâbu'l ma'ârif fi Mesnevî-i şerif:*

Kerküklü Abdurrahman adıyla da bilinen Abdurrahman Hâlis-i Talibânî (1797–1858) tarafından XIX. yüzyılın ilk yarısında şerh olarak kaleme alınan bu eser, Mevlâna'nın *Mesnevî'sinin* ilk on sekiz beytinin şerhidir¹⁹². Eser, İstanbul'da 1284/1868 yılında yayımlanmıştır.

3.1.4.5. *On Sekiz beyit şerhi:*

Âsım (Bağdatlı) (Bağdat, 1803–1887)'nin XIX. yüzyılda *Mesnevî'nin* ilk on sekiz beytine yaptığı bu şerh, İstanbul, Millet Ktp. Ali Emirî Efendi, nr. 267'de kayıtlı kendi Divânı'nın sonunda yer almaktadır¹⁹³.

3.1.4.6. *Kitâbu'l ma'ârif fi Mesnevî-i tercümesi:*

Hasan Tefik Efendi (ö.1326/1908) tarafından XIX. yüzyılın sonlarında tercüme olarak kaleme alınan eser, Abdurrahman Hâlis-i Talibânî (1797–1858)'nin *Kitâbu'l ma'ârif fi Mesnevî-i şerif* isimli eserinin Türkçe tercümesidir¹⁹⁴.

3.1.4.7. *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi:*

Seyyid Derviş Muhammed tarafından şerh olarak telif edilen ve telif tarihi tespit edilemeyen eser, Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin Türkçe şer-

¹⁹¹ Duru, Necip Fazıl, s. 151–175.

¹⁹² TDEA, IV, 51

¹⁹³ TDEA, I, 176

¹⁹⁴ Osmanlı Müellifleri, II, 153-154; TDEA, IV, 134.

hidir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Mustafa Con, nr. A 772'de bulunan eser, *Kitâb-i Tarikatnâme-i Hazret-i Mevlâna* adıyla da bilinmektedir¹⁹⁵.

3.1.4.8. *Mesnevî'nin İlk Beyitlerinin Şerhi:*

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen ve *Mesnevî'nin* birinci cildinin ilk on sekiz beytinin Türkçe mensur şerhi olan eser, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2176 (6b-15b)'de bulunmaktadır. Bu eser, muhtemelen Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 4003 (31b- 39b)'de bulunan ve *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi* adıyla kayıtlı eserin diğer bir nüshasıdır¹⁹⁶.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2176

Eser, 270x165 (iç ebatı farklı) mm ebadında, 10 (6b-15b) varaktır. Satır sayısı farklıdır. Nesih hatla istinsah edilmiş, müstensahi ve istinsah tarihi bilinmiyor. Mukavva ciltli, aharlı krem renkli kağıtlıdır.

Baş: 6b

بِسْمِ اللَّهِ...

از جداییها شکایت می کند

بشنو این نی چون حکایت می کند

الحمد لله... اما بعد حق تبارک و تعالی بو موجوداتی...

Son: 15b

سوز مختصر گر کدر تطویل کلام ایلمنک فائده سی یوقدر و السلام.

3.1.4.9. *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi:*

Şârihi ve telif tarihi tespit edilemeyen ve *Mesnevî'nin* ilk on sekiz beytinin Türkçe mensur şerhi olan eser, Konya, Mevlâna Müzesi, Ktp., İhtisas,

¹⁹⁵ Almaz, Hasan, s. 236.

¹⁹⁶ Bk. Bu çalışma 3.1.4.9. *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi*

nr. 4003 (31b- 39b)'de yer almaktadır. Bu eser, muhtemelen Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2176 (6b- 15b)'de bulunan ve *Mesnevî'nin İlk Beyitlerinin Şerhi* adıyla kayıtlı eserin diğer bir nüshasıdır¹⁹⁷.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi, Ktp., İhtisas, nr. 4003

Eser, 218x160 (160x103) mm ebadında ve 9 (31b- 39b) varaktır. Satır sayısı farklıdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Mukavva ciltlidir.

Baş: 31b

از جداییها شکایت می کند

بشنو از نی چون حکایت می کند

Son: 39b

پیس سوز مختصر گر کدر تطویل کلام ایلمنک فائده سی یوقدر و السلام.

---

¹⁹⁷ Bk., bu çalışma 3.1.4.8. *Mesnevî'nin İlk Beyitlerinin Şerhi*.

3.1.5. Mesnevî Üzerinde Yapılan Diğer Bazı Çalışmalar:

3.1.5.1. *Tahrîr ve Teşrîh-i Dîbâce-i Mesnevî:*

İlmî Dede Bağdâdî (ö.1020/1611)¹⁹⁸ tarafından XVII. yüzyılın başlarında telif edilen eser, Derviş Abdulfafız Nakşibendi el-Buhârî tarafından 225x145-160x70 mm. 21 satır, talik hatla su yolu filigranlı kağıda istinsah edilmiştir. Serlevha müzehhep, söz başları kırmızı, cetveller yaldızlı, gömme salbek şemseli, köşebentli, zencirekli mıklebli, şirazeli cilt. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Konya İl Halk Ktp., nr. 1522/3 (85b- 94b)'de yer almaktadır¹⁹⁹.

3.1.5.2. *Câmi'ü'l-âyyât:*

Rusûhî İsmâil-i Ankaravî (ö.1041/1631)²⁰⁰ tarafından XVII. yüzyılın başlarında telif edilen eser, *Mesnevî'*deki ayet ve hadislerle Arapça ibarelerin ve anlaşılması zor bazı istilahların Türkçe şerhidir. Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 3341'de yer alan eserin mukaddimesinde şârih, *Mesnevî'*deki Arapça beyitleri ve zor lafızları seçtiğini, onların alıntı yerlerini *Kur'ân'* dan ve hadislerden tespit ettiğini, sonra da Keşşâf ve Ebû'l-Leyis gibi âlimlerin tefsirleriyle mütalaa ederek mana ve mefhumlarının hülâsasını sunduğunu belirtmektedir. Eserde bölümler tam belli olmamakla birlikte, beyitler ve konular *Mesnevî'*deki sıraya göre işlenmiştir.

Nüsha tavsifi:

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 3341

Eser, 195x140 (160x105) mm ebadında, 61 varak ve 15 satırdır. Aharlı krem rengi kağıda nesih hatla istinsah edilmiş, müstensih ve istinsah tarihi belli değildir. Kenarları ve sırtı meşin, mukavva ciltli, miklablı ve yaldız cetvellidir. Şerhi yapılan ayet, hadis, beyit ve diğer ibarelerin üzerleri surhla keşidelidir.

¹⁹⁸ İlmî Dede Bağdâdî için bk., bu çalışma, 1.1.7. *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna*.

¹⁹⁹ <http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (07.06.2005)

²⁰⁰ Rusûhî İsmâil-i Ankaravî için bk., bu çalışma, 2.1. *Minhâcu'l-fukarâ'*.

Baş: 1b-2a

حمد و ثنای بی قیاس که بیرون خط حدود عقول اناس و بی شمار شکر خلوص استیناس که
فزون خیطه ادراک و احساس اوله... بعد هذا بو علیل و دلیل و محنت زده اعنی اسماعیل دده حفظه الله
النار الموقده...

Son: 61b

سجی البحر سجوا دیرلر قچن امواجی ساکن اولسه ما ودعکم ربک و ما قلی جواب قسم بودر
ای ما قطعک قصع المودع یعنی سنی ربک ترک ایلدی.

Eserin bazı diğer nüshaları şunlardır:

Ankara Millî Kütüphane, Başkanlığı, Afyon Gedik Ahmet Paşa Koleksiyonu, nr. 18218; Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp., Yazma Eserler Bölümü, Üniversite, nr. A 259²⁰¹.

Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., nr. 803/1.

İstanbul, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr., 3679, 3764, 9336, Veliyyüddin Efendi, nr. 1720; Süleymaniye Ktp., Antalya-Tekelioğlu, nr. 390, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2326, Kadızâde Mehmed-Şehzâde Mehmed, nr. 271, Lala İsmail-Hamidiye, nr. 129, Laleli, nr. 1353, Şehit Ali Paşa, nr. 1159; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1301, Revan Köşkü, nr. 451.

Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 3037

Konya, Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2081-2082, 5074; Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Antalya-Elmalı İlçe Halk Ktp., Koleksiyonu, nr. 2557/4, Isparta İl Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 1720/1.

Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktp., nr. 215, 1052/3

Manisa İl Halk Ktp, nr. 2652, 4958.

---

²⁰¹ Almaz, Hasan, s. 236.

3.1.5.3. Müşkilât-ı Mesnevî:

Abdülmeceid b. Muharrem-i Sivâsî (971-1049/1563-1639)²⁰² tarafından XVII. yüzyılın başlarında kaleme alınan eser, Mesnevî’de geçen anlaşılması zor kelimeleri izah etmektedir. Eserde anlaşılması zor kelimeler, son harflerine göre bablara ayrılmış; bu bablar da kelimelerin ilk harflerine göre yirmisekiz fasla bölünmüştür. Eserin bir nüshası İstanbul Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 1491’de yer almaktadır²⁰³.

3.1.5.4. Muzhirü’l-işkâl:

Şâbanzâde Mehmed Efendi (ö.1120/1708) tarafından XVII. yüzyılın sonlarında telif edilen ve *Muzhirü’l-işkâl fi beyânî Lüğati’l-Mesnevî* adıyla da bilinen eser, *Mesnevî*’deki anlaşılması zor, yaklaşık 2000 Arapça ve Farsça nadir kelimenin Türkçe olarak yapılan açıklama tercümesidir. Alfabetik olarak sıralanan kelimelerin manaları için zaman zaman şahit beyitler gösterilmiş, bazen de geniş açıklamalar ve kıssalarla örnekler verilmiştir. Birçok nüshası bulunan eserin müellif tarafından Rebî’u’l-evvel 1111/Eylül 1699, Rebî’u’l-evvel 1112/ Ağustos 1700 ve Rebî’u’l-âhir 1113/ Eylül 1701’de istinsah edilen nüshaları İstanbul, Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa, nr. 2690, Ayasofya, nr. 4774, Çorlulu Ali Paşa, nr. 295’de yer almaktadır²⁰⁴.

Şâbanzâde Mehmed Efendi, İstanbul’da doğdu. Bosnalı Hürrem Ağa’nın oğludur. Amcası Şâban Efendi’nin yanında yetiştiği için Şâbanzâde diye tanındı. Osmanlı âlimi ve hattatı olan Şâbanzâde Mehmed Efendi, hat sanatını Karakız diye bilinen Hocazâde Mehmed Efendi’den öğrenmiştir. Çeşitli medreselerde yaklaşık yirmi yıl müderrislik hizmetinde bulunduktan sonra 1083/ 1672’de Yenişehir kadısı, 1089/ 1678’de Bursa kadısı, 1091/ 1680’de Mekke kadısı, 1094/ 1683’te İstanbul kadısı, 1098/ 1687’de Şam kadısı ve 1104/ 1692’de Anadolu kazaskeri oldu. 1120/ 1708 yılında Edirne’de vefat etti. Şâbanzâde Mehmed Efendi’nin *Risâle-i Tîğ u Kalem*, *Âdâbu’l-hukkâm* gibi eserleri de vardır²⁰⁵.

²⁰² Abdülmeceid b. Muharrem-i Sivâsî için bk., bu çalışma, 3.1.2.9. *Şerh-i Mesnevî*.

²⁰³ Gündoğdu, Cengiz, s. 243.

²⁰⁴ *Osmanlı Müellifleri*, II, 261-262; Öngören, Reşat, “Mehmed Efendi, Şâban-zâde”, *TDVİA*, XXVIII, 458; Ceyhan, Semih, “Mesnevî”, *TDVİA*, XXIX, 332

²⁰⁵ *Osmanlı Müellifleri*, II, 261-262; *Sicill-i Osmânî*, IV, 193; Öngören, Reşat, “Mehmed Efendi, Şâban-zâde”, *TDVİA*, XXVIII, 457-458.

3.1.5.5. *Mesnevî şerhleri mecmuası:*

Osman Selâheddin Dede (1820–1886)'nın XIX. yüzyılda, *Mesnevî* dersleri sırasında yaptığı şerhleri içeren bir *Mesnevî şerhleri mecmuası* vardır²⁰⁶.

3.1.5.6. *Mevlâna'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler:*

Mehmed Şerafeddin (Yaltkaya) tarafından 1934 yılında *Mesnevî* şerhlerinden ve Mevlâna'nın diğer eserlerinden istifade edilerek telif edilen eser, Mevlâna'nın Türkçe şiirlerini ve Farsça şiirlerindeki Türkçe kelimeleri muhtevîdir. Mukaddimedede (s. 3) verilen bilgilere göre, bu şiirler ve kelimeler tespit edilirken Rusûhî İsmâil-i Ankaravî'nin 1289/1872-73 yılında basılan *Mesnevî şerhi*, 1312/1894-95 baskılı *Rubâ'iyât* adlı eser ve *Divân-ı Kebîr*'in çeşitli nüshaları esas alınmıştır. Bu şekilde tespit edilen Türkçe 103 kelime ve ibare, Latin harflerine göre alfabetik sıraya dizilerek Türkçe açıklamaları yapılmış ve yer aldığı beyit ya da beyitler, kaynak ve yeri gösterilerek verilmiştir. Ayrıca Türkçe kelimelerin alındığı Farsça beyitler de Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Eser, İstanbul'da 1934'de Burhâneddin Matbaasında Türkiye Mecmuası IV. ciltten ayırbasım ve 60 sayfa olarak yayınlanmıştır.

3.1.5.7. *Şerh-i Dîbâce-i Mesnevî:*

Telif tarihi ve müellifi tespit edilemeyen eser, *Mesnevî*'nin dîbâce kısmının Türkçe şerhidir. Ayet ve hadislerden de istifade edilerek *Mesnevî* hakkında yapılan geniş bir açıklamayı ihtiva eden eserin şerhinde *Mesnevî* beyitlerinden de yararlanılmıştır. Mensur halde olan eser, İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2566'da bulunmaktadır. Eserin İstanbul, Üsküdar Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş, nr. 315'de ayrı bir nüshası daha mevcuttur.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2566

Eser, 220x155 (170x115) mm ebadında, 20 varak ve 17 satırdır. Nesih hatla istinsah edilmiş, müstensahi ve istinsah tarihi bilinmiyor. Haki renkli meşin ciltlidir. Aharlı krem renkli kağıtlı ve kırmızı cetvellidir. Arapça

²⁰⁶ TDEA, VII, 145

ibareler, Farsça beyitler, bazı özel isimler ve dikkat çekmesi gereken yerler surhla yazılmıştır.

Baş: 1a

هذا كتاب المثنوی لمولانا حضرتلری قدس الله سره العزیز.

بسم الله... هذا كتاب المثنوی تنبيه ايله حرف اشارت جمع اوله تنبيه ايله اشاتدر...

Son: 20b

سنک اینک بیلورمسن نیچون غماز دکلدرد آنکچونکه یوزی پاسدن اری دکلدرد والله اعلم.

حرف قران را بدانکه ظاهر است زیرا ظاهر باطن بس فاطر است

3.1.5.8. *Mesnevî fihristi:*

Eser, Mevlâna'nın altı cilt *Mesnevî*'sinin ciltlerine ve sayfalarına göre hazırlanmış fihristdir. Telif tarihi ve müellifi bilinmeyen eser, Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 2177 (54a-67b)'de bulunmaktadır.

3.1.5.9. *Mesnevî ıstılahları hakkında bir risale:*

Müellifi ve telif tarihi bilinmeyen eser, *Mesnevî*'de yer alan bazı ıstılahların Türkçe mensur açıklamasıdır. Eserde zaman zaman ıstılahlarla ilgili olarak bazı Türkçe beyitlerin de nakledilmektedir.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., M. Arif-M. Murad, nr. 32

Eser, 140x102 (100x60) mm ebadında, 61 (94a-154b) varak ve 10 satırdır. Nesih hatla istinsah edilmiş, müstensihi ve istinsah tarihi bilinmiyor. Mukavva ciltlidir. Arapça ibareler kırmızı ile yazılmıştır.

Baş: 94a

بسم الله... اصطلاحات مثنوی در بیان مقدمات کلام مثنوی و منظوم که در اصطلاح است

3.1.6. Telif Tarihleri veya Müellifleri ya da Buldukları Yerleri Tam Olarak Bilinmeyen ve Mesnevî'den Müntahap Beyitlerin veya Mesnevî'nin Bir Kısımının Tercüme ve Şerhlerini Muhtevi Bazı Eserler:

3.1.6.1. *Mesnevî şerhi:*

Pirî Mehmed Paşa (Remzi Mehmed Paşa Pirî, Karamanlı, ö. 939/ 1532) tarafından XVI. yüzyılın başlarında *Mesnevî*'nin bir kısmı şerh edilmiştir²⁰⁷.

3.1.6.2. *Şerh-i Mesnevî:*

Balâtîzâde Kemâlî Mehmed Çelebi (XVI. yüzyıl) tarafından *Mesnevî* kısmen şerh edilmiştir²⁰⁸.

3.1.6.3. *Şerh-i dubeyt-i Mesnevî:*

Nevî Yahya Efendi Malkaravî (ö. 1007/ 1598) tarafından 1598 yılında *Mesnevî*'den iki beyit Türkçe şerh edilmiştir²⁰⁹.

3.1.6.4. *Letâ'if-i Ma'nevî:*

Abdülatîf Efendi (ö. Mekke 1100/1688) tarafından kaleme alınan eser, *Mesnevî*'nin Türkçe şerhidir. Müellifin ayrıca *Letâ'if-i Lüğa* isimli bir eseri daha vardır²¹⁰.

3.1.6.5. *Mesnevî'den bir beytin şerhi:*

Derviş Mehmed Emin Tokâdî (Tokat 1664-İstanbul 1745)²¹¹ tarafından yapılan bu şerh, *Mesnevî*'nin “*Ân hiyâlâtî ki dâm-i evliyâst; aks-i mehrûyân-ı butsân-ı Hudâst* (1. defter 72. beyit) beytinin şerhidir²¹².

---

²⁰⁷ Osmanlı Müellifleri, II, 111–112

²⁰⁸ Osmanlı Müellifleri, III, 122; Pekolcay, Necla, s. 139; TDEA, V, 274.

²⁰⁹ Osmanlı Müellifleri, II, 437–439; Pekolcay, Necla, s. 139; TDEA, VII, 42

²¹⁰ Osmanlı Müellifleri, II, 312; TDEA, I, 21

²¹¹ Mehmed Emin Tokâdî için bk. bu çalışma, 1.2.1. *Menâkıb-ı Mevlâna* .

²¹² Osmanlı Müellifleri, I, 36; TDEA, III, 31.

3.1.6.6. *Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî:*

Mustakimzâde Süleyman Sa'deddin (ö. 1202/1787) tarafından *Mesnevî*'nin bazı beyitleri şerh edilmiştir²¹³

3.1.6.7. *Uns-i Ma'nevî:*

Mehmed Tefvik Efendi (ö. İstanbul 1274/1857) tarafından yapılan bu şerh, *Mesnevî*'nin bir bölümünün şerhi olup, matbudur²¹⁴.

3.1.6.8. *Çehar beyt-i Mesnevî:*

Mihaliçıklı Hacı Mustafa Efendi (ö.1300/ 1882) tarafından telif edilen eser, *Mesnevî*'den dört beytin şerhidir²¹⁵.

3.1.6.9. *Râhatu'l-ervâh-Mukaddime-i Mesnevî şerhi:*

Abdurrahman Süreyya Efendi (ö.1322/1904) tarafından kaleme alınan eser, matbudur²¹⁶.

Abdurrahman Süreyya Efendi, 1841 yılında Bağdat'ta doğdu. Babası, Ebû Hâmid Muhammed'dir. Bağdat'ta başladığı öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Adana ve Konya'da bazı resmî görevlerde bulundu. 1867'den 1884'e kadar çeşitli yüksek okullarda ders verdi. Bunun yanında 1872'de *Cerîde-i Havâdis* ve 1876'da *Hakikat* gazetelerinde başmuharrirlik yaptı. 1890'da Lizbon'da toplanan Müsteşrikler Kongresi'ne katıldı. 1904'de İstanbul'da vefat etti ve Eyüp Sultan Camii civarına defnedildi. Gazetelerdeki yazıları ve belâgatla ilgili kitap ve makaleleriyle tanınan Abdurrahman Süreyya Efendi'nin *Nizâmü'l-belâga*, *Sefîne-i Belâgat*, *Ta'likât-ı Belâgat-ı Osmaniyye*, *Tahlîl-i Hal* gibi bazı eserleri de vardır²¹⁷.

---

²¹³ *Osmanlı Müellifleri*, I, 168–169

²¹⁴ *Osmanlı Müellifleri*, I, 264

²¹⁵ *Osmanlı Müellifleri*, II, 39–40; Pekolcay, Necla, s. 139

²¹⁶ *Osmanlı Müellifleri*, II, 338–339; Pekolcay, Necla, s. 139

²¹⁷ *Osmanlı Müellifleri*, II, 338–339; Pekolcay, Necla, s. 139; Yetiş, Kâzım, "Abdurrahman Süreyya, Mîrdûhîzâde", *TDVİA*, I, 173–174

3.1.6.10. *Mesnevî tercümesi:*

Mehmed Galib Efendi (Kayseri 1876- Sivas 1906) tarafından *Mesnevî*'nin bir kısmı manzum olarak tercüme edilmiştir²¹⁸.

---

²¹⁸ TDEA, III, 273

3.2. Divân-ı Kebîr üzerinde yapılan çalışmalar:

Divân-ı kebîr'in tamamı veya bir kısmı üzerinde eski harfli Türkçe olarak yapılmış tam bir çalışmaya rastlanmamıştır. Divân-ı Kebîr ile ilgili olarak daha çok “*Dûş vakt-i subh-dem ber çarh-i pâ-yân yâftem; Der meyân-i dâne-i haşhâş sindân yâftem*”, matlalı on bir beyitli gazelin birkaç kişi tarafından *Şerh-i Gazel-i Mevlâna* adıyla yapılmış tercüme ve şerhleri mevcuttur.

3.2.1. *Şerh-i Gazel-i Hazret-i Mevlâna:*

Seyyid Emîr-i Buhârî (ö. 922/1516) tarafından telif edilen ve *Feyz-i âsâru'l-Mesnevî* adıyla da bilinen eser²¹⁹, “*Dûş vakt-i subh-dem ber çarh-i pâ-yân yâftem; Der meyân-i dâne-i haşhâş sindân yâftem*”, matla beytiyle başlayan on bir beyitlik gazelin Türkçe mensur şerhidir²²⁰.

Seyyid Emîr-i Buhârî (Emîr Padişah el-Buhârî Muhammed Emîn b. Mahmûd)'nin 1443 yılında Buhâra'da doğduğu sanılmaktadır. Kaynaklarda adı, Emîr Buhârî ve Seyyid Emîr Ahmed-i Buhârî şeklinde de geçmektedir. Nakşibendiye silsilesinin büyük şahsiyetlerinden Mahmûd-ı Fağnevî (ö. 715/ 1315-16)'nin torunudur. Seyyid Emîr-i Buhârî, ilk tahsilini Buhâra'da tamamladıktan sonra Semerkant'ta dönemin meşhur mutasavvıfı Ubeydullah Ahrâr'a intisap etti. Semerkant'ta tanıştığı Nakşibendiye tarikatının Anadolu ve Rumeli'de yayılmasına öncülük eden mutasavvıf, âlim ve şair Abdullah-ı İlâhî (ö. 896/ 1491)²²¹ ile birlikte Anadolu'ya Kütahya'nın Simav ilçesine geldi. Daha sonra hacca gitmek için Simav'dan ayrıldı. Hac dönüşünde tekrar Simav'dan ayrılarak İstanbul'a gitti. Orta Asya'yı, Hicaz bölgesini ve Anadolu'yu yakından tanıyan Seyyid Emîr-i Buhârî, Abdullah-ı İlâhî'den hilafet alarak İstanbul'da Nakşibendiye tarikatını yaydı. Seyyid Emîr-i Buhârî, 922/ 1516 yılında İstanbul'da vefat etti ve Fatih'te kendi adıyla anılan caminin yanına defnedildi. Seyyid Emîr-i

²¹⁹ Pekolcay, Necla, s. 139

²²⁰ Âmil Çelebioğlu, Nuruosmaniye Ktp., nr. 4909'daki nüshayı esas alarak, “Hz. Mevlâna'ya İzafe Edilen Bir Gazelin Şerhi” adlı bir bildiri ile eseri tanıtmış ve kısmen sadeleştirerek metnini vermiştir (*Mevlâna, Bildiriler*, Konya, 1993, s. 26- 30); Fatma Durkut, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi ve Karaçelebizâde bölümlerindeki iki nüshaya göre bu şerhin metnini tespit etmiştir (Fatma Durkut, *Emir Buhârî'nin Türkçe Risâleleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997, s.101-117).

²²¹ Kara, Mustafa - Algar, Hamid “Abdullah-ı İlâhî”, *TDVİA*, I, 110-112.

Buhârî'nin *Farsça ve Türkçe Divançesi* ve *Risale fi't-tasavvuf* gibi eserleri de vardır²²².

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa, nr. 1444

Eser, 198x120 (133x73) mm ebadında 5 (248b-252a) varak ve 17 satırdır. Talik hatla 985/1577-78'de istinsah edilmiş, müstensihi bilinmiyor. Koyu kahverenkli ve şemseli meşin ciltli, aharlı krem renkli kâğıtlıdır.

Baş: 248b

در میان دانه خشخاش سندان یافتم

دوش وقت صبحدم بر چرخ پایان یافتم

در میان دفتر ملا سلیمان یافتم

یک کلاهی داشتم از لبلبو کم شد ز من

Son: 252a

ملک این سجد مسلم کن مرا رزقتنی الله و یا کم دقایق المکاشفین و المشاهدین... هذا کتاب

تمت سنه 985

Birçok yazma nüshası bulunan eserin bazı nüshaları da şunlardır:

Ankara, Millî Kütüphane, Ankara Cebeci İlçe Halk Ktp., nr. 25/5

Bursa İnebey Yazma Eserler Ktp, Orhan Camii, nr. 622/8

İstanbul, Bayezid Devlet Ktp., Bayezid, nr. 10073, Veliyyüddin Efendi, nr. 1799; Nuruosmaniye Ktp., 1737, 4345, 4909; Süleymaniye Ktp., Beşirağa, nr. 91, 12926, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2033, 3088, 3843, 4662, 4663, 4664, Halet Efendi, nr. 300, Hüsrev Paşa, nr. 759, 56445, Karaçelebizâde, nr. 330, 340, Mihrişah Sultan, 203, Pertev Paşa, nr. 632, Reşid Efendi, nr. 446, Şehit Ali Paşa, nr. 1343; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., AY. nr. 558, 1545, TY. nr. 2052, 6306; Millet Ktp., Ali Emirî Efendi, 4327, 6458, 13061.

²²² *Sicill-i Osmânî*, I, s.195; Kurnaz, Cemal - Tatçı, Mustafa, *İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf-Emir Buhari*, s. 3-7; Kara, Mustafa, "Emîr Buhârî", *TDVİA*, XI, 125-126.

Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., Konya İl Halk Ktp. Koleksiyonu, nr. 1792/12

Eser ayrıca, İstanbul'da 1328/1912'de Ahmed Kâmil Matbaasında 15 sayfa olarak neşredilmiştir.

3.2.2. *Şerh-i Gazel-i Hazret-i Mevlâna:*

Ebü's-Sena Şeyh Şemseddin Ahmed es-Sivâsî (1519/20-1597/98) tarafından XVI. yüzyılda şerh olarak telif edilen bu eser, "*Dûş vakt-i subh-dem ber çarh-i pâyân yâftem; Der meyân-i dâne-i haşhâş sindân yâftem*", matla beytiyle başlayan on bir beyitlik gazelin Türkçe mensur şerhidir.

Ebü's-Sena Şeyh Şemseddin Ahmed es-Sivâsî, 926-1519/20 yılında Zile'de doğdu. Bazı kaynaklarda Şeyhî Şemseddîn Sivâsî ismiyle de bilinen müellifin asıl adı Şemseddîn'dir. Eserinin mukaddimesinde künye ve nisbesiyle birlikte ismi Ebü'l-Mecîd Şeyhî İbn Ahmed Ebü's-Sena Ahmed eş-Şeyh es-Sivâsî olarak kayıtlıdır²²³. Halvetiye tarikatı şeyhlerinden Zileli Ebü'l-Berekât Mehmed Efendi'nin üçüncü oğludur. Tahsilini Tokat ve İstanbul'da tamamladı ve Halvetiye tarikatının Şemsiye kolunu kurdu. Uzun süre Sivas'ta tedris ve irşatta bulundu. 1005/1596'da Eğri seferine katıldı ve 1006/1597/98 yılında Sivas'ta vefat etti. Manzum ve mensur olarak birçok telif, tercüme ve şerhi bulunan Şeyhî Şemseddîn Sivâsî'nin eserlerinden bazıları şunlardır: *Dâ'iretü'l-usûl*, *Kıssa-i Mûsâ ve Hazer*, *Menâzilü'l-ârifin*, *Meclis*, *Menâkib-ı İmâm-ı A'zâm*, *İrşâdu'l-avâm*, *Gülşenâbâd*, *Heşt-behişt*, *Süleymânnâme* v.b. gibi²²⁴.

Nüsha tavsifi:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Reşit Bey, nr. 107

Eser, 200x150 (140x88) mm ebadında, 8 (53a-60a) varak ve 15 satırdır. Talik hatla 1266/1849-50 yılında istinsah edilmiş, müstensihi bilinmiyor. Yıpranmış meşin ciltli, krem renkli aharlı varaklıdır. Farsça beyitler kırmızıyla yazılmıştır.

²²³ Ebü's-Sena Şeyh Şemseddin Ahmed es-Sivâsî, *Şerh-i Gazel-i Hazret-i Mevlâna*, İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Reşit Bey, nr. 107, varak, 53a

²²⁴ *Osmanlı Müellifleri*, I, 95-96; *Sicill-i Osmânî*, III, 165; TYDK, I, 182

Baş: 53a

بسم الله... اما بعد حمد من انعمنا يتقاس النفوس القدسيه و سقانا شربه من مشارب العاشقين
 بالكوس الانسانيه فيقول العبد القاضى بالصلب القاسى ابو المجد شيخى ابن احمد ابى الثنا احمد الشيخ
 شمس الدين السواسى قد كلفنى...

Son: 60a

تمت رسالۃ الشریفۃ سنه 266

دعا خواهم از آن کس کین بخواند

بيت نوشتم من برفتم اين نماند

Erol Çöm tarafından *On Altıncı Yüzyıl Ahlâkî Mesnevîleri ve Şemseddîn-i Sivâsî'nin İbret-nüma Adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin)* ismiyle Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde (Konya 2007) Doktora tezi hazırlanmıştır.

3.2.3. Şerh-i Kaside-i Mîmiyye:

Abdülmeccid b. Muharrem-i Sivâsî (971-1049/1563-1639)²²⁵ tarafından XVII. yüzyılın başlarında şerh edilen ve kaynaklarda “*Şerh-i âlâ kaside-i mîmiyye li-Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî*”²²⁶ ismiyle bilinen eser, Mevlâna'nın on bir beyitlik bir şiirinin Türkçe şerhidir. Eserin İstanbul Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî 253/2'de; Es'ad Efendi, nr. 1755/6'da; Mihrişah Sultan, nr. 300/4'de ve Şehit Ali Paşa, nr. 1367/3'de olmak üzere dört nüshası tespit edilmiştir²²⁷.

3.2.4. Şerh-i Gazel-i Mevlâna:

Nazîrâ İbrahim Efendi (ö. 1188/1774) tarafından XVIII. yüzyılda Mevlâna'nın bir gazeli Türkçe şerh edilmiştir²²⁸.

²²⁵ Abdülmeccid b. Muharrem-i Sivâsî için bk., bu çalışma, 3.1.2.9. *Şerh-i Mesnevî*.

²²⁶ *Osmanlı Müellifleri*, I, 120; TDEA, I, 21

²²⁷ Gündoğdu, Cengiz, s. 241-243

²²⁸ *Osmanlı Müellifleri*, II, 45-46

Nazîrâ İbrahim Efendi'nin 1105/1693-94 yılında Edirne'de doğduğu sanılmaktadır. Sarıca Paşa Medresesi müderrisi Şeyh Mustafa Gülşenî'nin oğludur. Tasavvuf ve ilim ortamında büyümüş ve Sezâî-yi Gülşenî'ye intisap etmiştir. Uzun yıllar Edirne medreselerinde müderrislik; Babaeski, Tekirdağ, Mısır ve Eski Zağra'da kadılık yapan Nazîrâ İbrahim Efendi, 1188/ 1774 yılında vefat etmiştir. Şair ve Gülşenî şeyhi olan müellifin *Divan*'ı ve *İnsânnâme*, *Mu'cizât-ı Enbiyâ*, *Hediyetü'l-ahbâb* ve *Behçetü'l-ibrâr* gibi eserleri vardır²²⁹.

3.2.5. Şerh-i Gazel-i Hazret-i Mevlâna:

Abdullah Salâhî Uşşâki (1130–1197/1717–1782) tarafından XVIII. yüzyıl ortalarında şerh olarak telif edilen eser, "*Dûş vakt-i subh-dem ber çarh-i pââyân yâftem; Der meyân-i dâne-i haşhâş sindân yâftem*", matla beytiyle başlayan on bir beyitlik gazelin Türkçe mensur şerhidir. Eserde, önce her beyit manzum olarak Türkçe'ye çevrilmiş, sonra da mensur olarak şerh edilmiştir. Telif tarihi bilinmemektedir.

Abdullah Salâhî Uşşâki, 1130/1717–18 yılında Balıkesir'de doğdu. Bir süre Balıkesir'de tahsil gördükten sonra İstanbul'a giderek tahsilini tamamladı. Tahvil kaleminde çalıştı ve Divâ Efendiliği vazifesinde bulundu. Daha sonra Edirne'de Şeyh Cemâleddîn Uşşâkî'ye intisap ederek görevinden ayrıldı ve inzivaya çekildi. İstanbul'da Tahirağa Nakşî Tekkesi'nde şeyhlik yaptı. Osmanlı Müellifleri'nde 1196/1781–82 yılında²³⁰, Sicill-i Osmânî'de ise 29 Muharrem 1197/24 Aralık 1782 tarihinde²³¹ vefat ettiği kayıtlıdır. Cenazesi, şeyhliğinde bulunduğu tekkenin haziresine defnedildi. Şair ve devrinin âlimlerinden olan; birçok telifi, şerh ve tercümesi bulunan müellifin eserlerinden bazıları şunlardır: *Usûl-i hadîs şerhi*, *Miftâhu'r-rumûz ve'l-esrâru'l-kunûz*, *Ulûmu'l-maznûn*, *Gülşen-i Tevhîd tercümesi* v.s²³².

Nüsha tavsifi:

İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. TY. nr. 2171

²²⁹ Osmanlı Müellifleri, II, 45–46; Akkuş, Mehmet "Nazîrâ İbrâhim Efendi", TDVİA, XXXII, 454–455.

²³⁰ Osmanlı Müellifleri, I, 104

²³¹ Sicill-i Osmânî, III, 387

²³² Osmanlı Müellifleri, I, 104; Sicill-i Osmânî, III, 387; TDEA, VII, 437

Eser, 210x135 (157x69) mm ebadında, 17 varaktır. Seyyid Ahmed Arif tarafından 1248/1832'de rik'a hatla istinsah edilmiştir. Siyah meşin ciltli, sırtı kırmızı meşin kaplıdır. Söz başları kırmızıyla yazılı, Arapça ibareler kırmızıyla hareketli ve Arapça ve Farsça ibarelerin üzerleri surhla keşideli-dir. Aharlı açık krem renkli varaklı; eserin bazı yerlerinde kitap kurdu ha-sarı vardır.

Baş: 1b

قصیده حضرت مولانا

دوش وقت صبحدم در چرخ پایان یافتم در میان دانه خشخاش سندان یافتم

Son: 17b

لیک امداد ایتدی بو دمدہ صلاحی یہ دمی هر صدفدن الدی بو نجه لؤلؤ حکمت کمال

...الفقیر السید احمد عارف بهمتی المولوی سنہ 1248.

Diğer bazı nüshaları da şunlardır:

İstanbul, Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 1546, Hafid Efendi, nr. 459, Pertev Paşa, nr. 633.

3.2.6. *Deste Gül*:

Ahmed Midhat Bahârî Hüsâmî Beytur (1875–1971)²³³ tarafından Mevlâna'nın eserlerinden seçme yoluyla kaleme alınan eser, Mevlâna'nın bazı şiiirlerinin ve rubaîlerinin mensur Türkçe tercümesidir. *Deste Gül*, İstanbul'da 1346/1927 yılında Sebat Matbaasında küçük boy 48 sayfa olarak basılmıştır.

Müellif, eserin 3. sayfasında yer alan "Okuyucularıma" başlıklı girişte *Deste Gül* hakkında şu açıklamayı yapmaktadır: "*Buna ben nûrânî fikir demeti diyorum. Çünkü bu nûrânî bir fikir âleminin armağanıdır. Bin hakikat, o manâ*

²³³ Ahmed Midhat Bahârî Hüsâmî Beytur için bk., bu çalışma, 1.1.19. *Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr*.

bağındaki güllerden seçerek bu kitâbda topladım. Belki o güllerden, unsurlardan herhangi birine meczûb oldum. Elimi sundumsa güzel kokusu elime sindi”.

Bu açıklama, 5. sayfada şöyle devam etmektedir: “Ben, o büyük Mevlâna'nın şi'r ve musikisindeki sînâ-i ilhâmından, mi'râc-i kemâlinden gelen ma'nevî hüsn-i seyyâlesiyle, berk berk olan 'aşk cezbisiyle titredim. Şaşı ve hayrân oldum. Ancak füyûsât-i cemâl şü'âları rûh-perest işkârının ufuklarındaki ma'bedî gölgelerde işvâk-i nûr, 'ayâlindeki yüksek dağlara dağıldığı, yayıldığı zaman biraz kendime geldim. O vakt görebildiğim ona nâ-mütenâhî envârdan, evvelâ yezâl-i mehâsin-i 'ışkdan his ettiklerimin hafif, pek hafif bir gölgesini bu kitaba tersim edebildim. 29 Zilka'ade 1343/ 22 Haziran 1925, M. Buhârî.”

3.2.7. Divân-ı Kebîr-i Hazret-i Mevlâna'dan muhtârât:

Veled Çelebi İzbudak (1869–1953)²³⁴ tarafından 19 Temmuz 1941'de Küçükyalı/ İstanbul'da tercüme olarak telif edilen eser, *Divân-ı Kebîr'*den müntahap 92 beytin Türkçe mensur tercümesidir. Eserde önce Farsça beyitler verilmiş, sonra Türkçe açıklamaları yazılmıştır. Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5223'de 30. defterde (VI. cilt: 5. defter, 47a-79a varak) yer alan eser, müellifin Mesnevî tercümesi ile birlikte²³⁵.

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 5223'de 30. defterde (Mesnevî'nin VI. cilt, 5. defteri, 47a-79a varak)

Eser, 285x200 mm dış ve 270x195 mm varak ebadındadır. Yazı ise farklı ebattadır. 33 (47a-79a) varaktır. Şüca'eddin Onuk tarafından 8 Teşrîn-i âhir 1942 tarihinde rik'a hatla adi sarı kağıdın “a” yüzüne mavi kopye kalemyle istinsah edilmiştir ve varakların “b” yüzleri boştur. Beyaz-kahverengi mukavva ciltlidir. İlk beş varak 19 Temmuz 1941 İstanbul-Küçükyalı tarihli mukaddimeyi içermektedir.

Baş: 47a

ديوان كبير حضرت مولانادن مختارات 80 تشرين آخر 1942 بازار ولد چلبی افندی

حضرتلرنیک دفترندن یوقارکی تاریخده استنساخه باشلاندى. شجاء الدین

²³⁴ Veled Çelebi İzbudak için bk., bu çalışma, 1.1.20. *Divân-i Türki-i Sultan Veled*.

²³⁵ Bk., bu çalışma 3.1.1.16. *Mesnevî* tercümesi, Veled Çelebi İzbudak.

Son: 79a

تو زینهار ازو خواه هر نفس زینهار

بحق گریز که آب حیات حق دارد

«در حق تعالی یه التجا ایت کیم - ابدی یاشاتان - آب حیات جناب حقه در آمان هر نفسده

حقدن امداد ایسته».

3.2.8. *Rubâ'iyât-ı Mevlâna:*

Tevfik Mehmed Efendi (Kastamonu 1873 -1938'de hayatta), Mevlâna'nın rubâîlerinden yüz tanesini seçerek 400 sayfa olarak şerh etmiştir. *Rubâ'iyât-ı Mevlâna* isimli bu eser basılmamıştır²³⁶.

---

²³⁶ TDEA, VIII, 339; İbnülemin, IV, s.1935-1936.

3.3. Fîhi mâ fîh ile ilgili olarak yapılan çalışmalar:

3.3.1. Fîhi mâ fîh tercümesi:

Ahmed Avni Konuk (1868–1938)²³⁷ tarafından XX. yüzyılın başlarında kaleme alınan bu eser, Mevlâna'nın sohbetlerinde bulunan bazı kişiler tarafından kaydedilen açıklamaların bir araya getirilip tasnif edilmek suretiyle oluşturulan *Fîhi mâ fîh* isimli eserin Türkçe tercümesidir.

Nüsha tavsifi:

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas, nr. 3895

Eser, 295x217 (235x170) mm ebadında, 148+4 varaklı ve muhtelif satırlıdır. Sülüs, rik'a ve nesih hatlarıyla karışık olarak istinsah edilen eserin müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Sırtı bordo renkli bez ve âdî mukavva ciltli ve açık krem rengi aharlı kağıtlıdır. Zaman zaman yerli; zaman zaman da Avrupa mürekkebiyle siyah renkle yazılmıştır. Bazı sayfalarda çoğunluğu Mevlâna'nın Mesnevî'si'nden alınma dipnotlar vardır. 1a-3a'da mukaddime bulunmaktadır. Mukaddimedede satırlar kırmızı ile çizilmiştir. Bazı yapraklar ise ince surh cetvellidir. Arapça ibarelerin altları kırmızı ile çizilmiştir. Toplam yetmiş üç faslı içeren eserin son dört yaprağı fihristtir. Söz konusu bu nüsha, *Fîhi mâ fîh* adıyla Selçuk Eraydın (ö.1996) tarafından İstanbul'da 1994 yılında neşredilmiştir.

Baş: 1a

بسم الله... مقدمه ذات احدی به بی نهایت حمد و ثنا السونکه کنز مخفیسینی آجدی و حقایق

اعیان اولان گوهر...

Son: 148b

حق ایله بزم آرامزده کی طریق نه در؟ نقصان عیانمزدن بشقه بر شی دگلدر حق ایله مابیشمزده

کی پرده حجاب هانی؟ آغیر اویقولی اولان کوزومزدن بشقه بر شی دگلدر ختام.

Eserin ayrıca, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Kitapları, nr. 24'de bir nüshası daha vardır.

²³⁷ Ahmed Avni Konuk için bk., bu çalışma, 1.1.18. *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî*.

SONUÇ

Yapılan bu çalışma sonucunda toplam 196 eser tespit edilmiştir. Tespit edilen bu eserler, ilgili konu başlıklarına göre sınıflara ayrılmıştır. Buna göre Mevlâna hakkında yapılan çalışmalar bölümünde telif edilen yazma eserlerle neşredilen basma eserlerin toplam sayısı 55 olup, konulara göre dağılımı şöyledir:

Mevlâna, Çevresindekiler ve Mevlevîlerin Menkıbelerine Dair Eserler: 26 adet.

Mevlâna ve Mevlâna'nın Çevresindekilerin Hal Tercümelerini Muhtevi Eserler: 6 adet.

Mevlâna Hakkında Söylenmiş Kaside, Methiye ve Benzeri Eserler: 5 adet.

Mevlâna'nın Evrad, Dua ve Münacâtlarının Tercüme ve Şerhlerini Muhtevi Eserler: 5 adet.

Konuyla ilgili Olarak Kaynaklarda Yer Alan fakat Ulaşamadığımız Eserler: 11 adet.

Mevlevîlik ve Mevlevîler hakkında yapılan çalışmalar ile ilgili olarak toplam 37 eser tespit edilmiştir.

Mevlâna'nın eserleriyle ilgili yapılan çalışmalar bölümü, "1- *Mesnevî* ile ilgili çalışmalar, 2- *Divân-i Kebîr* üzerinde yapılan çalışmalar, 3- *Fîhi mâ fîh* ile ilgili olarak yapılan çalışmalar" adıyla üç ana başlığa ayrılmıştır ve toplam 106 eser tespit edilmiştir.

"*Mesnevî* ile ilgili çalışmalar" başlığı altında tespit edilen yazma eserlerle neşredilen eserlerin konulara göre dağılımı şöyledir:

Mesnevî'nin Eski Harfli Türkçe Tercüme ve Şerhleri: 28 adet.

Mesnevî'den Yapılan Müntahapların Tercüme ve Şerhleri: 32 adet.

Mesnevî Hikâyeleriyle ilgili Eserler: 9 adet.

Mesnevî'nin ilk On Sekiz Beytinin Şerhleri: 9 adet.

Mesnevî Üzerinde Yapılan Diğer Bazı Çalışmalar: 9 adet.

Telif Tarihleri veya Müellifleri ya da Buldukları Yerleri Tam Olarak Bilinmeyen ve *Mesnevî*'den Müntahap Beyitlerin veya *Mesnevî*'nin Bir Kısmının Tercüme ve Şerhlerini Muhtevi Bazı Eserler: 10 adet

Divân-ı Kebîr üzerinde yapılan çalışmalar kısmında 8 adet ve *Fîhi mâ fîh* ile ilgili olarak yapılan çalışmalar kısmında ise bir eser tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın, Mevlâna, Mevlevîlik ve Mevlâna'nın eserleri hakkında inceleme ve araştırma yapmak isteyenlere ve ayrıca Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında âlim ve bilim adamlarımızın bu konuda neler yaptıklarını bilmek isteyenlere yardımcı olacağı umulur.

DİZİN

(Şahıs, Yer, Eser)

- A**
- Abdi Dede, 70, 166
 Abdulehâd Nûri, 102
 Abdulkâdir Efendi, 177
 Abdullâh b. Hamzatu'l-Amâsî, 94, 95, 96
 Abdullah Cevdet, 2, 44, 45
 Abdullah Salâhî Uşşâki, 14, 204
 Abdullah-ı Bosnavî, 9, 162
 Abdullah-ı İlâhî, 200
 Abdurrahman Çelebi, 88
 Abdurrahman Hâlis-i Talibânî, 12, 176, 189
 Abdurrahman Sami Paşa, 111
 Abdurrahman Süreyya Efendi, 13, 198
 Abdurrahman Süreyya, Mîrdûhîzâde, 198
 Abdurrahman-ı Bistâmî, 76
 Abdülbâkî b. eş-Şeyh es-Seyyid Ebû Bekr Dede Efendi, 3, 58
 Abdülbâkî Dede, 6, 84, 85, 86
Abdülbaki Gölpmralı, Yazmalar, 72
 Abdülbâkî Nâsır Dede, 1, 6, 29, 30, 73, 74, 85
 Abdülganî-i Nâblûsî, 4, 64, 65
 Abdülhâlim Efendi, 43, 106
 Abdüllatîf b. Sinân, 2, 36
 Abdüllatîf Efendi, 13, 197
 Abdülmecid b. Muharrem-i Sivâsî, 9, 12, 14, 164, 165, 194, 203
 Abdülvâhid Çelebi, 42
 Abdülvâhid Çelebi Efendi b. Mehmed Sa'id Hemdem Çelebi, 78, 79, 182
 Abdülvehhâb b. Muhammed el-Hemedânî, 18, 22, 25, 76
 Abdürrahîm Künhî Dede, 80, 85
 Âbid Çelebi, 18
 Abidîn Paşa, 8, 11, 112, 186
- Âbidin Paşa (1259/1843-1843/1906)'nın Mesnevî Şerhi ve Tasavvufi Düşünceleri*, 113
Abidin Paşa ve Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerif, 113
Âbnâme, 112
Âdâb-ı mu'âşeret rehberi, 45
Âdâbu'l-hukkâm, 194
Âdâbu'l-mulûk ve âdâbu'l-'udebâ', 177
 Adana, 112, 198
 Adnan Ötüken, 17, 21, 57, 97, 166
 Adnî Receb Dede, 9, 70, 169
Adnî Recep Dede, Hayatı ve Eserleri, 170
 Afyon, 21, 22, 27, 69, 75, 89, 96, 99, 156, 193
 Afyon Mevlevîhânesi, 31
 Agah Sırrı Levend, 68
 Ağakapılı İsmail Efendi, 25
 Ağazâde Mehmed Efendi, 11, 169, 188
 Ahmed Avni Konuk, 1, 8, 14, 33, 113, 208
 Ahmed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî, 62
 Ahmed Bîzebân, 67
 Ahmed Dede, 81
 Ahmed Efendi, 76
 Ahmed Eflâkî, 1, 15, 16, 19, 23, 25, 28, 29, 35, 36, 37, 39, 76
 Ahmed Hamid, 66
 Ahmed Midhat Bahârî Hüsamî Beytur, 2, 14, 33, 205
 Ahmed Nâim Erzurumî, 151
 Ahmed Remzi Akyürek, 2, 3, 43, 56, 58, 76
 Akdoğan, Bayram, 63
 Akhisar Zeynelzâde, 155, 156, 172
 Akkoyun, Muti, 172
 Akkoyunlular, 57
 Akkuş, Mehmet, 204
 Aksaray, 47, 158, 178

Aksoy, Hasan, 67, 102
 Akşehir, 23
 Akşemseddin, 184
 Akün, Ö. Faruk, 101
 Alâeddin Ali, 57
 Alamescid, 25
Âlem-i İslâmiyet, 112
 Algar, Hamid, 200
 Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî, 1, 22
 Ali Behçet, 3, 58
 Ali Çavuşzade, 173
 Ali Emîrî, 56, 62, 67, 68
 Ali Emîrî Efendi, 17, 21, 31, 68, 189, 201
 Ali Emîrî Efendi, Edeb, 156
 Ali Emîrî, Şeriyye, 56, 62, 67, 173, 175
 Ali Enver Efendi, 6, 67, 82, 174
 Ali Feyzi b. Osman, 3, 52, 53
 Ali Haydar Bey, 2, 42
 Ali Nihat Tarlan, 21, 59, 167
 Ali Nutkî Dede, 5, 29, 73, 74
 Alî Rızâ b. Mehmed Rüşdî Yalvâcî, 8, 112
 Almaz, Hasan, 21, 59, 68, 150, 152, 173, 175, 177, 183, 190, 193
 Alparslan, Ali, 25
 Amasya, 21, 36, 97, 184
 Amerika, 50
Âmûzgâr-i Fârisî, 48
 Anadolu, 46, 100, 168, 185, 194, 200
 Anbârîzâde, 25
 Anbârîzâde Dervîş Ali b. İsmâil, 1, 25
 Ankara, 1, 17, 18, 21, 31, 35, 44, 49, 57, 61, 65, 97, 106, 112, 113, 141, 150, 155, 156, 157, 161, 164, 166, 167, 173, 183, 193, 200, 201
 Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 21, 50, 59, 67, 68, 86, 150, 152, 173, 175, 182, 183, 190, 193
 Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 50
 Antalya-Elmalı, 193
 Antalya-Tekelioğlu, 164, 183, 193
 Antep, 43
Arapça Gramer, 35

Arapkir, 44
 Arar, Namık Kemal, 68
 Arguniye Mevlevîhânesi, 27, 76
 Arif Bey-Cabbarzâde (Cabbarzâde Mehmed Arif), 3, 58
 Ârif Çelebi, 18
 Ârifî Ahmed Dede, 4, 64, 65
 Arslan, Sabahattin, 172
Arûz-i Câmîî, 43
 Asaf Mehmed Paşa, 10, 173
Âsâfnâme, 106
 Âsım (Bağdatlı), 12, 189
 Âşir Efendi, 21, 165
 Atalay, Mehmet, 175
 Atatürk, 27
 Atatürk Araştırma Merkezi, 68
 Atatürk Üniversitesi, 68
 Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 68
 Ataullah Mehmed Efendi, 28
 Atıf Efendi, 21
 Atpazarı, 170
 Atpazarlı Osmân Fazlı, 170
 Ayan, Hüseyin, 166
 Ayasofya, 15, 17, 18, 21, 37, 99, 106, 194
 Aydos, 170
Âyine-i Seyyid-i Sırdân, 3, 44, 58
Aynu'l-fuyûz, 9, 166, 167
 Aytekin, Ülker, 101
 Azamat, Nihat, 69
 Azîz Mahmûd Hudâî Efendi, 100

B

Babaeski, 204
 Bağdat, 23, 69, 100, 111, 158, 189, 198
 Baha Kayserilioğlu, 21
 Bahâeddîn Sultan Veled, 41
 Bahâeddîn Veled, 18, 25
 Bahâî, 35
 Bahariye Mevlevîhânesi, 33, 35, 79, 112
Bahr-i hakikat, 79
Bahru'l-kâfiye, 177

Baki'ye Dâ'ir, 48
 Bakü, 57
 Balâtîzâde Kemâlî Mehmed Çelebi,
 13, 197
 Balıkesir, 97, 204
 Bâlî Mehmed Çelebi, 68
 Baryaman, Saliha, 172
Bedâyi'u'l-efkâr, 35
 Behçet Efendi, 87
Behçetü'l-ebrâr, 204
 Behram Ağa, 73
 Bektaş, Ömer, 100
 Belgrat Mevlevîhânesi, 70, 169
Beng ü bâde, 50
 Beşiktaş Mevlevîhânesi, 70, 79, 88
 Beşirağa, 201
*Bevâriku'l-ilmâ fi tekfir-i men
 yuharrimu's-semâ*, 62
Beyânu'l-hak, 48
 Beyazıt, 21, 36, 62, 97, 99, 156, 163,
 164, 167, 184, 193
 Beypazarı, 184
 Bibliotheque Nationale, 27
Birbirimizi Kırmayalım, 6, 35, 85
 Birinci Abdülhamid, 28
 Birinci Ahmed, 100
 Bitlis, 33
 Bor, 46
 Bosna, 54, 158, 162
 Bosnalı Hürrem Ağa, 194
 British Museum, 22
 Buhâra, 200
 Bulak, 4, 61, 62, 99, 106
 Burdur, 69, 97, 156, 157, 170
 Burhâneddin Bey, 28
 Bursa, 21, 28, 35, 42, 57, 69, 83, 97, 98,
 153, 157, 162, 168, 170, 172, 194, 201
 Bursalı Sâdık, 80
Bustân, 43, 178
 Bustân Çelebi, 61, 65, 188
Bülbülname, 112

C

Cambridge University, 155
 Camgöz, Hediye, 21
 Câmî, 25
Câmi'ü'l-âyât, 12, 99, 192
 Can, Şefik, 148
 Cebeci, 49, 156, 157, 164, 166, 167,
 173, 201
 Celâleddîn Dede, 48
 Celâleddîn Efendi, 6, 43, 84
Cenâhu'l-ervâh, 11, 62, 185
Cerîde-i Havâdis, 198
Ceride-i Sûfiye, 3, 55
Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî, 7, 100, 101
Cevheretü'l-bidâye ve durretü'l-nihâye,
 101
 Cevrî İbrahim Çelebi, 9, 166, 167
*Cevrî'nin Aynü'l-Füyûz'u, Tenkidli
 Metni ve İnceleme*, 167
 Ceyhan, Semih, 102, 183, 185, 194
 Cezayir, 69
 Cezâyir-i Bahr-i Sefid, 112
Cezîre-i Mesnevî, 8, 9, 10, 155, 156,
 162, 164, 167, 173, 174, 182
*Cihân-ı İslâm'a dair bir nazar-ı târîhî ve
 felsefî*, 45
 Cumbur, Mujgan, 106, 150

Ç

Çarşamba, 107
 Çavuşoğlu, Mehmed, 111, 112
 Çayrılı Medresesi, 178
 Çayniça, 158
Çehar beyt-i Mesnevî, 13, 198
 Çelebi Abdullah, 21, 99
 Çelebi Hacı Muhammed Ârif Dede,
 76
 Çelebi Hüsameddin, 78, 182
 Çelebioğlu Mescidi, 25
 Çelebioğlu, Âmil, 106, 200
 Çelik, İsa, 113
Çobannâme, 11, 57, 183
Çocukluk hatıralarım, 34

Çorlulu Ali Paşa, 194
 Çorum, 62, 156, 173, 183, 193
 Çöm, Erol, 203
 Çuhadarzâde Şakir Mehmed Efendi,
 7, 111

D

Dâ'iretü'l-usûl, 202
 Dâli Dede, 23
 Damat İbrahim Paşa, 101
 Darendede, 40
 Dârülmesnevî, 62, 80, 97, 99, 111, 156,
 168, 175
Dâsitân-ı Cenâb-ı Mevlâna, 3, 50
Dâsitân-ı Kesikbaş, 3, 59
 Davud Paşa, 178
 Dede Efendi, 72
 Dede Ömer Rûşenî, 3, 11, 57, 183, 188
*Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri ve
 Dîvân'ının Tenkidli Metni*, 57
Defter-i Dervîşân, 5, 6, 30, 73, 85, 86
 Derman, M. Uğur, 25
 Derviş Abdulhafız Nakşibendi el-
 Buhârî, 192
 Derviş Ali, 25
 Derviş Ferdi Bektaşî, 157
 Derviş Haletî, 57
 Derviş Hasan-ı Bosnavî, 27
 Derviş Hüseyin Hasîb Burdurî, 31
 Derviş Mehmed, 36
 Dervîş Mustafâ-yi Hamîdî, 168
 Derviş Ömer, 80
Destâvîz-i Fârsî-hânân, 48
Deste Gül, 14, 205
 Dilhayat Kalfa, 73
Dilmestî-i Mevlâna, 2, 44
Divânçe (Medâyh-i Mevlâna), 79
Divânçe-i Tâhir, 48
 Divâne Mehmed Çelebi, 4, 68, 69
Divân-ı Esrâr Dede, 70
Dîvân-ı Hâfız, 178
Divân-ı Kebîr, 13, 195, 200, 206
Divân-ı Kebîr'den seçme şiirler, 34

*Divân-ı Kebîr-i Hazret-i Mevlâna'dan
 muhtârât*, 14, 206
Divân-ı Türkî-i Sultan Veled, 2, 34, 55,
 128, 206
 Diyarbakır, 112, 158, 183
 Dördüncü Mehmed, 170
 Dördüncü Murad, 100
 Durgun, Selahaddîn, 101
 Durkut, Fatma, 200
 Duru, Necip Fazıl, 188, 189
Dustûru'l-inşâ', 101
 Düğümlü Baba, 21, 156

E

Ebî Bekr Vefâî, 27
 Ebî Tâlib-i Mekkî, 53
 Ebû Hâmid Muhammed, 198
 Ebu's-Su'ûd b. Sa'dullâh b. Lütfullâh
 b. İbrahim el-Hüseynî el-Kayserî,
 7, 91
 Ebü'l-Mecîd Şeyhî İbn Ahmed Ebü's-
 Sena Ahmed eş-Şeyh es-Sivâsî.*bk.*
*Ebü's-Sena Şeyh Şemseddin Ahmed
 es-Sivâsî*
 Ebü's-Sena Şeyh Şemseddin Ahmed
 es-Sivâsî, 14, 202
Edebiyat Lügati, 48, 50
 Edirne, 23, 27, 28, 54, 77, 97, 156, 170,
 194, 204
 Edirmeli Hayri Efendi, 5, 78
 Efe, Mustafa, 172
 Eğin (Kemaliye), 32
 Eğri, 202
 Eğridir, 69
 Eğrikapı, 166
 Ekinci, Sadettin, 61
 Elçi İbrahim Ağa, 105
 el-Hac Halil Efendi, 79
 el-Hac Hasan el-Mevlevî, 61, 62
 El-Hac Mehmed Emin Dede el-
 Mevlevî, 162
 el-Mevlevî es-Seyyid Mehmed Ali,
 103

el-Mevlevî Osman Vehbi, 81
 Emanet Hazinesi, 30, 62, 106, 172, 193
 Emin Ağa, 73
 Emin Efendi, 73
 Emîr Buhârî.*bk. Seyyid Emîr-i Buhârî*
Emir Buhârî'nin Türkçe Risâleleri, 200
 Emir Hoca, 183
 Emîr Padişah el-Buhârî Muhammed
 Emîn b. Mahmûd.*bk. Seyyid Emîr-i*
Buhârî
 Eraydın, Selçuk, 208
 Erdel, 170
 Ergün, N. Sadettin, 174
 Ersoylu, Halil, 18
 Erzincan, 32, 42
 Erzurum, 68, 151, 175
 Es'ad Efendi, 100, 101, 106, 111, 161,
 203, 205
 Es'ad Mehmed Dede, 10, 178
 Eski Zağra, 204
 Eskişehir Mevlevîhânesi, 178
Esrâr Dede, Hayatı, Eserleri, Şiir
Dünyası ve Divânı, 68
Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı
Mevlevîye, 68
Esrâr Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı
Mevlevîye, İnceleme-Metin, 68
Esrâr Dede'nin Tezkire-i Şu'arâ-yı
Mevlevîyesi, 68
 Esrâr Mehmed Dede, 4, 49, 67, 70
Esrâr Mehmed Dede Tezkiresi, 82
Esrârü'l-ârifîn ve sirâcû't-tâlibin, 1, 25
 es-Seyyid el-Hâc Mehmed Şükrü İbn
 es-Seyyid Ahmed Ata, 10, 179
 es-Seyyid Mehmed Cemîl b. Ali Rıza,
 31
es-Suhbetü's-sâfiye, 174
Eş'âr-ı Bahârî, 34
Evrâd-ı Mevlâna, 3, 52, 53
Evrâd-ı Mevlâna-Açıklamalı Evrâd-ı
Şerif, Orijinal Metin, Mevlevî
Virdleri-, 54
Evrâd-ı Mevlevîyye-Münâcât-ı
Mevlâna, 54

Eyüp, 28, 79, 111, 157, 168
 Eyüp Nişancı, 79
 Eyüp Sultan Camii, 198

F

Fasih Ahmed Dede, 27, 67
 Fasihî Dede, 87
 Fasih-i Mevlevî, 87
 Fatih, 21, 23, 47, 112, 178, 200
 Fatih Camii, 21, 23, 47, 178
Fâtihü'l-ebiyât, 11, 98, 99, 188
 Fazıl Ahmed Paşa, 101
 Fazlullâh Rahîmî, 11, 186
Ferâhu'r-rûh, 171
 Ferâizci Mehmed Şakir.*bk.*
Çuhadarzâde Şakir Mehmed Efendi
 Feridûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, 1, 15,
 16, 31, 33
 Ferruh Çelebi, 23
 Ferruh Efendi, 106
Fetihnâme-i Kamaniçe, 65
Fevâ'id, 42
Feyz-i âsârü'l-Mesnevî, 13, 200
 Feyzullah Efendi, 21
Fezâ'ilü salavatı'n-Nebî, 164
 Fındıklılı İsmet Efendi, 106
Fîhi mâ fih, 208
Fîhi mâ fih tercümesi, 14, 208
 Filibeli Mehmed Râsim, 47
 Foça, 158
Fusûsu'l-hikem, 163
Fusûsu'l-hikem tercüme ve şerhi, 33
Fünûn ve felsefe, 45
Fütühât, 61
Fütühât-ı 'ayniyye, 62
Fütüvvetnâme-i Esrâr, 67, 70

G

Galata, 69, 157
 Galata Mevlevîhânesi, 54, 61, 67, 70,
 71, 77, 104, 166, 174
 Galitekin, A. Nezih, 63

Gavsî Dede, 104
Gâyetü'l-müntehâ fi tedbîri'l-merdâ, 28
 Gazâli, 53
Gazâli'nin Kitâbu'l-'ilm'i, 34
 Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler
 Enstitüsü, 200
 Gaziantep, 44
Geçmiş büyüklerimizi kısaca analım, 34
 Gedik Ahmet Paşa, 21, 22, 27, 69, 75,
 89, 96, 99, 156, 193
 Gelibolu, 188
 Gelibolulu Âdil Efendi, 178
 Gelibolulu Tahir, 101
 Gence, 57
 Genç, İlhan, 68
 Gevrekzâde Hâfız Hüseyin b.
 Abdullah, 1, 28
 Gölpınarlı, Abdülbaki, 16, 17, 20, 23, 30,
 46, 62, 64, 67, 69, 74, 79, 80, 92, 93,
 99, 101, 102, 107, 129, 158, 159, 174,
 177, 186
 Göre, Zehra, 170
Guvâh-i dil, 177
 Güleç, İsmail, 172
Gülistân, 43, 178
Gülşenâbâd, 202
Gülşen-i Niyâz, 184
Gülşen-i Râz, 11, 185
Gülşen-i Tevhîd tercümesi, 204
Güzlâr-ı Hakikat, 11, 186
Güzlâr-ı Ma'nevî, 11, 183
Güzlâr-ı Ma'nevî ve İbrâhîm Tennûrî,
 183
 Gümüshane Sancağı, 84
 Gündoğdu, Cengiz, 194, 203
 Gürtunca, M. Faruk, 165
Güşvâr, 34

H

H. Hayri Abdullah Efendi, 100
 H. Hayri-Abdurrahman Efendi, 156
 H. Hüsnü Paşa, 62
 Hâce Abdülmecid, 11, 186
 Hâce Ahmed Yekdest-i Cüryânî, 41

Hacı Bayram-ı Ankaravî, 42
 Hacı Emin Efendi, 72
 Hacı Fatma Hanım, 22
 Hacı Feyzullah Nakşibendî, 5, 6, 79,
 84
 Hacı Hüsnü Paşa, 21, 162
 Hacı Mahmud Efendi, 17, 18, 21, 62, 67,
 88, 100, 101, 156, 164, 167, 172, 180,
 185, 193, 195, 201
 Hacı Mehmed Çelebi, 29
 Hacı Mustafa Saffet Bey, 47
 Hacı Pîrî Efendi, 9, 157
 Hacı Selim Ağa, 97, 183, 195
Hadikâtü'l-evliya, 32
Hadikâtü'l-evliya (Veliler Bahçesi), 32
 Hafid Efendi, 167, 205
Hakâyık-ı semâ', 6, 84
Hakikat, 198
Hakikâtü'l-yakîn, 163
 Halef Efendi, 62
 Halep, 69
 Halep Mevlevîhânesi, 28, 43
 Halet Efendi, 18, 19, 21, 24, 27, 54, 65,
 66, 68, 97, 98, 100, 101, 106, 156,
 167, 172, 175, 179, 200, 201
 Halet Efendi, Mülhak, 16, 17, 18, 19, 24,
 27, 97, 100, 101, 157
 Halil Efendi, 185
 Halil Paşa, 100
 Halis Dede, 76
Hall-i müşkilât-ı Mesnevî, 11, 184
Hall-i tahkikât, 9, 166, 167
 Hâmid, 66
 Hamidiye, 100, 101, 106, 172
 Hammâmî İsmail, 80
Hamparsan- Âyîn-i şerif notaları, 5, 72
Hânende, 33
 Hanioglu, M. Şükrü, 45
 Harput, 112
 Hasan Efendi, Gevrekzâde, 28
 Hasan Fehmi Efendi, 42
 Hasan Hüsnü Dede, 178
 Hasan Hüsnü Paşa, 21, 102, 161
 Hasan Hüsnü Paşa, Mülhak, 21
 Hasan Nazîf Dede, 5, 78, 79

Hasan Paşa, 173, 183, 193
 Hasan Tevfik Efendi, 12, 189
Hâşiye 'alâ Tefsîri Kâdî el-Beyzavî, 185
Hâşiye-i Çehâr Yâr-i güzîn -Aynu'l-fuyûz, 9, 167
 Hattat Hâfız Osman, 25, 105, 170
Hayrû'l-Kelâm, 3, 55
Hayrû'l-lügat, 177
 Hazine, 175
Hazînetü'l-ibrâr, 7, 97
Hazret-i Peygamber'in Hayatı, 48
 Hazret-i Sultân Divânî Çelebi
 Mehmed Efendi, 53
Hediyyetü'l-ahbâb, 204
Hediyyetü'l-ihvân, 102
 Hekimoğlu, 26, 167
 Hekimoğlu Ali Paşa, 26
 Herevî, 61, 99
Heşt-behişt, 202
 Hicaz, 46, 178, 200
Hicretnâme, 106
Hicretü'n-nebî, 106
 Hidayetoğlu, Selahattin, 167
Hilye-i çehâr-yâr-i guzîn, 166
Hilye-i Mevlâna, 5, 77
Hilyetü'l-envâr, 106
 Hisarlı Hamid Bey, 83
Hoca Said Efendi kimdir, 34
 Hoca, Nazif, 158, 159
 Hocasâde Ahmed Hilmi, 1, 32
 Hocasâde Mehmed Efendi, 194
 Horasan, 69
 Horata, Osman, 68
Hucetü's-Semâ.bk. Risâle-i hucetü's-semâ'
Hulâsa-i tarîkât, 41
Hulâsatu'l-hediyye, 66
Hulâsatu's-şurûh, 7, 106
Husn u 'aşk, 174
 Hüsameddin Çelebi, 18, 43
 Hüseyin Avni Bey, 8, 111
 Hüseyin b. Abdülcemil el-Kırîmî, 107
 Hüseyin Fahreddin Dede, 3, 34, 58
 Hüseyin Vassaf, 178

Hüseyinî Arbadan, 73
 Hüsrev Çelebi, 23
 Hüsrev Paşa, 156, 180, 201
 Hz. Ömer, 153

I

Irak, 69, 80
 Isparta, 112, 156, 193
 Işık, Emin, 33, 34, 54
 İtrî, 80

İ

İbn Fâriz, 99
 İbnü'l-Arabî, 61, 99
 İbnülemin, Mahmud Kemal, 34, 43, 44,
 45, 46, 48, 54, 79, 112, 177, 178, 207
 İbrahim Cevrî.bk. *Cevrî İbrahim Çelebi*
İbrahim Gülşenî, 32, 69
 İbrahim Paşa Sarayı, 158
 İbrahim Tennûrî, 11, 183, 184
İbtidânâme, 34
İçtihâd, 45
İhsânü'l-tahdis fi rivâyeti'l-hadîs, 80
 İhtifalci Mehmed Ziya.bk. *Mehmed Ziya*
İhtiyârât-ı Mesnevî, 9, 159
İkâzu'n-Nâ'imîn ve ifhâmu'l-Kâsîrîn, 8,
 112
 İkinci Bayezid, 16
 İkinci Bustân Çelebi, 104, 105
 İkinci Mahmud, 29
 İkinci Murad, 15, 28, 153
 İkinci Selami, 73
 İkinci Selim, 29
İlim ve edebiyatımıza hizmet eden
Mevlevîlerden bazı simalar, 34
 İlmî Dede Bağdâdî, 1, 8, 12, 23, 155,
 156, 192
 İlyas Aga, 15
 İmam Derviş Ali, 25
İmam Gazâlî, 32
 İmam Rıza, 69

İnebey Eski Eserler, 21, 28, 35, 97, 153, 172
İnsânnâme, 204
İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî, 9, 157
 İran, 105
İrşâd, 42
İrşâd-ı sâlikîn, 41
İrşâdu'l-'avâm, 202
 İsfahân, 29
 İskender Paşa, 70
 İskenderiye, 170
 İslam Araştırmaları Merkezi, 85
İslam Yolu, 48
 İsmâ'il Hakkî-i Bursevî, 9, 53, 170, 171
 İsmâ'il Nevvâb, 178
İsmail Ankaravî Nisâbu'l-Mevlevî
 (Tasavvufî konulara göre
 Mesnevî'den seçmeler), 86
*İsmail Ankaravî, Hadislerle Tasavvuf ve
 Mevlevî Erkânı*, 185
 İsmail Dede Efendi, 73
İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Mesnevî
 (Birinci cilt), *İnceleme-metin*, 172
İsmail Hakkı Bursevî, Şerhü'l-Mesnevî
 (Üçüncü. cilt), *Transkripsiyonlu
 metin*, 172
 İsmail Saib, 150, 182
İsmâil-i Ankaravî'nin Hüccetü's-semâ'
Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı,
 63
 İsmihan Sultan, 97, 167
 İstanbul, 3, 4, 5, 6, 10, 12, 14, 15, 16,
 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27,
 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38,
 39, 41, 42, 43, 44, 47, 48, 50, 52, 53,
 54, 55, 56, 58, 61, 62, 63, 65, 66, 67,
 68, 69, 70, 74, 76, 78, 79, 82, 83, 84,
 85, 88, 89, 90, 91, 93, 97, 98, 99, 100,
 101, 102, 103, 105, 106, 111, 112,
 113, 141, 148, 156, 157, 158, 160,
 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167,
 168, 170, 172, 174, 175, 176, 177,
 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185,
 186, 188, 189, 193, 194, 195, 196,

197, 198, 200, 201, 202, 203, 204,
 205, 206, 208
 İstanbul Büyükşehir Belediyesi
 Atatürk Kitaplığı, 38, 39, 82, 87, 97,
 158, 159, 167, 182, 208
 İstanbul Üniversitesi, 17, 27, 59, 62, 64,
 65, 67, 68, 70, 71, 97, 100, 101, 106,
 107, 108, 109, 110, 111, 149, 156,
 161, 165, 167, 170, 171, 174, 175,
 179, 183, 201, 204
*İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf-
 Emir Buharî*, 201
İşâretü'l-Ma'neviyye, 5, 79
*İşâretü'l-Ma'neviyye fi âyini'l-
 Mevleviyye*, 6, 79, 84
 İştip, 104
İzâhu'l-Hikem, 62
 İzbudak.bk. *Veled Çelebi İzbudak*
 İzmir, 27, 42, 62, 67, 100, 149, 156,
 164, 168
 İzmir Efes Müzesi, 150
 İzmirli İ. Hakkı, 62

K

Kadıköy, 177
 Kadızâde Mehmed-Şehzâde
 Mehmed, 97, 193
 Kahire, 77, 170
 Kahire Mevlevîhânesi, 77
Kalemnâme, 57
 Kânûnî Sultan Süleyman, 18, 69
 Kaptan-ı Deryâ Hasan, 70
 Kara, Mustafa, 32, 35, 163, 200, 201
 Karabağ, 57
 Karabey, Turgut, 175
 Karabulut, Ali Rıza, 183
 Karacaahmet Mezarlığı, 32
 Karaçelebizâde, 200, 201
 Karahan, Abdülkadir, 65
 Karahisar, 26, 53, 69
 Karahisar Mevlevîhânesi, 68
 Karahisârî el-Hâc Rıza Efendi, 21
 Karakız, 194
 Karaman, 21
 Karatay, 23

- Kasımpaşa Mevlevîhânesi, 70, 88, 105, 178
 Kasîdecizâde, 164
Kasîde-i Bürde tercümesi, 112
Kasîde-i Cülûs-i Murad-ı Hâmis, 112
 Kastamonu, 21, 35, 97, 100, 168, 193, 207
Kavâ'id-i Fârisî, 107
 Kaya, Dursun, 106, 150
 Kayseri, 22, 43, 77, 79, 101, 106, 177, 184, 199
 Kayseri Mevlevîhânesi, 43
 Kemâl Ahmed Dede, 1, 23, 24, 83, 84, 231
 Kemal Edip Kürkçüoğlu, 3, 50, 51
Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun Dâstân-ı Cenâb-ı Mevlâna Manzumesi, 51
 Kemankeş, 97, 183, 195
 Kerbela, 69
 Kerküklü Abdurrahman.*bk.*
Abdurrahman Hâlis-i Talibânî
Kırk hadis tercümesi, 50
Kıssa-i Mûsâ ve Hazer, 202
 Kilis, 43
 Kilisli Muallim Rifat, 34
 Kirdeci Alî, 3, 59
Kitâb-i Mevlâna, 3, 57, 183, 188
Kitâb-i Tarikatnâme-i Hazret-i Mevlâna, 190
Kitâbu'l ma'ârif fi Mesnevî-i şerif, 12, 189
Kitâbu'l ma'ârif fi Mesnevî-i şerif tercümesi, 12, 189
Kitâbü'n-necât, 171
 Koşuşlar, 97, 100
 Konuk, Ahmed Avni.*Bk. Ahmed Avni Konuk*
 Konya, 3, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 31, 34, 36, 42, 43, 46, 48, 49, 51, 52, 54, 61, 62, 63, 65, 67, 68, 69, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 86, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 104, 105, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 151, 155, 156, 157, 160, 161, 163, 167, 168, 169, 172, 178, 181, 182, 184, 188, 190, 191, 192, 193, 196, 198, 200, 206, 208
 Konya Bölge Yazma Eserler, 36, 97, 100, 112, 156, 157, 170, 192, 193, 202
 Konya Mevlevîhânesi, 18, 26, 42, 65
 Korkudzâde Hâfız Hasan, 2, 35
 Korucuoğlu, Nevin, 35
 Köksal, Mustafa Asım, 46
 Köprülü, 27, 101, 170
 Köprülü Fazıl Mustafa Paşa, 27
 Köprüviran, 76
 Köstem, 79
Kubbe-i Hadrâ'nın Gölgesinde, 51
 Kuddûsî Ahmed Efendi, 2, 46
 Kudretullah Efendi, 54
 Kudüs, 43, 178
 Kulekapısı Mevlevîhânesi, 88
 Kuleli, 44, 48
Kunhu'l-ahbâr, 166
 Kunt, İbrahim, 86
Kur'ân, 10, 25, 47, 78, 89, 180, 192
 Kurnaz, Cemal, 178, 201
 Kuşdili, 177
 Küçük, Sezai, 77
 Küçükyalı, 206
 Kükürtlü, 76
 Kütahya, 22, 26, 27, 42, 69, 76, 97, 100, 101, 193, 200
 Kütahya Mevlevîhânesi, 26, 29, 76
 Kütahyalı Emîrzâde Mehmed Nurî Efendi, 33
 Kütahyalı Şeyh Seyyid Ebûbekir Dede, 29, 74
Kütük, 177
- L**
- Lala İsmail, 62, 67, 100, 185
 Lala İsmail-Hamidiye, 100, 156, 193
 Laleli, 100, 193
 Lâleli Camii, 48
 Larisse, 111
Leâlî-i me'ânî, 34

Lehistan, 65
Letâ'if-i Ma'nevî, 13, 197
Letâ'ifi'l-ezkâr, 164
Letâif-i Lüga, 197
Levha-i kavâ'id-i Farisiye, 177
Lezâyizü'l-esmâr, 164
Lisân-ı Fârisî, 35
 Lizbon, 198
Lokman Dede, Menâkıb-ı Mevlâna, 18
 Lokmâni Dede, 16, 232
 London, 22
Lügat-i Taylân, 67

M

M. F. Uğurlu, 22
 Maarif Vekaleti Ankara Umumi
 Kütüphanesi, 32
 Macaristan, 105
 Magosa, 170
 Magrib, 100
 Magribî Mustafa Efendi, 178
Mâhazar, 107
Mahfel, 48
Mahkeme-i Kübrâ, 45
 Mahmûd Celâleddîn, 6, 84
 Mahmud Dede, 27, 177
 Mahmud Efendi, 100
 Mahmûd-ı Fağnevî, 200
Mahzenü'l-esrâr, 1, 15
 Malatya, 40
 Maltepe, 48, 101
 Manisa, 19, 42, 100, 151, 155, 156, 172,
 184, 193
 Mansuroğlu, Mecdut, 34
Manzum kavâ'id-i Fârisî, 44
Manzum Mesnevî tercümesi, 7, 105
 Maraşlı Şeyh İbrahim Efendi, 46
 Marpuçular, 25
 Marpuçular Camii, 25
 Mazıoğlu, Hasibe, 44, 58
Me'âlî-i İslâmiye, 112
Me'ârifü'l-kâşifîn ve Menâkıbu'l-ârifîn,
 76

Mecduddîn Sipehsâlâr, 27
 Meclîs, 202
Mecmû'a, 4, 5, 70, 78
Mecmû'a-i Fevâ'id ve Eş'âr, 8, 151
*Mecmû'atu'l-letâ'if ve ma'muretü'l-
 me'ârif*, 7, 98
*Mecmû'atü't-tevârîhi'l-Mevleviye'nin
 neşri ve tanıtımı*, 76
Mecmû'atü't-tevârîhi'l-Mevleviyye, 5,
 76
*Mecmû'a-yi Medâyih-i Hazret-i
 Mevlâna*, 2, 48, 49
*Medâyih-i Hazret-i Mevlâna
 Muhammed Celâleddîn*, 2, 46
 Medine, 35, 168, 185
 Mehmed Ali el-Mevlevî, 7, 103
 Mehmed Arif Çelebi, 81
 Mehmed Bahâeddîn Veled Çelebi, 34
 Mehmed Celâleddin Dede, 85
 Mehmed Dede, 27
 Mehmed Dede Efendi, 105
 Mehmed Efendi, 70
 Mehmed Emin, 10, 175, 176
 Mehmed Emin Eminoğlu, 46
 Mehmed Emin Tokâdî, 2, 9, 13, 41,
 66, 172, 197
 Mehmed Esrâr Dede.*bk. Esrâr
 Mehmed Dede*
 Mehmed Galib Efendi, 13, 199
 Mehmed Haşim b. Davud Arif, 54
 Mehmed Hulûsi Efendi, 32
 Mehmed Kudretullah Efendi, 77
 Mehmed Murad-Mehmed Arif, 111,
 181
 Mehmed Nazif, 41
 Mehmed Nazmî Efendi, 102, *bk. Şeyh
 Nazmî Mehmed Efendi*
 Mehmed Nûrî el-Mevlevî, 160
 Mehmed Rasih, 8, 151
 Mehmed Reşid Çelebi, 1, 31
 Mehmed Süreyya, 102
 Mehmed Şerafeddin (Yaltkaya), 12,
 195
 Mehmed Tevfik Efendi, 13, 198

- Mehmed Veled, 31, 43, 44
 Mehmed Ziya, 6, 83, 85
 Mehmet Şakir.*bk.* *Çuhadarzâde Şakir Mehmed Efendi*
 Mekke, 28, 41, 185, 194, 197
 Mekkî Mehmed Efendi, 11, 185
 Mekteb, 48
 Melhâme, 166
 Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna, 2, 23, 38, 155, 156, 192
 Menâkıb-ı Hazret-i Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, 1, 33, 113, 208
 Menâkıb-ı Hazret-i Şeyh Muhammed Murâd el-Buhârî, 185
 Menâkıb-ı İmâm-ı A'zâm, 202
 Menâkıb-ı Mevlâna, 2, 16, 197
 Menâkıb-ı Mevlâna Bahâeddîn, 2, 41, 172
 Menâkıb-ı Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, 1, 22
 Menâkıb-ı Mevlâna ve Şemseddîn-i Tebrîzî, 2, 38
 Menâkıb-ı Sevâkub, 76
 Menâkıb-ı Sipehsâlâr, 3, 31, 33, 58
 Menâkıb-ı Sultân Divânî, 4, 68
 Menâkıb-ı Şerif-i Hazret-i Mevlâna, 2, 36
 Menâkıbu'l-ârifin, 1, 2, 15, 19, 23, 25, 26, 28, 29, 35, 36, 37, 39
 Menâkıbu'l-ârifin ve Merâtibü'l-kâşifin, 2, 37
 Menâzilü'l-ârifin, 202
 Menâzilü's-sâ'irîn, 61
 Merd-i Arabî kıssası, 11, 186
 Mesnevî Dersleri, 48
 Mesnevî fihristi, 13, 196
 Mesnevî gözüyle Mevlâna, şiirleri, aşk ve felsefesi, 34
 Mesnevî Hikayeleri, 11, 183
 Mesnevî istihlaları hakkında bir risale, 13, 196
 Mesnevî şerhi, 7, 8, 9, 10, 13, 48, 91, 98, 99, 149, 157, 167, 180, 188, 195, 197, 232
 Mesnevî şerhi Rûhu'l-Mesnevî-İsmail Hakkı Bursevî, 172
 Mesnevî şerhleri mecmuası, 12, 195
 Mesnevî tercemesi, 8, 149, 150
 Mesnevî tercümesi, 8, 13, 35, 111, 128, 199, 206
 Mesnevî'den bir beytin şerhi, 10, 13, 182, 197
 Mesnevî'nin İlk Beyitlerinin Şerhi, 11, 12, 188, 190, 191
 Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi, 12, 189, 190
 Mesnevîhân Derviş Mahmud Dede, 1, 19, 20
 Mesnevîhân Mehmed Es'ad Efendi.*bk.* *Es'ad Mehmed Dede Mesnevî-i ma'nevî*, 7, 103
 Mesnevî-i ma'nevî şerhi, 8, 112
 Mesnevî-i Murâdiye, 8, 153
 Mesnevî-i şerif ma'a tercüme-i manzûme-i Türkî, 8, 111
 Mesnevî-i şerif şerhi, 7, 8, 98, 99, 113, 188
 Mesnevî-i şerif tercümesi, 10, 176
 Mesnevî-i şerif'ten tercüme, 11, 186
 Mesnevî-yi Murâdî, 153
 Mesnevî-yi Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmişle Manzum Nahîfi Tercümesi, 106
 Meşhed, 69
 Metn-i evrâd-ı Mevleviyeye, 53
 Mevâfiku'l-fukarâ, 163
 Mevlânâ, 235
 Mevlâna Bibliyografyası, 172
 Mevlâna Bibliyografyası-Yazmalar, 15, 16, 20, 23, 31, 164
 Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ve Şemseddîn-i Tebrîzî, 2
 Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, Hayatı ve Mesleği, 2, 44
 Mevlâna Kütüphanesi Defteri, 5, 81
 Mevlâna Müzesi, 17, 19, 20, 22, 27, 46, 49, 51, 52, 54, 62, 63, 65, 67, 68, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 104, 114,

- 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 155, 156, 160, 161, 167, 169, 172, 178, 182, 190, 191, 192, 193, 196, 206, 208
- Mevlâna'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler*, 12, 195
- Mevlâna'nın rubâ'ileri*, 34
- Mevlevî âyin ve nota mecmû'ası*, 5, 80
- Mevlevî âyinleri*, 5, 71
- Mevlevî âyinleri mecmû'ası*, 5, 6, 72, 82
- Mevlevî âyinleri notası*, 5, 75
- Mevlevî âyinleri, Mevlâna ve Sultân Divânî'nin Gazeli*, 6, 86
- Mevlevî İbrahim*, 11, 183
- Mevlevî notaları*, 5, 75
- Mevlevî şeyhleri silsilesi (Yenikapı, Kulekapısı, Kasımpaşa ve Beşiktaş Mevlevîhaneleri Şeyhleri Silsilesi)*, 6, 88
- Mevlevî tarikatı silsilesi*, 6, 88
- Meyâdînu'l-fursân*, 9, 165
- Mısır, 23, 27, 69, 77, 99, 104, 106, 163, 204
- Mısır Mevlevîhânesi, 168
- Mi'raciye*, 106
- Mi'yâru't-tarîka ve Etvârü's-seb'a*, 102
- Midhat Bahârî.*bk. Ahmed Midhat Bahârî Hüsâmî Beytur*
- Midilli, 69
- Miftâhu'r-rumûz ve'l-esrâru'l-kunûz*, 204
- Mihalıçcıklı Hacı Mustafa Efendi, 13, 198
- Mihrişah Sultan, 21, 62, 100, 156, 172, 201, 203
- Millet, 17, 21, 31, 56, 62, 67, 68, 156, 173, 175, 189, 201
- Millî Kütüphane, 17, 21, 49, 57, 97, 151, 156, 157, 166, 167, 173, 193, 201
- Minhâcu'l-fukarâ'*, 4, 5, 6, 61, 62, 63, 79, 84, 98, 162, 184, 185, 188, 192
- Mir'ât-ı Cünûn*, 112
- Mir'ât-ı Hazret-i Mevlâna*, 2, 47, 56, 84, 86, 141
- Miraç, 25
- Mîr-hând tarihi*, 24
- Miskinliknâme*, 57
- Mu'cizât-ı Enbiyâ*, 204
- Mu'inüddîn b. Mustafa, 8, 153
- Muallim Cevdet, 38, 39, 87
- Muallim Ferit Uğur, 54
- Muallim Ferit Uğur Kitapları Demirbaş Defteri* (yayımlanmamış), 54
- Muhammed b. Ebû Bekir, 88
- Muhammed b. Hasan Habîb el-Mevlevî, 10, 177
- Muhammed b. Mahmûd b. Muhammed, 91
- Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Belhî, 10, 180
- Muhammed Bahâeddin Veled, 32
- Muhammed Hâkim, 10, 179
- Muhammed Kayyımzâde, 101
- Muhammed Rasih b. Ahmed eş-Şehîd el-Hâdimî, 177
- Muhammed Sa'îd b. Muhammed Mustafa-i Köstendilî, 10, 173
- Muhtasar-ı Menâkıb-ı Mevlâna*, 1, 32
- Muhyî Efendi (Muhyî-i Gülşenî), 22, 23
- Murad Buhari, 62
- Murâd Mehmed Efendi, 7, 106
- Musahib Ahmed Ağa, 80
- Muslihuddîn Lârî, 158
- Mustafa Con, 21, 190
- Mustafa Necib Çelebi, 35
- Mustafa Nuri Paşa, 111
- Mustafa Vehbî, 106
- Mustakimzâde Süleyman Sa'deddin, 13, 198
- Muzaffer Ozak, 59, 67, 173, 175, 177, 183
- Muzhirü'l-işkâl*, 12, 194
- Muzhirü'l-işkâl fî beyânî Lügati'l-Mesnevî*, 12, 194
- Mübâreknâme-i Esrâr*, 4, 67, 70
- Münâcât-ı Hazret-i Mevlâna*, 3, 44, 54, 56

Münâcât-ı Hazret-i Mevlâna Tercümesi,
3
Münâcât-ı Mevlâna, 34
Münşe'ât, 4, 65
Müntahabât mecmû'ası, 6, 88
Müntahabât-ı Mesnevî, 10, 179
Müntahabât-ı Şerh-i Mesnevî, 10, 182
Müntahab-ı Mesnevî, 10, 177
Mürşidü'l-vârisîn fî Ahvâli'l-erbaîn, 185
Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn,
4, 65, 66
Müşkilât-ı Mesnevî, 12, 194
Müzekki'n-nüfûs, 21

N

Nâbî Yusuf, 4, 65
Nafiz Paşa, 21, 30, 39, 62, 74, 97, 100,
111, 156, 162, 163, 176, 185, 194
Nahifî Süleyman, 7, 105
Nahl-i tecelli, 9, 169
Nakşî Mustafa Dede, 5, 77, 235
Nakşibendî Murad Buhârî Dergâhı,
80
Nasîhatu'l-vuzerâ', 106
Nâyî Osman Dede, 27, 73, 80, 87
Nazîf Hasan b. Abdullah.*bk. Hasan
Nazîf Dede*
Nazîrâ İbrahim Efendi, 14, 203, 204
Nazmî Mehmed Efendi.*bk. Şeyh
Nazmî Mehmed Efendi*
Nazm-i niyâz, 166
Necef, 69
Necip Paşa, 100, 156, 164
Nefehâtü'l-iüns, 25
Nekregû, 48
Nesîb Seyyid Yûsuf Dede, 43
Neşâtî, 169
*Neticetü'l-fikriye fî tedbîri velâdeti'l-
bikriyye*, 28
Nevî Yahya Efendi Malkaravî, 13,
197
Nevşehir, 177
Neynâme, 11, 57, 188

Neyzen Hacı Emin Efendi, 72
Niğde, 46
Nisâbu'l-Mevlevî tercümesi, 6, 86
Niyâzî-i Mısırî, 80
Nizâmü'l-belâga, 198
Numan Dede Efendi, 71
Numûne-i Kavâ'id-i Fârisî, 178
Nûri, 3, 54
Nuruosmaniye, 21, 38, 62, 106, 200, 201

O

*On Altıncı Yüzyıl Ahlâkî Mesnevîleri ve
Şemseddîn-i Sioâsî'nin İbret-nüma
Adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*, 203
On Sekiz beyit şerhi, 12, 189
Orhan, 21, 97, 201
Osman Behçet, 2, 44
Osman Bey, 72
Osman Dede, 73
Osman Ergin, 182, 208
Osman Fevzi Olcay, 1, 32
Osman Selâheddin Dede, 12, 29, 85,
178, 195
Osmanlı Müellifleri, 23, 28, 29, 30, 32,
41, 42, 46, 58, 65, 66, 67, 79, 80, 93,
97, 98, 101, 102, 106, 107, 111, 112,
158, 159, 160, 163, 164, 166, 169,
171, 174, 177, 178, 184, 188, 189,
194, 197, 198, 202, 203, 204

Ö

Ömer Dede, 49, 74, 76
Ömer Efendi, 47
Ömer Vasfi Efendi, 44
Öngören, Reşat, 194
Özcan, Nuri, 30, 74, 77, 86
Özcan, Tahsin, 185
Özçelik, Mustafa, 54

P

Pala, İskender, 112
Paris, 27

Pecoy Mevlevîhânesi, 64
 Pehlivan Dede, 76
 Pekolcay, Necla, 111, 197, 198, 200
Pend-i Attar, 43, 178
Pendnâme, 46
 Pertev Paşa, 28, 89, 90, 101, 156, 161,
 188, 201, 205
 Pertevniyal, 21, 62
 Peygamber, 186
 Pîr Mehmed Efendi, 7, 97
 Pîrî Mehmed Paşa, 13, 197
 Preveze, 112

R

R. M. Ali Efendi, 3, 58
*Râhatu'l-ervâh-Mukaddime-i Mesnevî
 şerhi*, 13, 198
 Râşid Efendi, 22, 72, 79, 101, 106
 Râuf Bey, 72
Ravza, 34
Ravzatu's-safâ, 106
Rebâbnâme, 34
 Receb Hüseyin Hüsnü Dede, 85
 Reisü'l-küttâb, 185
 Remzi Mehmed Paşa Pîrî.*bk. Pîrî
 Mehmed Paşa*
Resimli Gazete, 48
 Reşid Efendi, 21, 174, 201
 Revan Köşkü, 21, 23, 62, 97, 100, 193
Revâyahü'l-Mesnevîyât, 10, 175, 176
 Rıza b. Hidayet, 42
Rind ü zahid, 50
Risâle fi şerhi'l-hamd, 185
Risale fi't-tasavvuf, 201
Risâle-i 'uyûn-i isnâ 'aşere, 62
Risâle-i Fütühât-ı Ayniyye, 76
Risâle-i Hazretü'l-gayb, 163
Risâle-i hucetü's-semâ', 4, 61, 62
*Risâle-i İşâretü'l-Ma'nevîyye fi âyîni'l-
 Mevlevîyye*, 5, 79
Risâle-i Mevlevî, 6, 89
Risâle-i rûhiye, 41
Risâle-i Sipehsâlâr, 1, 15, 33

Risâle-i Sipehsâlâr tercemesi, 34
Risâle-i Sûdî, 159
Risâle-i Tıbbiye, 28
Risâle-i Tığ u Kalem, 194
*Risâle-i Usûl-i Tarîkat ve Bi'at-i Hazret-
 i Mevlâna*, 4, 63
Risâle-i Usûl-i Tarîkat-ı Mevlâna, 4, 63
Risâletu'ş-şekaleyn ve Mu'înu'l-vâ'izin,
 107
Risâletü fi tefsîru'l-nûn ve kalem, 163
Risâletü'l-etvâr, 41
*Risâletü't-tenzihiyye fi şe'ni'l-
 Mevlevîyye*, 62
Rubâ'iyât, 195
Rubâ'iyât-ı Mevlâna, 14, 207
Rubâ'iyât-ı Ömer Hayyâm, 45
 Rûhi Dede, 71
Rûh-i Kur'ân'dan Bir sahife-i nûr, 34
Rûhu'l-beyân, 171
Rûhu'l-Mesnevî, 9, 171, 172
*Rûhu'l-Mesnevî, İsmail Hakkı Bursevî,
 (İkinci cilt 1b-99b arası), İnceleme-
 metin*, 172
*Rûhu'l-Mesnevî'deki Metot ve
 Mesnevî'nin İlk Onsekiz Beyti*, 172
 Rumeli, 46, 83, 185, 200
*Rusûhî İsmail Efendi ve Mesnevî-i Şerîf
 Şerhi*, 100
 Rusûhî İsmâil-i Ankaravî, 4, 6, 7, 9,
 11, 12, 41, 61, 62, 63, 76, 84, 86, 98,
 99, 104, 162, 166, 174, 176, 184, 185,
 188, 192, 195

S

Sabûhî Ahmed Dede, 9, 159, 160
 Sadreddin Çelebi, 65
 Sadreddîn-i Konevî, 163
Sahih Ahmed Dede- Mevlevîlerin Tarihi,
 76
 Sâkıb Dede, 59, 76
 Sâkıb Mustafa Dede, 1, 26, 27, 76
 Salâheddîn-i Zerküb, 18
 Salih Efendi, 73

- Salih Saim Unar, 2
 Saliha Hatun, 100
 Salim Bey, 72
 Samarra, 69
 Sandıklı, 69
 Sarı Abdullah, 7, 41, 100, 101, 234
Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî
 (*Cevâhir-i bevâhir-i Mesnevî*), 101
 Sarı Yakup Efendi, 184
 Sarıca Paşa, 204
Sebîlu'r-reşâd, 48
Sefîne-i Belâgat, 198
Sefîne-i nefise fi'l menâkibi'l-
Mevleviyye, 1, 26, 27, 76
Sefîne-i Rûasâya zeyil, 3, 58
 Selanik, 104, 112, 185
 Selanik Mevlevîhânesi, 104
 Selanikli Es'ad Dede.*bk. Es'ad*
Mehmed Dede
 Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler
 Enstitüsü, 76, 101, 113
 Selimağa Kütüphanesi, 44
 Selimiye, 97, 156
Selimnâme, 166
Semâhâne-i edeb, 6, 67, 82
 Semerkant, 200
 Senâ'î Halil, 1, 18
 Senemoğlu, Yavuz, 84
 Serez, 91
Sevâkib-ı Menâkib-ı Evliyaullah, 19
Sevâkib-ı Menâkib-ı Hazret-i
Mevlâna'dan Menâkibeler, 21, 22
Sevâkibu'l-Menâkib, 18, 19, 22, 25
 Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede, 29, *bk.*
Abdülbâkî Nâsır Dede
 Seyyid Abdülkâdir-i Belhî, 186
 Seyyid Ahmed Arif, 205
 Seyyid Ali Cevdet, 106
 Seyyid Burhâneddin, 44
 Seyyid Burhâneddin Muhakkik-i
 Tirmizî, 18, 32, 58, 186
 Seyyid Derviş Muhammed, 12, 189
 Seyyid Emîr Ahmed-i Buhârî.*bk.*
Seyyid Emîr-i Buhârî
 Seyyid Emîr-i Buhârî, 13, 200
 Seyyid Mehmed Efendi, 100
 Seyyid Mehmed Nâ'îl, 70, 166, 167
 Seyyid Mustafa, 65
 Seyyid Nâsır Abdülbâkî.*Bk. Abdülbâkî*
Nâsır Dede
Seyyid Nesimî divanından seçmeler, 50
 Seyyid Sahih Ahmed Dede, 5, 74, 76
Seyyid Yahyâ eş-Şirvânî, 32, 57
 Sezâî-yi Gülşenî, 204
 Sıdkı Ebûbekir Paşa, 111
Sırât-ı mustakîm, 48
Sırr-i Ma'nevî, 102
Sicill-i Osmânî, 27, 28, 41, 54, 58, 65,
 66, 67, 74, 77, 93, 101, 102, 106, 157,
 160, 163, 164, 171, 174, 194, 201,
 202, 204
Silsile-i Hazret-i Mevlâna, 3, 59
Simâtu'l-mûkinîn, 62
 Simav, 200
 Sinan Dede, 20
 Sîneçâk Yusuf Sinan, 8, 9, 10, 155,
 156, 162, 164, 167, 173, 182
Sipehsâlar Tercümesi, 33
 Siroz, 104, 169
 Sivas, 3, 58, 112, 157, 184, 199, 202
 Sivashlı Hacı İlyaszâde Ömer, 165
 Sivashlı Sarrafoğlu Hüseyin, 184
 Sofu Mehmed Paşa, 166
 Soğuk Kuyu, 41, 66
 Soğuk Kuyu Medresesi, 41
 Sokullu Mehmed Paşa, 158
 Sûdî-i Bosnavî, 9, 158
 Sultan Abdulaziz, 177
 Sultan Abdülmecid, 175
 Sultan Bahâeddîn Veled, 38
 Sultan Reşad, 35
 Sultan Selim Medresesi, 168
 Sultan Veled, 18, 34, 43, 87, 128
 Sultanhamam, 25
 Sultânü'l-'ulemâ', 25
Sûrnâme, 65
 Surûrî Mustafa Efendi, 76
 Süleyman Ataullah Efendi, 43

Süleyman Hayri Bey, 10, 176, 177
 Süleyman Sâhib, 64
 Süleymaniye, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 24,
 26, 27, 28, 30, 37, 39, 41, 54, 59, 62,
 63, 65, 66, 67, 68, 74, 88, 89, 90, 91,
 97, 98, 99, 101, 102, 103, 106, 111,
 156, 157, 161, 162, 163, 164, 165,
 167, 168, 172, 175, 176, 179, 180,
 181, 183, 185, 186, 188, 193, 194,
 195, 196, 200, 201, 202, 203, 205
 Süleymânâme, 202
 Sünbülîstân şerhi, 34
 Sütlüce, 67

Ş

Şâban Efendi, 194
 Şâbanzâde Mehmed Efendi, 12, 194
 Şafak, Yakup, 86
 Şahin, Bekir, 21, 22, 54
 Şâhnâme, 166
 Şair kimdir? Yahud büyük şair
 Ferazdak'ı niçin severim, 34
 Şakir Paşa.bk. Çuhadarzâde Şakir
 Mehmed Efendi
 Şam, 27, 43, 69, 158, 160, 163, 178,
 185, 194
 Şam Mevlevihânesi, 23, 160
 Şayd Hafız, 80
 Şazeli Tekkesi, 62
 Şehit Ali Paşa, 63, 100, 162, 164, 167,
 172, 193, 194, 201, 203
 Şehremini, 102
 Şem'î Şem'ullâh, 7, 10, 92, 93, 173
 Şems-i Tebrîzî, 18, 25, 32, 38, 42, 88,
 186
 Şemsü'l-âfâk, 76
 Şerefnümâ, 2, 42
 Şeref-nümâ, 42
 Şerh-i 'İbârât, 4, 65
 Şerh-i âlâ kaside-i mîmiyye li-Mevlâna
 Celâleddîn-i Rûmî, 14, 203
 Şerh-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî, 9, 10, 13,
 155, 170, 180, 198
 Şerh-i ba'z-i ebyât-i Mesnevî, 155, 171

Şerh-i Bahâristân, 93
 Şerh-i beyt-i Mesnevî, 9, 172
 Şerh-i Bustân, 93, 159
 Şerh-i Cezîre, 160
 Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 8, 9, 10, 155,
 162, 163, 164, 174, 182
 Şerh-i Dîbâce-i Cild-i Evvel-i Cezîre-i
 Mesnevî, 8, 156
 Şerh-i Dîbâce-i Mesnevî, 8, 12, 157, 195
 Şerh-i Divân-ı Hafız, 93, 159
 Şerh-i Divân-i 'Alî, 66
 Şerh-i dubeyt-i Mesnevî, 13, 197
 Şerh-i erba'în hadîs, 62
 Şerh-i evrâd-ı Kâdiriye, 66
 Şerh-i Gazel-i Hazret-i Mevlâna, 14,
 200, 202, 204
 Şerh-i Gazel-i Mevlâna, 13, 14, 200, 203
 Şerh-i Gülistân, 93, 159
 Şerh-i hadîs-i erbâ'în, 171
 Şerh-i Hakâyik-i Ezkâr-i Mevlâna, 52,
 53
 Şerh-i Hikâye-i Mescid-i Âşık Kişi, 11,
 185
 Şerh-i intihâb, 9, 167
 Şerh-i Kâfiye, 159
 Şerh-i Kasîde-i 'Örfî, 169
 Şerh-i Kasîde-i Mîmiyye, 14, 203
 Şerh-i Mantiku't-tayr, 93
 Şerh-i Mesnevî, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 25,
 48, 76, 92, 101, 112, 141, 150, 151,
 152, 157, 158, 164, 165, 173, 177,
 186, 194, 197, 203
 Şerh-i Müntahabât-ı Mesnevî, 10, 181
 Şerh-i Pend-i Attâr, 93
 Şerh-i Subhetü'l-ibrâr, 93
 Şerh-i Ta'rîb-i Şâhidî, 30
 Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî, 107, 159
 Şerh-i Tuhfetü'l-ahrâr, 93
 Şerhü Cezîretü'l-Mesnevî, 164
 Şerhü Kasîdetü'l-mîmiyye ve'l-
 Hamriyye, 62
 Şerhü'l-Evrâd (Şerh-i Hakâyik-i Ezkâr-i
 Mevlâna), 3, 53

Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa-yı
Bosnavî, 3, 52, 53, 54
Şevket Efendi, 178
Şeyh Abdülbâkî b. Eşref-i Rumî, 21
Şeyh Abdüllatif, 20
Şeyh Ahmed Dede, 2, 36
Şeyh Ahmed el-Tacir, 103
Şeyh Budak, 98
Şeyh Cemâleddîn Uşşâkî, 204
Şeyh Gâlib Es'ad Dede, 10, 67, 70, 174
Şeyh Gâlib, Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, 175
Şeyh Hamdullah Efendi, 32
Şeyh Hasan Çelebi, 88
Şeyh Hasan el-Mevlevî en-Nâcî, 10,
180
Şeyh Hüseyin Efendi, 73
Şeyh Mustafa Gülşenî, 204
Şeyh Nazmî Mehmed Efendi, 7, 102
Şeyhî, 164, 202
Şeyhî Mehmed Efendi, 101, 102, 160,
164
Şeyhülislam Yahya Efendi, 86
Şi'ir Mecmû'ası, 3, 6, 49, 90
Şifâ'î Derviş Mehmed, 9, 167, 168
Şiir ve musiki bakımından Mevlevîler ve
bazı hususiyetleri, 34
Şimşek, Halil İbrahim, 41, 173
Şimşekler, Nuri, 113

T

Ta'likât-ı Belâgat-ı Osmaniyye, 198
Ta'rîfî's-sülûk, 5, 78, 79
Tacir Ramazan Çelebi, 102
Tâhir (Tâhirü'l-Mevlevî) Olgun, 2, 3,
6, 47, 50, 56, 84, 86, 141
Tahir Ağa Tekkesi, 156
Tahkîku't-tasrî, 42
Tahlîl-i Hal, 198
Tahmîs-i Kasîde-i Bürde, 185
Tahrîr ve Teşrîh-i Dîbâce-i Mesnevî, 12,
192
Tahrîriye, 30
Tâlibî Hasan Efendi, 7, 104

Târihçe-i Aktâb, 2, 43, 58
Târih-i Vassâf, 166
Tasavvuf, 173
Tatçı, Mustafa, 178, 201
TBMM, 32, 35
Tebriz, 57
Tedbîrât-ı İlâhiye tercüme ve şerhi, 33
Tedkîk u tahkîk, 30
Tefsîr-i sûre-i 'asr ve Munâcât, 163
Tefsîr-i sûre-i ve'l-'âdiyât, 163
Tekirdağ, 204
Temizel, Ali, 68
Terceme-i Aşknaâme, 3, 58
Terceme-i Menâkıbu'l-ârifîn, 2, 36
Terceme-i Mesnevî li-Nahîfî, 7, 105
Terceme-i tâbirât-ı menâm-ı Hazret-i
Mevlâna, 3, 59
Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i şerif, 8, 11,
112, 113, 186
Tercüme-i ba'z-i ebyât-ı Mesnevî, 10,
179
Tercüme-i Fıkh-ı ekber, 66
Tercüme-i hadîs-i erba'în, 65
Tercüme-i Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî,
66
Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlâna, 2, 23, 24,
39
Tercüme-i Menâkıb-ı Sevâkıb, 1, 18
Tercüme-i Menâkıb-ı Sipehsâlâr, 31
Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifîn, 2, 28, 29,
35, 58, 85
Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifîn (Tercüme-i
Eflâkî), 3, 58
Tercüme-i Mesnevî-i Şerif, 7, 102
Tercüme-i Risâle-i Sipehsâlâr, 205
Tercüme-i Sevâkıb, 20
Tercüme-i Sevâkıbu'l-Menâkıb, 1, 19,
21, 22
Tercüme-i Sugrâ, 52, 53
Tercüme-i Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-
Meoleviyye, 4, 64
Tevessül, 185
Tevfik Mehmed Efendi, 14, 207
Tevhîdnâme, 178

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 4, 67
 Tıbb-ı Nebevî, 46
 Tırhal, 111
 Tire, 100, 156, 164
 Tokat, 21, 41, 151, 197, 202
 Topkapı Sarayı Müzesi, 21, 23, 30, 62,
 97, 100, 106, 172, 175, 193
 Trabzonlu Rüstem Efendi, 102
 Tuhfe-i İsmâ'iliyye, 171
 Tuhfe-i Remzî, 44
 Tuhfe-i Şemsiyye-Şerh-i Nutk-i
 Mevlâna, 3, 58
 Tuhfetü'l-berere, 9, 162
 Tuhfetü'l-Haremeyn, 65
 Tuhfetü'l-lebîb, 42
 Tuhfetü's-sâ'imîn, 44
 Tuhfetü't-tullâb, 41
 Tunç, Semra (Aydemir), 57
 Tuzpazarı, 170
 Türk Dil Kurumu, 18, 35, 106, 150
 Türk Diline Medhal, 35
 Türk Düşüncesi, 44
 Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla
 Mesnevî, 165
 Türkçü, 35
 Türkmen, F. Sezai, 148

U

Ubeydullah Ahrâr, 200
 Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-
 Mevleviyye, 4, 64, 65
 Ukûdu'l-lü'lûiyye fi't-tarîki'l-
 Mevleviyye şerhi, 65
 Ulu Ârif Çelebi, 43, 69
 Ulu Camii, 153
 Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler
 Enstitüsü, 172
 Uludağ, Süleyman, 46
 Ulûmu'l-maznûn, 204
 Uns-i Ma'nevî, 13, 198
 Urfa, 43, 50, 65
 Uslu, Recep, 28
 Ustrumca, 170

Usûl-i hadîs şerhi, 204
 Uşşaki Tekkesi, 62
 Uzun Hasan, 57
 Uzun, Mustafa, 50, 57, 106, 183, 184,
 188

Ü

Üçüncü Ahmed, 97, 100
 Üçüncü Mehmed, 92, 93, 164
 Üçüncü Murad, 19, 92, 93
 Üçüncü Mustafa, 28
 Üçüncü Selim, 28, 29, 59, 80, 174
 Ünver, Ahmet Süheyl, 21
 Üsküdar, 54, 170, 195
 Üsküdar Mevlevîhânesi, 43, 71

V

Vahit Paşa, 22, 27, 97, 100, 101, 193
 Vanlıoğlu, Mehmet, 175
 Vâsîf Efendî, 2, 48
 Vecdî Dede, 104
 Vekâyi 'u'l-fuzalâ', 101, 102
 Veled Çelebi İzbudak, 3, 6, 8, 14, 34,
 55, 85, 128, 206
 Veliyyüddin Efendi, 21, 97, 99, 164,
 184, 193, 201
 Vesîle-i Vüsûl, 185
 Vidin, 111

Y

Yaşamak korkusu, 45
 Yavaşca Mehmed Ağa, 102
 Yavuz, Kemal, 151, 155
 Yazıcı, Tahsin, 1, 23, 58
 Yazma Bağışlar, 100, 103, 186
 Yazma Eserler, 21, 36, 59, 67, 68, 86,
 150, 152, 156, 157, 173, 175, 177,
 183, 190, 193, 201
 Yedi İklim, 63
 Yemen, 112
 Yenicami, 102

Yenikapı Mevlevîhânesi, 5, 6, 24, 29,
30, 43, 47, 64, 70, 74, 76, 83, 85, 86,
88, 160, 166, 174, 178
*Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişini Şeyh
Celâleddin Merhum Efendi*, 6, 84
Yeniler, 21, 30, 175
Yenişehir, 79, 111, 194
Yenişehirli Avni Bey.*bk. Hüseyin Avni
Bey*
Yenişehirli Avni Bey- Farsça Divan, 112
Yeniterzi, Emine, 51
Yetik, Erhan, 62, 99
Yetîmû's-şürûh, 7, 104
Yetiş, Kâzım, 198
Yıldız, Ramazan, 183
Yılmaz, Ahmet, 66
Yozgat, 35
Yusuf Paşa, 72, 73
Yusuf Paşa Camii, 158
Yusufağa, 22, 62, 97, 101, 151
Yücel, 48

Yüksel, Sedid, 174

Z

Zâhid b. Ârif, 1, 15
Zâkir Kadri Beg Efendi, 34
Zekâî Dede, 33
Zeki Ağa, 73
Zeki Mehmed Ağa, 72
Zeyl-i Siyer-i Veysî, 65
Zeyrek, 41, 66
Zile, 151, 164, 202
Zileli Ebü'l-Berekât Mehmed Efendi,
202
Ziya Çelebi, 81
Ziyâ'u'l-kulûb tercümesi, 178
Zorlu, Cem, 76
Zuhru'l-âhire, 106
Zühdü Bey, 156, 167

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Ali Enver, *Semâhâne-i edeb*, neşir: Rif'at, İstanbul, 1309/1891-92.
- Alî Feyzî b. Osman, *Tercüme-i Sugra*, Konya Mevlânâ Müzesi Ktp, İhtisas, nr. 4807, varak, 1b.
- Alparslan, Ali, *Ünlü Türk Hattatları*, Ankara, 1992.
- Ceyhan, Semih, *İsmail Ankaravî, Hadislerle Tasavvuf ve Mevlevî Erkânı*, İstanbul, Haziran 2001.
- Cumbur, Mujgan- Kaya, Dursun, *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*, Ankara, 1999.
- DEİS = *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, hazırlayanlar: Haluk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okcu, Turgut Karabey, Ankara-1988.
- Ebü's-Sena Şeyh Şemseddin Ahmed es-Sivâsi, *Şerh-i Gazel-i Hazret-i Mevlânâ*, İstanbul, Süleymaniye Ktp., Hacı Reşit Bey, nr. 107, varak, 53a.
- Ergün, N. Sadettin, *Şeyh Galib*, İstanbul, 1932.
- Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletu'ş-Şekâ'ik fî hakkı ehli'l-hakâ'ik (Şakaik-i Nu'maniyye ve Zeyilleri, V)*, neşir: Abdülkadir Özcan, İstanbul, 1989.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1983.
- Gündoğdu, Cengiz, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sivâsi (971/1563-1049/1639) Hayatı-Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 2000.
- Hoca, Nazif, *M. Sûdî, Hayatı, Eserleri ve İki Risalesinin Metni*, İstanbul, 1980.
- İA= *İslâm Ansiklopedisi, İslâm âlemi coğrafya, etnografya ve biyografya lügati*, I-XIII, İstanbul, 1940-1988.
- İbnülemin, Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I-IV, İstanbul, 1988.
- Karatay, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, I-II, İstanbul, 1961.
- Kemâl Ahmed Dede, *Tercüme-i Menâkib-i Mevlânâ*, yz., İstanbul, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, Mülhak, nr. 82, varak, 1a.
- Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., Muallim Ferit Uğur Kitapları Demirbaş Defteri (yayımlanmamış)*, I-II.

Korucuoğlu, Nevin, *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara, 1994.

Kurnaz, Cemal - Tatçı, Mustafa, *İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf-Emir Buharî*, Ankara, 1999, İkinci Baskı.

Küçük, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul, 2003.

Lokmâni Dede, *Menâkib-i Mevlânâ*, yz., İstanbul Süleymaniye Ktp., Hallet Efendi, Mülhak nr, 48.

Mansuroğlu, Mecdut, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul, 1958.

Mehmed Emin, *Revâiyihu'l-Mesnevîyât*, yz. İstanbul, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 522, varak, 5b.

Mevlânâ Bibliyografyası, Hazırlayanlar: Adnan Karaismailoğlu, Sait Okumuş, Fahrettin Çoşguner, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.

Mevlânâ Bibliyografyası-Yazmalar, Hazırlayanlar: Mehmet Önder, İsmet Binark, Nejat Sefercioğlu, Ankara, 1974.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Fîhi mâ fîh, tercüme: Ahmed Avni Konuk, neşreden: Selçuk Eraydın, İstanbul, 1994.

MMYK= Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Katalogu, I-IV*, Ankara, 1967-1994.

Mu'înüddîn b. Mustafa, *Mesnevî-i Muradiye*, hazırlayan: Kemal Yavuz, Ankara, 1982.

Osmanlı Müellifleri, Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri, I-III*, İstanbul, 1333-1342/ 1915-1924.

Pekolcay, Necla, *İslami Türk Edebiyatı*, İstanbul, 1996.

Rusûhî İsmâl-i Ankaravî, *Mesnevî-i şerif şerhi*, I-VII, İstanbul, 1289/1872.

Sevâkıb-ı Menâkıb- Hazret-i Mevlâna'dan Menkıbeler, Yayına hazırlayan: Bekir Şahin, Konya, 2006.

Sicill-i Osmânî, Mehmed Süreyyâ, I-IV, İstanbul, 1308/1891.

Şerifzâde Mehmed Fazıl Paşa, *Şerh-i Hakayik-i Ezkâr-i Mevlânâ*, İstanbul-1283/1866.

Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-fuzalâ*, I-III (Şakaik-i Nu'maniyye ve Zeyilleri, III-IV), neşir: Abdülkadir Özcan, İstanbul, 1989.

Şifâ'î Mehmed, *Mesnevî şerhi*, yz., İstanbul Süleymaniye Ktp., Darulmesnevî, nr. 209, 1b.

Tâhirü'l- Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, nşr., Kemal Edip Kürkcüoğlu, İstanbul, 1984.

TDEA = *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, I-VIII, İstanbul-1976-1998.

TDVİA= *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, I-XXIX, İstanbul, 1987-.

Temizel, Ali, *Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler ve Müellifleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1996, Danışman: Doç. Dr. Adnan Karaismailoğlu.

TYDK= *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu*, I-IV, İstanbul, 1947-1976.

Unar, Salih Saim, *Sebilden Bir Avuç Su*, 1960.

Yazıcı, Tahsin, *Manâkib al- Ârifin*, I-II, Ankara, 1976-1980.

<http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (14.04.2005).

<http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (19.04.2005).

<http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (21.04.2005).

<http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (20.04.2005).

<http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (24.04.2005).

<http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (29.04.2005).

<http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (07.06.2005).

<http://www.yazmalar.org/yazmaeser> (24.07.2006).

Yenişehirli Avni Bey- Farsça Divan, Hazırlayan: Mehmet Atalay, Erzurum, 2005.

Yeniterzi, Emine, *Kubbe-i Hadrâ'nın Gölgesinde – Mevlânâ Celâleddîn Rûmî Üzerine Makaleler*, İstanbul, 2005.

Yüksel, Sedid, *Şeyh Galip, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara, 1980.

Zorlu, Cem, *Mecmû'atü't-tevârîhi'l-Mevleviyye'nin Neşri ve Tanıtımı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1992.

MAKALELER

Akkuş, Mehmet "Nazîrâ İbrâhim Efendi", *TDVİA*, XXXII, 454-455.

Aksoy, Hasan, "Esrâr Dede", *TDVİA*, XI, 433-433.

_____, "Nazmi Efendi, Mehned", *TDVİA*, XXXII, 460-461.

Akün, Ö. Faruk Akün, "Sarı Abdullah", *İA*, X, 216-220.

Almaz, Hasan "Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümünde Bulunan Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Eserler", *Mevlânâ Araştırmaları- 1*, Editör: Adnan Karaismailoğlu, Ankara, 2007, s. 216-217, 226, 228, 229, 231,233, 235, 236.

Ayan, Hüseyin, "Cevrî İbrahim Çelebi", *TDVİA*, VII, 460-461.

Azamat, Nihat, "Divâne Mehmed Çelebi" *TDVİA*, IX, 435.

Çavuşoğlu, Mehmed, "Avni Bey", *TDVİA*, IV, 123-124.

Ceyhan, Semih "Mesnevî", *TDVİA*, XXIX, 325-334.

Derman, M. Uğur, "İmam Derviş Ali", *TDVİA*, IX, 192.

Duru, Necip Fazıl, "Mevlevî Şeyhi Ağa-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On sekiz Beytini Şerhi", *Tasavvuf- İlmî ve akademik araştırma dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 11, Temmuz-Aralık 2003, Ankara.

Galitekin, A. Nezi, "İsmail Rusûhî Ankaravî ve Risale-i Muhtasara-i Müfide-i Usûl-i Tarikat-ı Nâzenîn", *Yedi İklim*, Yıl: VIII, S. 56, İstanbul-Kasım 1994, s. 89-95.

Gölpınarlı, Abdülbaki, "Nazmi", *İA*, IX, 147-148.

_____, "Şeyh Galib", *İA*, XI, 467.

Hanioğlu, M. Şükrü, "Abdullah Cevdet", *TDVİA*, I, 90.

Işık, Emin, "Midhat Bahârî", *TDVİA*, XXX, 6-7.

Kara, Mustafa - Algar, Hamid "Abdullah-ı İlâhî", *TDVİA*, I, 110-112.

Kara, Mustafa, "Abdullah Bosnavî", *TDVİA*, I, 87.

_____, "Emîr Buhârî", *TDVİA*, XI, 125-126.

_____, "Hocazâde Ahmed Hilmi", *TDVİA*, XVIII, 207.

_____, "İzbudak, Veled Çelebi", *TDVİA*, XXIII, 503-505.

Karahan, Abdülkadir "Nâbî", *İA*, IX, 3-7

Mazıoğlu, Hasibe, "Akyürek, Ahmed Remzi", *TDVİA*, II, 304-305.

Öngören, Reşat, "Mehmed Efendi, Şâban-zâde", *TDVİA*, XXVIII, 458.

Özcan, Nuri, "Abdülbâki Nâsır Dede", *TDVİA*, I, 199.

- _____, "Ali Nutkî Dede", *TDVİA*, II, 423-424.
- _____, "Defter-i Dervîşân", *TDVİA*, IX, 90-91
- _____, "Nakşî Mustafa Dede", *TDVİA*, XXXII, 334-335.
- Özcan, Tahsin, "Mekkî Mehmed Efendi", *TDVİA*, XXVIII, 577-578.
- Pala, İskender, "Abidin Paşa", *TDVİA*, I, 310.
- Şimşek, Halil İbrahim, "Mehmed Emin Tokadı", *TDVİA*, XXVIII, 467-468.
- _____, "Şerh-i Beyt-i Mesnevî", *Tasavvuf*, Yıl: 6, S.14, Ocak-Haziran 2005 (Mevlânâ özel sayısı), s. 659-660.
- Tatçı, Mustafa - Kurnaz, Cemal, "Mehmed Es'ad Dede", *TDVİA*, XXVIII, 469-470.
- Uludağ, Süleyman - Köksal, Mustafa Asım, "Kuddûsî Ahmed Efendi", *TDVİA*, XXVI, 315-316.
- Uslu, Recep, "Hasan Efendi, Gevrekzâde", *TDVİA*, XVI, 316-318.
- Uzun, Mustafa, "Dede Ömer Rûşenî", *TDVİA*, IX, 81-83.
- _____, "İbrâhim Tennûrî", *TDVİA*, XXI, 356.
- _____, "Kemal Edip Kürkçüoğlu", *TDVİA*, XXVI, 571-572.
- _____, "Nahifi", *TDVİA*, XXXII, 297-299.
- Yavuz, Kemal, "Erzurumlu Ahmet Naim'in Mesnevî Şerhi", *I. Millî Türkoloji Kongresi, 6-9 Şubat 1978, Tebliğler*, İstanbul, 1980 (Kervan Yayınları) s. 177-178.
- Yazıcı, Tahsin, "Muhyî-i Gülşenî", *TDVİA*, XXXI, 79-81
- Yeniterzi, Emine, "Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun Dâstân-ı Cenâb-ı Mevlânâ Manzumesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 17, Konya-2005, s. 113-121.
- Yetik, Erhan, "Ankaravî Rusûhî İsmail", *TDVİA*, III, 212.
- Yetiş, Kâzım, "Abdurrahman Süreyya, Mîrdûhîzâde", *TDVİA*, I, 173-174.
- Yılmaz, Ahmet, "Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn", *TDVİA*, XXXII, 113-115.